PAPALITATEA SCHISMATICĂ

SAU

ROMA ÎN RAPORTURILE SALE CU BISERICA RĂSĂRITEANĂ

de

VLADIMIR GUETTÉE

DOCTOR ÎN TEOLOGIE AL

BISERICII ORTODOXE A RUSIEI

Traducere de IOSIF GHEORGHIAN

fost Episcop al Dunării de Jos şi Mitropolit Primat

Aparuta cu binecuvantarea P.S. Galaction,

Episcopul Alexandriei si Teleormanului

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Retipărim acum o lucrare clasică a eruditului teolog francez din secolul XIX, Arhimandritul Vladimir Guettée, cunoscut mai ales sub numele de Abbé Guettée (René-François Guettée pe numele de mirean).

Fost preot al Bisericii Romano-catolice din Franța, Abatele Guettée este autorul *Istoriei Bisericii Franței* (9 volume) şi al mai multor lucrări de mare erudiție sau cu caracter polemic. Lucrările sale, scrise în spiritul adevărului istoric, cu o probitate exemplară, au stârnit opoziția cercurilor ultramontane şi a Papalității, fiind puse la Indexul cărților interzise de Biserica Romano-catolică. Intrând în conflict cu Biserica Catolică, Abatele Guettée devine un opozant deschis al Papalității şi treptat se apropie de Biserica Ortodoxă Rusă de la Paris. Descoperind Ortodoxia ca fiind Biserica autentică a Apostolilor, a Sinoadelor Ecumenice şi a Sfinților Părinți, se va converti la Ortodoxie cu numele de Vladimir, obținând apoi titlul de doctor al Bisericii Ortodoxe Ruse şi rangul de Arhimandrit.

Papalitatea schismatică, una din cărțile cele mai celebre ale Abatelui Guettée, a fost tradusă în româneşte de Episcopul Iosif Gheorghian (ediția întâi 1880, ediția a doua 1906). Pentru această reeditare am folosit textul ediției a doua (Tipografia Cărților Bisericeşti, Bucureşti, 1906). Din dorința de a oferi cititorilor de azi un text cât mai inteligibil şi fidel originalului, traducerea a fost complet revăzută, fără a o modifica în mod esențial, intervenindu-se doar punctual acolo unde sensul risca să se piardă. Au fost corectate tacit erorile de tipar, completate unele pasaje şi înlocuiți unii termeni improprii folosiți de traducător, unificându-se pe cât posibil şi redarea în româneşte a numelor proprii. De asemenea, am îndreptat punctuația destul de fantezistă a ediției din 1906, care îngreuia mult lectura.

Nădăjduim că aceste câteva modificări vor sluji mai bunei receptări a mesajului atât de actual al unei lucrări în care erudiția slujeşte fericit zidirii duhovniceşti şi întăririi dreptei credințe, în duhul predaniei autentice a Bisericii Ortodoxe.

Editura.

Prefața traducătorului la ediția întâi

Biserica Creştină este divizată de zece secole în Biserica Răsăriteană şi Biserica Apuseană. De atunci şi până astăzi se urmează un necurmat proces între aceste Biserici, aruncându-şi una alteia culpa dezbinării ce există de atâtea secole şi întristează sufletul fiecărui adevărat creştin, văzând dezbinarea între biserici care, şi una şi alta, îşi au originea lor apostolică.

Care dintre Biserici să fie culpabilă de această sciziune? Iată întrebarea ce îşi pune fiecare creştin ce aspiră la reunirea Bisericilor. S-au scris multe lucrări, multe apologii în favoarea uneia sau alteia dintre Biserici. Cu toate acestea, marea chestiune a rămas nerezolvată şi Bisericile continuă a fi divizate.

O chestiune dar de cea mai mare importanță este a se cunoaşte căreia dintre Biserici se cuvine reprobarea şi culpa ce-şi atribuie una alteia de atâtea secole; ca astfel, cunoscându-se partea din care provine eroarea, să reintre în sânul Bisericii Ortodoxe, a acelei Biserici ce a păstrat fără întrerupere şi fără inovațiuni moştenirea apostolică.

Asemenea gravă şi capitală chestiune a tratat-o venerabilul şi savantul Arhimandrit Vladimir Guettée în lucrarea sa *Papalitatea schismatică*.

Din câte lucrări, tratând asemenea subiecte, am avut ocazia a citi, *Papalitatea schismatică* a eruditului Părinte Vladimir Guettée este fără contrazicere, după părerea mea, tratatul cel mai serios, cel mai savant; căci a aprofundat chestiunea şi a descoperit adevăratele cauze ale dezbinării Bisericii; a arătat apoi la fine şi mijlocul de a se reuni Bisericile, pentru care scop Biserica se roagă necontenit zi şi noapte, zicând: Să ne rugăm Domnului pentru pacea, bunăstarea şi unirea tuturor Bisericilor.

Această interesantă lucrare este bazată pe Sfânta Scriptură şi pe documente autentice, primite de erudiți generalmente recunoscuți ca atare şi stimați; nu se vede în ea nici ură, nici pasiune, este o scriere serioasă cu o critică profundă şi cu totul imparțială.

Această lucrare, în fine, are un caracter istoric.

Citind mai multe opere literar-religioase ale venerabilului şi eruditului Părinte Vladimir Guettée, căruia cu dreptate i se poate da titlul de apărător al Ortodoxiei, şi găsind această lucrare ca foarte necesară şi folositoare tuturor creştinilor în genere, şi în particular creştinilor ortodocşi şi clerului român, am întreprins a o traduce în româneşte şi a o da la lumină, crezând a face prin aceasta un serviciu Bisericii noastre Române.

Traducțiunea m-am silit a o face pe cât posibil mai inteligibilă fără a schimba câtuşi de puțin sensul sau ideea din limba originală.

Recomand dar cu tot dinadinsul această traducțiune tuturor Românilor, sperând că vor fi edificați în ortodoxie prin citirea ei.

Şi dacă această carte unică până astăzi în limba română va produce vreun bine, îl voi atribui milostivirii lui Dumnezeu şi meritul va fi al autorului.

Cât pentru mine, mă voi considera fericit şi recompensat pentru osteneala ce am pus în traducțiunea şi darea la lumină a acestei lucrări, prin ideea că am putut contribui câtuşi de puțin la edificarea creştinilor ortodocşi, cărora le cer de la Dumnezeu har şi milă şi mântuire de la Domnul nostru Iisus Hristos.

Traducătorul

Prefaţa traducătorului la ediţia a doua

În dorinţa de a servi literaturii noastre bisericeşti, am tradus şi tipărit acum douăzeci şi şase de ani valoroasa operă a învăţatului teolog, Arhimandritul Vladimir Guettéee, doctor în teologie al Bisericii Ortodoxe a Rusiei, acum răposat, — *Papalitatea schismatică sau Roma în raporturile sale cu Biserica Răsăriteană*, cu dorinţa mai departe ca să se poată vedea de partea cui stă vina de dezbinare a Bisericii lui Hristos, ca apoi, recunoscându-se greşala, să reintre în sânul Bisericii Ortodoxe, care a păstrat cu neîntrerupere şi fără inovaţiuni moştenirea apostolică.

Ediţia primă a acestei traduceri sleindu-se cu desăvârşire, şi fiindcă chestiunile pe care le tratează această lucrare însemnată sunt totdeauna de actualitate până când va exista, din nefericire, această dezbinare, am crezut nimerit să o tipăresc din nou şi să o recomand dragostei creştine cu aceeaşi căldură cu care o recomandam acum douăzeci şi şase de ani, reţinându-mi pentru mine mângâierea că va fi citită şi folosită de iubiţii noştri creştini.

Am păstrat în această nouă ediţie prefaţa de la prima ediţie, pentru dorinţa de a reda întocmai şi neschimbat ceea ce am crezut atunci că e bine să se facă.

Iosif, Mitropolit Primat

9 Martie 1906.

P A P A L I T A T E A   S C H I S M A T I C Ă

Precuvântarea autorului la a doua ediție

Prima ediție a acestei lucrări a apărut în 1863. De la acea epocă, mari evenimente au avut loc. Puterea vremelnică a Papalităţii, a cărei apropiată cădere o preziceam în momentul când Napoleon al III-lea se declară pe faţă în favoarea sa, acea putere a căzut.

Nu o putere străină a alungat-o din Roma; Italia însăşi este cea care nu-i mai lasă loc. Aceasta va să însemne că ea nu se va mai scula niciodată. Puterea duhovnicească a Papalităţii este zăticnită prin înseşi ale sale depăşiri. Conciliul din Vatican a semnat hotărârea ei de moarte. Decretul său asupra infailibilităţii pontificale a depărtat din biserica romană tot ce ea mai avea cinstit şi înţelept. Nu mai rămâne Papalităţii decât o tabără de fanatici fără credinţă şi o gloată fără ştiinţă, care va fi gata a crede tot ce va voi, până în ziua în care, pentru cel mai zadarnic cuvânt, ea va arunca departe nu numai Papalitatea, ci toate dogmele creştine. Se găsesc, nu e vorbă, ici şi colo câţiva oameni ce se zic cu adevărat credincioşi, şi cari nu părăsesc Papalitatea; ei se măgulesc cu un viitor mai bun, şi voiesc a crede într-o renaştere duhovnicească sub cârma unui papă mai înţelept. Aceştia se înşală.

Papalitatea a urmat calea sa şi a ajuns la scopul ce urmărea de veacuri. Ea mai degrabă va pieri decât să se întoarcă îndărăt. Ea a voit să aibă stăpânirea a toată lumea: Apusul a recunoscut aceasta; ea a voit o putere fără frâu şi dumnezeiască: Biserica Galicană însăşi s-a supus la aceasta; ea a voit a umili episcopatul şi a face din fiecare episcop un umilit servitor, şi a reuşit la aceasta; ea a voit a strânge în mâna ei Biserica întreagă, şi succesul său a întrecut aşteptările sale.

A voit a-şi însuşi dreptul de a face dogme, şi a făcut dogme, iar episcopii toţi le-au propovăduit ca dogme divine; a voit a fi fără greşală: episcopii ei au proclamat-o *infailibilă*. A voit a-şi însuşi o putere culminantă asupra tuturor statelor şi guvernelor lor: toţi episcopii o ajută în planurile sale. Printr-o dreaptă judecată a lui Dumnezeu, cu cât Papalitatea depăşea pretenţiile sale, îşi micşora puterea reală.

Astăzi, când a ajuns la culmea acestor pretenţii, ea nu mai este nimic pentru cei lumeşti, şi nu este mai nimic pentru cei duhovniceşti. Mâna lui Dumnezeu a lovit idolul. Ea va cădea; însă înainte de a apune, cât rău nu va fi făcut! Ea va întina credinţa şi morala; va dărâma în Apus dumnezeiescul aşezământ al Bisericii, va înjosi cultul până la cea mai ridicolă superstiţie, va dezbina Bisericile şi va ridica cele mai îngrozitoare furtuni în moştenirea Domnului!

Din fericire, Dumnezeu în milostivirea sa a voit ca Răsăritul creştin să nu fie supus Papalităţii. Din ziua în care episcopul Romei a pretins a fi episcopul universal, Răsăritul a refuzat a recunoaşte pretinsa lui autoritate. Papa răsculă Apusul întreg împrotiva Răsăritului, sub cuvânt că merge să cucerească mormântul lui Iisus Hristos, iar într-o zi Innochentie al III-lea, numind episcopi falşi pentru toate scaunele din Răsărit, a putut crede că puterea sa avea să devină într-adevăr universală.

Însă Dumnezeu a vegheat asupra Bisericii Sale. El a scăpat-o de Papa, care ar fi întinat credinţa ei, şi i-a trimis nenorociri, pentru a o curăţi de propriile sale greşale. Astăzi ea vieţuieşte cu aceeaşi viaţă ca în veacul al IX-lea, în momentul când Papalitatea voia a i se impune; cu aceeaşi viaţă ca în vremea celor dintâi opt veacuri, adică cu viaţa ce i-au dat-o apostolii. Va fi interesant astăzi, în faţa acestei Papalităţi ce cade şi a acestei Biserici Răsăritene ce priveşte la căderea ei, să aprofundăm chestiunea care se avântă de zece veacuri între una şi alta. Lucrarea noastră deci n-a pierdut nimic din actualitatea sa. Osebit de aceasta, caracterul său este principalmente istoric, şi istoria nu îmbătrâneşte; ea poartă totdeauna cu sine cele mai folositoare învăţături.

I N T R O D U C E R E

Papa este rege şi se pretinde suveran pontif al Bisericii creştine.

Nu ne vom ocupa de regalitatea sa. Pentru ce să ne ocupăm de ea? Căci va cădea curând. Ruina sa este hotărâtă de Pronia dumnezeiască. Baionetele streine nu o vor mântui mai bine decât sofismele apărătorilor săi. Dacă ea este necesară susţinerii pontificatului suveran, după cum se zice, iată un cuvânt mai mult de a-i dori căderea, căci acest pontificat este o *uzurpare.*

Vom dovedi aceasta în lucrarea de faţă. Pentru a ne ajunge scopul nu am alergat nici la sofisme, nici la argumente bănuite, nici la declamaţii. Faptele, luate din izvoare sigure, sunt chemate spre mărturie. Noi luăm episcopatul roman de la ivirea creştinismului, îl urmărim prin veacuri şi ajungem astfel a vedea că pe vremea celor dintâi opt veacuri Papalitatea duhovnicească, aşa cum se înţelege astăzi, nu a existat; că vreme de trei veacuri episcopul Romei nu a fost decât *un episcop,* cu acelaşi titlu ca şi ceilalţi; că în veacul al patrulea el a primit întâietatea cinstei, fără jurisdicţia a toată lumea; că această cinstire nu are alt temei decât hotărârile Bisericii; că jurisdicţia sa *restrânsă* asupra oarecăror biserici vecine cu a lui nu e sprijinită decât pe *un obicei* legalizat de către sinoade.

Cât despre suveranitatea universală, culminantă, *de drept divin,* adică Papalitatea, faptele şi mărturisirile soborniceşti ale celor dintâi opt veacuri vorbesc împrotiva ei, în loc de a o sprijini.

Istoria ne arată Papalitatea, după oarecari încercări zadarnice, născându-se din împrejurări şi întărindu-se prin veacul al IX-lea, cu îndoitul său caracter politic şi bisericesc. Adevăratul său întemeietor este Adrian I; Nicolae I a ajutat mai cu seamă la înflorirea ei; Grigorie al VII-lea a înălţat-o la culmea cea mai înaltă.

Adrian I este în realitate întâiul Papă.

Acei ce au stat înaintea lui pe scaunul Romei nu sunt decât *episcopi,* urmaşi nu ai Sf. Petru, după cum s-a zis şi repetat până la saţiu, ci ai lui Linus, care era deja episcopul Romei când Sf. Petru a venit în acest oraş pentru a pecetlui cu sângele său credinţa ce o propovăduise.

Apărătorii Papalităţii săvârşesc deci mai întâi o greşală istorică din cele mai josnice, făcând a se urca Papalitatea, adică suveranitatea papală, la obârşia creştinismului. Această greşală i-a mânat la o mie altele, căci au voit a găsi în istoria Bisericii şi în scrierile vechilor Părinţi probe în sprijinul falsei lor teorii. Drept aceea au preschimbat faptele şi au răsucit mărturiile. Ei au cutezat să atace chiar Sfânta Scriptură şi, prin tâlcuri mincinoase, protivnice adevărului sobornicesc, a o sili să dea *o falsă mărturie* în folosul sistemului lor.

Astfel Biserica Romei a dat, ea cea dintâi, pilda tâlcuirilor fiecăruia în parte, pe care ea le impută cu atâta amărăciune protestantismului. Ea cea dintâi a lepădat *regula sobornică* a tâlcuirii cărţilor sfinte şi a lăsat la o parte tâlcuirea *laolaltă,* ale cărei credincioase răsunete au fost Părinţii Bisericii, şi cu de la sine putere a voit a vedea în Scriptură ceea ce Biserica nu a văzut. Ea a ajuns astfel a pune suveranităţii sale uzurpate o temelie *dumnezeiască,* trăgând din acest principiu toate consecinţele ce decurg din el: papa a devenit vicarul lui Iisus Hristos, miezul trebuincios al Bisericii, stâlpul creştinismului, organul infailibil al cerului.

Greşalele papale au fost cu atâta dibăcie împrăştiate în laturile Apusului, încât ele fură acolo puţin câte puţin obşteşte primite. Plângerile pe care ele le ridicară au fost fără sfârşit, este adevărat; însă cu vremea ele au luat un caracter mai puţin războinic; chiar cei ce se ridicau împrotiva abuzurilor Papalităţii primeau fără nici o bănuială temelia dumnezeiască a acestui aşezământ.

Astăzi greşalele au străbătut nu numai în cler şi între oamenii credincioşi: raţionaliştii, anticreştinii înşişi sunt de părere că papa este şeful suveran al Bisericii creştine, că drepturile sale duhovniceşti vin de la Iisus Hristos. Protestanţii înşişi nu înţeleg Biserica *catholică*[1] fără papă şi nu voiesc a vedea această Biserică decât în Biserica Romană.

Noi înşine am fost amăgit de greşala obştească ce ne-a fost predată în învăţământ ca un adevăr de sus descoperit şi nesupus îndoielii. Străbătând prin adâncile cercetări ce am fost îndatorat a face pentru alcătuirea *Istoriei Bisericii Franţei,* nici nu am cugetat măcar a cerceta mai multe chestiuni, cari nu intrau în subiectul nostru decât într-un chip ocolit, şi asupra cărora noi primiserăm cu ochii închişi oarecari păreri.

De aici, câteva rânduri prea prielnice Papalităţii şi câteva greşale de amănunţime în cartea noastră. Ne folosim de prilejul ce ni s-a dat, pentru a face cunoscut aceasta, ca oricine să se ferească de acele greşale; însă vor găsi îndreptarea lor în lucrarea ce dăm la iveală astăzi.

Roma a cercetat cu deamăruntul *Istoria Bisericii Franţei,* pentru că nu era destul de prielnică pretenţiilor sale. Noi o cercetăm iarăşi, pentru că am făcut în ea prea multe concesii prejudecăţilor romane ce ne-au fost date ca un adevăr şi pe cari încă nu am avut grija de a le cerceta în adâncul lor.

Dacă vreodată Pronia ne-ar înlesni mijlocul de a face să se retipărească *Istoria Bisericii Franţei,* noi am privi ca pe o datorie de conştiinţă îndreptarea ei. Am fi făcut-o după cererea Romei, dacă Roma ar fi *binevoit* să ne convingă de greşală. O vom face după cererea conştiinţei noastre, care astăzi este mai luminată.

Nici un om nu este fără greşală; pentru aceasta dar, cu cât cineva se necinsteşte schimbându-şi părerile fără a şti pentru ce, sau prefăcându-se a le schimba pentru motive interesate, cu atâta este mai preţuit când recunoaşte greşalele ce se ştie că a săvârşit, şi le retractează.

Suntem deci foarte îngăduitori către romano-catolicii cari cred în obârşia dumnezeiască a drepturilor papale, căci ştim că această greşită părere e dată tuturor o dată cu cele dintâi învăţăminte ale instrucţiunii religioase, şi că totul în Biserica Romană tinde a întări în suflete această părere. Însă cu cât această greşală e mai înrădăcinată în Biserica Romană şi îndeobşte în tot Apusul, cu atât mai mult trebuie luptat împrotiva ei cu tărie.

De mai mulţi ani noi urmărim aceasta cu stăruinţă, şi mulţumită lui Dumnezeu lucrările noastre nu au fost fără folos. Nădăjduim că noua lucrare ce dăm la iveală va aduce de asemenea roadele sale şi că va veni în ajutor acelor oameni credincioşi, al căror număr creşte pe fiecare zi, cari, faţă de abuzurile fără margini şi de tot felul săvârşite de către Papalitate, nu mai pot păstra în privinţa sa vechile lor închipuiri. Deprinşi a vedea în ea centrul divin al Bisericii, ei nu o pot întâlni de fel în acea vatră de novisme şi de răpiri nelegiuite, întreabându-se: Unde dar este Biserica lui Iisus Hristos?

Nu e nevoie decât a şterge Papalităţii aureola pe care a luat-o de la sineşi, pentru ca îndată Biserica *sobornicească* să se arate în măreaţa ei continuitate, în *universalitatea* sa. Papalitatea a adus-o până la punctul de a pretinde să o rezume în ea însăşi. Să-i smulgem acea aureolă, şi societatea creştină se va arăta mergând cu pas neîncetat prin veacuri, păstrând neatinsă vistieria descoperirii dumnezeieşti, ridicându-se împrotiva tuturor greşalelor ce ar ieşi de la Roma sau de aiurea, neavând ca regulă decât *regula sobornicească* a cărei temelie este Cuvântul lui Dumnezeu, ale cărei organe sunt Sinoadele şi Părinţii. În această societate sfântă nu sunt nici greci, nici barbari, nu sunt decât *creştini* cari pot zice cu Sf. Pachian: "*Creştin* este numele meu; *catholic* este prenumele meu", pentru că ei cred *fără excepţie* şi în totalitate (*kath' holon*) doctrina învăţată de Învăţătorul şi păstrată neatinsă de Biserica tuturor timpurilor şi tuturor locurilor. Acest mare adevăr este arătat lămurit prin cuvintele atât de cunoscute ale lui Vincent de Lerins:

„Ouod ubique, quod semper, quod ab omnibus traditur est."

Papa voieşte, în interesul său, a mărgini Biserica la aceia cari recunosc suveranitatea sa, pentru a-i copleşi pe urmă şi a zice: *Biserica sunt eu.* Să rupem zăgazurile înălţate de el, şi îndată vom vedea Biserica în toată frumuseţea sa, bucurându-se în libertate, fără a fi împiedecată prin hotare pământeşti, având ca mădulare

toate Bisericile particulare, legate între ele prin aceeaşi credinţă, comunicând între ele prin păstori deopotrivă apostolici, strâns unite în Iisus Hristos, marele Arhiereu, singurul cap al Bisericii, şi în Sfântul Duh care o cârmuieşte.

Cine a rupt această minunată unitate ale celor dintâi veacuri creştine? Papa.

El a răpit locul lui Iisus Hristos, şi a zis tuturor Bisericilor: „Cu mine şi prin mine voi veţi fi unite; dregătoria păstorilor voştri va veni de la mine. Eu sunt păstorul cel mai înalt. Am drept de a cârmui totul. Eu sunt judecătorut cel mai de sus, pot judeca totul fără a fi judecat de nimenea; eu sunt răsunetul Cerului, tălmăcitorul fără de greşală al lui Dumnezeu."

Oare pentru că Papalitatea s-a folosit de împrejurările dinafară spre a-şi întinde stăpânirea sa copleşitoare asupra oarecărui număr de biserici particulare, fi-va pentru aceasta ştirbită conglăsuirea Bisericii *soborniceşti?* Nu, desigur. În loc de a scoate în afară din această conglăsuire Bisericile cari au înfruntat copleşirea sa, ea este cea care s-a pus în afară de dânsele. Nu numai că a rupt cu Bisericile cu adevărat soborniceşti, dar a sfărâmat şi datinile propriei sale Biserici; ea le-a despărţit în două părţi deosebite, ca pe însuşi episcopatul roman. Datinile romane ale celor dintâi opt veacuri nu mai sunt aceleaşi ca ale veacurilor următoare. Papalitatea a pierdut deci adevărata ei moştenire apostolică în punctele unde ea a făcut novisme.

Deci un membru al Bisericii Romane care se urcă la doctrina primară a acestei Biserici, care leapădă novismele Papalităţii, reintră îndată în conglăsuirea *sobornică* şi ţine de adevărata Biserică a lui Iisus Hristos, de acea Biserică care s-a menţinut cu îndoita ei însuşire, adică moştenirea apostolică şi pretutindinitatea.

Departe deci de noi aceste jalnice învinovăţiri de schismă, aruncate unor prea cinstite Biserici ce au păstrat doctrina descoperită de Dumnezeu în curăţenia sa cea dintâi, ce au păstrat slujirea apostolică! Papalitatea le numeşte schismatice, pentru că n-au voit să se facă părtaşe cu hrăpirea ei. Este timpul de a sfârşi cu o astfel de neînţelegere.

Vom dovedi deci că Papalitatea însăşi este vinovată de schismă; că după ce a dat naştere dezbinării, a hrănit-o şi a întărit-o prin novismele sale; în fine, că ea a făcut-o să treacă la starea de *Schismă.*

Aceasta dovedită, vom fi în drept a încheia că cei ce sunt priviţi de Papalitate ca schismatici, din pricina nesupunerii lor puterii sale, aceştia sunt adevăraţii catholici, şi că ea este cea care s-a despărţit de Biserică voind a despărţi pe ceilalţi de dânsa.

Sunt catolici în Apus cari voiesc a privi Papalitatea ca sporirea legiuită a ideii creştine, ca creştinismul ajuns la desăvârşita lui sporire. Adevărul este că Papalitatea e *tăgăduirea* ideii evanghelice, a ideii creştine. Oare tăgăduirea unei idei poate fi privită ca sporire?

Poate că se va mira cineva văzându-ne susţinând un astfel de subiect cu atâta bună credinţă. Vom răspunde că în vremea în care vieţuim trebuie să vorbim limpede, fără pripire în gândire. Noi nu înţelegem vorbirea ocolită faţă de greşală. Lesne iertător şi cu dragoste pentru oamenii ce se înşală, ne credem a fi ascultător unui adevărat simţământ de dragoste, urmărind cu înverşunare greşala ce înşală pe oameni: "A spune adevărul", scria patriarhul Fotie papei Nicolae, "este cea mai mare faptă a dragostei."

P A P A L I T A T E A

I.

Biserica creştină este adânc dezbinată. Dacă ar vrea cineva să dea la iveală certurile lăuntrice ce turbură toate societăţile creştine şi doctrinele contrazicătoare ale sectelor ce s-au ridicat împrotiva Bisericii mame, ar face un tablou întristător. Cu toate acestea, luptele şi ereziile au cuvântul lor de a fi. Într-adevăr, în ce priveşte doctrinele ce nu fac parte din vistieria descoperirii dumnezeieşti şi cari n-au fost *hotărâte,* lupta este îngăduită şi libertatea spiritului omenesc trebuie a fi respectată; cât despre erezie, Sf. Pavel ne spune că ea este *trebuincioasă,* pentru ca credinţa credincioşilor să fie trainică şi luminată.

Însă mai presus de toate dezbinările este una mai grozavă şi care trebuie mai cu seamă să atragă luarea aminte, din pricina însemnătăţii sale şi a faptelor ce i-au dat avânt: este aceea ce există între Biserica Catholică Răsăriteană şi Biserica Catholică Romană.

Toată inima adevărat creştină trebuie a fi întristată la vederea acestei dezbinări ce desparte de atâtea veacuri Bisericile, care şi una şi alta au obârşie apostolică; care, afară de *un cuvânt,* au acelaşi Simbol de credinţă; care au aceleaşi taine, aceeaşi însărcinare, aceeaşi morală, acelaşi cult. Cu toate aceste elemente de unire, dezbinarea este, din veacul al nouălea, un fapt împlinit între aceste Biserici.

Asupra cui cade responsabilitatea acestui mare neajuns religios şi social? Iată una din întrebările cele mai grave pe care şi le poate pune un teolog. El nu o poate dezlega fără a face procesul uneia dintre Biserici, fără a o învinui că a dispreţuit cuvântul lui Iisus Hristos care a făcut din unitate o condiţie neapărată a fiinţării Bisericii sale. Este adevărat că dezbinarea a putut lua naştere şi a se menţine numai prin cea mai stranie pervertire a înţelesului creştin. Lucrul este admis în amândouă Bisericile, răsăriteană şi romană. Pentru aceasta ele îşi trimit una alteia învinuirea de schismă, şi nu voiesc nicicum a primi înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor responsabilitatea acelei învinuiri, pe care o consideră şi una şi alta ca o defăimare.

Trebuie ca una din două să fie vinovată. Chiar dacă din ambele părţi s-ar putea aduce la iveală fapte vrednice de osândă, acele greşale mărunte nu ar lămuri dezbinarea. Discuţii asupra unor puncte de a doua mână, loviri din când în când din deşertăciune sau ambiţie nu pot naşte decât lupte trecătoare. Pentru a hotărî o dezbinare temeinică şi pentru totdeauna trebuie o pricină mai radicală şi care atinge chiar miezul lucrurilor.

Nu se poate deci dezlega chestiunea pe care am pus-o decât căutând pricina puternică şi adâncă ce a născut schisma şi a făcut-o să dureze până în zilele noastre. Intrând în această chestiune, am fost mai întâi izbit de deosebirea ce există între imputările ce-şi fac una alteia amândouă Bisericile, Răsăriteană şi Romană. Aceasta de pe urmă încredinţează că Biserica Răsăriteană s-a despărţit de ea pentru a mulţumi nişte jalnice ranchiuni, pornite din interes şi din ambiţie. Astfel de pricini n-ar putea explica filozoficeşte decât nişte lupte trecătoare. Dimpotrivă, Biserica Răsăriteană dă dezbinării un motiv puternic şi logic; ea încredinţează că Biserica Romană a provocat-o, vrând ca în numele lui Dumnezeu să impună Bisericii Universale un jug nelegitim, adică suveranitatea papală, pe atât de protivnică aşezământului dumnezeiesc al Bisericii, pe cât şi hotărârilor Sinoadelor Ecumenice.

Dacă învinuirile Bisericii Răsăritene sunt întemeiate, reiese că Biserica Romană este vinovată. Pentru a ne lămuri asupra acestui punct am cercetat care au fost relaţiile ambelor Biserici înaintea despărţirii lor. Într-adevăr, trebuie să stabilim într-un chip luminos natura acestor relaţii, ca să vedem din care parte a venit ruptura. Dacă este adevărat că Biserica Romană a voit a impune în veacul al nouălea întregii Biserici o stăpânire necunoscută veacurilor de mai înainte, şi prin aceasta chiar nelegitimă, va trebui să conchidem că

ea singură trebuie să poarte responsabilitatea schismei. Noi am făcut acest studiu cu linişte şi fără prejudecăți, şi el ne-a adus la următoarele încheieri: 1. Episcopul Romei n-a avut nicidecum, în timpul celor dintâi opt veacuri, stăpânirea de *drept divin* ce a voit a exercita de atunci încoace; 2. Adevărata pricină a dezbinării au fost pretențiile episcopului Romei la suveranitatea de *drept divin* asupra Bisericii întregi.

Urmează să aducem dovezile în sprijinul acestor încheieri. Însă mai înainte de a le arăta, credem de folos a cerceta Sfânta Scriptură şi a cerceta dacă pretențiile episcopului Romei la suveranitatea universală a Bisericii îşi au temeiul, după cum el se rosteşte, în cuvântul lui Dumnezeu.

II.

Autoritatea papală condamnată de cuvântul lui Dumnezeu.

Biserica, după Sf. Pavel, este un templu, o clădire religiosă, ale cărei pietre sunt toţi credincioşii. „Voi sunteţi zidiţi”, zice el credincioşilor din Efes, “pre temelia apostolilor şi a prorocilor, fiind piatra cea din capul unghiului însuşi Iisus Hristos; pre care toată zidirea alcătuindu-se, creşte întru locaş sfânt întru Domnul; întru care şi voi împreună vă zidiţi spre locaş al lui Dumnezeu întru Duhul“ (Efes. 2, 20-22).

Astfel, după Sf. Pavel, Biserica este adunarea tuturor credincioşilor a Vechiului ca şi a Noului Aşezământ; cei dintâi, instruiţi de către proroci, şi cei de-al doilea, instruiţi de către apostoli, formează împreună o zidire duhovnicească având ca temelie pe Iisus Hristos, aşteptat de către unii ca Messia, închinat de către ceilalţi ca Cuvântul dumnezeiesc ce poartă trup omenesc. Prorocii şi apostolii formează primele temelii ale clădirii tainice; credincioşii se înalţă pe aceste temelii şi formează însăşi zidirea; în fine, Iisus Hristos este piatra principală, piatra din unghi, care dă monumentului tăria sa.

Nu este altă piatră de temelie sau principală decât Iisus Hristos. „Că altă temelie nimenea poate să puie”, scrie Sf. Pavel către Corintheni, „afară de ceea ce este pusă, carea este Iisus Hristos” (1 Cor. 3, 11). Pavel dădea Corinthenilor această lecţie pentru că mulţi dintre ei se alipeau de propovăduitorii Evangheliei ca şi cum ei ar fi fost piatra Bisericii. „Am aflat”, le zice el, „că sunt certuri între voi.” Unul zice: „Eu sunt al lui Pavel“; altul: „iar eu al lui Apollo“; altul: „eu sunt al lui Petru“; altul: „iar eu al lui Hristos.” „Au doară s-a împărţit Hristos? Au Pavel s-a răstignit pentru voi?“(1 Cor. 1, 11-13).

Petru însuşi nu putea fi, după Sf. Pavel, privit ca piatră de temelie a Bisericii, ca primul vicar al lui Iisus Hristos, precum nici el şi nici Apollo. Petru şi toţi ceilalţi apostoli sau oameni apostolici nu erau în ochii săi decât ucenici ai lui Iisus Hristos, primele temelii ale clădirii celei tainice.

Sf. Pavel aseamănă încă Biserica cu un trup, al cărui cap este Iisus Hristos, şi ale cărui mădulare sunt păstorii şi credincioşii.

„Hristos”, zice el, „au dat pre unii apostoli, iar pre alţii proroci, iar pre alţii evanghelişti, iar pre alţii păstori şi dascăli, spre săvârşirea sfinţilor, spre lucrul slujbei, spre zidirea trupului lui Hristos, până ce vom ajunge toţi la unirea credinţei şi la cunoştinţa Fiului lui Dumnezeu, întru bărbat desăvârşit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos. Ca să nu mai fim prunci, învăluindu-ne şi purtându-ne de tot vântul învăţăturii, întru amăgitura oamenilor, întru vicleşug spre meşteşugirea înşelăciunii; ci adevăraţi fiind întru dragoste, să creştem toate întru El, care este capul, Hristos, dintru care tot trupul, potrivit alcătuindu-se şi încheindu-se prin toată legătura cea ajutătoare, după lucrarea pre măsură a fiecărui mădular, face creşterea trupului, spre zidirea lui însuşi întru dragoste“ (Efes. 4, 11-16).

Nu este deci decât o Biserică, al cărei cap este Iisus Hristos, Biserică alcătuită din credincioşi ca şi din păstori, şi în sânul căreia păstorii lucrează la sporirea vieţii creştine sau a dragostei, care este sfârşitul ei, prin numeroasele slujbe ce le sunt încredinţate.

Se vede oare din aceste noţiuni despre Biserică o monarhie guvernată de către un pontif suveran, absolut şi infailibil?

Tocmai această Biserică, pe care Sf. Pavel o priveşte ca păstrătoarea învăţăturii dumnezeieşti — înţeleasă în unitatea şi universalitatea ei — este cea numită de el “stâlp şi întărire a adevărului” (1 Tim. 3, 15).

Sf. Petru, din care teologii romani voiesc a face cel dintâi suveran absolut al Bisericii, n-a avut nici cea mai mică idee de înaltele prerogative pe care ei i le atribuie şi pe care le acoardă cu atâta liberalitate episcopilor Romei ca urmaşi ai lui. Adresându-se către şefii Bisericii, el se exprimă astfel: „ Pre presviterii cei dintru voi îi rog, ca cel ce sânt împreună presviter şi mărturisitor al patimilor lui Hristos, şi părtaş al slavei celei ce va să se descopere: Păstoriţi turma lui Dumnezeu cea dintru voi, purtând grija de dânsa, nu cu sila, ci de voie, nu cu agoniseli urâte, ci cu osârdie, nici ca şi cum aţi stăpâni preste moştenirea lui Dumnezeu, ci pilde făcându-vă turmei; şi când se va arăta mai marele păstorilor, veţi lua cununa slavei cea neveştejită” (1 Petru 5, 1-4).

Sf. Petru nu cunoştea decât numai un cap al păstorilor, pe Iisus Hristos. Cât despre dânsul, el era colegul celorlalţi preoţi, după însărcinarea lui; el nu vorbeşte nici de întâietatea sa, nici de suveranitatea sa. Nu se înalţă mai presus de ceilalţi păstori ai Bisericii, cărora se adresează, dimpotrivă, precum fraţilor şi tovarăşilor săi, nesprijinindu-se, pentru a le da sfaturi, decât pe numele său de *martor* al patimilor lui Iisus Hristos şi a slavei sale viitoare, care i s-a descoperit pe muntele Thavorului.

N-am întâlnit în Sfintele Scripturi nici un text privitor la subiectul ce ne interesează, unde Iisus Hristos să nu fie privit ca unicul cap al întregii Biserici, şi unde Biserica să nu fie văzută ca un tot, *unul* şi acelaşi, compus din credincioşi ca şi din păstori.

Nu se poate tăgădui că păstorii au primit de la Iisus Hristos puterile trebuitoare pentru buna cârmuire a Bisericii; asemenea, nu se poate tăgădui că puterile date apostolilor au fost date şi urmaşilor lor legiuţi, căci Biserica şi corpul păstorilor trebuia, după voinţa lui Iisus Hristos, a se păstra prin toate veacurile. Înainte de a părăsi pământul, Iisus Hristos a zis apostolilor săi: „Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-i pre ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învăţându-i pre dânşii să păzească toate câte am poruncit vouă; şi iată eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului“ (Mat. 28, 19-20).

Iisus Hristos este deci neîntrerupt cu corpul păstorilor Bisericii. Lor le-a zis el, în persoana apostolilor: „Cine ascultă pre voi, pre mine ascultă; şi cine se leapădă de voi, de mine se leapădă“(Luca 10, 16). Iarăşi lor le-a zis: „Luaţi Duh Sfânt; cărora veţi ierta păcatele, se vor ierta lor, şi cărora le veţi ţinea vor fi ţinute“ (Ioan 20, 22-23).

Această putere, dată într-un mod general apostolilor, fusese *făgăduită* mai înainte Sfântului Petru, şi în aceiaşi termeni. Este una din probele aduse de papi în sprijinul teoriei lor despre o putere aparte şi mai înaltă ce ar fi primit Petru de la Iisus Hristos, şi pe care el le-ar fi transmis-o; însă ei nu bagă de seamă că puterea a fost dată tuturor, că nu a fost făgăduită lui Petru *personal,* ci tuturor apostolilor în persoana sa: este observaţia Sfântului Ciprian şi a celor mai mulţi dintre părinţii Bisericii. Se mai citează încă alte texte în sprijinul acestei teorii. O să le discutăm. Iată cel dintâi:

„Tu eşti Petru, şi pre această piatră voi zidi Biserica mea, şi porţile iadului nu o vor birui“ (Mat. 16, 18-19),

Dacă vom crede pe papi, textul probează că Sf. Petru şi episcopii Romei, urmaşii săi, au fost aşezaţi de Iisus Hristos ca piatra de temelie a Bisericii şi că Greşala, figurată prin porţile iadului, nu va birui niciodată această piatră. De aici trag concluzia că ei sunt şefii suverani ai Bisericii.

Pentru ca acest raţionament să fie exact ar trebui ca Sf. Petru să fi fost aşezat, mai presus de ceilalţi apostoli, piatră de temelie a Bisericii, şi ca acest privilegiu să nu fi fost unul personal, ci să fi fost trecut şi episcopilor Romei.

Nu e nicidecum aşa.

Mai întâi, Sf. Petru nu a fost numit piatră a Bisericii dându-se de-o parte ceilalţi apostoli. El n-a fost instituit şeful absolut al ei. Despre aceasta vedem o probă în textul Sfântului Pavel citat mai sus, în care apostolul afirmă pozitiv că pietrele de temelie ale Bisericii sunt prorocii şi apostolii, uniți împreună prin piatra unghiulară care este Iisus Hristos.

Nu se poate da Sfântului Petru titlul de *piatră* a Bisericii fără a forța înțelesul Sfintelor Scripturi, fără a lovi în iconomia Bisericii şi fără a părăsi datina sobornicească. Iisus Hristos a declarat că el însuşi este piatra prezisă de proroci (Mat. 21, 42; Luca 20, 17-18). Sf. Pavel zice că "Iisus Hristos era piatra" (1 Cor. 10, 4). Sf. Petru învață acelaşi adevăr (1 Petru 2, 7-8).

Astfel cea mai mare parte dintre Părinții Bisericii nu au admis nicidecum jocul de cuvinte ce atribuie ultramontanii[2] noştri lui Iisus Hristos şi nu au aplicat nicidecum sfântului Petru cuvintele: „Şi pre această piatră voi zidi Biserica mea"[3].

Pentru a se încredința cineva că interpretarea lor poate fi cea mai adevărată, e de ajuns să-şi amintească împrejurările în care Iisus Hristos a adresat Sfântului Petru cuvintele de care teologii romani abuzează. El spusese ucenicilor săi: „Cine-mi zic oamenii că sunt Eu, Fiul Omului?" Ucenicii răspunseră: „Unii zic, că eşti Ioan Botezătorul, alții Ilie, alții Ieremia sau unul din proroci." „Dar voi", răspunse Iisus, „cine-mi ziceți că sunt?" Atunci Simon Petru, luând cuvântul, a zis: „Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu." Iisus i-a răspuns: „Fericit eşti Simone, fiul lui Iona; căci trup şi sânge nu ți-au descoperit ție acestea, ci Tatăl meu carele este în ceruri; şi Eu zic ție, *că tu eşti Petru,* şi pre această piatră voi zidi Biserica mea" (Mat. 16, 13-19).

Aceste cuvinte nu înseamnă altceva decât: Zic ție, pe care te-am supranumit Petru pentru tăria credinței tale, că *adevărul* pe care l-ai rostit este piatra de temelie a Bisericii şi că înşelăciunea nu o va birui niciodată.

După cum observă Fericitul Augustin, nu s-a zis lui Simon, fiul lui Iona: Tu eşti *piatra,* ci tu eşti Petru. Cuvintele Fericitului Augustin merită a ne reține atenția. El zice: "Nu pe tine, care eşti Petru, ci pe *piatra* pe care tu ai mărturisit-o, pe piatra pe care ai recunoscut-o zicând: *Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu,* pe acea piatră voi zidi Biserica mea. Tu te vei zidi pe mine, nu Eu mă voi zidi pe tine. Cei ce voiau a fi zidiți pe oameni ziceau: *Eu sunt al lui Pavel, eu al lui Apollo, eu al lui Chifa, adică al lui Petru;* dar cei ce nu voiau a fi zidiți pe Petru, ci pe *Piatră,* ziceau: *Eu sunt al lui Hristos.*"

În limba franceză, numele dat omului având aceeaşi terminație ca şi cel dat lucrului, rezultă o amfibologie ce nu se găseşte nici în limba greacă, nici în limba latină. În aceste limbi numele omului are terminație masculină, în timp ce numele lucrului are terminație feminină, ceea ce face mai lesne deosebirea celor două obiecte, pe care o avusese în vedere Iisus Hristos. Pe lângă aceasta, e lesne de observat în cele două limbi, cu ajutorul pronumelui şi articolului feminin ce preced cuvântul *piatra,* că cuvintele nu se raportează nicidecum la substantivul masculin, care arată pe om, ci la un alt obiect. În plus, nu s-a observat îndeajuns cuvântul grec *οτι* pe care latina l-a tradus foarte exact prin cuvântul *quia,* ce înseamnă *fiindcă (*fr**.** *parce que).* Traducându-l astfel în franțuzeşte, se evită amfibologia asupra căreia se sprijină tot raționamentul papilor şi a partizanilor lor.

De mai multe ori în Sfintele Scripturi se vorbeşte de *piatră* într-un mod figurat. Acest cuvânt arată totdeauna pe Iisus Hristos, şi niciodată, direct sau indirect, pe Sf. Petru. Cel mai bun interpret al Scripturii este însăşi Scriptura. Cu dreptate deci cea mai mare parte a Părinților şi a vechilor Dascăli au dat pasajului în chestiune interpretarea ce am arătat noi, raportând cuvântul *piatră,* de care s-a slujit Mântuitorul, sau la Iisus Hristos, sau la credința în dumnezeirea Sa. Interpretare are întreitul folos de a fi mai conformă textului, de a se potrivi mai bine cu celelalte pasaje ale Sfintei Scripturi şi de a nu atribui nicicum lui Iisus Hristos un joc de cuvinte puțin vrednic de E1.[4]

Cât pentru micul număr din vechii scriitori cari admit acest joc de cuvinte, trebuie să recunoaştem că nici unul dintr-înşii nu a interpretat textul într-un chip priincios suveranității papale şi nu a tras din el încheierile exagerate ale acestui sistem. Aceste încheieri sunt diametral opuse întregii lor doctrine.

Este adevărat că Iisus Hristos s-a adresat lui Petru de-a dreptul; însă e de ajuns a citi textul întreg ca să vedem că nu i-a dat prin aceasta un titlu mai presus de ceilalți apostoli. Într-adevăr, după ce a rostit cuvintele citate mai sus, Iisus Hristos, adresându-se tot către Petru, a adăugat:

„Şi voi da ție cheile împărăției cerurilor: şi orice vei lega pre pământ va fi legat în cer" (Mat. 16, 19). În amândouă părțile textului, Iisus Hristos nu a dat lui Petru, decât două *făgăduințe:* întâi, că Biserica va fi atât de puternic încredințată în dumnezeirea persoanei Sale, încât înşelăciunea nu va birui niciodată împrotiva acestui adevăr; a doua, că va da lui Petru o însărcinare însemnată în Biserică.

Nu se poate susține că puterea cheilor s-ar fi dat lui Petru excluzând pe ceilalți apostoli, întrucât Iisus Hristos le-a dat-o tuturor în acelaşi timp, şi întrebuințând aceiaşi termeni de cari se slujise făgăduind-o lui Petru (Mat. 18, 18); mai mult, el a făgăduit tuturor apostolilor laolaltă, iar nu numai lui Petru, că va fi cu ei până la sfârşitul veacului.

După evanghelistul Matei (Mat. 28, 18 şi urm.), Iisus s-a apropiat de apostolii săi şi le-a zis: „Datu-mi-s-au toată stăpânirea în cer şi pre pământ; drept aceea *mergând învățați* toate neamurile, (...) învățând pre dânşii să păzească toate câte am poruncit vouă. Şi iată eu *cu voi* sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului."

Citim în Evanghelia după Ioan (Ioan 20, 21 şi urm.): „Precum m-au trimis pre mine Tatăl şi eu trimit pre voi." După ce a zis aceste cuvinte, El a suflat asupra lor şi le-a zis: „Luați Duh Sfânt, cărora veți ierta păcatele se vor ierta lor, şi cărora le veți ținea vor fi ținute."

Neapărat că Iisus Hristos a dat apostolilor săi deopotrivă prerogativele ce le făgăduise şi lui Petru. Făgăduința a fost adusă la îndeplinire în soborul păstorilor, ceea ce probează că Iisus Hristos nu vorbea lui Petru decât ca reprezentând pe colegii săi, ca cel ce era mai bătrân în ceata apostolilor.[5]

Dar dacă s-a adresat lui singur într-o împrejurare măreață, trebuie oare să încheiem din aceasta că i-a dat prerogative într-un mod deosebit şi mai înalt?

Trebuie să luăm aminte că nu se vede niciunde în Evanghelie să se fi îndeplinit numai în persoana lui Petru făgăduința ce i se făcuse. Petru n-a primit această putere decât o dată cu ceilalți apostoli. Însă dacă Hristos ar fi avut în minte să dea Bisericii sale un şef suprem, absolut, acel aşezământ ar fi fost atât de însemnat, încât s-ar fi făcut în sfintele cărți o amintire deosebită asupra momentului când Iisus Hristos a hărăzit acelui şef suprem o putere covârşitoare. Dimpotrivă, se vede că ajutorul aparte a lui Hristos pentru păstrarea adevărului descoperit, precum şi puterea cheilor, i-au fost date lui Petru doar laolaltă cu tovarăşii săi întru apostolat.

Sf. Pavel, ca şi evangheliştii, nu a cunoscut puterea covârşitoare ce ar fi fost dată sfântului Petru. Afară de textele ce am citat deja, citim în Epistola către Galateni (2, 7-9) că Pavel îşi atribuie între neamuri aceeaşi putere ce avea Petru între iudei, şi că el nu privea pe Petru ca superior lui Iacov şi lui Ioan, pe cari îi numeşte, ca şi pe dânsul, stâlpii Bisericii; ba el încă citează pe Iacov, episcopul Ierusalimului, înainte de Petru, când le dă acest titlu de *stâlpi ai Bisericii;* el credea atât de puțin în autoritatea lui Petru, încât îl mustră în fața pentru că, zice, era vrednic de mustrare (Galat. 2, 11 şi urm.).

Când apostolii s-au adunat la Ierusalim, Petru nu a vorbit în Sinod decât ca un simplu membru al adunării, nu *el întâi,* ci după mai mulți alții. El s-a văzut nevoit să renunțe pe față înaintea celorlalți apostoli, a bătrânilor şi a credincioşilor, la opinia sa asupra necesității circumciziei şi a ceremoniilor iudaice. Iacov, episcopul Ierusalimului, a făcut rezumatul discuției şi a statornicit hotărârea ce a fost primită, conducând sinodul ca un adevărat preşedinte (Fapte. 15, 7 şi urm.).

Deci Apostolii n-au privit nicidecum pe Petru ca *piatra* de temelie a Bisericii. Prin urmare, tâlcuirea papală a faimosului text: *Tu eşti Petru...,* este tot atât de protivnică Sfintei Scripturi, ca şi datinii universale.

Nu vedem nici o obiecție serioasă față de modul cum am înțeles noi acest text. Tâlcuirea noastră reiese numaidecât din comparația diferitelor texte ale Scripturii relative la acest subiect; din punctul de vedere sobornicesc sau tradițional ea prezintă toate garanțiile; în sfârşit, textul considerat în sine nu poate primi alt înțeles logic.

Din simpla citire a pasajului reiese că Mântuitorul a avut ca scop de căpetenie să atragă toată luarea aminte a ucenicilor Săi asupra dumnezeieştii Lui trimiteri. Dumnezeirea Lui este ideea la care se raportează foarte lămurit întrebările sale şi răspunsul lui Petru: încheierea trebuia să se raporteze tot la această idee. Ea nu se poate aplica lui Petru, ca şef al Bisericii, fără a pretinde că Iisus Hristos, după ce a vorbit de dumnezeirea sa, ar fi scos din ea ca o consecință puterea pontificală, care este o idee cu totul aparte.

Să vedem acum dacă celelalte texte citate de către teologii romani în sprijinul autorității papale dovedesc că Iisus Hristos a aşezat cu adevărat această autoritate în Biserica sa.

Ei se sprijină pe acest pasaj din evanghelia sfântului Luca: „Simone, Simone, iată Satana a cerut *pre voi,* ca să *vă* cearnă ca grâul. Iar eu m-am rugat *pentru tine,* ca să nu piară credința ta; şi tu oarecând întoarcându-te, întăreşte pre frații tăi“ (Luca 22, 31 şi urm.)

Iisus Hristos se adresează către toți apostolii prin Simon, ce se mai numea Petru. El zice că Satana a cerut voie să-i cearnă, adică să supună credința lor la aspre încercări. Trebuie să luăm aminte în text termenul *pre voi,* în latineşte *vos,* în greceşte *υμας.* Satana nu a obținut învoirea pe care o cerea. Apostolii nu-şi vor pierde credința în fața ispitelor ce-i vor face a încerca suferințele şi moartea de ocară a învățătorului lor; numai Petru, ca pedeapsă a încrederii în sineşi, va cădea şi va tăgădui pe învățătorul său de trei ori. Dar, mulțumită unei rugăciuni osebite a Mântuitorului, va reveni la căință; atunci va avea o mare datorie de împlinit în privința fraților săi, scandalizați de căderea sa: aceea de a-i întări şi de a şterge, prin râvna şi credința sa, greşala săvârşită.

Într-adevăr, nimeni nu poate pricepe cum Papii au alergat la ajutorul acestui pasaj de la Luca ca să statornicească sistemul lor. Se ştie bine că cuvintele au fost adresate de Iisus Hristos lui Petru chiar în ziua când avea să se lepede de dânsul şi că ele nu cuprind într-însele decât prezicerea căderii sale. Apostolul Petru le-a înțeles tocmai aşa, de vreme ce a răspuns îndată lui Iisus Hristos: „*Doamne, cu tine gata sunt şi în temniță şi la moarte a merge.”* Iar Iisus i-au zis: *„Zic ție, Petre, nu va cânta astăzi cocoşul mai înainte până ce de trei ori te vei lepăda că nu mă ştii pre mine.”*

Textul din Evanghelia de la Luca grăieşte mai degrabă împrotiva statorniciei în credință a lui Petru decât în sprijinul acestei statornicii; cu atât mai vârtos nu se poate trage din el vreo urmare în sprijinul superiorității sale în materie de doctrină sau de guvernământ. Astfel, Părinții Bisericii şi cei mai învățați tâlcuitori ai Sfintelor Scripturi nu au cugetat niciodată a-i da o astfel de tâlcuire; afară de papii moderni şi partizanii lor, cari vor cu orice chip a-şi procura probe, bune sau rele, nimenea n-a văzut în cuvintele citate mai sus decât o dojană dată lui Petru de a repara prin credința sa scandalul căderii sale şi de a întări pe ceilalți apostoli, pe cari acea cădere nu putea decât a-i clăti.[6]

Îndatorirea de *a întări pe frați* decurgea din acest scandal; cuvintele *confirma fratres* nu sunt decât urmarea cuvântului *pocăit;* dacă voiesc a da celor dintâi cuvinte un înțeles general, pentru ce nu-l dau şi celui de al doilea? Ar rezulta atunci că, dacă succesorii lui Petru au moştenit prerogativa de a *confirma* (întări) pe frații lor în credință, ar fi moştenit-o şi pe aceea de a avea nevoie de conversiune (întoarcere) după ce au renegat pe Iisus Hristos; noi nu vedem ce ar fi putut câştiga cu aceasta autoritatea pontificală.

Papii, cari au găsit o probă atât de unilaterală în sprijinul pretențiilor lor în versetele 31 şi 32 ale capitolului 22 de la Sf. Luca, s-au ferit foarte de a cita versetele precedente.

Evanghelistul istoriseşte acolo că se ridică între apostoli o discuție pentru a se şti care dintre ei trebuia a fi considerat cel mai mare. Faimoasele cuvinte: *Tu eşti Petru...* erau deja pronunțate atunci, ceea ce ar dovedi că apostolii nu le înțeleseseră ca papii moderni. Chiar în preseara morții lui Iisus Hristos ei nu ştiau că el ar fi ales pe Petru ca pe cel mai mare între dânşii şi piatra de temelie a Bisericii. Iisus Hristos a intervenit în

discuție. Aceasta era pentru el un prilej foarte nimerit de a releva puterea lui Petru: era timpul s-o facă, fiindcă avea să fie dat morții. Făcutu-o-a? Nu numai că Mântuitorul nu a recunoscut superioritatea ce ar fi promis-o lui Petru, dar încă a dat apostolilor săi o lecție cu totul contrarie, zicând: „Împărații neamurilor le domnesc, şi cei ce stăpânesc pre ele făcători de bine se cheamă. Iar voi nu aşa; ci cel ce este mai mare între voi, să fie ca cel mai mic şi cel ce este mai întâi să fie ca cel ce slujeşte" (Luca 22, 25-26).

Alăturând istorisirea evanghelistului Luca cu acea a evanghelistului Matei, vedem că discuția ridicată între apostoli fusese pricinuită de cererea făcută lui Iisus Hristos de mama apostolilor Iacov şi Ioan în favoarea copiilor ei. Ea mijlocise pentru dânşii cele dintâi două locuri în împărăția Lui. Iisus Hristos nu i-a răspuns nicidecum că ar fi dat locul cel dintâi lui Petru, răspuns ce ar fi fost foarte firesc, şi chiar necesar, dacă Sf. Petru ar fi fost într-adevăr învestit cu o autoritate superioară. Ceilalți zece apostoli s-au mâniat de cererea ambițioasă ce făcuseră Iacov şi Ioan prin mijlocirea mamei lor, deschizându-se între ei vorba de superioritate. Atunci le-a dat Hristos lecția despre care am vorbit, ce precede imediat textul prin care teologii romani pretind a-şi sprijini sistemul lor (Mat. 20, 20 şi urm.).

Se poate înțelege din context valoarea pretinsei lor probe.

Ei mai citează încă în favoarea lor pasajul următor din Evanghelia Sf. Ioan (21, 15 şi urm.); „ Au zis Iisus lui Simon Petru: Simone al lui Iona, mă iubeşti mai mult decât aceştia? Zis-a lui: Aşa, Doamne, tu ştii că te iubesc. Zis-au lui: Paşte mieluşeii mei. Zis-au lui iarăşi a doua oară: Simone al lui Iona, mă iubeşti? Răspuns-a lui: Aşa, Doamne, tu ştii că te iubesc. Zis-au lui: Păstoreşte oile mele. Zis-a lui a treia oară: Simone al lui Iona, mă iubeşti? S-a mâhnit Petru căci au zis lui a treia oară: Mă iubeşti? Şi a zis lui: Doamne, tu toate ştii; tu ştii, că te iubesc. Zis-au Iisus lui: Paşte oile mele."

Teologii romani tâlcuiesc textul astfel: „Iisus Hristos a dat sfântului Petru într-un mod obştesc grija de a paşte mieii şi oile sale; iar mieii sunt credincioşii, pe când oile sunt păstorii; deci Petru şi, în persoana sa, succesorii săi au primit o putere covârşitoare asupra păstorilor şi asupra credincioşilor."

Pentru ca tâlcuirea să fie dreaptă, ar trebui să se probeze: 1. că slujba dată lui Petru nu a fost încredințată şi celorlalți păstori ai Bisericii; 2. că mieii însemnează credincioşii iar oile păstorii.

Însă Sf. Petru însuşi ne spune că toți păstorii Bisericii au primit însărcinarea de a paşte turma Domnului. Am citat deja pasajul din prima lui epistolă, unde zice tuturor celor ce erau în capul diferitelor Biserici: „Păstoriți turma lui Dumnezeu cea dintre voi" (1 Petru 5, 2).

Dar solemnitatea cu care Hristos îi dă lui Petru această slujbă nu însemnează oare că el ar avea-o într-un mod covârşitor? Nimic nu o dovedeşte. Părinții Bisericii şi cei mai învățați tâlcuitori nu au văzut niciodată în întreita mărturisire de iubire pe care Iisus Hristos a cerut-o de la Petru decât ştergerea întreitei sale lepădări. Petru însuşi n-a văzut aici altceva, de aceea s-a *mâhnit*. Dacă ar fi înțeles că Hristos îi dădea nişte puteri deosebite, mai curând s-ar fi bucurat, decât să se întristeze de cuvintele ce i s-au adresat; dar era convins că Mântuitorul îi cerea o întreită mărturie publică a credinței lui, mai înainte de a-l aşeza din nou între păstorii turmei sale, pentru că dăduse loc unor legitime bănuieli tăgăduind pe învățătorul său. Hristos nu trebuia să se adreseze decât lui, fiindcă numai el singur se făcuse vinovat de această crimă.

Şi oare „mieii" înseamnă credincioşii, iar „oile" păstorii? Interpretarea este cu totul arbitrară, nu se găseşte nimic în tradiția universală care s-o poată confirma; din contră, tradiția o contrazice formal, şi ar fi imposibil a cita în sprijinul ei un singur Părinte al Bisericii. Mai mult, interpretarea nu e nicidecum conformă Scripturii. Cuvintele *miei* şi *oi* sunt întrebuințate fără osebire în Sfintele Cărți pentru a arăta acelaşi obiect. Astfel, citim la evanghelistul Matei: „Vă trimit ca pre nişte oi în mijlocul lupilor" (Mat. 10, 16). Şi la evanghelistul Luca: „Vă trimit ca pre nişte miei în mijlocul lupilor" (Luca 10, 3). Cuvântul *oi* în Scriptură înseamnă credincioşi. Citim la Iezechil: „Şi s-au risipit oile mele, nefiind păstor" (Iezechil 34, 5). Iisus Hristos dă numele de oi credincioşilor: „Şi alte oi am, cari nu sunt din staulul acesta." Sf. Petru, adresându-se către credincioşii din Pont, din Galatia, din Cappadochia, din Asia şi din Vithinia, le zice: „Că erați ca nişte oi rătăcite, ci v-ați întors acum la Păstorul şi Episcopul sufletelor voastre" (1 Petr. 2, 25). Nu

poate deci fi cineva întemeiat a da un înţeles deosebit cuvintelor *oi* şi *miei,* nici a interpreta cuvântul *oi* în sens de *păstori.*

Dacă ar ţine cineva să dea celor două expresii un înţeles deosebit, n-ar fi oare mai firesc a înţelege prin miei pe tinerii credincioşi, cari au nevoie de îngrijiri mai părinteşti, şi prin oi pe cei ce sunt în maturitatea vârstei bărbăteşti, după credinţă?

Interpretarea papală a oilor şi mieilor este atât de lipsită de temei, încât un tâlcuitor al Evangheliilor ce nu poate fi bănuit de teologii romani, iezuitul Maldonat, vorbeşte în aceşti termeni: „Nu trebuie a disputa cu amănunţime ca să ştim pentru ce Iisus Hristos s-a servit de cuvântul miei în loc de cuvântul oi. Cei ce ar vrea să dispute trebuie să aibe multă grijă să nu se facă de râs faţă de oamenii învăţaţi; căci este fapt lămurit că cei pe cari Hristos îi numeşte *mieii săi* sunt aceiaşi cu cei pe cari îi numeşte *oile sale."* (Coment. la Ioan 21, 30).

Deci Sf. Petru n-a fost aşezat nici piatră de temelie a Bisericii, nici păstorul său suprem.

Dar se va zice: nu se poate tăgădui că s-ar fi acordat acestui apostol oarecare întâietate. Deşi, în ordinea timpului, nu el a fost cel dintâi dintre ucenicii aleşi de Hristos pentru apostolat, este totuşi întâiul numit de către Sf. Matei: acest evanghelist, vrând a numi pe cei doisprezece apostoli, se exprimă astfel: "cel dintâi Simon, ce se numeşte Petru, şi Andrei fratele său etc." (Mat. 10, 2). Sf. Marcu numeşte de asemenea întâi pe Petru, deşi ei nu urmează aceeaşi ordine când arată pe ceilalţi (Marc. 3, 16 şi urm; Luc. 6, 13 şi urm..).

În mai multe împrejurări Hristos a dat lui Petru semne de consideraţie cu totul deosebită; supranumele de Petru, fără a avea însemnătatea ce-i dau teologii romani, nu i-a fost dat decât pentru a arăta statornicia credinţei sale şi pentru a-l onora. De obicei Petru era cel dintâi care lua cuvântul ca să întrebe pe Iisus şi ca să-i răspundă în numele apostolilor; evangheliştii se servesc de expresia „Petru şi cei împreună cu dânsul", pentru a arăta colegiul apostolic. (Mat. 1, 36; Luc. 8, 45; 9, 32). Putem oare conchide din aceste fapte, precum Dr. de la Chambre, că „Iisus Hristos acordase Sfântului Petru, mai presus de toţi colegii săi întru apostolat, o întâietate a jurisdicţiei şi autorităţii în conducerea Bisericii"*(Traité de l'Eglise, vol. I)*?. Concluzia nu este logică: poţi fi întâiul într-un corp oarecare, fără a avea pentru aceasta *jurisdicţie* şi *autoritate;* poţi fi în acel corp, după cum se zice, *primus inter pares,* întâiul între egali. Apoi, Sf. Petru nu e totdeauna numit întâiul în Sfintele Scripturi; astfel, Sf. Ioan citează pe Andrei înaintea lui (Ioan 1, 44); Sf. Pavel nu-l numeşte decât după Iacov (Galat. 2, 9); el îl numeşte chiar *după ceilalţi apostoli şi fraţii Domnului* (1 Cor. 9, 5). „Petru nu a fost deci cel dintâi între apostoli altfel decât a fost Ştefan între diaconi." Cuvintele sunt ale Fericitului Augustin (Cuvântul 316). Origen (Tâlcuire la Sf. Ioan) şi Sf. Ciprian (Scrisoarea 71 către Quint.) sunt de aceeaşi socotinţă cu Fer. Augustin. Putem afirma că nici unul din Părinţii Bisericii nu au văzut în întâietatea lui Petru o îndreptăţire la *jurisdicţie,* la *autoritate* în conducerea Bisericii. Ei n-ar fi putut trage această concluzie fără a se împotrivi însăşi Sfintei Scripturi.

Iisus Hristos nu a dat voie apostolilor săi ca să ia unii faţă de alţii titlurile de învăţător, de dascăl şi chiar de părinte sau papă. Cuvintele sale sunt hotărâtoare (Mat. 23, 8, şi urm.): „Iar voi să nu vă numiţi Ravvi, căci unul este dascălul vostru Hristos, iar voi toţi fraţi sunteţi; şi Tată să nu chemaţi vouă pre pământ, căci unul este Tatăl vostru cel din ceruri; nici vă numiţi învăţători, căci unul este Învăţătorul vostru, Hristos. Iar cel ce este mai mare între voi, să fie vouă slugă." Să se alăture cuvintele Evangheliei cu descrierile prerogativelor episcopului Romei făcute de teologii romani, şi se va vedea fără greutate că aceştia nu stăruiesc a rămâne întru *adevăr.*

Sf. Matei spune că atunci când Petru a întrebat pe Iisus despre prerogativele apostolilor, Mântuitorul i-a răspuns: „Amin zic vouă că voi cei ce aţi urmat mie, întru a doua naştere, când va şedea Fiul Omului pre scaunul slavei sale, veţi şedea şi voi pre douăsprezece scaune, judecând cele douăsprezece seminţii ale lui Israil" (Mat. 19, 28).

Dacă Iisus Hristos ar fi ales pentru Petru un scaun mai înalt ca scaunele celorlalţi, dacă i-ar fi dat o putere mai mare, ar fi zis oare lui Petru însuşi că cei doisprezece apostoli vor şedea pe douăsprezece scaune, fără deosebire?

Din toate acestea tragem concluzia că în Biserică nu se află decât un învăţător, decât un domn, un singur păstor suprem. „Eu sunt păstorul cel bun”, zice Iisus (Ioan 10, 11). “Voi mă chemaţi Învăţător şi Domn, şi bine ziceţi, căci sunt“ (Ioan 13, 13). „Unul este învăţătorul vostru, Hristos.” (Mat. 13, 10).

El şade singur pe scaunul slavei sale, în sfânta cetate „al cărei zid avea temelii *douăsprezece*, şi într-însele numele celor *doisprezece* apostoli ai Mielului“(Apoc. 21, 14). Primii păstori şed acolo pe scaunele lor, judecând seminţiile noului popor al lui Dumnezeu. Dacă se ridică acolo întrebări cercetătoare, ce nu se pot dezlega într-un mod frăţesc, trebuie a le înfăţişa tribunalului lor; nu la tribunalul unuia singur, ci al întregii Biserici, reprezentată prin cei ce sunt instituiţi a o cârmui.

Nu este prin urmare nimic în Scriptura Noului Aşezământ care să fie prielnic, chiar de departe, autorităţii suverane pe care o dau teologii noştri romani Sfântului Petru şi episcopilor Romei, pe cari ei îi consideră ca pe urmaşii acestuia.

Se poate zice chiar că autoritatea sa este formal condamnată. Am citat mai sus cuvintele destul de lămurite ale lui Iisus Hristos. Faptele Apostolilor şi Epistoliile conţin dovezi ce demonstrează pâna la evidenţă că Sf. Petru nu se bucură de nici o superioritate în colegiul apostolic. Într-adevăr, citim în Faptele Apostolilor (8, 14): „Iar auzind apostolii cei din Ierusalim cum că a primit Samaria cuvântul lui Dumnezeu, *au trimis* către dânşii pre Petru şi pre Ioan.” Petru era deci supus nu numai colegiului apostolic în întregul său, ci şi mai *multor* apostoli cari erau adunaţi la Ierusalim, de vreme ce el *a primit de la ei o însărcinare.* În aceeaşi carte (11, 2-3) se citeşte că *credincioşii tăiaţi împrejur* au făcut imputări lui Petru pentru că s-a dus la cei necredincioşi, iar Petru se apără zicând că a ascultat de o poruncă de-a dreptul de la Dumnezeu. Oare astfel se poartă cineva către un şef suveran, şi oare astfel lucrează acel şef faţă de supuşii lui? La Sinodul din Ierusalim (Fapte 15, 7 şi urm.) nu a prezidat Petru; Iacov a fost cel ce a rostit cuvântul: *Judec* (Fapte 15, 19). Petru nu a vorbit decât la rândul său, ca un simplu membru; cu toate acestea preşedinţia i-ar fi aparţinut *de drept,* dacă ar fi fost şef învestit cu autoritate şi jurisdicţie asupra sinodului apostolic. Sf. Pavel (Galat. 2, 7 şi urm.) tăgăduieşte întâietatea lui Petru; el afirmă că este egalul său, îl pune după Iacov şi spune că i-a făcut o aspră mustrare pentru că nu mergea *după adevărul evangheliei.* Mai tăgăduieşte încă (1 Cor. 3, 4-5; 22) când afirmă formal că Petru nu este decât un simplu *slujitor* ca şi dânsul, ca şi Apollo, şi că credincioşii nu trebuie a se lipi nici de unul nici de altul ca învăţător, ci numai de Iisus Hristos. În sfârşit, chiar Sf. Petru însuşi nu cunoaşte întâietatea cu care ar voi Biserica Romană să-l încarce, de vreme ce, îndreptându-se către presviterii Bisericilor întemeiate de dânsul, nu se dă pe sine decât ca coleg al lor (1 Petru 5, 1).

III.

Despre autoritatea episcopilor Romei în timpul primelor

trei veacuri ale Bisericii.

Istoria ne va demonstra că Părinţii şi episcopii din timpul celor dintâi opt veacuri ale Bisericii au dat Sfintei Scripturi înţelesul arătat de noi acum. Dacă episcopul Romei s-ar fi bucurat *de vreun drept divin,* de o autoritate universală în Biserică, dacă ar fi fost, cu titlu de succesor al Sfântului Petru, vicarul şi reprezentantul lui Iisus Hristos, centrul necesar al Bisericii, negreşit că prerogativele i-ar fi fost recunoscute de vechimea creştină, păzitoarea neadormită a credinţei şi a dumnezeieştilor aşezăminte. Dacă Biserica a suferit în curgerea veacurilor oarecari scăzăminte în ceea ce are omenesc, adică în oamenii ce o cârmuiesc sau cari fac parte din ea, nu se poate susţine că acele scăzăminte să se fi ivit şi la obârşie. Este firesc şi drept a ne urca la obârşia unei instituţii pentru a-i cunoaşte adevăratul caracter; acesta e punctul de plecare trebuincios pentru a putea cunoaşte progresele sau scăderile sale în şirul veacurilor. Dacă vom proba că Biserica primară nu a recunoscut episcopului Romei stăpânirea ce şi-o atribuie astăzi şi că acea stăpânire nu e decât o uzurpare ce nu datează decât din veacul al nouălea, va trebui fireşte să încheiem că autoritatea sa nu e de drept divin şi, prin urmare, este o datorie pentru toate Bisericile şi pentru toţi credincioşii de a se ridica împrotiva ei şi a o dărâma.

Iar noi putea afirma, după studiul aprofundat şi conştiincios ce am făcut asupra documentelor istorice şi doctrinale din cele dintâi opt veacuri ale Bisericii, că episcopul Romei nu e nicicum în drept a cere o autoritate universală şi că acea autoritate nu are temei nici în cuvântul lui Dumnezeu, nici în legile Bisericii.

Cel dintâi fapt pe care partizanii suveranităţii papale s-au întemeiat este Epistolia scrisă de Sf. Climent în numele Bisericii Romei către Biserica din Corinth. Ei pretind că o scrisese în temeiul unei puteri covârşitoare, alipită numelui său de *episcop al Romei.*

Dar este dovedit 1. că Sf. Climent nu era episcopul Romei când scrise către Corintheni; 2. că el nu a lucrat nicidecum în această împrejurare cu o putere ce i-ar fi fost dată, ci în numele Bisericii Romei şi din dragoste creştinească.

Epistolia semnată de Sf. Climent a fost scrisă în anul 69 de la Hristos, îndată după persecuţia lui Neron, care avu loc între anii 64 şi 68, după cum mărturisesc toţi învăţaţii. Foarte mulţi învăţaţi, primind ca un fapt neîndoios că epistolia către Corintheni a fost scrisă pe când Climent era episcopul Romei, îi fixează data sub domnia lui Domiţian. Într-adevăr, Climent nu urmă lui Anaclet pe scaunul Romei decât în anul al doisprezecelea al domniei lui Domiţian, adică în anul 93 al erei vulgare, şi a ţinut acest scaun până la anul 102. Mărturia lui Evsevie nu poate lăsa nici o îndoială asupra acestui punct[7].

Din însăşi epistolia se vede că a fost scrisă în urma unei persecuţii; dacă se pretinde că persecuţia este cea a lui Domiţian, trebuie a statornici facerea scrisorii până la cei de pe urmă ani ai veacului întâi, fiindcă persecuţia lui Domiţian avu loc mai cu seamă între anii 95 şi 96. Şi este lesne a vedea, din însăşi scrisoarea, că a fost scrisă înaintea acestei epoci, căci într-însa se vorbeşte de jertfele iudaice ca menţinându-se încă în templul din Ierusalim, iar templul a fost distrus de Tit odată cu cetatea Ierusalimului, în anul 70 al erei noastre. Epistolia a fost deci scrisă înaintea acestui an. Pe de altă parte, ea a fost scrisă după o persecuţie în care au suferit mucenicia la Roma câţiva mucenici foarte vestiţi. În persecuţia lui Domiţian nu au fost mucenici de felul acesta. Persecuţia lui Neron dură de la anul 64 până la anul 68. De-aici rezultă că

scrisoarea către Corintheni nu a putut fi scrisă decât în anul 69, adică cu douăzeci şi patru de ani înainte ca Sf. Climent să fi fost episcopul Romei.

În faţa acestui simplu calcul, ce devin vederile şi părerile partizanilor suvernităţii papale asupra însemnătăţii actului ce izvorăşte de la *papa Climent?* Chiar când s-ar susţine că scrisoarea Sfântului Climent a fost scrisă în timpul episcopatului său, nu s-ar putea încheia nimic din aceasta, căci scrisoarea nu a fost nicidecum scrisă de el în temeiul unei puteri mai mari şi *personale* pe care ar fi avut-o, ci din dragoste şi în *numele Bisericii Romei.* Să ascultăm în această privinţă pe Evsevie: „Există de la Climent o scrisoare, primită de toţi, foarte frumoasă şi vrednică de laudă; el a scris-o *în numele Bisericii Romanilor* către Biserica Corinthenilor, între cari se ridicase o înverşunată ceartă. Am aflat că în cea mai mare parte din Biserici, ca şi într-a noastră, din vremuri vechi era obiceiul a o citi. Iar pentru dezbinarea ce se ridicase la Corintheni pe vremea lui Climent, Hegesippus este un martor foarte preţios“ [8].

Evsevie revine mai departe asupra scrisorii lui Climent şi observă iarăşi că fusese scrisă în *numele Bisericii Romanilor*[9]. El spune într-un mod foarte lămurit că Climent n-a lucrat în această împrejurare *din propria sa autoritate,* în temeiul unei puteri ce ar fi avut îndeosebi. Nimic în această scrisoare nu lasă a presupune o astfel de putere. Ea începe prin cuvintele: „Biserica lui Dumnezeu care este la Roma, către Biserica lui Dumnezeu care este la Corinth.” Autorul vorbeşte de slujirea bisericească în legătură cu unii preoţi pe care Corinthenii îi alungaseră pe nedrept; el priveşte treapta preoţească ca venind în întregime din izvor apostolic, şi nu atribuie nici lui nici altora vreo întâietate în această slujire.

După toată proba, Sf. Climent a fost redactorul scrisorii către Corintheni. Chiar din primele veacuri ea a fost privită ca lucrarea sa. El nu a scris-o nicidecum cu titlu de episcop al Romei, ci cu numele de ucenic al apostolilor. Fără a fi însărcinat să păstorească Biserica Romei, el a fost hirotonit episcop de către Sf. Petru şi fusese tovarăşul Sfântului Pavel în mai multe din călătoriile sale apostolice. Poate că lucrase cu acest din urmă apostol la creştinarea Corinthenilor. Era deci firesc să fi fost însărcinat a face o scrisoare a Bisericii din Roma către o Biserică căreia îi fusese unul din îmtemeietori. Astfel Climent le vorbeşte în numele apostolilor, şi mai cu seamă al Sfântului Pavel, care i-a născut prin credinţă. Chiar de ar fi scris cu numele de episcop al Romei, nu s-ar putea scoate de aici nici o urmă în folosul autorităţii sale. Sf. Ignatie al Antiohiei, Sf. Irineu al Lionului ori Sf. Dionisie al Alexandriei au scris scrisori către mai multe Biserici, şi chiar către cea a Romei, fără a pretinde din aceasta o altă putere decât cea pe care o aveau, ca episcopi, de a lucra pretutindenea la lucrul Domnului.

Nici din scrisoarea însăşi, nici din împrejurările în care a fost scrisă nu putem trage încheierea cum că plângerea Corinthenilor ar fi o recunoaştere a unei puteri covârşitoare în episcopul sau în Biserica Romei, nici răspunsul dat lor ca un act de autoritate. Corinthenii s-au adresat către o Biserică unde se aflau împreună-lucrătorii sfântului Pavel, părintele lor întru credinţă; şi acea Biserică, prin pana lui Climent, îndemna la pace şi la unire, fără cea mai mică pretenţie la o autoritate oarecare.

Nu se poate vedea în mijlocirea lui Climent nici o probă în favoarea pretinsei puteri a episcopilor Romei. Climent a fost însărcinat de către clerul din Roma cu această afacere din pricina destoiniciei sale, a legăturii ce avusese cu Corinthenii, a tovărăşiei sale cu apostolii şi a trecerii ce avea în temeiul acestor însuşiri. Însă el nu lucra ca episcop al Romei, şi încă mai puţin ca unul ce ar fi avut stăpânire asupra Bisericii din Corinth.

În veacul al doilea chestiunea pascală a fost ridicată cu multă aprindere. Mai multe Biserici Răsăritene voiau să urmeze datinile iudaice de prăznuire a sărbătorii, păstrate de cei mai mulţi apostoli, şi au aşezat-o la a patrusprezecea zi a lunii martie; alte Biserici Răsăritene, în conglăsuire cu Bisericile Apusene, prăznuiau sărbătoarea Paştilor *în duminica* ce urmează după a patrusprezecea zi a lunii martie, după o predanie apostolică.

Deşi chestiunea în sine nu era de o mare însemnătate, totuşi se socotea îndeobşte că toate Bisericile ar trebui să prăznuiască deodată marea sărbătoare creştină, şi că nu ar trebui ca unele să fie în bucuria Învierii Domnului, pe când celelalte ar cugeta la taina îngropării Sale.

Cum s-a rezolvat chestiunea? Văzutu-s-a episcopul Romei interpunând autoritatea sa şi prezidând discuția, cum ar fi făcut-o în cazul când s-ar fi bucurat de o putere covârşitoare?

Să ascultăm mărturia istoriei. Chestiunea fiind ridicată, „sinoade şi adunări de episcopi avură loc", zice Evsevie[10], „şi toți într-un singur glas dădură prin scrisori rânduiala bisericească tuturor credincioşilor... Avem încă astăzi scrisoarea celor ce se adunară în Palestina, sub preşedinția lui Theofil, episcopul Bisericii Chesariei, şi a lui Narcis, episcopul Ierusalimului. Există şi o *scrisoare a sinodului roman,* în care se citeşte numele *episcopului Victor.* Avem încă pe aceea a episcopilor din Pont, al căror sinod a fost prezidat de Palma, cu titlul de cel mai vechi; pe aceea a Bisericilor din Gallia, ce au fost prezidate de Irineu; pe aceea a Bisericilor întemeiate în provinciile din Osrhoena şi în oraşele din acea țară; pe aceea a lui Vacchil, episcopul Corinthenilor, şi mai multe altele. Toți, mărturisind aceeaşi doctrină, deteră aceeaşi hotărâre."

Lămurit că Evsevie vorbeşte de scrisoarea sinodului roman cu acelaşi titlu ca şi a celorlalte; el nu o atribuie episcopului Victor, ci adunării clerului roman; în fine, nu o aminteşte decât în al doilea rând, după aceea a episcopilor din Palestina.

Iată deja un punct cu temeinicie hotărît: cum că în chestiunea pascală Biserica Romei vorbeşte şi judecă cu aceeaşi putere ca şi celelalte Biserici, şi că episcopul său nu iscăleşte scrisoarea decât în numele sinodului care reprezenta acea Biserică. Partizanii autorității papale afirmă că Victor *a poruncit* a se aduna sinoade. Această încredințare este cu totul falsă[11].

Mai mulți episcopi răsăriteni nu se supuseră hotărârii celorlalți. Policrat al Efesului se declară mai cu seamă contra deciziei[12]. Atunci o discuție vie se ridică între el şi Victor, episcopul Romei, care credea că numai episcopul Efesului ar avea o părere aparte, şi-l îndemnă prin urmare să ceară socotința celorlați episcopi ai provinciei sale. Policrat se învoi la aceasta, şi episcopii fură de părerea sa; el scrise aceasta lui Victor, care amenință de a-i despărți de legătura duhovnicească cu el.

Policrat nu se turbură; el îi răspunse cu asprime şi-i zise îndeosebi: „Am învățat de la cei cari erau mai mari decât mine că e mai bine a asculta de Dumnezeu decât de oameni. Primind scrisoarea, Victor, episcopul Bisericii Romei, *încercă* îndată", zice Evsevie[13], „de a scoate din duhovniceasca legătură pe toate Bisericile din Asia şi din provinciile vecine, ca având socotințe protivnice credinței; el scrise în acest scop scrisori în care învinuieşte pe toți frații cari sunt în acea țară şi se rosteşte că sunt despărțiți de unitate."

Ar fi greu de crezut ca partizanii pretențiilor romane să fi găsit în aceste cuvinte ale lui Evsevie şi în purtarea lui Victor o probă în folosul părerii lor. Ei ar fi putut găsi în ele, fără greutate, o probă contrarie. Trebuie luat în seamă mai întâi cuvântul lui Evsevie, cum că Victor *încercă* a face să se scoată Bisericile din Asia din uniunea cu celelalte Biserici. Este vădit că cel ce *incearcă* nu are în el puterea de a face ceea ce voieşte, almintrelea actul ar urma voinței. Cu toate acestea Victor face tot ce poate pentru ca excomunicarea să fie recunoscută; el o rosteşte chiar, însă actul său nu rămâne decât o *încercare,* şi trebuie a fi încuviințat de celelalte Biserici pentru ca să aibă oarecare valoare. Victor nu avea deci, ca episcop al Romei, puterea de a excomunica alte Biserici, fiindcă rezultatul nu a ținut seamă de hotărârea ce se credea în drept să dea în numele Bisericilor Apusene din pricina însemnătății Scaunului său.

Episcopii, cari s-ar fi supus hotărârii sale dacă l-ar fi recunoscut ca şef al Bisericii şi învestit cu o autoritate universală, nu numai că nu l-au ascultat, dar încă veştejiră puternic purtarea lui.

„Această purtare", zice Evsevie[14], „nu plăcea tuturor episcopilor; şi pentru aceasta ei îndemnară pe Victor de a lucra almintrelea şi de a se pătrunde de simțăminte mai paşnice, mai conforme *unității* şi dragostei ce se cuvine aproapelui."

Astfel, în loc de a crede că *unitatea* constă în unirea cu Victor, episcopii îl îndeamnă pe el însuşi a ține seama mai bine de adevăratele noțiuni ale unității. Mulți merseră chiar mai departe: „Sunt scrisori", adaugă Evsevie, „în care ei îl mustră cu mai multă îndrăzneală. În acest număr este Irineu, care i-a scris în numele fraților din Gallia pe cari îi păstorise; în scrisoarea sa, deşi se arată partizanul hotărârii ce aşează sărbătoarea pascală în ziua Domnului, totuşi atrage luarea aminte lui Victor, în termeni cuviincioşi, că nu trebuie a

despărţi de uniunea duhovnicească nişte Biserici ale lui Dumnezeu ce păstrează datinile bătrânilor lor." Irineu căuta în scrisoarea sa a face pe Victor să înţeleagă, că deosebirile în rânduială nu vatămă unitatea bisericească şi-i amintea că astfel fusese doctrina predecesorilor săi. El îi zice îndeosebi: „Când preafericitnl Policarp veni la Roma în timpul lui Anichit şi se ridică între ei o uşoară discuţie asupra oarecăror chestiuni, ei îşi dădură îndată sărutarea de pace. Anichit nu putuse convinge pe Policarp a părăsi obiceiul ce-l ţinuse cu Ioan, ucenicul Domnului nostru, şi cu alţi apostoli în tovărăşia cărora vieţuise. Policarp, din parte-i, nu putuse convinge pe Anichit de a ţine acel obicei, căci el zicea că e dator să ţină pe cel ce-l primise de la bătrânii cari fuseseră înaintea lui. Lucrurile fiind în această stare, ei rămaseră în comuniune unul cu altul. Ba încă Anichit făcu lui Policarp cinstea de a-l lăsa să săvârşească Sfânta Liturghie, şi toţi cei ce urmau obiceiuri deosebite rămaseră în legătură cu întreaga Biserică. Irineu nu scrise numai lui Victor, ci trimise la mulţi alţi episcopi scrisori însufleţite de acelaşi duh."

Deci Victor nu a putut, *prin autoritatea sa*, să scoată într-adevăr din Biserică pe cei ce-i hotărâse el ca lepădaţi; ceilalţi episcopi i s-au împotrivit cu tărie, iar Sf. Irineu, marele dascăl de atunci, veşteji prin scrisorile sale pe cele scrise de Victor ca să dea loc dezbinării.

Această discuţie, pe care partizanii pretenţiilor papale o invocă în folosul lor, recade deci asupra lor cu toată greutatea, cu o putere ce nu poate fi contestată cu bunăcredinţă.

Anichit nu vorbeşte nicidecum despre autoritatea sa împrotiva lui Policarp; Victor nici atâta în faţa lui Irineu şi a celorlalţi episcopi. Policarp şi Irineu judecau şi scriau episcopului Romei ca egali în putere episcopală şi nu recunoşteau decât o regulă: *vechea predanie.*

Cum s-au unit Bisericile într-o practică comună? Evsevie istoriseşte astfel acest fericit sfârşit care, desigur, nu se datorează autorităţii episcopului Romei:

„Episcopii Palestinei, de cari am vorbit mai sus, adică Narcis şi Theofil, împreună cu Cassius al Tirului, Clarus al Ptolemaidei şi cei adunaţi împreună cu ei, după ce au vorbit despre datina zilei Paştilor aşa cum ajunsese până în vremea lor într-o urmare neîntreruptă, atinseră multe alte chestiuni şi sfârşiră scrisoarea lor cu aceste cuvinte: Aveţi grijă să se trimită cópii de pe scrisoarea noastră tuturor Bisericilor, ca nu cumva să fim învinovăţiţi de cei ce-şi întorc cu lesnire sufletele lor din dreapta cărare a adevărului. Vă facem cunoscut totdeodată că la Alexandria sărbătoarea Paştilor este prăznuită în aceeaşi zi ca la noi. Episcopii din acele împrejurimi şi noi ne trimitem unii altora scrisorile noastre, astfel că sărbătorim împreună ziua cea sfântă"[15].

Mai multe Biserici au păstrat totuşi predania Bisericilor din Smirna şi Efes, şi nu au fost privite pentru aceasta ca schismatice, deşi Victor s-a despărţit din unirea cu ei.

Partizanii părerii papale pun mult preţ pe puterea ce a avut-o episcopul Romei în chestiunea pascală şi în alte oarecari împrejurări; ei preschimbă puterea duhovnicească *în autoritate.*

Aceasta este o înşirare de cuvinte fără rost. Nu e nicicum de mirare că episcopul Romei s-a bucurat chiar de la început de o mare trecere în chestiunile religioase, căci el ocupa cel dintâi Scaun din Apus şi, cu titlul de episcop al capitalei Imperiului, era mijlocitorul firesc între Răsărit şi Apus. Se înţelege atunci că Biserica sobornicească nu era numaidecât într-o parte oarecare, că nici Răsăritul nu se bucura mai mult decât Apusul de o autoritate universală; iată pentru ce oarecari eretici, născuţi şi osândiţi în Răsărit, căutau sprijin în Apus, şi mai cu seamă la Roma, care-l reprezenta; iată pentru ce chiar sfinţi ca Policarp al Smirnei se duceau la Roma pentru a se sfătui cu episcopul acestui oraş asupra chestiunilor religioase. Însă nu se pot cerceta cu credincioşie aceste fapte, după documentele sigure, fără ca să reiasă adevărul că trecerea episcopului Romei nu venea nicidecum *dintr-o autoritate universală,* că ea nu-şi avea măcar izvorul într-o autoritate recunoscută de toate Bisericile Apusene, ci ieşea numai din însemnătatea Scaunului său episcopal.

Roma era miezul tuturor căilor între deosebitele părţi ale Imperiului. Credincioşii năvăleau acolo din toate părţile, ori pentru afacerile politice, ori pentru interesele lor particulare, şi astfel mărturia sa de Biserică Apostolică se găsea sprijinită de credincioşii ce se duceau acolo din toate părţile şi cari duceau cu dânşii

mărturisirea tuturor Bisericilor din care făceau parte. Astfel e înțelesul unui citat din Sf. Irineu de care teologii romani au făcut cel mai straniu abuz. Marele dascăl, scriind către ereticii ce căutau a corupe pe credincioşii din Roma, a statornicit împrotiva lor *regula sobornicească* a credinței, păstrată *pretutindenea şi totdeauna;* „însă”, adaugă el, „fiindcă ar fi prea lung a înşira în această lucrare succesiunile tuturor Bisericilor, vom arăta pe aceea a Bisericii prea mari şi prea vechi şi cunoscute de toți, care a fost întemeiată şi aşezată la Roma de către cei doi preaslăviți apostoli, Petru şi Pavel, care Biserică moşteneşte o datină ce vine de la apostoli precum şi credința vestită oamenilor, şi pe care ne-a trimis-o prin succesiunea episcopilor săi; prin aceasta îi înfruntăm pe toți cei cari prin orice chip, ori prin orbire, ori prin rea părere, nu se adună unde ar trebui; căci toată Biserica, adică credincioşii *de pretutindeni,* sunt îndatorați a se duce către această Biserică, din pricina celui mai puternic aşezământ din această Biserică, predania ce vine de la apostoli, care a fost păstrată *de către cei ce sunt de pretutindenea*.”[16]

Teologii romani se silesc a tălmăci rău aceste rânduri, ca să găsească în ele un temei în sprijinul suveranității papale. În loc de a zice că credincioşii din lumea întreagă erau datori a se duce la Roma pentru că era capitala Imperiului, scaunul guvernământului şi centrul afacerilor politice şi civile, ei tălmăcesc cuvintele *convenire ad* prin cuvintele *a fi de acord,* ceea ce este un contrasens; ei fac să se raporteze *potentiorem principalitatem* la *Biserica* Romei şi văd în aceasta *întâietatea* sa, când cuvintele acelea sunt zise doar *într-un mod general,* şi nimic nu arată că ele nu se referă numai şi numai la *oraşul de căpetenie şi capitala imperiului;* ei tălmăcesc *maximae, antiquissimae* prin *cea mai mare, cea mai veche,* fără a se gândi că pun în gura sfântului Irineu o părere vădit greşită; căci, dacă vor ca Biserica Romei să fi fost *cea mai mare* din vremea lui, cel puțin ea nu putea fi *cea mai veche* — toată lumea ştia că un mare număr de Biserici fuseseră întemeiate în Răsărit înainte de cea a Romei. Aşijderea, ei nu tălmăcesc în aşa chip încât să-l facă pe scriitor să zică ca încheiere că predania apostolică a fost păstrată la Roma *de aceia* ce sunt *de pretutindeni (ab his qui sunt undique),* cum o cere textul, ci tălmăcesc ca şi Pius IX în *Enciclica către creştinii Răsăriteni: „în tot* ceea ce credincioşii cred“, fără a se gândi că săvârşesc o greşală față de înțelesul adevărat, punând în cugetul sfântului dascăl neadevăruri.

În textul tradus de noi, totul stă în picioare. Sf. Irineu, după ce a statornicit că nu trebuie a primi decât credința *universală,* arată Biserica din Roma ereticilor din acest oraş ca pe una ce le poate înfățişa o credință cu atât mai puternică, cu cât predania apostolică fusese păstrată acolo *de către credincioşii* lumii întregi.

Cum oare Sf. Irineu — care se sileşte a da *credința universală* ca regulă a credinței fiecăruia şi care se rosteşte lămurit asupra acestui punct în capitolul de unde e scos textul de mai sus — ar fi putut el să se rostească în felul cum socotesc papii şi teologii lor? El ar fi judecat atunci astfel: *Este nevoie* să primim drept regulă credința tuturor Bisericilor; dar *e de ajuns* a ține credința Bisericii Romei, de care trebuie să ne lipim şi căreia se cade a ne supune, pe temeiul *întâietății sale.* Sf. Irineu n-a scos la iveală o părere atât de puțin îndreptățită. El pune în frunte credința universală ca regulă; arată credința Bisericii Romei ca adevărată, mulțumită sprijinului credincioşilor ce se duceau acolo din toate părțile şi cari păstrau astfel predania apostolică. Cum anume o păstrau? Prin faptul că s-ar fi ridicat împrotiva oricărei schimbări a datinilor din înseşi Bisericile lor, ai cărora martori la Roma erau ei. Sf. Irineu nu dă pretinsa autoritate divină a episcopului Romei ca rădăcina pe care stă predania Bisericii din acest oraş; însă recunoaşte după dreptate că această moştenire este a credincioşilor celorlalte Biserici, cari cercetau datinile Romei prin cele din înseşi Bisericile lor, alcătuind astfel un stăvilar nebiruit față de orice înnoire.

Era firesc ca episcopul capitalei Imperiului, mai cu seamă din pricina credincioşilor cari se duceau acolo din toate părțile, să câştige o mare trecere în lucrurile religioase şi câteodată să ia chiar unele măsuri. Însă toate documentele şi împrejurările faptelor în care se găseşte amestecat dovedesc că nu se bucura de o putere covârşitoare în fața celorlalți episcopi.

Se vede că, în adâncul ei, toată discuția privitoare la textul Sfântului Irineu se mărgineşte asupra înțelesului ce trebuie să se dea cuvântului *convenire.* Dacă acest cuvânt înseamnă *a fi în acord,* trebuie să înțelegem că venerabilul scriitor cugeta că se cuvine *numaidecât* a fi în bună înțelegere cu Biserica Romană şi că nu se poate fără aceasta a fi în unitate. Dacă cuvântul înseamnă *a merge,* toată şubreda clădire ultramontană va cădea de la sine; căci nu se poate afirma cu judecata sănătoasă că toți credincioşii ar fi datori *numaidecât* să meargă la Roma, chiar când Biserica întemeiată în acest oraş ar fi Biserica de căpetenie

şi întâia, miezul unităţii. Se cuvine deci a statornici înţelesul cuvântului într-un chip atât de lămurit încât să nu mai rămână nici o îndoială în această privinţă.

Am arătat deja că prepoziţia *ad* îi dă la iveală înţelesul; putem, pe lângă această probă de mâna întâi, să adăugăm şi altele.

Dacă am avea la îndemână textul grec al pasajului în chestiune, nu ar mai fi nici o îndoială, căci amfibologia ce reiese din cuvântul latin nu ar mai exista. Însă Evsevie şi Nichifor ne-au păstrat alte părţi ale textului celui dintâi, iar în aceste bucăţi sfântul dascăl s-a slujit numai şi numai de cuvinte pe care traducătorul latin le-a tălmăcit prin cuvântul *convenire* şi care n-au alt înţeles decât acela *de a merge* — ori *împreună,* ori separat.

În cartea a II-a, cap. XXII (Ediţ. Migne, col. 785), Sf. Irineu zice: „Toţi preoţii cari au mers în Asia, la Ioan, ucenicul Domnului, mărturisesc."

Textul grec:
και παντες οι πρεσβιτεροι μαρτυρουσιν, κατα την Ασιαν Ιωαννη τω του κυριου μαθητη συμβεβλ ηκοτες.

Traducerea latină: „Omnes seniores testantur qui in Asia apud Ioannem discipulum Domini *convenerunt."* În cartea a III-a, cap. XXI (Migne, col. 947) vorbind despre cei şaptezeci de tâlcuitori ai Scripturii, Sf. Irineu zice: „Adunându-se la Ptolemeu etc."

În greceşte: *Συνελθοντων δε αυτων επι το αυτο παρα τω Πτολεμαιω.*

Traducătorul latin a tălmăcit astfel: *„Convenientibus* autem ipsis in unum apud Ptolemaeum."

Benedictinul dom Massuet, care a tipărit lucrările Sfântului Irineu, pretinde că sfântul dascăl trebuie să se fi slujit în textul în chestiune de cuvintele *συμβαινειν προς την των Ρωμαιων Εκκλησιαν.* Apoi pretinde că *συμβαινειν προς τινα* este tot una cu *συμβαινειν τινι.*

Chiar când această părere ar fi nesupusă căderii, învăţătura lui încă n-ar fi de folos; căci se mulţumeşte a *presupune* că sfântul dascăl s-a slujit de cuvântul *συμβαινειν.* Ne-ar părea mai firesc şi mai drept a căuta cuvântul *necunoscut* printre cuvintele cunoscute pe care traducătorul le-a tălmăcit prin cuvântul *convenire.* Din studiu reiese că Sf. Irineu nu s-a slujit de cuvântul *συμβαινειν,* ci de *συμβεβληκοντες,* care are înţelesul de *a merge împreună către un loc,* sau de *συνελθοντες,* cu un înţeles asemănător, fiindcă în textele greceşti ce s-au păstrat el s-a slujit de aceste cuvinte ca să exprime ideea pe care traducătorul a tălmăcit-o prin *convenire.*

În general, traducătorul latin al sfântului Irineu dă cuvântului *convenire* înţelesul de *a merge* şi nu pe cel de *a fi de acord.* Pentru ce dar să i se dea acest înţeles în vestitul text în chestiune, când chiar în acel text prepoziţia *ad* dă ideea unei direcţii *către* un loc, şi când adverbul *undique* dă ideea plecării din toate locurile depărtate Romei, unde se găseau credincioşii.

Nimic nu ne lipseşte pentru a dovedi că nu este îngăduit a da vorbelor Sfântului Irineu înţelesul ce îi atribuie teologii romani. Sfântul dascăl a zis deci curat că *îmbulzirea credincioşilor din toate laturile, atraşi la Roma din nevoia afacerilor lor, pentru că acel oraş era cel întâi şi cel mai puternic al Imperiului, contribuia a păstra acolo predania apostolică, fiindcă acei credincioşi aduceau cu dânşii credinţa Bisericilor cărora aparţineau.*

Neapărat că Roma, ca *Biserică Apostolică,* avea o mare putere în primele veacuri, şi Tertullian cu dreptate se îndrepta la mărturisirea ei de credinţă împrotiva ereticului căruia îi zicea: „Tu ai Roma, a căreia putere este alăturea cu noi. Fericită Biserica căreia apostolii i-au dat toată învăţătura cu sângele lor" (*De praescript*., cap. XXXVI). Dar oare o Biserică *Apostolică* nu poate ea mărturisi despre credinţă împrotiva ereziei, fără a avea pentru aceasta *o autoritate* universală şi divină?

Sf. Ciprian avea dreptate să numească Biserica din Roma „*scaunul lui Petru, Biserică însemnată,* de unde a ieşit unitatea preoţească” (Sf. Cipr., *Scrisoarea 55 către Cornelie*). Însă prin aceasta pretindea el oare că episcopul se bucura de *o autoritale* de drept divin? O credea atât de puţin, încât în *Tratatul despre unitatea Bisericii* înţelege prin „*scaun a lui Petru”* întregul *episcopat*, priveşte pe Sf. Petru ca egal celorlalţi apostoli şi-i tăgăduieşte întâietatea, făcând din Sf. Petru un simplu *chip* al unităţii soborului apostolic[17]. Aşadar el numeşte Biserica de la Roma *scaun a lui Petru* într-un înţeles restrâns; el o numeşte Biserica *principală,* însă principalitatea era *un fapt* ce ieşea din importanţa ei exterioară. Ea era izvorul *unităţii preoţeşti,* în sensul că Petru era *semnul* şi *chipul* unităţii soborului apostolic. A da un alt înţeles textului scos din scrisoarea Sfântului Ciprian către Cornelie ar însemna a contrazice *Tratatul despre unitatea Bisericii,* a atribui Sfântului Ciprian două doctrine protivnice şi a-i răpi prin urmare toată logica şi toată autoritatea.

Cei ce au dat o importanţă atât de mare textului Sfântului Ciprian scos din scrisoarea către Cornelie au uitat pe un altul ce-l luminează atât de bine, încât cu greu se înţelege să nu-l fi avut în vedere Ciprian; acela adică unde el declară că „Roma trebuie să fie înaintea Cartaginei, din pricina măririi sale“; *pro magnitudine sua*[18]. Această doctrină este potrivită cu cea a Sf. Irineu şi a celorlalţi Părinţi, ce nu au vorbit niciodată de vreo prerogativă *divină,* cu care Biserica Romei ar fi fost hărăzită. Sf. Optat, Sf. Ieronim, Fer. Augustin şi mulţi alţi Părinţi apuseni au lăudat Biserica Romei ca Biserică Apostolică şi au pus mare preţ pe mărturisirea ei de credinţă în chestiunile religioase. Însă *nici unul* nu i-a atribuit o *autoritate doctrinală* în înţelesul că *mărturisirea ei* ar fi de ajuns pentru a sfârşi discuţiile. Trebuie chiar lua seama că Fericitul Augustin opune donatiştilor puterea Bisericilor Răsăritene şi nu le vorbeşte nicidecum de cea a Romei, deşi era Biserica *Apostolică* din Apus. Sf. Irineu ar fi *singurul,* care ar susţine-o, dacă s-ar tâlcui textul său cum îl interpretează teologii romani. Însă am văzut că tâlcuirea este falsă şi că el nu a dat Bisericii Romei o mare autoritate decât în înţelesul că ea primise predania apostolică şi că, graţie credincioşilor ce se duceau acolo din toate părţile, predania se păstrase acolo curată *până în vremea lui.* Deci Biserica Romei avea însemnătate nu pentru faptul că era *principala, întâia şi cea mai puternică* din toată creştinătatea, ci *din pricina* credincioşilor celorlalte Biserici cari o întăreau prin sprijinul lor.

Când Constantinopole devine capitala Imperiului Roman, Sf. Grigorie din Nazianz zice despre această Biserică ceea ce zisese Sf. Irineu despre cea Romei, şi cu cuvinte mai lămurite încă: „Această cetate”, zice el, „este ochiul lumii; neamurile cele mai de departe se duc către ea din toate părţile, şi ele scot dintr-însa, ca dintr-un izvor, rădăcinile credinţei.” (Grigorie al Naz., Cuv. 42, § 10, col. 470, ed. Migne).

Traducătorul latin al Sf. Grigorie din Nazianz s-a slujit, ca şi cel al lui Irineu, de cuvântul *convenire* pentru a exprima îmbulzirea popoarelor la Constantinopole. Trebuie oare a-i da înţelesul de *a fi de acorda cu* ea pentru că Sfântul Ierarh numeşte Constantinopolea nu numai Biserică principală şi puternică, dar încă *ochiul lumii, izvorul credinţei?*

Canonul al nouălea al Sinodului din Antiohia, ţinut în anul 341, ar fi de ajuns ca să hotărască înţelesul textului Sf. Irineu. Iată acest canon:

„Episcopii tuturor provinciilor (eparhiilor) trebuie a cunoaşte că episcopul din cetatea mitropolitană este însărcinat cu purtarea de grijă a toată provincia, căci către mitropolie *din toate părţile năzuiesc toţi cei ce au trebuinţă.* Pentru aceea s-a socotit de cuviinţă ca el şi cu cinstea să covârşască.”

Dacă o simplă mitropolie atrăgea pe credincioşi *pentru afacerile lor,* cu atât mai vârtos *capitala* Imperiului, care era centrul *necesar* pentru ei, şi unde trebuiau să se întâlnească din toate părţile Imperiului. Astfel e *faptul* constatat de Sf. Irineu, din care trage încheierea că mărturisirea Bisericii Romane putea fi de ajuns să învingă pe eretici.

Să luăm seama în sfârşit că în capitolul sfântului dascăl era vorba doar de ereticii din Roma, cărora le scrise cartea, şi oricine se va încredinţa că ar însemna a abuza în chip straniu de cuvintele lui dându-le un înţeles absolut, cu privire la toţi ereticii în general şi din toate veacurile; căci el a afirmat numai că Biserica Romană păstrase până în vremea lui datina apostolică, iar nu că *ar păstra-o* totdeauna.

Discuţia asupra botezului ereticilor aruncă noi lumini asupra chestiunii ce o cercetăm.

Din cea mai adâncă vechime[19] era obiceiul de a impune numai mâinile asupra celor ce căzuseră în erezie şi cari voiau a reintra în sânul Bisericii. O mare gâlceavă s-a ridicat în această privință în veacul al treilea. Sf. Ciprian, episcop de Carthagina, a fost cel dintâi în Apus care a susținut că trebuie să se săvârşească a doua oară botezul pentru ereticii întorşi. Dionisie, episcopul Alexandriei, care se bucura atunci de o înaltă influență în toată Biserica prin sfințenia, râvna şi ştiința sa, se rosti pe față pentru episcopul Carthaginei şi scrise în această privință episcopului Romei, Ştefan. Acesta din urmă, socotind că nu trebuie a schimba nimic dintr-o datină păstrată din vremuri vechi, se întristă de o părere pe care o privea ca o noutate. Sf. Ciprian spunea că fusese asemenea obicei, însă pretindea că nu era după lege. Ba încă se folosea şi de o doctrină protivnică, pe care ar fi păstrat-o Biserica sa, şi după care se privea ca nul botezul săvârşit de către eretici.

Sf. Ciprian, adunând mai multe sinoade de episcopi din provincia Africii, trimise lucrările lui Ştefan al Romei cu o scrisoare[20] în care-i spunea: „Am crezut de datorie să vă scriu asupra unui fapt ce interesează unitatea şi vrednicia Bisericii Sobornice şi să stau de vorbă cu un om *atât de statornic, pe cât şi înțelept ca tine.”*

După cum vedem, el nu se adresa nicidecum ca unui superior, ci ca unui egal, a cărui statornicie şi înțelepciune o prețuia. El îl făcu încă să înțeleagă că greşeşte când apără obiceiul Bisericii Romane: „Sunt încredințat”, zice el[21], „că evlavia şi credința voastră primeşte cu plăcere tot ce e potrivit *cu adevărul*. Dar noi ştim că sunt unii ce nu vor nicidecum a părăsi părerile de cari odată au fost pătrunşi şi cari mențin obiceiurile lor deosebite fără a lovi prin aceasta în legătura dintre episcopi. Deci întru aceasta noi nu facem răzvrătire şi nu impunem lege nimănui.”

Sf. Ciprian nu vrea deci a impune părerea sa lui Ştefan, dar îl învinuieşte că continuă a păstra ceea ce el privea ca o lovitură dată împrotiva adevărului.

Ştefan nu a primit doctrina Sfântului Ciprian; ba chiar spune sus şi tare că nu va mai avea părtăşie cu el, nici cu episcopii din Cilicia, din Cappadochia şi din Galatia, cari urmau aceeaşi doctrină. Dionisie al Alexandriei[22] i-a scris, îndemnându-l la pace şi zicându-i că toate Bisericile Răsăritene, deşi având *păreri* împărțite asupra doctrinelor lui Novat, erau în unirea cea mai desăvârşită şi în bucuria acestui fericit sfârşit. De-aceea îl sfătuia să nu turbure din nou Biserica din pricina botezului ereticilor.

Între acestea, Xist urmă lui Ştefan. Dionisie din Alexandria s-a grăbit a-i scrie, pentru a-l hotărî să nu urmeze aceeaşi cale ca Ştefan. El zice despre acest episcop[23]: „A scris scrisori împrotiva lui Helenus, a lui Firmilian şi a celorlalți episcopi din Cilicia, din Cappadochia şi din provinciile lăturaşe, zicând că se va despărți de duhovniceasca legătură cu ei, pentru că dânşii botezau din nou pe eretici. Socotiți, vă rog, gravitatea unui asemenea lucru. Aflu într-adevăr că în soboare foarte mari de episcopi s-a hotărât că cei ce ar veni de la erezie la Biserica sobornică trebuie mai întâi să fie făcuți catehumeni şi apoi, prin botez, a fi curățiți de aluatul cel vechi şi necurat. Eu i-am scris despre toate acestea o scrisoare în care-i făceam rugăciuni şi cereri să nu urmeze aşa.”

Sf. Dionisie nu vede în scrisoarea lui Ştefan un act de autoritate, ci o mijlocire, care putea arunca în Biserică o nouă sămânță de vrajbă, şi pe acest temei voia a o înlătura. În loc de a turbura Biserica, Ştefan ar fi împăciuit-o prin mijlocirea sa, dacă i s-ar fi recunoscut o autoritate universală. Această simplă observație este de ajuns ca să vedem caracterul cu totul particular al scrisorii sale.

Care a fost sfârşitul? Ascultatu-l-au oare episcopii, cum ar fi făcut-o dacă episcopul Romei ar fi avut puterea covârşitoare? Privitu-s-a despărțirea sa ca rupând unitatea Bisericii? Nu, desigur. Sf. Dionisie al Alexandriei lucră în această împrejurare ca şi Sf. Irineu în chestiunea pascală: el se rosti pe față pentru cei ce se deosebeau de episcopul Romei şi adresă acestuia din urmă rugăminți stăruitoare pentru pacea Bisericii. Sf. Ciprian adună un nou sinod de episcopi în Africa, care întări prima părere, şi se înțelese cu Firmilian ca să ridice Biserica întreagă împrotiva Bisericii Romane pe această chestiune. Firmilian răspunse Sfântului Ciprian printr-o scrisoare ce face cunoscută credința Răsăritului creştin cu privire la autoritatea episcopilor Romei[24]:

„Firmilian către fratele său Ciprian, închinăciune întru Domnul:

„Am primit prin prea iubitul nostru diacon Rogațian, pe care l-ați trimis, scrisoarea ce ne-ați scris, prea iubite frate; şi am mulțumit cu mari laude lui Dumnezeu, că fiind despărțiți cu trupul, sântem uniți cu duhul, ca şi cum am locui nu numai în aceeaşi țară dar chiar în aceeaşi casă. Este potrivit a zice că casa duhovnicească a lui Dumnezeu este una. *În vremile de apoi, zice prorocul, muntele Domnului şi casa lui Dumnezeu, aşezată pe vârful munților, se vor arăta.* Adunați în aceeaşi casă ne bucurăm cu fericire de unitate. Aceasta o cerea Domnului psalmistul: *de a locui în casa lui Dumnezeu în toate zilele vieții sale.* Acelaşi psalmist zice, într-alt loc, că e o mare fericire pentru sfinți de a fi *uniți. O,* zice el, *cât e de bine şi de plăcut a locui frații împreună.* Într-adevăr, unirea, pacea şi conglăsuirea aduc mare fericire, nu numai oamenilor credincioşi cari cunosc adevărul, dar chiar şi îngerilor din cer, cari, după dumnezeiescul cuvânt, simțesc bucurie pentru un păcătos ce se pocăieşte şi care se întoarce în legătura unității. Aceasta n-ar fi zis-o despre îngerii ce locuiesc în ceruri, dacă ei înşişi nu ar fi uniți cu noi; însă dacă ei se bucură de unirea noastră, apoi se întristează când văd duhul şi inimile unora în dezbinare, nu numai ca şi cum nu ar chema pe unul şi acelaşi Dumnezeu, dar ca şi cum nu ar putea nici a-şi vorbi, nici a se înțelege. Noi deci am putea fi recunoscători lui Ştefan, căci prin îngâmfarea sa ne-a dat prilej de a avea o dovadă de credința şi înțelepciunea voastră; iar dacă *noi* am avut acest folos din pricina lui Ştefan, nu lui îl datorăm. Într-adevăr, Iuda prin viclenia şi vânzarea pe care a săvârşit-o ca un criminal asupra Mântuitorului nu trebuie privit ca pricina marilor bunuri ce ne-a adus patima Domnului, care a mântuit lumea şi toate limbile. Dar să trecem pentru moment asupra celor ce a făcut Ştefan, ca nu cumva amintindu-ne *de cutezarea şi de îngâmfarea* sa, să simțim prea multă întristare de faptele lui cele rele."

Acest început al scrisorii lui Firmilian vădit arată că el era foarte departe de a pune centrul unității în papa. Ştefan nu era în ochii săi decât un episcop plin de *cutezare şi de îngâmfare,* pentru că îndrăznise a se despărți de Bisericile cele ce aveau o altă credință decât a sa asupra chestiunii botezului ereticilor, şi merge până la a-l asemăna cu Iuda. Nu trebuie să uităm că Firmilian era unul din cei mai sfinți şi mai învățați episcopi din vremea sa.

Principiul unității, el îl punea în Dumnezeu: „Fiindcă este", zice el, „un singur şi acelaşi Domn care locuieşte întru noi, el uneşte şi leagă pe ai săi între dânşii prin legătura unității, în orice loc ar fi ei."

Cât despre Biserica Romei, pe care vor să ne-o înfățişeze *papistaşii astăzi ca centru de unitate,* el vorbeşte astfel:

„Aceia ce sunt la Roma nu țin socoteală de toate lucrurile ce au fost date la început, şi în zadar pretind ei a se sprijini pe autoritatea apostolilor; astfel că asupra zilei serbării Paştilor şi asupra unui mare număr de alte taine ale credinței sunt la ei oarecare deosebiri, şi nu țin tot ce se ține la Ierusalim; aşijderea în alte ținuturi se întâlnesc multe deosebiri, după felul locurilor şi limbilor; totuşi nu i-au despărțit pentru aceasta de pacea şi unitatea Bisericii universale."

Biserica din Ierusalim era *Biserica tip,* după Firmilian; ea era mama tuturor celorlalte şi tipul cel mai curat, după care ele erau datoare să urmeze; cât despre Biserica Romei, ea putea fi scoasă din unitate ca oricare altă Biserică particulară. Pentru aceasta el se ridică cu tărie împrotiva lui Ştefan, care *cutezase a rupe pacea* cu episcopii din Africa, care *defaimă pe apostolii Petru şi Pavel,* pretinzând că ține datinile lor. „Mă mâhnesc adânc după dreptate", zice el, „de nebunia vădită a lui Ştefan care, pe de o parte, se slăveşte cu scaunul episcopatului său şi pretinde că este moştenitorul lui Petru, pe care au fost puse temeliile Bisericii, şi care, pe de altă parte, adaugă alți Petri şi zideşte noi clădiri pentru alte biserici, afirmând, cu de la sine putere, că ele țin adevăratul botez...

„Ştefan, care *se făleşte, că moşteneşte scaunul lui Petru,* nu arată nici o râvnă împrotiva ereticilor... Voi, africanilor, puteți spune lui Ştefan că, cunoscând adevărul, ați respins *obiceiul cel greşit;* pe când noi ținem deopotrivă adevărul şi obiceiul; noi împrotivim obiceiului romanilor, obiceiul nostru, care este cel adevărat, păstrând de la început ceea ce ni s-a dat de Hristos şi de apostoli... Şi Ştefan nu se ruşinează a spune că cei ce sunt în păcat pot ierta păcatul, ca şi cum baia vieții s-ar putea găsi în casa morții! Cum, oare nu te temi tu de judecata lui Dumnezeu, ținând partea ereticilor împrotiva Bisericii? Iată tu eşti mai rău decât toți ereticii;

căci când aceia dintre ei, cari au recunoscut greşala lor, vin la tine ca să primească adevărata lumină a Bisericii, tu vii în ajutorul greşalelor lor şi, stingând lumina adevărului Bisericii, aduni împrejurul lor întunerecul nopții ereziei. Nu înțelegi tu că o să ți se ceară seamă de aceste suflete în ziua judecății, fiindcă ai oprit băutura Bisericii celor ce aveau sete, şi ai pricinuit moartea celor ce voiau să trăiască? Şi cu toate acestea, tot tu te mânii? Vezi cât e de mare nebunia ta, când îndrăzneşti a mustra pe cei ce se luptă împrotiva minciunii pentru adevăr! Cine este cel ce se supără cu mai multă dreptate împrotiva altuia? Este oare cel ce se înțelege cu vrăjmaşii lui Dumnezeu, sau cel care, pentru adevărul Bisericii, se dă pe față protivnic celui ce se înțelege cu vrăjmaşii lui Dumnezeu?... Câte certuri, câte gâlcevi pregăteşti tu tuturor Bisericilor din lume! Ce păcat mare ai săvârşit când te-ai despărțit de atâtea turme! Te-ai ucis pe tine însuți; nu te înşela; căci *acela este cu adevărat schismatic, care s-a lepădat de împărtăşirea unității Bisericii. Pe când tu cugeți că toți ceilalți s-au despărțit de tine, tu eşti cel ce s-a despărțit de ceilalți.”*

Astfel vorbea Firmilian episcopului Romei; şi nimeni nu cugeta că el greşeşte, chiar dintre cei ce nu primeau credința sa privitoare la botezul ereticilor[25].

Sf. Dionisie al Alexandriei, fără a lupta fățiş împrotiva episcopului Romei, căuta a-l aduce la adevăr în privința celor din nou botezați. Tocmai în acest scop îi arată îndoielile sale față de un om pe care-l primise la împărtăşire fără a-l reboteza, şi care cu toate acestea nu îndrăznea decât cu greutate a se apropia de Trupul Domnului, pentru că nu primise botezul decât de la eretici şi cu cuvinte şi rituri greşite[26]. „Frate”, scria el lui Xist, „am nevoie *de sfatul vostru* şi vă cer părerea voastră, pentru ca să nu greşesc într-o afacere atât de însemnată.” El nu se adresează nicidecum unui superior, pentru a cere *o hotărâre,* ci unui egal, unui *frate,* pentru a cunoaşte felul său de a vedea, pentru ca pe urmă el însuşi să ia o hotărâre. Întrebăm pe tot omul de bună credință: oare astfel s-ar fi adresat episcopul Alexandriei către cel al Romei, dacă acesta din urmă s-ar fi bucurat de o autoritate universal recunoscută pentru a duce la bun sfârşit discuțiile dogmatice sau disciplinare?

Găsim în lucrările celui de pe urmă sinod al Sfntului Ciprian o critică foarte bătătoare la ochi asupra pretențiilor episcopului Romei, care începeau a scoate capul. După ce a cerut părerea tovarăşilor săi, el grăi astfel: „Fiecare din voi să-şi spună părerea sa, fără a judeca pe nimeni şi *fără a despărți de la comuniune* pe cel ce nu ar fi de socotința sa, căci nici unul din noi *nu se pune episcop al episcopilor* şi nu supune pe colegii săi ascultării sale *prin mijlocul unei groaze tiranice,* fiindcă tot episcopul are deplina libertate a voinței sale şi întreaga putere; după cum el nu poate fi judecat de un altul, nici el nu poate judeca pe altul. Să aşteptăm toți judecata Domnului nostru Iisus Hristos, care *singur* are puterea de a ne aşeza la ocârmuirea Bisericii sale şi de a judeca purtarea noastră.”[27]

Lămurit că Sf. Ciprian avea în vedere pe Ştefan, episcopul Romei, care cutezase a excomunica pe cei ce cugetau altfel decât el asupra botezului ereticilor. Teologii romani vor să privească aceste excomunicări ale episcopilor Romei ca sentințe ce despărțeau de la unitate pe cei ce erau loviți de ele. Însă modul cum se priveşte hotărârea lui Victor în chestiunea pascală şi cea a lui Ştefan în discuția asupra Botezului dovedeşte că nu erau luate decât ca nişte acte personale şi care nu aveau alt efect decât de a rupe relațiile dintre episcopul Romei şi cei ce nu împărtăşeau chipul său de a cugeta. Cât pentru unitatea Bisericii, ea rămânea neştirbită, pentru cuvântul foarte simplu că acea unitate nu consta nicidecum în unirea cu episcopul Romei, şi că cei pe cari el îi despărțea de la părtăşia cu dânsul erau în comuniune cu restul Bisericii. Nu se priveau ca în afară de Biserică decât cei ce erau loviți de excomunicare de către însăşi Biserica întrunită în sinod ecumenic sau în sinoade particulare cu care se unea şi restul Bisericii.

Critica pe care o face Sf. Ciprian titlului de *episcop al episcopilor* ne îndeamnă să credem că episcopul Romei căuta încă de pe atunci a şi-l însuşi, şi aminteşte o remarcă a lui Tertullian[28]. Învățatul preot din Carthagina zicea cu ironie de un episcop roman, a căruia doctrină o defăima: „Aud că s-a dat o poruncă, şi încă o poruncă hotărâtoare; *suveranul pontif,* adică *episcopul episcopilor,* a zis: <<Iert păcatele de necurăție şi de curvie celor ce au făcut pocăință>>. Oh, poruncă! Cel puțin nu i se va putea pune deasupra eticheta: *Faptă bună!* Însă unde se va afişa oare această poruncă atât de liberală? Socot, de bună seamă, că pe uşile locurilor de desfrânare...” Tertullian îşi bate joc de asemenea de titlurile de *papă* şi de *apostolic,* ce luau episcopii Romei. Oameni ca Zefirin şi Callist, urmaşul său[29], puteau prea bine să-şi ia titluri pompoase pe care nu le meritau; însă Biserica, în loc de a le recunoaşte legitimitatea şi de a le privi ca pornind din *drept*

divin, le osândea prin dascălii ei cei mai învăţaţi şi le privea ca un fruct rău al mândriei şi al ambiţiei. Sf. Ciprian n-ar fi fost consecvent cu sine însuşi, dacă s-ar fi supus şi dacă s-ar fi declarat în favoarea pretenţiilor episcopilor Romei. Într-adevăr, în *Tratatul despre unitatea Bisericii,* el tăgăduieşte făţiş chiar întâietatea Sfântului Petru; el nu face din acest apostol decât *chipul* unităţii ce se găsea în întregul sobor apostolic şi, prin drept de moştenire, în întregul corp episcopal, pe care-l numeşte *scaunul lui Petru.* Numai în urma unui şir de deformări din cele mai stranii au ajuns teologii romani a înţelege prin această din urmă expresie *scaunul Romei.* Ei nu puteau să-i dea un astfel de înţeles, decât uitând cu totul restul textului din Sf. Ciprian, de unde ea este scoasă. Noi îl vom da ca pildă, *una dintr-o mie,* de puţina bună credinţă a partizanilor Papalităţii când citează vechile izvoare. După ce înşiră puterile făgăduite Sfântului Petru, sfântul dascăl zice că Iisus Hristos le-a *făgăduit* lui *singur,* deşi ele ar fi trebuit să fie *date tuturor.* „Pentru ca să se arate *unitatea",* zice el, „Mântuitorul a voit, ca această unitate să-şi tragă obârşia de la *unul singur*.[30] *Desigur,* **ceilalţi apostoli erau ceea ce era şi Petru; ei aveau aceeaşi cinstire şi aceeaşi putere** ca şi dânsul[31]. Toţi sunt aşezaţi păstori, iar turma, *hrănită de* toţi păstorii *împreună,* este *una,* pentru ca Biserica lui Hristos să se arate în *unitatea sa."*

Scaunul lui Petru, în ideea sfântului Ciprian, este autoritatea soborului apostolic şi, prin drept de moştenire, aceea a corpului episcopal; toţi episcopii au *aceeaşi cinste* şi *aceeaşi putere* în privinţa rangului, după cum apostolii aveau **aceeaşi cinste şi aceeaşi putere ca şi Petru.** De vreme ce Sf. Ciprian admite acest principiu, cum se poate abuza de unele din expresiile sale, aşa cum s-a făcut? Chiar când ar trebui să se înţeleagă prin *scaunul lui Petru,* scaunul Romei, nu ar urma din aceasta nimic favorabil pretenţiilor episcopului acestui scaun căci, ca episcop, el n-ar avea *nici mai multă cinste, nici mai multă stăpânire* decât ceilalţi; şi, aşa cum spune puţin mai departe Sf. Ciprian, *episcopatul este unul,* şi episcopii îl au laolaltă cu toţi şi fiecare în parte.

Însă episcopul din Carthagina numeşte Biserica Romei *rădăcină* şi *mamă a Bisericii sobornice*[32]. Ce urmează de aici, când asemenea expresii erau îndeobşte întrebuinţate în vremea sa pentru a însemna *toate Bisericile Apostolice?* Nimeni nu tăgăduieşte că Biserica Romei ar fi fost întemeiată de apostoli; ea a fost deci o *rădăcină* a Bisericii întregi, o Biserică mamă, însă nu a fost prin excelenţă *rădăcina, mama* Bisericii. Într-adevăr, Tertullian numeşte toate bisericile apostolice *mame şi rădăcini,* ceea ce înseamnă: „mame ce dau naştere altora"[33]; acelaşi dascăl numeşte Ierusalimul *mamă a credinţei, matricem religionis*[34]. Sinodul întâi din Constantinopole[35] dă Bisericii din Ierusalim titlul de *mamă a tuturor bisericilor.* În Africa se dădea titlul de *matrix* sau *mame* tuturor Bisericilor mari mitropolitane[36]. Un episcop galican din veacul al cincilea, Avit din Vienne, scria patriarhului din Ierusalim: „Apostolatul vostru are o întâietate ce i-a fost dată de Dumnezeu", şi se sileşte a dovedi că ţine locul *cel dintâi* (*principem locum*) în Biserică, nu numai prin privilegiile sale, ci şi prin meritele sale[37]. Nu e dar nicidecum de mirare că Sf. Ciprian a dat titlul de Biserică *mamă,* de Biserică *rădăcină* celei a Romei, care născuse pe altele, poate chiar în Africa, şi a cărei obârşie se urca la apostoli. Prin apostoli ea era, cu acelaşi titlu ca şi celelalte Biserici apostolice, *mama şi rădăcina Bisericii întregi.* Întrucât denumirile nu-i sunt date într-un mod exclusiv, ele nu probează nimic în folosul puterii ce singură îşi ia. Nimeni nu zice că Roma n-a fost unul din centrele cele mai de frunte ale iradierii creştine din lume; nimenea tăgăduieşte că ar fi fost o Biserică puternică, venerabilă, apostolică. Însă totul vine a dovedi că însemnătatea sa nu-i dă şi o stăpânire covârşitoare în vremea celor dintâi veacuri.

Vedem că, chiar din veacul al treilea, episcopii Romei, pentru cuvântul că Petru fusese unul din întemeietorii scaunului lor, *pretindeau* că ar avea oarecare drept de stăpânire asupra restului Bisericii şi îşi dădeau câteodată titlul de *episcop al episcopilor;* dar aşijderea vedem că Biserica întreagă se ridica împrotiva acestor pretenţii ambiţioase şi nu ţinea nici o seamă de ele.

Fiindcă teologii romani dau multă importanţă mărturiilor Sfântului Ciprian şi alor lui Tertullian, a trebuit să fixăm înţelesul lor într-un mod neted şi precis. Pe lângă textele marelui episcop al Carthaginei, vom mai adăuga alte câteva ale lui Tertullian, care sunt de cel mai mare preţ, întrucât teologii romani au voit a le tâlcui în favoarea lor.

În cartea sa contra lui Marcion[38], Tertullian se exprimă astfel: „Dacă se dovedeşte din capul locului că: este mai adevărat ceea ce este mai vechi; că este mai vechi ceea ce a fost de la început; că ceea ce a fost de la început a fost aşezat de către apostoli; va fi deopotrivă dovedit că ceea ce a fost dat de către apostoli este

ceea ce a fost ținut *cu sfințenie* de către Bisericile apostolice. Să vedem *ce lapte* au primit Corinthenii de la Sf. Pavel; după care rânduială au fost îndreptați Galatenii; ce citesc Filippisenii, Thessalonicienii şi Efesenii; ce vestesc Romanii, *ce sunt aproape de noi,* ei cari au primit de la Petru şi de la Pavel Evanghelia, pecetluită cu sângele lor. Şi mai avem şi Bisericile alăptate de Ioan...“

Biserica Romei este bine pusă aici la rangul său, adică după Bisericile *apostolice,* a cărora întemeiere era mai veche ca întemeierea sa. Tertullian nu priveşte mărturia ei mai presus de celelalte mărturii; el constată *un fapt:* cum că Biserica Romei, singura *apostolică* din Apus, era *mai apropiată* decât celelalte şi, prin urmare, era mai uşor pentru dânsul şi pentru protivnicii săi să cunoască *mărturia* ei cu privire la chestiunile ce îi dezbinau.

În cartea sa *De Praescriptionibus* Tertullian dezvoltă aceeaşi doctrină despre *mărturia* Bisericilor *apostolice,* şi apelează la aceea a Bisericii Romei în acelaşi mod ca în cartea sa contra lui Marcion.

„Ceea ce apostolii au propovăduit”, zice el[39], „adică ceea ce Hristos le-a descoperit, eu pretind *prin prescripțiune* că nu se poate proba altminteri decât prin Bisericile ce apostolii au întemeiat, învățându-le fie *prin viu grai,* cum se zice, fie prin epistoliile lor. Dacă este aşa, toată doctrina ce se acordă cu cea *a Bisericilor apostolice, mame şi izvoare ale credinței*[40]*,* este conformă cu adevărul.”

Puțin mai jos, Tertullian aplică acest principiu general:

„Cutreieră”, zice el[41], „Bisericile apostolice, unde scaunele apostolilor sunt încă în picioare, unde se citesc epistoliile lor autentice, unde glasul lor încă răsună şi chipul lor pare că încă se vede. Este Ahaia aproape de tine? Ai Corinthul; de nu eşti departe de Machedonia, ai pe Filippiseni şi pe Thessalonicieni; de poți merge în Asia, ai Efesul; dacă locuieşti aproape de Italia, *ai Roma, a căreia autoritate este aproape de noi. Cât este de fericită această Biserică, căreia apostolii i-au dat toată doctrina cu sângele lor;* unde Petru a suferit moartea ca Mântuitorul; unde Pavel a fost încoronat cu moartea Sfântului Ioan Botezătorul; unde apostolul Ioan a fost aruncat în ulei clocotit, fără a suferi nimic din aceasta, după care a fost exilat într-o insulă! Să vedem ce spune această Biserică, ce învață, ce mărturie dă ea dimpreună cu Bisericile din Africa.”

Teologii romani se mulțumesc de obicei a cita partea textului ce am subliniat. Ei se feresc foarte de a observa că Tertullian nu vorbeşte de Biserica Romei decât după celelalte Biserici apostolice *şi cu acelaşi titlu;* că el apelează la mărturia ei doar pentru că era Biserica apostolică *cea mai apropiată* de Africa, cea a cărei mărturie îi era mai uşor de constatat. Aceste observații, a cărora importanță şi exactitate oricine o înțelege, dărâmă cu deplinătate tâlcul ce aceşti teologi caută a da celor câteva linii citate de ei. Negreşit că pentru aceasta le trec de obicei sub tăcere pe celelalte.

Teologii romani au apucat cu grăbire câteva împrejurări din viața scaunului Romei pe vremea celor dintâi trei veacuri şi le-au dat ca probe de putere covârşitoare a episcopilor acestui scaun asupra întregii Biserici. Ele însă nu probează absolut nimic în favoarea stăpânirii lor. Exemplele de căpetenie pe care se sprijină sunt Origen, Sf. Dionisie al Alexandriei, Pavel din Samosata şi novațienii. Vom cerceta faptele în lumina izvoarelor istorice autentice.

Vom stabili mai întâi un principiu general, care determină adevăratul lor caracter, precum şi pe cel al apelurilor ce fură adresate în urmă scaunului Romei: apelul la un scaun sau la un episcop nu este o probă în favoarea autorității lor. În primele trei veacuri existau între episcopi relații foarte dese; şi dacă o discuție se ridica într-o Biserică oarecare, cei ce căutau să probeze adversarilor lor că erau greşiți se adresau la alți episcopi şi-i rugau să facă cunoscută credința Bisericii lor, şi astfel să osândească pe cei ce voiau a face să iasă la iveală nişte păreri noi. De regulă, se adresau la Biserici depărtate ce nu puteau fi bănuite de parțialitate, la Biserici apostolice, sau la episcopi ce se bucurau de o mai înaltă reputație de ştiință şi sfințenie. Aceia ce erau osândiți în Apus apelau la Răsărit, şi cei ce erau osândiți în Răsărit se adresau în Apus, şi mai cu seamă Romei, *singura Biserică apostolică* din acea latură.

Este cât se poate de firesc ca Biserica Romei să nu fi fost exclusă de la aceste apeluri; însă pentru ca să-i fie permis a scoate aceste apeluri în sprijinul puterii sale covârşitoare, ar trebui ca ea să fi fost singura chemată a judeca, iar hotărârile ei să fi fost primite ca ieşite din această putere. Vom vedea că nu a fost aşa.

Origen nu a apelat deloc la Roma, deşi mai mulţi teologi romani zic că a făcut-o. Osândit mai întâi de episcopii Egiptului, apoi de mai mulţi alţii şi îndeosebi de cel al Romei, susţinut de cei ai unui mare număr de Biserici din Răsărit, el voia să se îndreptăţească faţă de cei ce-l osândiseră. „El mai scrise", zice Evsevie[42], „scrisori lui Favian, episcopul oraşului Romei, şi unui mare număr de alţi episcopi ai Bisericilor, ca să îndreptăţească curăţia credinţei sale." Iată, în toată simplicitatea sa, faptul în care teologii romani au găsit o probă a întâietăţii de autoritate şi de jurisdicţie a episcopilor Romei. Ei s-au ferit foarte de a cita textul lui Evsevie, şi au trecut sub tăcere părerea Sfântului Ieronim, legată de condamnările al căror obiect fusese Origen. Ieronim, după ce a vorbit de nenumăratele lucrări ale învăţatului preot din Alexandria, strigă[43]: „Ce răsplată a primit el pentru atâtea lucrări şi sudori? El este osândit de episcopul Dimitrie şi, afară de episcopii din Palestina, Arabia, Fenicia şi Ahaia, este osândit unanim pretutindeni. Roma chiar şi-a adunat contra lui Senatul său (adică sinodul ei), nu pentru că ar fi învăţat dogme noi, nu că ar fi avut simţăminte eretice, cum ar vrea să ne convingă cei ce latră după el ca nişte câini turbaţi; ci pentru că nu puteau suferi strălucirea elocvenţei şi a ştiinţei sale, şi pentru că atunci când vorbea el, toţi ceilalţi păreau a fi ca nişte peşti fără de glas!"

Astfel, după Sf. Ieronim, clerul Romei s-a asociat unor intrigi josnice contra lui Origen; iar după Evsevie, marele om scrisese episcopului Romei *la fel ca multor altora,* ca să îşi apere credinţa.

Ne întrebăm ce anume probează un asemenea fapt în favoarea autorităţii episcopilor Romei?

Cauza Sfântului Dionisie al Alexandriei nu dovedeşte nimic mai mult.

Mai mulţi credincioşi, neînţelegând doctrina expusă de marele episcop contra lui Savellie şi a partizanilor săi, merseră la Roma şi îi atribuiră o doctrină eretică. Un sinod se ţinea atunci în acest oraş. Episcopul roman scrise, în numele sinodului, o scrisoare lui Dionisie al Alexandriei, ca să se informeze dacă este adevărat că susţinea doctrina ce i se atribuise. Episcopul Alexandriei trimise la Roma o lucrare alcătuită de el, în care erau expuse părerile sale cu exactitate. Iată rezumatul exact al celor scrise asupra acestui punct de către Evsevie şi Sf. Athanasie. Şi din faptul că un episcop cere, în numele unui sinod, lămuriri unui alt episcop asupra credinţei sale, trebuie a se conchide oare că episcopul care cere lămuririle are *autoritate* şi *jurisdicţie* asupra celui căruia-i scrie? Este nu numai *dreptul,* ci şi *datoria* oricărui episcop de a căuta să lumineze pe un frate pe care-l crede greşit, şi să fie gata el însuşi a da seamă de credinţa sa. Deci episcopul Romei şi al Alexandriei au îndeplinit *o datorie* riguroasă; nici unul dintr-înşii nu a exercitat o autoritate covârşitoare.

Însă pentru faptul că mai mulţi au venit la Roma să-l învinuiască, este oare un motiv de a spune că ei recunoşteau acestui scaun o putere mai mare?

Faustin, episcop de Lion, stăruind să osândească pe Marcian din Arles, îl acuză înaintea sfântului Ciprian[44]. Recunoştea el pentru aceasta Sfântului Ciprian o autoritate superioară? Episcopii din Spania denunţară aceluiaşi Ciprian pe doi episcopi răi, cari arătau în favoarea lor scrisori de la episcopul Romei, iar Ciprian îi condamnă pe cei doi episcopi vinovaţi[45]. Trebuie oare a se conchide de aici că episcopii spanioli recunoşteau Sfântului Ciprian nu numai autoritatea asupra Bisericii lor, ci încă o autoritate superioară celei a episcopului Romei? Istoria Bisericii ne oferă numeroase exemple de episcopi ce apelează unii la alţii, şi aceasta fără a recunoaşte nici o autoritate celor cărora le erau deferite cauzele.

Dionisie al Alexandriei[46] primi el însuşi plângeri contra doctrinei lui Pavel din Samosata, episcopul Antiohiei, după cum cel al Romei primise plângeri contra doctrinei lui Dionisie. Precum episcopul Romei îi scrisese, el scrise episcopului Antiohiei pentru a-i face cunoscute învinuirile de care era încărcat; el se adresă lui Pavel în numele clerului său, după cum episcopul Romei se adresa lui însuşi în numele sinodului roman. Episcopul Antiohiei răspunse, pentru a se explica; şi Dionisie, negăsind lămuririle sale destul de tari, scrise din nou spre a le doborî. Episcopii din Siria se adunară la Antiohia ca să judece pe Pavel; ei scriseră lui Firmilian al Chesariei Capadochiei şi lui Dionise al Alexandriei, rugându-i să vină ca să-l judece împreună

cu ei. Dacă ei ar fi scris episcopului Romei, cât ar triumfa teologii romani de acest fapt, care totuşi n-ar proba mai mult în favoarea jurisdicției acestui episcop, după cum nu probează în favoarea aceleia a lui Firmilian sau a lui Dionisie.

Acesta din urmă nu se putu duce la sinod, din pricina unei boli îngrijorătoare, ce-l mână puțin timp după aceea la mormânt; dar scrise sinodului din Antiohia o epistolie, trimisă la toată Biserica de un al doilea sinod care puse capăt afacerii lui Pavel din Samosata.

Episcopul eretic, vrând a continua să locuiască în casa episcopală, episcopii, pentru a-l scoate afară din ea, scriseră la Roma împăratului Aurelian, care, zice Evsevie[47], „ordonă foarte înțelept să se dea casa în mâinile altora, cărora ar scrie *episcopii italieni de religie creştină şi episcopul roman*." Sinodul al doilea din Antiohia scrisese episcopului Romei, ca şi urmaşului lui Dionisie pe scaunul din Alexandria. Biserica dn Italia s-a unit cu hotărârea sinodului contra lui Pavel de Samosata, care a fost alungat din Biserică.

S-a voit a vedea în decizia lui Aurelian o probă în favoarea jurisdicției universale a episcopului Romei. Este mai exact a zice că împăratul a voit să se raporteze, în afacerea ce îi era deferită, la mărturisirea unor episcopi pe cari ambele părți *nu-i putea recuza după drept*, fiindcă ei nu aveau nici un interes a favoriza pe unul mai mult decât pe altul; episcopi a cărora sentință el însuşi putea să o cunoască lesne, fiindcă locuia în mijlocul lor. Este de remarcat că împăratul nu a dat nicidecum sentința episcopului Romei ca nerecuzabilă; el îl numi împreună cu ceilalți episcopi italieni şi *după ei;* dacă îl menționă într-un mod special, evident aceasta nu a fost decât din cauza importanței scaunului său aşezat în capitala Imperiului, iar nu pentru că se bucura de o autoritate particulară.

Într-adevăr, este nevoie de *probe* în favoarea supremației romane, pentru a le căuta până şi în afacerile unui împărat păgân, când toate lămuririle bisericeşti în afacerea lui Pavel din Samosata probează că acea supremație nu era nicidecum recunoscută de către Biserică!

Cauza novațienilor, la care au recurs încă teologii romani, nu este mai favorabilă sistemului lor. Schisma lui Novat din Carthagina se confundă cu aceea a lui Novațian din Roma. Partizanii lui Novațian, ca şi cei ai lui Novat, se purtau cu foarte mare asprime față de cei cari slăbiseră în persecuție. Novațian, întemeind schisma sa la Roma, ca şi Novat la Carthagina, vedem pe schismaticii din Roma cautând să se sprijine pe Biserica din Africa, după cum schismaticii din Carthagina pe aceea a Romei. Din relațiile lor şi din plângerea lor s-ar putea tot atât de bine conchide supremația Carthaginei cât şi cea a Romei. Însă teologii romani nu caută să-şi ațintească privirea decât asupra Romei. Se înțelege pentru ce. Silințele lor sunt zadarnice. Faptele se împrotivesc.

Sf. Ciprian condamnă cu asprime, în mai multe sinoade, învățătura lui Novat şi a lui Novațian. Cel dintâi, unul din partizanii cei mai râvnitori ai acestor învățături cel puțin criminale, văzând că are să fie osândit, fugi la Roma. Acolo se înțelese cu Novațian, care vâna scaunul acestui oraş, şi făcu să fie hirotonit episcop, atunci când Cornelie era deja legitim ales.

Cornelie şi competitorul său se adresară episcopului Carthaginei. Ciprian credea în legitimitatea alegerii lui Cornelie; cu toate acestea nu-l admise deocamdată în comuniunea sa, din cauza scrisorilor competitorului său. El adună un sinod al episcopilor din Africa, cari hotărâră să trimită la Roma doi dintre ei, ca să afle ce se petrecuse. Lămuririle fiind favorabile lui Cornelie, legăturile de unire duhovnicească se stabiliră între el şi episcopii din Africa.

Novațian nu conteni însă a se pretinde episcop al Romei, stăruind din nou pe lângă Biserica Africană. El căzu în fața curajului lui Ciprian; însă îşi căpătă cu toate acestea câțiva partizani. Partida sa la Roma era destul de mare. Ciprian mijloci ca să se aducă liniştea în această Biserică, şi reuşi, iar Cornelie îi comunică fericita veste.

Până aici, mai mult episcopul Carthaginei exercită influență asupra afacerilor Bisericii Romei, decât episcopul Romei asupra celor ale Bisericii Carthaginei. Curând apoi, schismaticii din acest de pe urmă oraş aleseră un episcop ce căută a se pune în înțelegere cu cel al Romei. Atunci partida se dezbină în două părți,

care-şi aleseră fiecare câte un episcop. Această dezbinare îi slăbi. Neputând câştiga partizani în Africa, ei se duseră la Roma ca să învinuiască pe Ciprian, precum mai înainte învinuiseră pe Cornelie pe lângă episcopul Carthaginei. Episcopul Romei se lăsă deocamdată a fi clătit de calomniile lor; dar reveni la alte simţăminte după ce primi scrisorile lui Ciprian.

Partidul lui Novaţian s-a menţinut la Rorna după moartea lui Cornelie. El avea partizani în cea mai mare parte din Biserici. Marcian, episcopul din Arles, era din numărul lor.

În această împrejurare, Faustin, episcopul Lionului, crezu că e bine să se sprijine, pentru a osândi pe Marcian, pe cei mai de frunte episcopi din Apus. El se adresă deci lui Ştefan, episcopul Romei, şi lui Ciprian. Cel din urmă scrise episcopului Romei pentru a-i arăta ce se cuvenea să facă în această împrejurare. El însuşi era prea depărtat de localităţi, ca să poată vedea de ele cu folos, şi ruga pe fratele său din Roma să scrie clerului şi poporului din Arles, sfătuindu-i ca să depună pe Marcian.

În toate faptele acestea, exact istorisite după documentele autentice[48], nu se vede altceva decât o egală mijlocire a episcopilor Romei şi Carthaginei în afacerile Bisericii, o egală dorinţă de a întreţine între ei bune raporturi şi de a fi în desăvârşită legătură frăţească. Dacă Sf. Ciprian laudă pe Cornelie şi Biserica Romei pentru că lepădase pe schismaticii din Africa, el îi ocărâse mai înainte pentru că au pregetat a se rosti între el şi episcopul nelegitim ce se dusese la Roma. Fericit că vrăjmaşii săi nu găsiseră în acea Biserică sprijinul ce-l doreau, el aduce mari laude romanilor, scriind atunci vestitele rânduri de cari atât de mult s-a abuzat: „Ei (adversarii săi) cuteză a se îmbarca şi a duce scrisori la scaunul lui Petru, la Biserica principală, de unde a ieşit unitatea sacerdotală, negândind că acolo erau *acei Romani* a căror credinţă apostolul a lăudat-o, şi pe lângă care perfidia nu poate avea apropiere."

Am explicat, după însuşi Sf. Ciprian, expresiile din care teologii romani ar voi să tragă nişte consecinţe atât de întinse. Nu ne mai rămâne decât a observa că împrejurările şi contextul le ridică toată importanţa ce au voit a le atribui. Sf. Ciprian datora într-adevăr mulţumire Bisericii Romei, care se rostise în favoarea sa şi împrotiva duşmanilor săi. Pentru aceasta, el face amintire de cei doi întemeietori ai ei: Sf. Petru, care fusese *simbolul* unităţii corpului apostolic, şi prin urmare, aceea a corpului episcopal; şi Sf. Pavel, care lăudase credinţa *Romanilor.* Trebuie să luăm aminte că el nu adresează nicidecum episcopului Romei laudele sale, ci clerului şi credincioşilor acelei Biserici, cari după rugămintea sa luaseră în seamă scrisorile sale şi pe lângă cari el pledase cauza sa. Episcopul nu e nimic în ochii lui fără clerul său şi credincioşii săi, şi nu-i acordă nici o prerogativă personală. Deci textul Sfântului Ciprian e protivnic, iară nu favorabil, sistemului autorităţii papale. Despre aceasta se va încredinţa oricine, mai ales citind în întregul lor scrisorile episcopilor Romei şi Carthaginei. Şi unul şi altul nu lucrează decât împreună cu clerul Bisericii lor şi cu episcopii din provinciile lor; nici unul, nici altul nu-şi atribuie autoritate personală.

IV.

Despre autoritatea episcopilor Romei în veacul al patrulea şi al cincilea.

Faptele se unesc cu mărturiile doctrinale, întru a demonstra că Papalitatea nu se bucura nicidecum de autoritate universală pe vremea celor dintâi trei veacuri ale Bisericii; întru a proba că episcopii Romei nu au avut, în afacerile bisericeşti, decât o influenţă ce izvora mai mult din însemnătatea şi din vrednicia scaunului lor, *singurul* care a fost obşteşte recunoscut ca apostolic în Apus.

Biserica Romei fusese, afară de aceasta, mama mai multor Biserici, asupra cărora ea avea oarecare stăpânire, după cum ne spune canonul al şaselea al întâiui sinod ecumenic, ţinut la Nicea în anul 325.

S-a vorbit mult asupra acestui vestit canon, în care teologii romani s-au silit a vedea o mărturie în favoarea părerilor lor. Dânşii au răsfoit manuscriptele să vadă nu cumva vor descoperi sau vor găsi ceva care ar părtini scopurile lor. Şi într-adevăr, au întâlnit unele mărturii cari le veneau foarte la îndemână, prin nişte completări ce n-ar lăsa nimic de dorit, dacă ar fi autentice. Iată una: „Deci întrucât sfântul sinod a confirmat *întâietatea scaunului apostolic,* cuvenită meritului sfântului Petru, care este principele episcopatului întreg (cuvânt cu cuvânt: al coroanei episcopale), şi vredniciei oraşului Romei.” Iată într-adevăr un frumos început pentru canonul al şaselea de la Nicea; dar ce nenorocire că falsificatorul s-a trădat chiar prin stilul său[49], care nu poate fi decât din epoca manuscriptului însuşi, adică din evul de mijloc. Într-un manuscript roman se citeşte în capul canonului al şaselea: „Biserica Romană a avut întotdeauna întâietatea.” Aceste cuvinte, care ar putea fi primite, sunt copiate din actele Sinodului din Chalcedon, şi nu aparţin celor din Nicea, precum nici această formulă intercalată într-un alt manuscript: „Fie ca Biserica Romană să aibă totdeauna întâitatea.” Toate aceste completări nu erau încă cunoscute în veacul al nouălea, fiindcă autorul *Falselor Decretale,* care trăia atunci, şi care n-ar fi lipsit a se folosi de ele, a dat canoanele primelor sinoade după cum le adunase Dionisie cel Mic. Acest învăţat, care făcuse chiar la Roma adunarea sa de canoane, a murit în prima jumătate a veacului al şaselea. După Cassiodor, el cunoştea desăvârşit limba greacă. Versiunea sa merită deci deplină încredere. Şi în ea nu se găseşte nici una din completările ce văzurăm. Astfel, el dă canonul al şaselea al Sinodului de la Nicea precum urmează:

„Obiceiurile cele din început ţie-se, cele din Eghipet şi din Livia şi din Pentapole, ca Episcopul cel ce este în Alexandria să aibă stăpânire preste toate acestea: fiindcă şi Episcopului ce este în Roma aceasta este obişnuită. Aşijderea încă şi în Antiohia şi în celelalte Eparhii să se păzească întâietatea bisericilor. Şi de obşte aceea să fie arătată, că dacă cineva fără socotinţa mitropolitului s-ar face episcop, unul ca acela marele sinod a hotărît a nu se cuveni să fie episcop etc.“

Pricina acestui canon era apărarea întâietăţii şi puterii episcopului Alexandriei împrotiva partizanilor lui Meletie, episcopul din Licopoli, cari refuzau a i le recunoaşte pentru hirotoniile episcopale.

Canonul al şaselea nu are deci alt scop decât de-a întări vechile obiceiuri privitoare la aceste hirotonii, şi îndeobşte precăderile ce erau consfinţite dintru început. Şi, *după un obicei vechi,* Roma se bucura de oarecari prerogative ce nu i se tăgăduiau. Sinodul pleacă *de la acest fapt,* pentru a întări prerogative analoge Alexandriei, Antiohiei şi celorlalte Biserici.

Dar care erau bisericile asupra cărora episcopul Romei, urmând vechiului obicei, avea stăpânire şi şederea mai sus ca toţi apusenii? Ruffin le semnalează sub titlul de *suburbicare.* Acest scriitor, care întocmi *Istoria* sa *bisericească* în veacul al patrulea, născut la Acvilea şi care a trăit la Roma, trebuia să cunoască

întinderea stăpânirii Bisericii Romane din vremea sa. Deci ce înțelege el prin *Biserici suburbicare?* Se ştie că din vremea domniei lui Constantin, Biserica a fost împărțită în dioceze şi în provincii, la fel ca şi Imperiul[50]. Din acest fapt neîndoios, se cunosc Bisericile *suburbicare;* ele erau cele ce se aflau în localitățile cu acelaşi nume în veacul al patrulea, deci cele ce atârnau de *dioceza* sau prefectura Romei, adică cele şapte provincii numite „Sicilia, Corsica, Sardinia, Campania, Tuscia, Picenum Suburbicarium, Apulia cum Calabria, Bruttium, Samnium, Valeria.” Italia de miazănoapte forma o a doua dioceză, a cărei prefectură era Milanul, şi nu ținea de Roma; dioceza Romei nu se chema Italia, ci teritoriul roman. Astfel Sf. Athanasie numeşte Milanul *mitropolia Italiei,* iar Roma *mitropolia teritoriului roman*[51]. Aşadar, în veacul al patrulea, puterea episcopilor Romei nu se întindea decât asupra Italiei de miazăzi şi asupra insulelor Sicilia, Corsica şi Sardinia.

Când Părinții Bisericii vorbesc de scaunul Romei ca cel dintâi din Apus, ei nu vor nicidecum să vorbească de jurisdicția sa universală, ci de măreția sa ca singurul scaun apostolic din acele laturi.

Provinciile pe care sinodul de la Nicea le-a supus stăpânirii episcopului Alexandriei formau *dioceza Egiptului,* după cum cele supuse episcopului Romei formau dioceza Romei. Sinodul Nicean a statornicit între unul şi altul o apropiere ce întăreşte cu deplinătate comentariul lui Ruffin. Canoanele al şaselea şi al şaptelea ale Sinodului de la Nicea pot fi privite ca obârşia *legală a* patriarhatelor; titlul nu era încă în întrebuințare, dar *lucrul era* statornicit. După principiul primit de întâiul sinod ecumenic, numărul patriarhatelor nu era restrâns la patru; acolo se dă chiar a înțelege că afară de cele patru mari biserici apostolice, a Romei, a Antiohiei, a Alexandriei şi a Ierusalimului, mai erau şi altele cari se bucurau de drepturi la fel. Episcopii acestor biserici nu au primit titlul de patriarhi, dar se bucurau de alte titluri cari îi înălțau mai sus de simpli mitropoliți, precum sunt cele de *exarh* şi de *primat.*

Cu toate subterfugiile teologilor romani, ei nu pot scăpa de cele două consecințe ale canonului al şaselea al Sinodului de la Nicea: 1. Sinodul s-a rostit că autoritatea episcopului Romei nu se întindea decât asupra *unei regiuni determinate,* ca şi aceea a episcopului Alexandriei; 2. această autoritate nu era sprijinită decât pe *obicei.*

De aici urmează că, în ochii sinodului, autoritatea nu era universală; că ea nu era *de drept divin.* Întregul sistem ultramontan fiind întemeiat pe caracterul *universal* şi *divin* al autorității papale, este diametral opus canonului al şaselea al Sinodului Ecumenic de la Nicea.

Drept este că sinodul, întemeindu-se pe obiceiul roman spre a întări şi pe cel al Alexandriei, recunoscu legitimitatea *obiceiului* stabilit, şi aduse laude vredniciei scaunului Romei, însă trebuie adăugat că prerogativele ce îi recunoştea nu erau nicidecum cele pretinse de el de atunci încoace.

Sinodul Ecumenic din Constantinopole (381), care este al doilea din sinoadele ecumenice, a interpretat foarte bine pe cel de la Nicea prin al treilea canon al său, astfel întocmit: „Episcopul Constantinopolei să aibă *întâietatea de onoare (priores honoris partes)* după episcopul Romei, *pentru că* Constantinopole este noua Romă.”

Episcopul Romei era deci privit ca *primul în onoare* pentru că era episcop al capitalei Imperiului; Bizanțul, devenind a doua capitală sub numele de Constantinopole, episcopul său trebuia să aibă al doilea rang, după principiul ce cârmuieşte sinodul de la Nicea în aşezământul *din afară* al Bisericii, după care circumscripțiile Imperiului au devenit şi circumscripțiile Bisericii.

Sinodul Ecumenic de la Chalcedon (451), ținut la un veac după cel din Constantinopole, aruncă o nouă lumină asupra acestui punct; el se rosteşte astfel în canonul al douăzeci şi optulea:

„Pretutindenea hotărârile sfinților Părinți urmând, şi recunoscând canonul cel de curând citit al celor 150 prea iubitori de Dumnezeu episcopi (Canonul III al Sinodului al doilea),(...) aceleaşi şi noi poruncim şi hotărâm pentru privilegiile (*presvia*) Preasfintei Biserici a Constantinopolei, *Roma cea nouă*. În adevăr după cuviință *au dat Părinții privilegii* scaunului Romei vechi, **fiindcă era cetate împărătească**.

„Porniți într-acestaşi chip, cu aceeaşi țintire întocmai, prea iubitorii de Dumnezeu episcopi, cei o sută şi cincizeci, cele *deopotrivă privilegii au dat* şi preasfântului Scaun al *Romei ceii noi,* cu drept cuvânt judecând ca cetatea ce s-a cinstit cu împărăție şi cu Senat, să dobândească şi întru lucrurile cele bisericeşti privilegiile cele deopotrivă cu împărăteasca cetate a Romei ceii vechi, ca şi aceasta să se mărească, a doua după dânsa fiind...“ În urmarea acestei hotărâri, sinodul a supus jurisdicției episcopului Constantinopolei diocezele Pontului, Asiei[52] şi Traciei.

Delegații papei Leon I la sinodul de la Chalcedon s-au împrotivit până la leşin acestui canon. Cu toate acestea el a fost primit. Părinții sinodului adresară lui Leon o scrisoare cuviincioasă în care, după ce amintesc în treacăt împrotivirea delegaților, zic: „Vă rugăm deci *să cinstiți* **judecata** *noastră* prin înseşi ale voastre porunci.”

Teologii romani au voit a vedea în acest fapt o probă că Părinții din Chalcedon recunoşteau episcopului Romei o autoritate supremă asupra hotărârilor sinoadelor, ce nu ar avea valoare, dacă nu ar fi întărite de el. Este mai drept să nu vedem aici decât un fapt de înaltă bună-cuviință, izvorît din iubirea păcii şi a unirii. Sinodul trebuia să dorească ca Apusul să fie de aceeaşi părere cu Răsăritul. Episcopul Romei reprezenta Apusul la sinod, fiind singurul care avea în Apus *un scaun apostolic;* pe de altă parte, scaunul său era *primul în cinstire* în Biserica universală, şi deci se cuvenea să-l roage ca să se unească cu hotărârea sinodului. Nu i s-a cerut nicidecum *a o întări,* ci numai *de a cinsti* prin înseşi ale sale porunci *judecata* ce fusese bine găsită. Dacă pecetluirea episcopului Romei ar fi fost de nevoie, ar fi fost oare decizia de la Chalcedon *o judecată, o hotărâre promulgată,* înaintea acestei pecetluiri? Papa Leon nu a înțeles scrisoarea Sinodului de Chalcedon ca teologii noştri romani. El nu a refuzat *a întări canonul cu autoritatea sa,* ci numai *de a-l primi:* „Niciodată”, zice el, „nu va putea acest canon să aibă *consimțământul nostru“*[53]. Şi pentru ce refuză el consimțimântul său? Pentru că canonul de la Chalcedon ridica episcopului Alexandriei rangul al doilea, şi celui al Antiohiei rangul al treilea, şi astfel era protivnic canonului al şaselea al Sinodului de la Nicea; şi pentru că tot acest canon lovea în drepturile mai multor primați sau mitropoliți[54].

În altă scrisoare, adresată împăratului Marcian[55], Papa Leon vorbeşte în chipul următor: „Episcopul Constantinopolei, cu toată slava Bisericii sale, nu poate face ca ea să fie *apostolică;* el nu are dreptul de a o înălța, jertfind alte Biserici, ale căror privilegii, *statornicite de canoanele sfinților Părinți* şi întemeiate pe canoanele cinstitului sinod din Nicea, nu pot fi nici zguduite prin răsucire, nici prihănite prin vreun novism.”

Biserica Romei a uitat cu totul acest principiu al unuia din cei mai mari episcopi ai săi.

În scrisoarea sa către împărăteasa Pulheria[56], Papa Leon declară că „a casat hotărârea de la Chalcedon prin autoritatea preafericitului Apostol Petru.” Aceste cuvinte lasă deocamdată să se creadă că el îşi atribuia o putere covârşitoare în Biserică în numele Sfântului Petru dar, cercetând cu mai multă luare aminte şi fără idee preconcepută scrisorile lui şi alte scrieri ale sale, oricine rămâne încredințat că Leon nu vorbea decât ca episcop al unui *scaun apostolic* şi că, în această calitate, el îşi atribuia dreptul ca, în numele apostolilor cari întemeiaseră Biserica sa şi al părților apusene pe care el le reprezenta, să se împrotivească ca Biserica Răsăriteană să ia singură o hotărâre aşa de însemnată într-o afacere ce interesa toată Biserica universală.

Proba că vedea lucrurile astfel este faptul că nu-şi atribuie nici o autoritate *personală,* ce i-ar fi venit *prin Sf. Petru* dintr-o obârşie divină ci, din contră, se prezintă ca apărător al canoanelor şi priveşte drepturile şi datoriile reciproce ale Bisericilor ca fiind *aşezate* de Părinți şi *întărite* de Sinodul din Nicea. El nu pretinde că Biserica sa ar avea drepturi excepționale, purcezând dintr-o altă obârşie; ci numai că, *după dreptul bisericesc,* el este cel dintâi episcop al Bisericii; pe lângă aceasta, el stă pe scaunul *apostolic* al Apusului; cu aceste două titluri, el trebuie să se amestece ca să împiedice ambiția unei Biserici particulare, spre a nu da lovire nici drepturilor acordate de canoane altor episcopi, prea slabi pentru a rezista, nici păcii Bisericii universale. Citind cu băgare de seamă tot ce a scris Leon contra canonului Sinodului de la Chalcedon, nimenea se poate îndoi că altul ar fi fost simțământul său; el nu îşi atribuia deci defel *autocrația* din care teologii romani întocmesc temelia autorității papale. În scrisoarea sa către Părinții sinodului de la Chalcedon el nu se prezintă decât ca *„păzitorul* credinței sobornice şi al aşezămintelor Părinților“, iar nu ca şeful şi stăpânul Bisericii *de drept divin*[57]. El privea canonul Sinodului de la Chalcedon ca smuls de la membrii acestei adunări prin influența episcopului Constantinopolei, şi scria celui al Antiohiei[58] că trebuie să-l

considere ca neavenit, pentru că era protivnic hotărârilor de la Nicea. Şi, adaugă el, „pacea universală nu va putea să stea, decât cu condiția respectării canoanelor.”

Papii moderni nu ar fi scris astfel, ci ar fi pus autoritatea lor personală în locul canoanelor.

Anatolie al Constantinopolei scrise Papei Leon că greşea atribuind influenței sale canonul douăzeci şi opt de la Chalcedon; că Părinții sinodului se bucuraseră de toată libertatea şi că el personal nu ținea nicidecum la privilegiile ce i se dăduseră. Cu toate acestea, privilegiile au dăinuit, cu toată împrotivirea episcopului Romei, şi fură recunoscute chiar în Apus. Vom cita despre aceasta o probă dintr-o mie; este o scrisoare a unui strălucit episcop din Gallia, Avit, mitropolit de Vienne, către Ioan, episcopul Constantinopolei.[59] În acelaşi timp, se poate zice că luptele dintre episcopii Romei şi Constantinopolei cu privire la canonul din Chalcedon sunt sămânța dihoniei care a dus mai târziu la o ruptură întreagă. În principiu, Leon avea cuvânt de a apăra canoanele de la Nicea; însă nu putea tăgădui că un sinod ecumenic ar fi avut aceleaşi drepturi ca un alt sinod de mai înainte, mai cu seamă rămânând credincios spiritului ce-l povățuise. Sinodul de la Nicea, consfințind *obiceiul* care făcea să se privească episcopul Romei ca cel întâi cu cinstea în Biserică, avusese mai puțin în vedere obârşia *apostolică a* scaunului său decât strălucirea ce izvora pentru el din pricina însemnătății oraşului Roma; căci şi alte biserici aveau o obârşie tot atât de *apostolică,* iar Antiohia, ca biserică întemeiată de Sf. Petru, avea întâietate asupra Romei. Pentru ce Constantinopolul, devenind a doua capitală a Imperiului, scaunul episcopal al acestui oraş nu ar fi avut al doilea rang, întrucât cel al Romei nu avea întâiul rang decât din cauza titlului de prima capitală? Se înțelege că Sinodul de la Chalcedon nu fusese necredincios spiritului de care fusese însuflețit cel din Nicea, şi că dacă schimbase ceva din *litera* dispozițiilor sale, el o făcuse ascultând de acelaşi motiv ce cârmuise întâia adunare ecumenică. El se sprijinea, între altele, pe al doilea sinod ecumenic care, fără a da episcopului Constantinopolei vreo jurisdicție patriarhală, totuşi îl gratificase cu titlul de al doilea episcop al Bisericii universale, şi aceasta fără ca episcopul Romei sau vreun alt episcop din Apus să se fi împrotivit.

Canonul douăzeci şi opt de la Chalcedon era o urmare a canonului al treilea de la Constantinopole; era cu atât mai folositor a da unui patriarh jurisdicția asupra diocezelor Asiei, Pontului şi Traciei, cu cât alegerile şi hirotoniile episcopale dădeau loc, în aceste dioceze, la lupte nesfârşite între primați şi mitropoliți. Întrucât Sinodul de la Nicea consfințise drepturile întemeiate pe obicei, fiecare primat, fiecare mitropolit pretindea a avea şi el unele din acele drepturi.

Astfel, episcopul Antiohiei voise a întinde jurisdicția sa asupra insulei Cipru; însă din cea mai adâncă vechirne această biserică se cârmuise ea însăşi, prin episcopii săi uniți cu mitropolitul. Pricina a fost adusă înaintea Sinodului Ecumenic dela Efes, care se rosti în favoarea independenței Bisericii Ciprului; motivul său a fost că „trebuie a se lua aminte ca nu cumva, sub cuvânt de sfințită dregătorie, să se piardă libertatea ce ne-a dat Domnul nostru Iisus Hristos, slobozitorul tuturor oamenilor, cu prețul sângelui său.“[60] Pentru aceasta mitropoliții Ciprului se întitulară, ca şi în trecut, αυτοκεφαλοι (independenți), şi nu recunoscură jurisdicția nici unui episcop superior. Episcopul Ierusalimului era de aşijderea *acefal* sau fără şef, după canonul al şaptelea al Sinodului de la Nicea, şi îşi păstra *vechea cinste dată scaunului său.*

Papa Leon avea deci cuvânt a se rosti în favoarea respectului canoanelor; însă greşea punând canoanele disciplinare pe aceeaşi linie cu hotărârile dogmatice. Într-adevăr, cele dintâi pot fi modificate când împrejurări grave o cer, chiar trebuie a fi câteodată modificate *în literă,* dacă voim să le păstrăm spiritul; pe câtă vreme definițiile de credință nu trebuiesc niciodată modificate în literă, cu atât mai puțin în spirit.

Canoanele primelor sinoade ecumenice aruncă incontestabil o vie lumină asupra prerogativelor episcopului Romei: ele se completează unele prin altele. Canonul douăzeci şi opt de la Chalcedon, chiar când opunerea Apusului, în persoana episcopului Romei, i-ar ridica caracterul său de ecumenicitate, după cum pretind unii din teologii romani, nu ar conține mai puțin doctrina pe care noi o apărăm; căci trebuie bine a observa că Leon nu l-a combătut ca opus autorității *divine şi universale* a scaunului Romei, pentru care el nu reclama decât *o întâietate eclesiastică,* ci numai şi numai pentru că el lovea canonul al şaselea de la Nicea, coborând pe episcopul Alexandria la al treilea rang şi pe cel al Antiohiei la al patrulea în episcopat.

Era deci incontestabil, în acea epocă, că episcopul Romei nu poseda autoritate universală de *drept divin* în Biserică. Aceasta reiese încă mai bine din participarea episcopilor Romei la sinoade. Un fapt este sigur: nu ei au convocat cele patru dintâi sinoade ecumenice, nu le-au prezidt şi nu le-au confirmat.

Să dovedim aceasta pentru fiecare în parte.

Iată ce spune Evsevie[61] despre convocarea, preşedinția şi confirmarea întâiului Sinod Ecumenic de la Nicea:

Constantin îşi spuse că „nevăzutul vrăjmaş care turbura în aşa măsură viața Bisericii se cerea război în cu totul alt chip."

Spre a îndrepta împrotiva lui o armată dumnezeiască, *el convoacă un sinod general,* „poftind prin scrisori respectuoase pe episcopii din toate regiunile să se ducă acolo cât se poate mai curând. Nu dădu *o poruncă oarecare,* căci străduința personală a împăratului a făcut mult pentru îndeplinirea ei: puse în slujba unora trăsurile publice, procură altora un mare număr de cai de călărie. Apoi a însemnat locul cel mai potrivit pentru întrunire; acel loc a fost oraşul Nicea din Vithinia, ce şi-a luat numele de la *biruință*. *Porunca împăratului* fiind trimisă în toate provinciile, toți alergară cu grăbire. (...) Numărul episcopilor trecea de două sute cincizeci iar preoții, diaconii şi clericii cari îi însoțiseră erau cu neputință de numărat. Dintre aceşti slujitori ai lui Dumnezeu unii străluceau prin înțelepciunea cuvântărilor, alții prin asprimea vieții lor şi prin suferințele ce înduraseră, alții aveau drept podoabe smerenia şi bunele moravuri. Câțiva erau foarte cinstiți pentru bătrânețea lor; alții excelau prin vigoarea tinereții trupului şi a cugetului. Erau unii cari de abia intraseră în hirotonie. Împăratul poruncise a le împărți zilnic la toți, şi cu îndestulare, toate cele trebuitoare.

„În ziua hotărîtă sinodului pentru lămurirea subiectelor controversate, toți cei ce fuseseră convocați s-au adunat în cea mai mare sală a palatului, unde se aşezaseră în ordine un mare număr de scaune de amândouă părțile, şi fiecare se aşeză la locul său, potrivit rangului. Soborul şezând cu o modestie cuviincioasă, toți păziră mai întâi tăcerea, aşteptând intrarea împăratului. Curând unul din rudele împăratului, apoi un altul, apoi un al treilea intrară: ei nu erau precedați de soldați sau de străjeri, după obicei, ci numai de câțiva prieteni, cari mărturiseau credința lui Hristos.

„La semnalul dat pentru a vesti intrarea împăratului, toți se sculară. Atunci împăratul înaintă până în mijlocul adunării, aidoma unui înger al lui Dumnezeu. (...) Ajungând la locul unde se găseau cele întâi scaune, el se aşeză pe cel dintâi din mijloc, însă numai după ce episcopii îi făcură semn să şază. Toți luară loc după împăratul. Atunci *acel dintre episcopi care ocupa întâiul scaun la dreapta,* adresă împăratului o scurtă alocuțiune."

Această istorisire probează că împăratul *a convocat* sinodul, că el a dat pentru aceasta *porunci* oficiale şi că el a ocupat în adunare locul de preşedinte.

Negreşit că el nu avea *dreptul* bisericesc de a convoca sinodul; însă dacă intervenirea directă a împăraților în convocarea sinoadelor din primele veacuri nu probează că ei ar fi avut drepturi în Biserică, ea probează cel puțin că Biserica nu poseda atunci putere centrală care să poată convoca pe toți episcopii. Altminteri împărații creştini s-ar fi adresat la acea autoritate, şi tot ce ar fi întreprins ei fără intervenirea ei s-ar fi considerat ca nul şi nelegitim. Dar n-a fost aşa.

Episcopul cel mai sus-pus la sinodul din Nicea nu ocupa decât *locul întâi în partea dreaptă.* Constantin era pus *în mijloc,* în fundul sălii şi pe un scaun anume. Care era episcopul ce şedea mai întâi? Evsevie nu-l numeşte, ceea ce ar da de gândit că ar fi fost el însuşi. Istoricul Socrate susține că era cu adevărat Evsevie, episcopul Chesariei Palestinei. Acest scaun era unul din cele mai importante ale Răsăritului şi cel întâi din Palestina de la dărâmarea Ierusalimului. La începutul scrierii sale, V*iața lui Constantin,* Evsevie se exprimă astfel: „Noi înşine am înălțat de curând laude principelui biruitor..., ce a şezut în adunarea slujitorilor lui Dumnezeu." Dacă aceste cuvinte nu sânt o probă doveditoare, ele dau totuşi o mare probabilitate afirmației lui Socrate.

Însă ori că a fost Evsevie al Chesariei, ori Evstatie al Antiohiei, după cum afirmă Theodorit[62], sau Alexandru al Alexandriei, după cum pretinde Nichita[63] după Theodor de Mopsuestia, nu are importanță.

Sigur este că trimişii episcopului Romei nu au prezidat. Acesta e un fapt admis de toți istoricii vrednici de credință. Trebuie a se coborî cineva până la Ghelasie din Chizic, ca să afle că episcopul Romei ar fi prezidat sinodul din Nicea în persoana lui Ossie din Cordova, delegatul său. Mai întâi, Ossie nu a fost nicidecum delegatul episcopului Romei; el nu ia acest titlu nici în actele sinodului, nici aiurea; episcopul Romei nu era reprezentat decât prin preoții Viton şi Vincent, iar nu prin Ossie. Deci chiar când Ossie ar fi prezidat sinodul, aceasta n-ar proba nimic în favoarea pretinsei autorități a episcopului Romei. Dar este sigur că Ossie nu a avut această cinste şi că adunarea a fost prezidată *bisericeşte* de episcopii celor mai mari scaune, precum Alexandria, Antiohia şi Chesaria Palestinei, sub preşedinția *civilă* a însuşi împăratului.

După ce a ascultat laudele primului episcop al adunării, Constantin rosti un discurs, unde spunea că *a convocat pe toți episcopii* spre a lucra pentru pace, pe care îi ruga să o aducă lumii creştine. După ce termină, *el dădu cuvântul preşedinților sinodului.* Erau deci *mai mulți preşedinți.* Înaintea acestei declarații a lui Evsevie[64], martor ocular, declarație pe care nimic nu o contrazice, se mai poate oare susține de o minte sănătoasă că sinodul a fost prezidat de episcopul Romei, în persoana lui Ossie, delegatul său? Ce fapt poate autoriza o asemenea afirmație, diametral opusă mărturiei atât de demne e încredere şi de clare a lui Evsevie? Acest învățat istoric a zugrăvit perfect rolul lui Constantin.

De îndată ce el acordă cuvântul episcopilor, discuții vii se ridicară: „Împăratul", spune Evsevie[65], „asculta pe toți cu aceeaşi răbdare şi primea temeiurile fiecăruia cu luare aminte; şi sprijinind câte ceva din argumentele fiecărei părți pe rând, cu încetul sfârşi prin a aduce la împăcare chiar şi pe cei ce se luptau cu mai multă patimă. Fiindcă vorbea tuturor cu linişte şi se slujea de limba elină, care nu-i era streină, el încântă pe toată lumea prin dulceața sa, aducând pe unii la părerea sa prin tăria judecății sale, rugând şi înduplecând pe alții, lăudând pe cei ce au vorbit bine şi îndemnând pe toți la pace, până ce izbuti a statornici deplină înțelegere între toți în privința celor aflate mai înainte în dispută.“

Constantin *a convocat sinodul şi l-a prezidat*. Sunt *două fapte* ce nu se pot contesta *cu bună credință*. Un al treilea fapt, nu mai puțin neîndoielnic, este acela că el a promulgat decretele sinodului. Pentru a stabili aceasta, este de ajuns a traduce pasajele din scrisoarea adresată de el tuturor episcopilor cari nu asistaseră la adunare, „spre a le da", zice Evsevie[66], „încredințarea despre ceea ce se făcuse." Evsevie însuşi ne-a păstrat scrisoarea:

"Constantin August, către Biserici:

„Înțelegând, din starea înfloritoare în care se găsesc treburile publice, cât a fost de mare față de noi bunătatea lui Dumnezeu Atotputernicul, am cugetat că era de datoria mea a mă îngriji cu osebire să lucrez ca să domnească între mulțimile preafericite ale Bisericii sobornice o singură credință, o dragoste curată şi cuvioşia cea într-un gând înspre Dumnezeul cel Atotputernic. Însă fiindcă era cu neputință de a da lucrurilor tărie şi statornicie fără a aduna pe toți episcopii, sau măcar cel mai mare număr dintre ei, pentru amănunțita cercetare a ceea ce aparține preasfintei noastre credințe, *am adunat* episcopi pe cât mi-a fost cu putință mai mulți şi, în prezența mea, ca unul dintre voi (căci nu o tăgăduiesc, şi chiar este o fericire pentru mine a o zice, sunt împreună-slujitor cu voi), toate s-au cercetat cu îngrijire înainte de a da la lumină o hotărâre plăcută lui Dumnezeu, Carele vede toate, pentru a întări unitatea şi a nu lăsa nici un pretext discordiilor şi controverselor atingătoare de credință."

După acest exordiu, care prin sine însuşi este destul de semnificativ, Constantin a notificat decretul sinodului asupra sărbătoririi pascale, i-a explicat rațiunile şi a îndemnat să fie respectat. Înainte de a slobozi pe episcopi, Constantin le-a ținut un discurs pentru a-i îndemna să păstreze pacea între ei. El a recomandat cu deosebire celor ce erau mai sus-puşi să nu se înalțe mai presus de cei ce le erau inferiori căci, a adăugat

el, „nu este dat decât lui Dumnezeu a judeca despre virtutea şi superioritatea fiecăruia“[67]. După ce le-a dat câteva sfaturi, *le-a îngăduit* a se reîntoarce la Bisericile lor. Toți s-au retras veseli, atribuind stăruinței împăratului acordul ce se stabilise între cei cu păreri diferite.

Cât pentru chestiunea cea mai gravă ce a fost agitată în sinod, aceea a arianismului, Constantin a scris în Egipt, unde luase naştere disputa, *„confirmând”,* zice Evsevie, „şi *sancționând* decretele Sinodului asupra acestui subiect.“[68]

Astfel, nimic nu lipseşte mijlocirii lui Constantin la Nicea: el *convoacă* sinodul, el îl *prezidează,* el îi *confirmă* decretele. Evsevie, istoric contemporan, martor evenimentelor şi care a luat parte la ele, spune limpede aceasta, iar istoricii de mai apoi şi vrednici de credință, precum Socrate, Sozomen şi Theodorit, mărturisesc despre exactitatea istorisirii sale.

Ghelasie din Chizic, autorul unui roman asupra Sinodului de la Nicea, şi care trăia în veacul al cincilea, este cel dintâi ce face mențiune, cum am spus, de o intervenire a episcopului Romei în convocarea şi preşedinția sinodului de la Nicea. Greşala lui s-a propagat în Răsărit, şi sinodul al şaselea ecumenic, din veacul al şaptelea, nu a protestat contra ei când a fost rostită în prezența sa. Dar oricine va conveni că aserțiunea eronată a unui scriitor, ce contrazice istoria întreagă şi izvoarele cele mai clare, nu poate fi admisă ca adevărată numai pentru cuvântul că nu s-a protestat contra ei într-un sinod ținut într-o epocă posterioară, care chiar de ar fi fost competent, nu era chemat să se pronunțe asupra sa. Nu se poate deci, cu bună credință, a opune astfel de probe mărturisirilor celor multe ale scriitorilor contemporani, şi celei a însuşi Sinodului care, în scrisorile sale, nu vorbeşte niciodată de intervenirea episcopului Romei.

Este sigur că Constantin nu şi-a atribuit nicidecum drepturi *eclesiastice,* că nu a prezidat sinodul decât pentru a asigura libertatea discuției, şi că a lăsat deciziile la judecata episcopală. Însă nu e mai puțin adevărat că el a *convoacat* sinodul, l-a *prezidat* şi l-a *confirmat;* că, după dânsul, adunarea a avut *mai mulți episcopi prezidenți;* că trimişii episcopului Romei nu au prezidat; că Ossie, care a iscălit mai întâi actele Sinodului, nu era nicidecum delegatul episcopului Romei, orice ar zice Ghelasie din Chizic, a cărui mărturie n-are nici o valoare, după încredințarea chiar a teologilor romani celor mai instruiți.[69]

Care a fost intervenția episcopului Romei în sinodul al doilea ecumenic? Ea a fost *nulă.*

Acest sinod a fost convocat de Împăratul Theodosie (381), care nici nu a cerut măcar sfatul episcopului Romei. Acest episcop, care era atunci Damasie, nu trimise legați; nici un alt episcop din Apus nu luă parte. Sinodul a fost compus din o sută cincizeci de membri, între cari se disting oameni ca Sf. Grigorie al Nazianzului, Sf. Grigorie al Nissei, Sf. Petru al Sevastiei, Sf. Amfilohie al Iconiei, Sf. Chiril al Ierusalimului. El a fost prezidat de Sf. Meletie al Antiohiei.

În vremea aceea era la Antiohia o schismă ce dura de un timp îndelungat. Oraşul avea doi episcopi: Meletie şi Paulin. Episcopul Romei era în comuniune cu cel din urmă, şi deci privea pe Meletie ca schismatic, ceea ce nu împiedică pe acesta din urmă de a fi *sfânt* în ochii Bisericilor Apusene ca şi Răsăritene. Al doilea sinod ecumenic a fost deci prezidat de un episcop ce nu era în comuniune cu cel al Romei. Meletie a murit în timpul sinodului. Aceia dintre părinți cari erau cunoscuți prin elocvența lor rostiră elogiul său. Credincioşii dădură pe întrecute sfântului episcop al Antiohiei semnele venerației lor; toți îl priveau ca pe un sfânt, şi când i se transportă trupul la Antiohia, călătoria a fost un triumf nesfârşit.

Sf. Grigorie al Nazianzului prezidă sinodul după moartea Sfântului Meletie. Adunarea nu recunoscu pe Paulin ca episcop legiuit al Antiohiei, deşi el era în comuniune cu episcopul Romei, şi nu ținu deloc seamă de un compromis în virtutea căruia urmaşul lui Meletie sau al lui Paulin va fi recunoscut ca episcop de toți creştinii de pretutindeni. Se alese deci Sf. Flavian ca urmaş al sfântului Meletie, iar Biserica Antiohiei, în afară de partizanii lui Paulin, aderă la această alegere.

Sf. Grigorie al Nazianzului primind învoirea de a părăsi scaunul său din Constantinopole, a fost înlocuit ca preşedinte al sinodului mai întâi prin Timothei al Alexandriei, şi apoi prin Nectarie al Constantinopolei. Aceşti preşedinți succesivi nu au avut nici o legătură cu episcopul Romei.

Cu toate acestea, Sinodul a alcătuit canoane dogmatice însemnate, iar hotărârile sale s-au alipit cu cele ale sinodului de la Nicea în *simbolul credinței;* pe lângă acestea, el a schimbat ordinea ierarhiei *bisericeşti,* dând episcopului Constantinopolei al doilea rang în Biserică şi punând după el pe cei ai Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului. Mai făcu încă un mare număr de canoane disciplinare, care au fost primite de toată Biserica[70].

Un an în urma sinodului din Constantinopole, împăratul Grațian adună un sinod la Roma[71]. Paulin al Antiohiei se afla acolo. Adunarea se declară pentru el, contra Sfântului Flavian, care totuşi a fost recunoscut ca episcop legitim de cea mai mare parte a provinciilor ce depindeau de patriarhat. Apusenii ridicaseră plângeri asupra Răsăritului, pentru că a decis chestiuni grave fără participarea Apusului. Însă, afară de legitimitatea lui Flavian, au aderat la tot restul, şi Sinodul de la Constantinopole a fost îndeobşte socotit ca *ecumenic,* deşi episcopul Romei nu l-a convocat, nici prezidat, nici confirmat.

Ce devine în prezența unor astfel de fapte pretenția episcopului Romei la autocrația absolută în Biserică? El afirmă astăzi că toată jurisdicția vine de la el, şi iată un sinod prezidat de un sfânt episcop cu care Roma nu era în comuniune, care a promulgat decrete dogmatice şi disciplinare dintre cele mai însemnate; şi acest sinod este unul din cele pe care Sf. Grigorie cel Mare îl venera ca pe una din cele patru Evanghelii!

Sinodul al treilea ecumenic, ținut la Efes (431), a fost *convocat* de împăratul Theodosie al II-lea şi de colegul său, care iscăliră şi unul şi altul scrisoarea de convocare, adresată, după obicei, mitropoliților fiecărei provincii: „Turburările din Biserică”, zic ei în scrisoare[72], „ne-au făcut a judeca că este mare nevoie *să chemăm* pe episcopii lumii întregi. Prin urmare, Preasfinția Voastră va face cele de trebuință spre a merge la Efes de ziua Cincizecimii, şi va aduce cu sine pe episcopii ce va crede de cuviință... etc.“

Se citeşte în actele sinodului că Sf. Chiril era *întâiul,* plinind şi locul lui Celestin al Romei. Însă precum observă Fleury[73], „el ar fi putut foarte bine prezida prin demnitatea scaunului său.” Această reflexiune e foarte justă. Cu toate acestea, fiindcă al doilea sinod ecumenic dăduse episcopului Constantinopolei al doilea rang în episcopat, Nestorie ar fi putut disputa lui Chiril, adversarul său, preşedința adunării. De aceea, cu drept cuvânt Chiril se înțelese cu Celestin, episcopul Romei, pentru ca adunarea să nu fie prezidată de ereticul pe care ea trebuia a-l condamna.

Se înțelege acum pentru ce episcopul Alexandriei a trebuit să se prezinte la sinod cu prerogativele episcopului Romei. Însă ar fi o greşală a se conchide de aici că el a fost legatul acestui episcop, care a fost reprezentat de doi episcopi apuseni şi de un preot roman. În nici unul din actele sinodului Chiril nu aminteşte despre titlul său de legat al episcopului Romei; şi când el era *personal* în cauză, ceda preşedința nu delegaților episcopului Romei, ci episcopului Ierusalimului, care era întâiul după el, fiindcă cel din Antiohia nu asista la Sinod.

După ce s-a citit Crezul de la Nicea, s-a dat citire unei scrisori dogmatice a Sfântului Chiril către Nestorie, iar episcopii prezenți au primit-o ca pe mărturisirea adevărată a credinței. S-a citit apoi o scrisoare în care Nestorie îşi expunea doctrina: ea a fost condamnată. Iuvenalie al Ierusalimului propuse a se citi scrisoarea *preasfântului Arhiepiscop al Romei* către Nestorie; apoi s-a citit a treia scrisoare dogmatică a Sfântului Chiril; era scrisoarea sinodală cu cele douăsprezece anateme. S-a *declarat* că doctrina episcopului Romei şi acea a Sfântului Chiril erau conforme Crezului de la Nicea.

S-au opus apoi mărturisirile Părinților din Răsărit şi din Apus erorilor lui Nestorie. S-a dat citire scrisorii alcătuite de episcopul Carthaginei în numele episcopilor africani ce nu putuseră veni la sinod şi al căror delegat era Sf. Chiril. Ea a fost aprobată. În fine, s-a rostit sentința, care a fost iscălită de toți episcopii. Sf. Chiril iscăli astfel: „Chiril, episcop al Alexandriei, am subscris judecând cu sinodul.” Ceilalți episcopi se serviră de aceeaşi formulă. Trebuie a lua seama că Sf. Chiril nu iscăli ca reprezentant al episcopului Romei. Dacă ar fi putut să se învestească cu delegația lui Celestin, aceasta ar fi fost numai şi numai pentru cazul când Nestorie ar fi voit să-i dispute preşedința; deci această delegație nu avea nicidecum importanța pe care teologii romani ar vrea să i-o atribuie.

Episcopul Antiohiei nu sosise când osânda lui Nestorie a fost dată. S-a pretins că Chiril fusese judecător în propria cauză contra episcopului Constantinopolei. Împăratul se declară pentru acesta din urmă, şi partida sa pretinse că trebuia a se reîncepe deliberările. Între acestea, episcopul Romei trimise trei legaţi, ca reprezentanţi. Ei aduseră o scrisoare ce începea astfel: „Adunarea episcopilor are în sine pe Preasfântul Duh; căci un sinod este sfânt, şi trebuie a-l cinsti, căci el înfăţişează întrunirea mulţimii apostolilor. Niciodată apostolii nu au fost părăsiţi de Învăţătorul pe care aveau poruncă să-l vestească. Însuşi Învăţătorul grăia prin ei, căci El le spusese ce trebuiau să înveţe şi încredinţase că El era Cel ascultat prin apostolii săi. Această sarcină de a învăţa a fost predată tuturor episcopilor deopotrivă; noi o moştenim cu *toţii* prin drept de moştenire, *noi toţi,* cari propovăduim, *în locul apostolilor,* numele Domnului în feluritele ţări ale lumii, după cuvântul Său: *Mergând, învăţaţi toate neamurile.* Trebuie să ţineţi seamă, fraţilor, că *noi am primit o poruncă obştească,* şi că Iisus Hristos a voit ca *toţi* să o împlinim achitându-ne de această datorie. Suntem cu *toţii* datori a lua parte la strădaniile celor cărora *toţi* am urmat.” Un papă ce scria astfel unui sinod era foarte departe de teoriile Papalităţii moderne. Scrisoarea lui Celestin a fost aprobată de adunare, care în entuziasmul său strigă: „Lui Celestin, *noul Pavel*! Lui Chiril, *noul Pavel!* Lui Celestin, *păstrătorul credinţei!* Lui Celestin *care se uneşte cu sinodul*! Tot sinodul mulţumeşte lui Celestin. Celestin şi Chiril sunt *unul!* Credinţa sinodului este *una!* Este aceea a tot pământul.”

Celestin şi Chiril erau puşi pe aceeaşi linie ca apărători ai credinţei soborniceşti. Nici unul nici altul nu avea autoritatea, decât prin potrivirea învăţăturii lor cu aceea a sinodului. În loc de a considera pe Celestin ca moştenind de la *Sf. Petru* o autoritate universală, ei îl compară cu *Sf. Pavel,* apostolul cel învăţat.

Legaţii luară cunoştinţă de actele sinodului şi declarară că le priveau drept *canonice* fiindcă, ziseră ei, episcopii Răsăritului şi Apusului au asistat la sinod, ei înşişi sau prin delegaţii lor. Nu *pentru că* episcopul Romei îl *prezidase* şi-l *confirmase.*

Sinodul, în scrisoarea sinodală adresată împăratului, se sprijină de asemenea pe *adeziunea episcopilor apuseni, al cărora interpret era papa Celestin,* întru a proba că hotărârea contra lui Nestorie era canonică.

În faţa acestor fapte şi doctrine, trebuie să înţelegem că Sf. Chiril ar fi putut prezida sinodul din Efes tot aşa de bine fără delegaţia episcopului Romei ca şi cu această delegaţie; că dacă el se laudă că reprezintă pe Celestin, era numai şi numai pentru a avea precădere înaintea lui Nestorie, în ciuda canonului Sinodului din Constantinopole, care dădea acestuia din urmă întâiul rang după episcopul Romei; că cei trei trimişi ai papei nu se duseseră la Efes pentru a cârmui adunarea sau a o confirma, ci pentru a aduce adeziunea episcopilor apuseni, întruniţi în sinod de Celestin.

Este deci fals a zice că papa prezida sinodul prin Sf. Chiril, care ar fi fost *legatul său* în această împrejurare. Altceva e cedarea, într-o împrejurare oarecare, a onorurilor alipite de Biserică la titlul de prim episcop, şi altceva este a da *dreptul* de a prezida un sinod ecumenic. Calitatea de legat al episcopului Romei nu trăgea cu sine *dreptul la preşedinţie,* după cum se vede din sinoadele unde trimişii acestui episcop asistară fără a le prezida. Prerogativele întâiului episcop, delegate Sfântului Chiril, îi dădeau precedenţa asupra lui Nestorie, în cazul când acest eretic ar fi voit să pretindă, după canonul al treilea al Sinodului din Constantinopole, preşedinţia Dinodului de la Efes. Teologii romani au înţeles deci foarte rău faptul din care ar voi să-şi facă o armă contra doctrinei *soborniceşti.* Ei n-au luat seama că, chiar după sosirea legaţilor episcopului Romei la Efes, când Sf. Chiril nu prezida sinodul, această onoare o avea Iuvenalie, episcopul Ierusalimului. Episcopul Antiohiei dându-se cu partida lui Nestorie şi neasistând la şedinţe, dreptul de a prezida revenea episcopului Ierusalimului, fiindcă el era al cincilea episcop în ordinea ierarhică stabilită de sinoadele din Nicea şi Constantinopole. Acest fapt vorbeşte îndestul contra opiniei ce atribuie episcopului Romei dreptul de a prezida sinoadele, fie prin el însuşi, fie prin delegaţii săi. Dacă el ar fi asistat, şi dacă sinodul n-ar fi avut motive de a-l pune în cauză sau de a-l exclude, negreşit ar fi prezidat, în virtutea titlului său *bisericesc* de *întâi episcop;* însă de îndată ce trimitea reprezentanţi, delegaţii săi n-aveau nici un drept la preşedinţie, şi nu prezidară într-adevăr niciodată. Episcopii Romei ştiau ei înşişi atât de bine că nu aveau acest drept, încât însărcinau adeseori cu delegaţia pe nişte simpli preoţi sau diaconi, cari n-ar fi putut într-un chip cuviincios să prezideze nişte adunări de episcopi.

Actele Sinodului al Patrulea Ecumenic, ţinut la Chalcedon în 451, nu sunt favorabile sistemului papal, orice ar zice teologii romani.

Sinodul a fost *convocat* de împăratul Marcian[74], care încunoştiinţă pe Leon, episcopul Romei. Împărăteasa Pulheria îi scrise de asemenea, spunându-i că *a plăcut* preacucernicului împărat, soţul ei, de a întruni în sinod pe *episcopii răsăriteni,* spre a cugeta la nevoile credinţei universale; ea îl roagă să-şi dea consimţământul, pentru ca hotărârile să fie conforme regulilor. Era într-adevăr drept şi trebuincios a cere adeziunea Apusului, pentru ca sinodul să fie ecumenic. Leon răspunse că *îndoielile iscate în ce priveşte creadinţa ortodoxă,* făceau necesar un sinod; ca urmare împăratul Marcian şi Valentinian, colegul său, adresară la toţi episcopii scrisorile lor de convocare.

Trebuie a lua seama că Leon a consimţit numai la convocarea sinodului. El nu se credea deci în drept nici de a-l convoca, nici de a termina el însuşi discuţiile, în virtutea autorităţii sale. Scrisorile sale către Marcian, către Pulheria şi către Părinţii Sinodului nu lasă nici o îndoială în această privinţă.

Acest fapt preliminar este de cea mai mare însemnătate.

Leon ceruse ca sinodul să se ţină în Italia, dar împăratul refuză şi arătă locul la Nicea, apoi la Chalcedon. Mai în toate sesiunile sale sinodul recunoaşte că a fost *convocat de preacucernicii împăraţi,* şi nu aminteşte vreodată pe episcopul Romei în legătură cu aceasta. Un sinod roman, sub papa Ghelasie, afirmă că Sinodul din Chalcedon a fost adunat prin mijlocirea împăratului Marcian şi a lui Anatolie, episcopul Constantinopolei. Iniţiativa le aparţinea, într-adevăr. Leon numai a consimţit şi i s-au lăsat, cu această ocazie, prerogativele de prim episcop, precum se cuvenea. Deci a trimis la Chalcedon legaţii săi, cari erau: Bonifatie, *unul din împreună-liturghisitorii săi din oraşul Romei,* precum el zice în mai multe din scrisorile sale către Marcian[75]; Pashasin, episcopul Siciliei; episcopul Iulian şi Lucenţie.

„Fraţiile Voastră să gândiţi”, zice el în scrisoarea sa către Părinţii sinodului, „că prin voi eu prezidez adunarea voastră. Eu sunt de faţă în mijlocul vostru prin vicarii mei. Voi ştiţi, după vechea datină, ceea ce credem noi; şi nu vă puteţi dar îndoi de ceea ce dorim.”

După cum vedem, Papa Leon apelează la vechea predanie şi lasă pe sinod judecător în toate chestiunile, fără a interpune pretinsa sa autoritate doctrinală.

Cuvântul *a prezida,* de care el se slujeşte, trebuie oare luat în înţelesul strâns al cuvântului?

Cercetând cu amănuntul actele sinodului, se vede că delegaţii împăratului ocupau în sinod locul întâi; că adunarea a avut mai mulţi preşedinţi; că legaţii episcopului Romei şi Anatolie al Constantinopolei lucrară împreună în acelaşi timp, ca *preşedinţi bisericeşti;* şedinţa a douăsprezecea, mai cu seamă, ne dă probă despre aceasta. Astfel, un sinod din Sardinia, într-o scrisoare adresată Împăratului Leon[76], zice că sinodul din Chalcedon a fost prezidat „de Leon, preasfântul Arhiepiscop al marii Rome, în persoana legaţilor săi, şi de preasfântul şi venerabilul Arhiepiscop Anatolie.”

Fotie, în *Despre sinoade,* cartea a VII-a, desemnează ca *preşedinţi* ai sinodului pe Anatolie, pe legaţii episcopului Romei, pe episcopul Antiohiei şi pe episcopul Ierusalimului. Chedrin, Zonara şi Nil din Rhodos spun la fel[77].

Pe de altă parte, în *relatarea* adresată Sfântului Leon de Părinţii Sinodului se citeşte că adunarea a fost prezidată de dregătorii delegaţi de împăratul. Trebuie deci a admite că sinodul din Chalcedon s-a ţinut în aceleaşi condiţii ca şi cel de la Nicea, că autoritatea civilă a avut întâiul loc şi că episcopii scaunelor numite mai pe urmă patriarhale l-au prezidat împreună, în acelaşi timp. Noi nu întâmpinăm nici o greutate a încheia de aici că episcopul Romei a ocupat *întâiul loc* între episcopi, în persoana legaţilor săi; însă altceva e *a prezida,* mai cu seamă în înţelesul ce-l dau acestui cuvânt teologii romani.

Incontestabil este faptul că *scrisoarea dogmatică* adresată de Papa Leon Părinţilor sinodului a fost cercetată şi aprobată pentru cuvântul că era întocmai cu doctrina sfinţilor Celestin şi Chiril, întărită de

Sinodul din Efes. Când, în a doua şedinţă, se citiră două scrisori ale sfântului Chiril, *prea slăviţii judecători* şi toată adunarea ziseră: „Să se citească acum scrisoarea lui Leon, prea vrednicul întru Dumnezeu, Arhiepiscop al împărăteştii şi Vechii Rome.” La sfârşitul citirii, episcopii strigară: „Aceasta este credinţa apostolilor. Aşa credem cu toţii. Anatema celui ce nu crede astfel. Petru a vorbit prin Leon. Aşa au învăţat apostolii. Leon a învăţat după credincioşie şi adevăr. Aşa a învăţat şi Chiril.” Câţiva episcopi ridicând îndoieli asupra doctrinei cuprinse în scrisoarea lui Leon, s-a hotărît ca în termen de cinci zile *să se întrunească la Anatolie, episcopul Constantinopolei,* pentru a se sfătui cu el şi a primi lămuriri. Dacă o asemenea însărcinare s-ar fi dat legaţilor episcopului Romei, negreşit că teologii romani ar fi tras din aceasta numeroase consecinţe în favoarea sistemului lor. Însă legaţii nu fură chemaţi de Anatolie decât pentru a explica oarecari cuvinte latine ce se păreau a fi întunecoase celor ce ezitau, dar cari, după explicările legaţilor, aderară ca şi ceilalţi la scrisoarea lui Leon.

Tot ce s-a făcut în sinod cu privire la scrisoare dovedeşte în modul cel mai luminat că nu a fost aprobată *pentru că venea de la un episcop cu autoritate,* ci *pentru că ea era conformă* învăţăturilor tradiţionale. Este destul a răsfoi cineva *Procesele verbale* pentru a găsi despre aceasta numeroase mărturii. Teologii romani n-au voit să vadă decât cuvintele: „Petru a vorbit prin Leon“, ca şi când aceste expresii ar putea să aibă un înţeles ultramontan, puse cum sunt în mijlocul celorlalte aclamaţii şi în prezenţa unei mulţimi de declaraţii ce nu-i dau decât înţelesul arătat de noi.

Fiindcă s-a abuzat mult de expresiile onorifice ce se întâlnesc în lucrările sinodului la adresa episcopului Romei, trebuie să le arătăm adevăratul înţeles.

Sf. Grigorie cel Mare, în scrisorile sale contra titlului de *episcop ecumenic,* luat de Ioan Postnicul, patriarh al Constantinopolei, ne spune că Sinodul din Chalcedon a dat acest titlu şi episcopului Romei. Vedem într-adevăr în procesele verbale ale sinodului că titlul i-a fost dat prin legaţi. Cel întâi dintre ei subscrise în aceşti termeni la mărturisirea de credinţă, în a şasea şedinţă: „Pashasin, episcop, vicar al Prea Sfinţitului Leon, episcop al Bisericii universale, al oraşului Romei, preşedintele sinodului, am întărit, primit şi iscălit.” Ceilalţi legaţi semnară cam tot în aceşti termeni.

Deja în a treia şedinţă legaţii, vorbind de Papa Leon, ziceau: „Sântul şi preafericitul papă Leon, *cap al Bisericii universale,* înzestrat cu vrednicia apostolului Petru, care este temelia Bisericii şi piatra credinţei etc.“

În a patra şedinţă, legatul Pashasin dădu iarăşi lui Leon titlul de *Papă al Bisericii universale.*

Părinţii sinodului nu au văzut în aceste expresii decât un titlu *onorific,* la care ambiţiona, fără îndoială, episcopul Romei, pentru a determina mai bine superioritatea sa asupra episcopului Constantinopolei, pe care al doilea sinod ecumenic îl înălţase la al doilea rang, şi care, ca episcop al noii capitale a Imperiului, trebuia, fireşte, să dobândească o influenţă preponderentă în afacerile Bisericii, din cauza deselor sale relaţii cu împăraţii. Totul deci ne face să credem că sinodul, spre a menaja susceptibilitatea episcopului Romei, i-a acordat titlul de *episcop ecumenic.* Era un mijloc prin care să se poată primi la Roma canonul al douzeci şi optulea, pomenit mai sus, unde se dezvolta canonul sinodului al doilea ecumenic asupra înălţării episcopului Constantinopolei la al doilea rang în episcopat. Însă episcopii Romei, dacă credem pe Sf. Grigorie, urmaşul lor, priviră acest titlu ca *ilicit.*

Înaintea unei astfel de hotărâri a înşişi papilor, mai putem da oare importanţă vorbelor legaţilor lui Leon şi mai putem a ne sluji de ele ca de nişte probe în favoarea *unei autorităţi,* a cărei *expresie* însăşi era condamnată la Roma? Să mai amintim şi faptul că sinodul, dând episcopilor Romei un titlu, decidea indirect că ei nu aveau drept la el în puterea vredniciei lor, şi că nu puteau niciodată să-i atribuie decât o valoare curat *bisericească.*

Cât pentru confirmarea actelor sinodului, trebuie să observăm două lucruri: sinodul a fost cel ce a confirmat scrisoarea dogmatică a lui Leon, iar Părinţii nu i se adresară decât pentru a-i cere *adeziunea* sa şi a Bisericii Apusene. Leon refuză să admită canonul al douăzeci şi optulea, precum am spus-o, ceea ce nu a împiedicat ca el să fie universal admis, atât în Apus cât şi în Răsărit.

Aşadar episcopul Romei nu a convocat sinodul de la Chalcedon; nu l-a prezidat *singur* prin legații săi, cari nu au avut întâiul loc decât pentru că el era *întâiul episcop* în virtutea canoanelor; nu a confirmat sinodul, iar titlurile *onorifice* ce i s-au dat nu probează nimic în favoarea autorității universale şi suverane ce ar vrea unii să atribuie Papalității.

Istorisirile înfățişate nu pot lăsa nici o îndoială asupra modului cum se privea *îndeobşte* autoritatea episcopilor Romei în veacul al patrulea şi al cincilea.

Dar pentru a nu lăsa fără răspuns nici una din aserțiunile teologilor romani, vom examina *faptele* şi *textele* în care ei au crezut că găsesc probe în sprijinul sistemului lor.

Faptele principale din veacul al patrulea şi al cincilea, pe care ei s-au sprijinit, sunt cele privitoare la Sf. Athanasie, la donatişti şi la Sf. Ioan Gură de Aur. Să întrebăm asupra acestor fapte *datele confirmate* ale istoriei.

Una din urmările canonului al şaselea de la Nicea fusese păstrarea întâiului rang în Biserică pentru episcopul Romei. Apoi, din pricina împrejurărilor în cari se găsea Apusul, el trebuia a fi considerat ca interpretul Bisericii Apusene. Prin urmare, *această regulă bisericească*[78] trecu în uz: astfel, trebuia totdeauna a-l *chema* la sinoadele răsăritene ce s-ar aduna, şi nu trebuia *a decide nimic fără a avea şi consimțământul său.* Regula era dreaptă, căci Răsăritul singur nu forma Biserica *universală* fără Apus, iar episcopul Romei reprezenta Apusul întreg, într-o epocă când acele laturi erau pustiite de către barbari, când episcopii nu puteau părăsi scaunele lor ca să vină în Răsărit, spre a aduce mărturia lor în nişte discuții unde Bisericile lor în parte nu erau deloc interesate. Iată ce spune Sozomen[79]: „Nici episcopul oraşului Roma, nici un alt episcop din Italia sau din provinciile mai depărtate nu asistară la acest sinod (din Antiohia), căci francii devastau atunci Gallia."

Pavel al Constantinopolei şi Athanasie al Alexandriei, credincioşi mărturisirii de la Nicea, fiind prigoniți şi izgoniți de către episcopii răsăriteni, susținuți de puterea imperială, fireşte că trebuiau să se adreseze Bisericii Apusene şi să apeleze la episcopul Romei care o reprezenta. „Episcopul oraşului Roma", zice Sozomen[80], „şi toți episcopii din Apus nu priviră depunerea episcopilor ortodocşi decât ca o nedreptate ce li se făcuse; căci ei aprobaseră chiar de la început credința sinodului de la Nicea şi rămăseseră până atunci în aceleaşi simțăminte. Pentru aceasta ei primiră cu bunăvoință pe Athanasie, care venea la ei, şi pretinseră că au dreptul a judeca cauza lui. Evsevie (al Nicomidiei) a fost foarte întristat de aceasta şi scrise lui Iulie."

Evsevie al Nicomidiei reprezenta pe Răsăritenii arieni, iar episcopul Romei reprezenta pe episcopii Apuseni. Acest episcop era Iulie. El luă apărarea episcopilor prigoniți, îi susținu contra răsăritenilor şi, folosindu-se *de prerogativa scaunului său*[81], recunoscu ca adevărați episcopi pe cei izgoniți de arieni pe nedrept. Aceştia se întruniră la Antiohia şi trimiseră lui Iulie o scrisoare în care îi ziceau, cu asprime, că nu trebuia să se amestece în afacerea celora izgoniți de ei, după cum nici dânşii nu s-au amestecat în afacerea lui Novat, pe care el îl alungase din Biserica sa. Sozomen[82] dă mai multe lămuriri asupra acestei scrisori. El ne spune că episcopii răsăriteni ziseră că „Biserica romanilor era preaslăvită pentru că fusese cercetată de apostoli şi pentru că a fost chiar din început mitropolia evlaviei, deşi dascălii credinței i-au venit din Răsărit. Cu toate acestea nu li se părea drept să fie priviți ca inferiori, pentru că erau întrecuți în număr şi în măreție de o Biserică căreia îi erau superiori în virtute şi în curaj." Iulie nu le-a răspuns că era şeful Bisericii *de drept divin;* însă le-a amintit *regula bisericească* citată mai sus, în puterea căreia el ar fi trebuit să fi fost *convocat* şi *consultat.* Sozomen adaugă[83] că *această prerogativă cuvenită demnității scaunului său îi dădea dreptul de a purta grijă de toți cei ce* se adresaseră lui, căutând un liman în fața prigonirilor partidei ariene din Răsărit, şi trebuie să dea înapoi fiecăruia Biserica sa."

Pretențiile episcopului Romei nu mergeau mai departe de o prerogativă *bisericească*. Răsăritenii nu voiră să creadă că Iulie ar fi interpretul Bisericii Apusene, după cum pretindea în răspunsul ce le adresă.[84] Pentru aceasta episcopii din acea parte fură convocați spre a decide cine avea dreptate în cauza episcopilor prigoniți, şi mai cu seamă a Sfântului Athanasie, răsăritenii sau episcopul Romei. Acesta a fost scopul Sinodului din Sardica (anul 347).[85]

Acest fapt singur este de ajuns întru a dovedi că autoritatea universală a episcopului Romei nu era recunoscută, şi că *prerogativele sale bisericeşti* erau supuse judecății sinodului.

Iulie scrise sinodului din Sardica, *dezvinovățindu-se* că n-a putut veni potrivit scrisorii de convocare ce i se adresase. El a trimis doi preoți şi un diacon ca să-l reprezinte, şi adunarea a fost prezidată de către Ossie, episcopul de Cordova.

S-a cercetat cauza lui Athanasie şi a celorlalți episcopi dați jos în Răsărit de partida Arienilor cu sprijinul puterii imperiale. Nevinovăția lor s-a recunoscut dimpreună cu ortodoxia lor, şi au fost întăriți ca episcopi legiuiți ai scaunelor lor. Un sinod adunat la Roma de către Iulie dăduse deja o hotărâre la fel, dar li s-a părut că nu e de ajuns. Un alt sinod al apusenilor, ținut la Milan, rugă pe împăratul Constant să se înțeleagă cu fratele său, care avea reşedința la Constantinopole, pentru a întruni pe episcopii ambelor Imperii. Atunci ambii împărați convocară sinodul de la Sardica, unde răsăritenii trebuiau să se unească cu apusenii pentru a termina discuțiile. Episcopii arieni, găsindu-se în minoritate, se *împrotiviră* şi nu veniră la sinod, care totuşi ținu şedințele sale sub preşedinția lui Ossie, episcopul Cordovei.

Sinodul din Sardica nu a fost *nici convocat, nici prezidat* de episcopul Romei; Ossie n-a fost nicidecum legatul său, după cum o pretind, fără a putea da probe, teologii romani; iar trimişii săi nu se bucurară de nici o cinste deosebită.

În scrisoarea sa, scrisă către răsăriteni în numele sinodului roman[86], Iulie îi învinuieşte că au judecat pe Athanasie şi pe ceilalți episcopi părtaşi ai credinței de la Nicea fără a ține seamă *de obiceiul* statornicit de a nu se hotărî nimic în Răsărit fără a supune cazul cunoştinței scaunului apostolic din Apus: „Nu cunoaşteți voi”, le spune el, „că este *obiceiul* ca mai întâi să ni se scrie?“[87]

Sinodul din Sardica a întărit obiceiul acesta prin canonul al III-lea, întocmit de către Ossie astfel:

„Şi aceasta este de nevoie a se adăuga: ca nici unul dintre episcopi să treacă din eparhia sa la altă eparhie întru care se află episcopi, fără numai de ar fi chemat vreunul de frații cei ce se află într-însa, pentru a nu se părea că noi încuiem uşile dragostei. Aşijderea şi aceasta încă trebuie a o prevedea: ca dacă vreunul din episcopi în vreo eparhie ar avea pricină împrotiva fratelui său şi a împreună-episcopului, nici unul din aceştia de la altă eparhie să nu cheme judecători. Iar dacă cumva vreunuia din episcopi — în vreo pricină — i s-ar părea că se osândeşte şi s-ar socoti pe sine că nu rea, ci bună pricină are ca şi de un al doilea *sobor* să se mai cerceteze judecata..., *de se pare dragostei voastre, să cinstim* pomenirea Apostolului Petru, iar aceia cari au judecat *să scrie lui Iulie, episcopul Romei,* ca prin episcopii megieşi cu eparhia, dacă ar trebui să se mai reînnoiască judecata, el să dea cercetători; iar de ar socoti că pricina nu are trebuință de a doua judecată, cele odată judecate să nu se mai desfacă, ci cele ce sunt adeverite de el să rămână.”

Sinodul a aprobat propunerea, şi episcopul Gaudențiu a adăugat (can. 4) că în timpul apelului să nu se aşeze alt episcop în locul celui ce ar fi fost caterisit, până ce episcopul Romei va da o hotărâre. Sinodul (can. 5 grec, 7 latin) reglementează apelurile la Roma.

Teologii romani triumfă de aceste canoane. Totuşi e de ajuns a le citi cu pricepere pentru a vedea că ele sunt cu totul contrare sistemului lor. Într-adevăr, sinodul, departe de a recunoaşte episcopului Romei o autoritate *universală* şi *divină,* nici măcar nu legalizează într-un mod obştesc *obiceiul* ce se stabilise, de a apela la scaunul Romei ca reprezentant al Apusului, ci hotărăşte acest lucru doar *pentru unele cazuri particulare.* Afară de episcopii marilor scaune, prigoniți de arieni, şi a cărora pricină trebuia să o judece sinoadele, era un mare număr de episcopi mici şi de preoți din Răsărit de cari Biserica întreagă nu se putea ocupa[88]. Pe aceşti episcopi sinodul îi trimite, în ultima instanță, *la Iulie, episcopul Romei.* El nu îi trimite la episcopul Romei în general, ci la Iulie, şi nu face din reglementarea sa *o obligație;* aceste apeluri sunt curat facultative; în fine, sinodul propune a *cinsti pomenirea Sfântului Petru, atribuind unui episcop al Romei* o prerogativă pe care o priveşte ca nouă şi excepțională. O asemenea hotărâre nu echivalează oare cu declarația formală că papa nu poseda legal nici un drept, chiar în chestiunile disciplinare şi în guvernarea generală a Bisericii? Dacă sinodul ar fi socotit că episcopul Romei ar avea vreun *drept* oarecare, ar fi cugetat oare *a-i face o atât de mare cinste acordându-i* o prerogativă tranzitorie?

Sinodul îşi notifică declaraţiile prin mai multe *scrisori sinodale*[89]. El intră în amănuntele afacerii Sfântului Athanasie şi a celorlalţi episcopi ortodocşi alungaţi de arieni şi pe nedrept goniţi de către ei din scaunele lor.

Teologii romani citează, cu orgoliu, mai cu seamă scrisoarea ce a fost scrisă episcopului Romei, din pricina acestor cuvinte ce se găsesc în ea:

„Şi tu, prea iubite frate, despărţit cu trupul, ai fost cu duhul împreună cu noi, din pricina dragostei tale şi a legăturii ce este între noi. *Devinovăţirea* ta, că n-ai venit la sinod, este bună şi întemeiată pe nevoia vremii; căci lupii schismatici ar fi putut în vremea lipsei tale să săvârşească furturi şi să pună curse; câinii eretici ar fi putut lătra şi, în nebuna lor turbare, să facă pustiiri; în sfârşit, şarpele iadului ar fi putut vărsa veninul hulelor sale. Ar fi fost bine şi prea cuviincios a întruni pe episcopii din toate provinciile în capitală, adică la scaunul lui Petru; însă tot ce s-a făcut, veţi afla din scrisorile noastre; şi fraţii noştri împreună slujitori, Arhidam şi Filoxenie, şi fiul nostru, diaconul Leon, vă vor face cunoscut toate prin viu grai."

Am tradus prin *capitală* cuvântul *caput,* şi credem că astfel era într-adevăr înţelesul pe care sinodul îl avea în vedere; căci, în aceeaşi frază, el îl pune în opoziţie cu acela de *provincii*. Ar fi fost deci bine, după sinod, ca adunarea să fi avut loc, precum o dorea Iulie, la Roma, pentru două cuvinte: că acest oraş era capitala Imperiului, şi totodată scaunul Sfântului Petru. Teologii romani traduc cuvântul *caput* prin acela de *şef;* însă cauza lor nu câştigă aici nimic, căci acest cuvânt înseamnă totodată *cap* şi *întâiul în ordinea ierarhică.* Cum că episcopul Romei este *şeful* Bisericii cu titlul de întâiul şi ca ocupând *scaunul cel mai înalt,* nimeni nu zice altfel; cum că el este întâiul în ordinea ierarhică, statornicită de Biserică, toată lumea se învoieşte cu aceasta. Nu foloseşte deci la nimic a interpreta într-un mod puţin raţional textul sinodului din Sardica, pentru a sprijini un sistem care nu poate fi favorizat în nici un chip.

Acei ce au căutat să tragă un folos atât de mare dintr-un cuvânt întrebuinţat de sinodul din Sardica, au trecut sub tăcere faptele ce reies într-un chip luminos chiar din actele acestei sfinte adunări, că el adică a fost convocat de împăraţii Constant şi Constanţie, după cum o afirmă însuşi sinodul şi toţi istoricii; că a fost convocat pentru a cerceta o hotărâre dată de papa într-un sinod din Roma; că a fost prezidat de Ossie, iar nu de legaţi[90]; în fine, că în loc de a fi confirmat de papa, sinodul a fost acela care confirmă sentinţa papei şi îi acordă oarecari prerogative în biserică[91].

Aceste fapte incontestabile grăiesc mai mult despre autoritatea papală decât un cuvânt rău tradus, şi dau apelului Sfântului Athanasie adevăratul său caracter.

Să cercetăm acum pricina donatiştilor.

Nu vom arăta cu deamănuntul pricinile schismei care stânjeni atâta vreme Biserica din Africa. Din multele fapte legate de ea, voim doar a încheia că atât schismaticii cât şi părinţii ortodocşi recunoşteau în episcopat singura autoritate îndrituită a dezlega chestiunile ce dezbinau Biserica. De aici numeroasele sinoade ce se adunau de o parte şi de alta şi cari se condamnau unele pe altele. Constantin, îndată după suirea sa pe tron, i-a scris lui Cecilian, episcopul Carthaginei, făgăduindu-i bani şi protecţia locţiitorilor săi spre a aduce pe schismatici la ascultare. Aceştia căutară să se dezvinovăţească pe lângă principe, zicând că episcopii cari îi osândiseră erau şi judecători şi pârâşi, şi rugară pe împăratul a le da ca judecători pe episcopii din Gallia, unde ei se aflau atunci. Principele consimţi, numind ca judecători trei episcopi din cei mai învăţaţi şi din cei mai aleşi ai vremii: pe Maternus al Coloniei, pe Rheticius al Autunului şi pe Marin din Arles; el îi trimise la Roma spre a se alătura lui Miltiade, episcopul acestui oraş, şi lui Marcu[92], pentru a asculta depoziţiile contradictorii ale lui Cecilian şi ale adversarilor săi. Evsevie ne-a păstrat scrisoarea trimisă de Constantin în această împrejurare episcopului Romei şi lui Marcu. Vom traduce această scrisoare, precum şi un extras din petiţia donatiştilor către Constantin. Aceste două documente vor vădi caracterul apelului donatiştilor şi vor proba că teologii romani nu sunt nicidecum autorizaţi a-l convoca în sprijinul părerilor lor.

Iată mai întâi extractul, păstrat de către Optat din Mileva[93], din petiţia donatiştilor:

„Vă rugăm, o, Constantine, preabunule împărat, care sunteți dintr-o familie cinstită (căci părintele vostru n-a fost prigonitor ca colegii săi, lucru care a ferit Gallia de crima[94] ce face obiectul discordiilor noastre în Africa); Rugăm Pietatea Voastră să ne dea judecători cari să fie din Gallia!“

Ca urmare a acestei petiții, Constantin a ales pe cei trei episcopi galicani de cari am vorbit, şi le dădu în ajutor pe episcopul Romei şi pe Marcu, pentru a examina cauza şi a judeca. Constantin scrise astfel despre aceasta celor doi judecători romani[95]:

„Constantin August, lui Miltiade, episcop al oraşului Roma, şi lui Marcu[96].

„Primind de la preastrălucitul Anulinus, proconsulul Africii, hârtii ce cuprind o mulțime de învinuiri împrotiva lui Cecilian, episcopul Carthaginei, de către unii din colegii săi, noi ne-am întristat că în aceste laturi, pe care Pronia dumnezeiască le-a supus stăpânirii noastre fără ca noi să fi avut nevoie de mijlociri, şi a căror populație este atât de numeroasă, poporul este împărțit în două şi episcopii nu conglăsuiesc între ei. *Mi-a plăcut* ca Cecilian, cu zece episcopi dintr-aceia ce-l acuză, şi cu alți zece ce va crede el de nevoie pentru a se apăra, să se îmbarce pentru Roma; pentru ca acolo, înaintea voastră (υμων) şi înaintea lui Rheticius, Maternus şi Marin, *colegii voştri,* cărora pentru aceasta *am dat poruncă* să vină la Roma, el să poată fi ascultat, precum ştiți că o cere preasfânta lege. Şi, pentru ca să puteți avea o deplină cunoştință de afacere, am trimis *colegilor voştri sus-zişi* cópii de pe hârtiile ce mi-au fost adresate de Anulinus. Deci după ce Înălțimea Voastră le veți citi, veți alege cum trebuie să se judece această discuție şi să se sfârşească după lege. Voi cunoaşteți că respectul meu pentru preasfânta Biserică Sobornică mă îndeamnă a dori ca toată schisma precum şi toată dezbinarea să lipsească dintre voi. Fie ca puterea marelui Dumnezeului să vă păzească, prea iubite, întru mulți ani.”

Din documentele ce preced, putem încheia că donatiştii nu au apelat la Roma, ci la împăratul; că ei nu au cerut arbitrajul episcopului din Roma, ci pe acela al episcopilor din Gallia; că împăratul a fost cel care a dat în ajutor, din propria sa autoritate, pe episcopul Romei *şi pe Marcu* celor trei episcopi galicani aleşi de el. Se poate vedea în toate acestea umbra unei dovezi în favoarea autorității suverane a episcopului Romei? Oare alegerea locului pare a avea vreo importanță? Evident că nu, deoarece se înțelege că Constantin a indicat oraşul unde se putea merge cu mai multă uşurință atât din Africa cât şi din Gallia; alegerea sa explică pentru ce a dat în ajutor pe Miltiade şi pe Marcu judecătorilor ceruți de donatişti. Ar fi fost puțin cuviincios a trimite la Roma episcopi să judece o pricină bisericească, fără a face să aibă un rol şi cei ce erau în capul Bisericii Romane. Se înțelege deci pentru ce Constantin a numit pe Miltiade şi pe Marcu judecători în cauza donatiştilor, deşi mijlocirea lor nu a fost cerută de donatişti.

Alți cincisprezece episcopi italieni s-au dus la Roma pentru această afacere. Sinodul s-a rostit în favoarea lui Cecilian. Episcopul Romei făcând parte din sinod, hotărârea ar fi trebuit neapărat să fie privită ca definitivă, dacă s-ar fi recunoscut acestui episcop o autoritate suverană; dar n-a fost aşa. Donatiştii se plânseră că episcopii galicani pe care îi ceruseră de judecători erau în prea mic număr la Roma, şi cerură din nou un sinod mai numeros, unde să se judece pricina lor cu mai multă îngrijire.

Constantin adună acest sinod la Arles. Şi invită acolo un mare număr de episcopi din deosebite laturi ale împărăției sale, adică din Apus, căci nu stăpânea încă decât această parte a împărăției romane. Evsevie ne-a păstrat scrisoarea trimisă de el episcopului Siracuzei, prin care-l îndeamnă să meargă la Arles[97]. Scrisoarea este prețioasă, fiindcă ea mărturiseşte că judecata dată la Roma nu era recunoscută ca neschimbabilă şi că împăratul a fost acela care a convocat sinodul de la Arles. Părinții sinodului adeveresc ei înşişi aceasta în scrisoarea trimisă episcopului Romei. Acest episcop era atunci Silvestru, urmând lui Miltiade. El trimise la Arles, în calitate de legați, pe preoții Clavdian şi Vitus (sau Viton) şi pe diaconii Evghenie şi Chiriac. Sinodul a avut loc în 315, cu zece ani înaintea marelui sinod de la Nicea. El a fost prezidat de Marin din Arles. După ce au consfințit hotărârea sinodului Romei, episcopii au socotit de cuviință să facă mai multe reglementări, pe care le trimiseră lui Silvestru cu această scrisoare:

„Marin etc. etc., preaiubitului papă Silvestru, închinăciune veşnică în Domnul.

„Uniți prin legăturile dragostei adevărate şi în unirea Bisericii Soborniceşti, mama noastră, din cetatea Arles, unde ne-a adunat prea piosul nostru împărat, vă salutăm părinte preaslăvit, cu tot respectul ce vi se cuvine.

„Am avut de-a face cu oameni desfrânați şi foarte primejdioşi legii noastre şi predaniilor; însă *mulțumită puterii lui Dumnezeu, cel de față în mijlocul nostru, mulțumită datinilor şi orânduielii adevărului,* ei au fost biruiți, aduşi la tăcere şi în neputință de a da urmare acuzațiilor lor şi a le dovedi; pentru aceasta, *prin judecata lui Dumnezeu şi a Bisericii,* care cunoaşte pe ai săi, ei au fost osândiți.

„Bine era de ar fi voit Dumnezeu, *prea iubite al nostru frate,* ca să fi asistat şi voi la această privelişte! Credem însă că hotărârea dată contra lor ar fi fost încă mai îngreuitoare şi, dacă ați fi judecat împreună cu noi, am fi simțit o mai mare bucurie; dar voi n-ați putut părăsi acele locuri, unde apostolii nu încetează de a prezida, şi unde sângele lor dă slavei lui Dumnezeu o nesfârşită mărturisire.

„Prea iubite frate, nu am crezut de datoria noastră a vedea numai de afacerea pentru care am fost adunați, ci încă şi de nevoile provinciilor noastre respective, şi vă trimitem canoanele noastre, pentru ca prin voi, *care aveți cea mai mare autoritate,* ele să vină la cunoştința tuturor.“

Se pretinde îndeobşte în Apus că sinodul din Arles recunoştea prin aceste din urmă cuvinte autoritatea universală a episcopului Romei. Dar nimeni nu pomeneşte îndeajuns că sinodul s-a ținut fără nici o contribuție a acestui episcop, că nu l-a prezidat el, că Părinții, în scrisoarea lor, nu fac nicidecum mențiune de autoritatea sa între motivele ce au adus ca să osândească pe donatişti; că ei nu au aşteptat aprobarea sau confirmarea sa spre a proclama canoanele lor disciplinare; că ei i le notifică numai, pentru ca, având o mai mare autoritate, în calitatea sa de episcop al *scaunului apostolic* din Apus, să le poată face cunoscute tuturor.

Aceasta probează numai şi numai că episcopul Romei era recunoscut ca primul din Apus, din pricina autorității *apostolice* şi a vredniciei scaunului său; că era astfel mijlocitorul firesc între Apus şi scaunele *apostolice* din Răsărit. A voi să găseşti mai mult decât atât în cuvintele sinodului din Arles ar fi o exagerare. E de ajuns a lua seama că sinodul, convocat fără episcopul Romei, a lucrat cu independență şi că el a întărit o hotărâre a unui sinod din Roma prezidat de papa, spre a ne convinge că autoritatea papală, astfel cum o au astăzi apusenii, era atunci necunoscută.

Cu greşală deci citează teologii romani apelul donatiştilor ca favorabil pretențiilor papale.

Să cercetăm acum afacerea Sfântului Ioan Gură de Aur.

Acest mare episcop al Constantinopolei îşi atrase ura împărătesei Evdoxia, a mai multor episcopi şi a altor fețe bisericeşti, prin tăria sa în a menține regulile celei mai curate orânduieli. Vrăjmaşii săi găsiră sprijin în Theofil, episcopul Alexandriei.[98] Acest episcop izgonise, ca origenişti, pe nişte bieți călugări. Aceştia veniseră la Constantinopole să ceară dreptate. Vestita chestiune a origenismului dădea iarăşi prilej de discuții. Gură de Aur n-a crezut folositor a o mai cerceta. Însă Evdoxia, care se îndeletnicea cu chestiuni teologice mai mult decât se cuvenea unei femei, luă apărarea călugărilor contra lui Theofil, care primi poruncă să meargă la Constantinopole. El încă nu sosise acolo, când Gură de Aur îşi atrase ura împărătesei, care hotărî atunci de a se servi de Theofil spre a-şi răzbuna asupra marelui om, care nu ştiuse a se supune ca un rob capriciilor sale. Curând Theofil, ce fusese chemat la Constantinopole ca vinovat, se făcu judecător arhiepiscopului nevinovat care, pentru respectul canoanelor, refuzase să-l judece. El se înțelese cu câțiva episcopi apropiați curții şi cumpără nişte clerici cu bani sau cu ademeniri. Sprijinit la curte, el se întruni cu alți treizeci şi cinci de episcopi într-un loc numit Stejar, lângă Chalcedon (403). Aceşti episcopi erau totodată acuzatori, martori şi judecători. Ei nu cutezară să se adune la Constantinopole, spre a nu desfăşura la lumina zilei calomniile lor şi de frica poporului credincios care venera pe păstorul său. Din treizeci şi cinci de episcopi, douăzeci şi nouă erau din Egipet. Pe când vrăjmaşii lui Gură de Aur se adunau la Stejar, episcopii credincioşi, în număr de patruzeci, chemați de împăratul spre a judeca pe Theofil, s-au adunat în jurul lui Ioan Gură de Aur. Gură de Aur tocmai sta de vorbă cu aceşti episcopi, când doi trimişi din conjurația de la Stejar veniră a-l cita să se înfățişeze. Sfântul episcop refuză de a recunoaşte pe vrăjmaşii săi ca judecători. Aceştia procedară însă cu toate acestea la depunerea sa şi scriseră împăratului Arcadie că era

de datoria lui de a-l izgoni şi chiar de a-l pedepsi pentru vina de lesmajestate, pentru că a insultat pe împărăteasa Evdoxia în cuvântările sale. Aceasta însemna a-i cere moartea. Poporul întreg se răsculă contra conciliabulului de la Stejar şi în favoarea lui Gură de Aur, care nu voi să părăsească oraşul decât cu sila. Împăratul porunci atunci unui comis să-l alunge, întrebuinţând chiar violenţa. Sfântul se folosi de un moment când credincioşii săi fii duhovniceşti îl păzeau cu mai puţină băgare de seamă, ieşi din locuinţa sa şi se dădu în mâna ostaşilor însărcinaţi să-l aresteze. Ei l-au ţinut sub bună pază până seara şi, folosindu-se de întunecimea nopţii, l-au dus până la port. Dar cu toate măsurile luate, poporul înţelese că li se răpea păstorul lor. O mare mulţime îl urmă plângând. Gură de Aur a fost pus pe un vas, care şi plecă fără să aştepte ziua, şi-l scoaseră pe ţărmurile Vithiniei.

Această mare nedreptate a stârnit murmure universale. Mai mulţi din vrăjmaşii sfântului se căiră de calomniile lor; poporul umplea bisericile şi le zguduia cu strigările sale. Un grozav cutremur de pământ, care avu loc atunci, umplu de spaimă pe Evdoxia, prima urzitoare a nelegiuirii. Ea îl atribui nedreptăţilor sale şi se grăbi a rechema pe Gură de Aur. Poporul îl primi în triumf şi vrăjmaşii săi se ascunseră sau fugiră. El ceru un sinod, spre a se îndreptăţi. Theofil, temându-se să se înfăţişeze înaintea unor judecători cinstiţi, fugi în Egipet. Evdoxia, deşteptată din prima sa spaimă, reîncepu prigonirile sale împrotiva lui Gură de Aur care, cu duh apostolic, se ridică şi el împrotiva nedreptăţilor ei în cuvântările sale. S-a scris lui Theofil să se întoarcă spre a da urmare intrigilor conjuraţiei de la Stejar. Însă episcopul Alexandriei se mulţumi a trimite de departe sfaturi de rea credinţă. Se adună un nou sinod.

Patruzeci şi doi de episcopi se rostiră pentru sfântul. Ceilalţi, sfătuiţi de curte, primiră ca legiuită osândirea adunării de la Stejar şi hotărâră că Gură de Aur, care fusese caterisit de către un sinod şi întors din nou la scaunul său fără să fi fost iertat şi aşezat de către un sinod, rămânea vinovat şi merita să fie depus.

Dar Gură de Aur ceruse un sinod îndată dupa reîntoarcerea sa la Constantinopole; împăratul îi îngădui aceasta; însă Evdoxia, dăduse ordine contrarii, căci ea nu voia un sinod legiuit, ci o adunare întocmită din vrăjmaşii sfântului arhiepiscop. Ea şi-a ajuns scopul, şi Gură de Aur a fost din nou osândit pentru că n-a fost întărit de către un sinod, deşi ea însăşi făcuse ca acel sinod să nu se poată ţine.

După această nedreaptă hotărâre urmară din nou prigonirile. Atunci Gură de Aur s-a adresat Apusului, în persoana episcopilor celor mai mari scaune, istorisind sălbătăciile şi nedreptăţile a cărora jertfă fusese el. Scopul scrisorii sale era de a pregăti pe episcopii apuseni împrotiva calomniilor pe care vrăjmaşii săi le-ar fi putut face să ajungă până la ei şi a-i ruga să-i păstreze dragostea şi legătura duhovnicească. El şi-a adresat scrisoarea episcopului Romei, care pe atunci (404) era Innochentie, lui Venerie al Milanului şi lui Hromacius al Acvileii. Acest fapt necontestat este de ajuns întru a dovedi că nu s-a adresat papei ca unui şef cu stăpânire asupra întregii Biserici. El adăugase în scrisoarea sa că era gata să se apere, dacă protivnicii săi ar voi să primească o procedură legiuită, ceea ce probează încă o dată că el nu deferea cauza sa Romei ca unui tribunal mai înalt. Era firesc ca episcopul Constantinopolei, prigonit în Răsărit de nişte episcopi nevrednici şi de puterea împărătească, să caute sprijin în Biserica Apusului. Episcopii cari se rostiră pentru Gură de Aur şi poporul din Constantinopole scriseră de asemenea Bisericii Apusene; scrisorile lor fură aduse la Roma de patru episcopi şi doi diaconi. Ei bănuiră că Theofil al Alexandriei ar căuta să înşele pe episcopii apuseni. Şi într-adevăr, nu se amăgiseră; căci un trimis al lui Theofil sosise la Roma cu câteva zile înaintea deputaţilor de la Constantinopole şi dăduse lui Innochentie o scrisoare în care, fără a intra în amănunte, episcopul Alexandriei zicea că a depus pe Gură de Aur. Câtva timp după aceea el trimise la Roma actele sinodului de la Stejar! Innochentie spuse că va rămâne în legătură cu Gură de Aur şi Theofil până ce un sinod întocmit din episcopii din Răsărit şi din Apus se va rosti canoniceşte. Drept aceea, el rugă pe împăratul din Apus să se înţeleagă cu fratele său, Arcadie, împăratul din Răsărit, pentru ca să întrunească acest sinod. Honorie scrise într-adevăr în acest sens; însă curtea din Constantinopole voia să se răzbune pe Gură de Aur, iar nu să-l judece într-un chip legiuit. Pentru aceasta sfântul arhiepiscop, după ce a fost într-un chip nedemn maltratat, a fost din nou exilat. Arsachie a fost pus în locul său pe scaunul episcopal, fără ca rânduielile canonice să fi fost luate în seamă. El muri în anul următor şi a fost înlocuit, iarăşi puţin canoniceşte, de Attic.

Aceste noi prigoniri nu răciră nicidecum râvna prietenilor Sfântului Ioan Gură de Aur. Mai mulţi se refugiară la Roma şi aduseră lui Innochentie o scrisoare din partea acelora din clerul şi poporul din

Constantinopole, cari rămăseseră credincioşi episcopului lor. Innochentie le răspunse, mângâindu-i şi sfătuindu-i să nădăjduiască în Dumnezeu, Care îi va scăpa curând *prin sinodul ecumenic,* pentru care lucra cu stăruinţă ca să se adune.

Aşadar Gură de Aur şi prietenii săi apelaseră la un sinod legiuit, iar Innochentie, departe de a-şi asuma dreptul să termine afacerea prin însăşi puterea sa, îşi punea şi el toată nădejdea în sinod. Aceste fapte vorbesc destul de puternic şi ne scutesc de orice chibzuială.

Ceilalţi episcopi din Apus erau de aceeaşi părere. Episcopul Acvileii, îndeosebi, uni stăruinţele sale cu ale lui Innochentie, pentru a dobândi de la Honorie convocarea unui sinod în Apus, spre a se sfătui asupra mijloacelor de a pune capăt afacerii ce îi îngrijora cu foarte drept cuvânt. Episcopii italieni se întruniră din porunca lui Honorie şi îi făcură cunoscut că socotinţa lor era să se adune un sinod ecumenic la Thessalonic, unde episcopii din Răsărit şi Apus puteau să se ducă cu aceeaşi înlesnire; că un asemenea sinod ar fi de nevoie pentru a sfârşi disputa printr-o hotărâre definitivă. Ei îl rugară să scrie despre aceasta lui Arcadie. Honorie scrise lui Innochentie să-i trimită cinci episcopi, doi preoţi şi un diacon, cari să ducă scrisoarea ce urma să o scrie fratelui său. Era a treia oară când i adresa pentru aceeaşi pricină.

În faţa greutăţilor arătate de Arcadie pentru convocarea unui sinod, era într-adevăr cazul ca papa Romei să curme el însuşi chestiunea, în temeiul puterii sale suverane, dacă ar fi avut o astfel de putere. Însă nici Gură de Aur, nici prietenii săi din Răsărit, nici episcopii din Apus, nici chiar însuşi papa, nu cugetară la acest mijloc, care nu le era cunoscut. Toţi se mulţumeau a cere de la împăraţi un sinod, care singur avea autoritatea de a da o judecată hotărâtoare.

Deputaţii purtători ai scrisorii lui Honorie fură însărcinaţi încă cu mai multe alte scrisori, de la Innochentie al Romei, de la Hromacius al Acvileii, de la Venerie al Milanului şi de la alţi episcopi din Italia. Ei erau între altele însărcinaţi cu o notificare a sinodului Italiei care cerea ca Gură de Aur să fie în prealabil reaşezat pe scaunul său şi în legătură cu toţi episcopii din Răsărit, înainte de a se înfăţişa la sinodul ecumenic unde cauza sa trebuia să aibă sfârşit.

Arcadie nici nu îngădui măcar deputaţilor să debarce la Constantinopole, şi îi trimise în Tracia, unde fură trataţi ca prizonieri. Li s-au luat cu sila scrisorile ce aveau cu dânşii, şi fură aruncaţi pe un vas putred ca să-i întoarcă în Apus. Patru episcopi din Răsărit, cari îi întovărăşiseră, fură maltrataţi şi exilaţi pe la marginile Imperiului. O mulţime de episcopi răsăriteni fură atunci obiectul celor mai rele tratamente, şi Arcadie rândui o adevărată prigonire împrotiva tuturor celor ce rămăseseră credincioşi lui Gură de Aur.

Palladie istoriseşte că Biserica Romană şi sinodul din Apus luară atunci hotărârea de a nu fi în comuniune cu partizanii lui Attic şi ai lui Theofil, până când Dumnezeu va fi înlesnit mijiocul de a se aduna sinodul ecumenic. Theodorit spune iarăşi că *episcopii din Europa* lucrară astfel. Câteva Biserici răsăritene urmară aceeaşi regulă; însă alte Biserici, şi cea a Africii îndeosebi, nu se despărţiră de legătura protivnicilor lui Gură de Aur, deşi erau de partea sfântului şi nădăjduiau că se va face dreptate.

Aici erau lucrurile când Sf. Ioan Gură de Aur muri. Din îndepărtatul său exil, cu puţin timp înainte de a părăsi lumea aceasta, el scrise lui Innochentie, mulţumindu-i de interesul ce purtase pentru cauza sa. Tot cam asemenea scrisori a scris şi episcopului Milanului, ca şi altor episcopi cari fuseseră pe faţă de partea sa.

Tot Răsăritul i-a dat dreptate marelui arhiepiscop al Constantinopolei după moartea sa, şi l-a recunoscut ca sfânt, ceea ce a restabilit raporturile de legătură duhovnicească între toate bisericile din Răsărit şi din Apus.

Iată analiza exactă a faptelor privitoare la afacerea Sfântului Gură de Aur. Din ea reiese că sfântul nu a apelat nicidecum la Roma; că el a căutat în Biserica Apuseană un sprijin împrotiva duşmanilor săi din Răsărit; că episcopii Apusului n-au lucrat decât într-un mod *colectiv,* pentru a face să se judece cauza sa; că ei n-au recunoscut decât sinodului autoritatea de a rosti o sentinţă definitivă; că ei nu şi-au atribuit decât dreptul de a se despărţi de legătura cu cei pe cari îi priveau ca uneltitori ai nedreptăţii; în fine, că Innochentie

al Romei nu a lucrat cu mai multă autoritate în toate aceste discuții decât episcopul Milanului sau cel al Acvileii.

Din astfel de fapte nu se vede oare lămurit că afacerea Sfântului Ioan Gură de Aur, departe de a aduce dovezi în favoarea autorității suverane a Papalității, dă probe contrarii?

Întrucât câțiva teologi romani se silesc a dovedi, contra tuturor documentelor istorice, că Gură de Aur s-ar fi adresat Romei ca să înceteze, prin autoritatea papei, măsurile sinoadelor adunate împrotiva lui, noi vom zice, după însuşi Sf. Ioan Gură de Aur, că el îşi adresase reclamația nu doar episcopului Romei, ci şi altor episcopi: „chiar însăşi această scrisoare”, zice el acolo, „a fost adresată lui Venerie, episcopul Acvileii.“

Iată ce cere el colegilor săi din Apus:

„Vă rog deci să scrieți scrisori în cari să declarați nul tot ce s-a făcut contra mea, şi să mențineți duhovniceasca voastră legătură cu mine, precum ați făcut până acum, fiindcă sunt osândit fără a fi fost ascultat *şi pentru că caut să mă îndreptățesc înaintea unui tribunal nesupus bănuielii.“*

Care era *tribunalul* la care el apela? Episcopul Romei afirmă că nu era altul decât sinodul; el se exprimă astfel într-adevăr în scrisoarea sa către clerul şi poporul din Constantinopole: „Scrisoarea ce mi-a înaintat din partea voastră Gherman preotul şi Cassian diaconul m-a făcut să cunosc supărările voastre şi ispita ce a suferit credința între voi. *Acesta e un rău la care nu este alt leac decât răbdarea...* Eu scot din vorbele voastre mângâierea ce îmi era de trebuință, prin aceea că *dragostea m-a îndatorat să iau parte la durerea voastră...* Se alungă episcopi nevinovați din scaunele lor. Ioan, fratele şi *colegul nostru,* a suferit cel întâi această silnicie, fără să fi fost ascultat şi fără ca noi să ştim de ce-l învinuiesc... Cât priveşte canoanele, noi declarăm că numai acelea ce s-au întocmit în sinodul de la Nicea trebuie recunoscute. Însă ce vindecare se poate aduce unui rău atât de mare? *Nu este altul decât a aduna un sinod...* Până ce *vom putea obține convocarea unui sinod,* noi nu putem face mai bine decât să aşteptăm de la voia lui Dumnezeu şi a Domnului nostru Iisus Hristos tămăduirea relelor ce ne împovărează... Noi cugetăm necontenit la mijloacele de a aduna un sinod ecumenic, unde toate turburările să poată fi liniştite după voia lui Dumnezeu. Să aşteptăm deci, acoperindu-ne cu pavăza răbdării.“

Am putea repeta multe texte, dar pentru ce, când toate faptele demonstrează falsitatea aserțiunii unor scriitori romani?

O să examinăm acum, cu ajutorul textelor doctrinale, care a fost învățătura Părinților din veacul al patrulea şi al cincilea privitor la autoritatea episcopilor din Roma.

Când cineva, fără părtinire şi fără prejudecăți, a făcut un studiu aprofundat şi comparativ al izvoarelor istorice şi dogmatice din primele veacuri ale Bisericii, nu poate citi decât cu silnicie şi dezgust lucrările teologilor romani în favoarea autorității papale. Noi am avut răbdarea de a citi pe cea mai mare parte din cei mai de căpetenie, precum Bellarmin, Rocaberti, André Duval şi Zaccaria, ca şi pe mai mulți teologi moderni din cei mai de seamă, pe cari i-am luat de călăuză, precum pe Gerdil, Perrone şi Passaglia. Am citit lucrările de frunte ale galicanilor moderni, adică din veacul al şaptesprezecelea şi al optsprezecelea, îndeosebi pe cele ale lui Bossuet, Nicole, Tournely şi La Chambre.

Ne-am încredințat că aceştia din urmă au împrumutat de la ultramontani textele lor cu cea mai mare greutate, restrângând înțelesul la întâietatea de drept divin şi la o putere mărginită a papei, în vreme ce ceilalți îl întind până la o stăpânire covârşitoare şi la infailibilitate. La toți am găsit, în primul rând, o mulțime de texte ciuntite, răsucite, preschimbate din adevăratul lor înțeles şi scoase din context înadins pentru a le da o falsă interpretare. Am mai aflat, în al doilea rând, că textele fiecărui Părinte anume sunt despărțite de alte texte ale aceluiaşi părinte, privitoare la acelaşi punct de doctrină, deşi cele din urmă schimbă sau dărâmă cu totul înțelesul dat celor dintâi. În al treilea rând, am găsit iarăşi că aceşti scriitori scot din texte nişte încheieri de o falsitate vădită şi cari nu decurg cu dreaptă judecată din ele. Vom da despre aceasta două pilde dintre multe altele ce am putea da la iveală.

Doctorul Launoy, precum am spus-o, a făcut analiza Predaniei Sobornice privitoare la interpretarea textului evanghelic: *Tu eşti Petru etc*. El n-a găsit decât şaptesprezece Părinţi sau Dascăli ai Bisericii cari au aplicat Sfântului Petru cuvântul *piatra,* dar a arătat mai mult de patruzeci cari l-au înţeles ca *mărturisirea credinţei* făcută de Sf. Petru, adică mărturisirea dumnezeirii lui Iisus Hristos. Ultramontanii nu pot să conteste aceasta; însă ei pretind că, dând ca temei Bisericii *credinţa lui Petru,* Domnul a acordat în chip necesar acestui apostol nu numai o credinţă fără prihană, ci şi darul de a nu greşi, privilegii ce ar fi trecut şi la urmaşii săi.

Dar toţi Părinţii Bisericii, citaţi la a doua interpretare, nu au înţeles prin mărturisirea sfântului Petru decât *credinţa pe care el o mărturisise,* credinţa sa *obiectivă,* sau obiectul acestei credinţe, iar nu credinţa *subiectivă,* sau adeziunea personală ce ar fi dat. Credinţa mărturisită de Sf. Petru fiind dumnezeirea lui Iisus Hristos, Părinţii de cari s-a vorbit au tâlcuit textul *Tu eşti Petru etc.* în înţelesul că dumnezeirea lui Iisus Hristos este stânca pe care stă Biserica întreagă. Toţi vorbesc în acest înţeles în chipul *cel mai lămurit.* Nici unul din ei nu vorbeşte de un privilegiu oarecare dat Sfântului Petru *personal*; cu atât mai vârtos nu vorbesc de un privilegiu ce ar fi trecut în moştenirea episcopilor Romei ca urmaşii săi. Chiar când Sf. Petru ar fi primit vreun privilegiu de la Iisus Hristos, ar trebui să se probeze că privilegiul nu a fost unul *personal;* însă ultramontanii curmă această chestiune cu extremă uşurinţă. Ei *afirmă* că privilegiile acordate Sfântului Petru trec şi la urmaşii săi; ei sprijină aceste privilegii pe nişte texte cari nu spun nimic; şi afirmă, după aceste texte citate în fals, că episcopii Romei sunt singurii următori ai sfântului Petru, pentru că acest apostol a murit ca episcop al Romei.

Ceea ce zic ei asupra acestui din urmă punct este a doua pildă ce voim să dăm despre falsele lor raţionamente. Ei se sprijină mai cu seamă pe Sf. Irineu, pe Tertullian şi pe Evsevie, spre a proba aceasta.

Însă Evsevie se rosteşte astfel (*Hist. Eccl.*, Cart. a III-a, cap. II); „După mucenicia lui *Pavel şi al lui Petru,* Linus a fost *cel dintâi* care a primit episcopatul Bisericii Romei.” Cart. a III-a, cap. IV: „Climent a fost aşezat *al treilea episcop* în Roma.” Cart. a III-a, cap. XV: „Anaclet (sau Clet), fiind episcop doisprezece ani, a avut de urmaş pe Climent.” Cart. a IV-a, cap. I: „Evarist fiind episcop opt ani, Alexandru primi episcopatul, având astfel *al cincilea rang* ca urmaş *al lui Petru şi al lui Pavel.”* Aşadar, pentru Evsevie, e tot una a pune pe Pavel înaintea lui Petru, sau pe Petru înaintea lui Pavel, când este vorba de *întemeierea* Bisericii din Roma; *episcopii* sunt urmaşi atât ai unuia, cât şi ai celuilalt, şi nici Pavel nici Petru nu e numărat între *episcopii* Romei. Sf. Irineu n-a zis deloc că Sf. Petru ar fi fost episcopul Romei, ba încă afirmă contrariul într-un mod necontestabil. Într-adevăr el se rosteşte astfel[99]: „Prea fericiţii apostoli (Petru şi Pavel), întemeind şi punând rânduieli Bisericii din Roma, *dădură lui Linus episcopatul şi grija de a o cârmui.* Anaclet a urmat după Linus; după Anaclet, Climent a fost *al treilea de la* apostoli care a fost însărcinat cu *episcopatul.“*

Sf. Petru şi Sf. Pavel *întemeiară şi orânduiră* Biserica Romei; însă Linus a fost aşezat *primul episcop,* încă pe când trăiau *apostolii.* Trebuie a lua aminte că sfântul dascăl pune pe Sf. Apostol Pavel pe aceeaşi linie cu Sf. Petru. Deci dacă ei voiesc a stabili *episcopatul* Sfântului Petru la Roma pe textul citat, va trebui aşijderea să stabilească şi episcopatul Sfântului Pavel pe temeiul aceluiaşi text; şi astfel Roma ar fi trebuit să aibă doi apostoli episcopi în acelaşi timp.

Tertullian înşiră episcopii Romei în aceeaşi rânduială ca şi Sf. Irineu, şi numeşte pe Linus ca cel întâi şi pe Anaclet ca al doilea.[100] El nu urcă pentru Roma moştenirea lui Petru, prin *hirotonie,* decât până la Climent, al treilea episcop al acestui oraş: „Cei ce se fălesc”, zice el, „a se urca până la vremea apostolilor, să arate prin dreptul de moştenire al episcopilor lor că-şi au obârşia de la un apostol sau de la un om apostolic, precum Biserica din Smirna arată că Policarp a fost hirotonit de Ioan; sau precum *Biserica Romei arată că Climent a fost hirotonit de Petru.”*[101] Din acestea s-ar putea trage concluzia că Linus şi Anaclet au fost hirotoniţi de Sf. Pavel, care ar fi *întocmit* Biserica Romană înainte de Petru.

Când Tertullian zice că Sf. Petru *a şezut pe scaunul de la Roma,* el nu vrea a zice că a fost episcop acolo, ci *că a învăţat,* căci cuvântul *scaun (cathedra)* este sinonim *învăţăturii* în scrierile Părinţilor. Altfel, el ar fi făcut din Linus *al doilea* episcop al Romei, iar nu *întâiul.*

Aşadar mărturiile alese de teologii romani pentru a proba episcopatul Sfântului Petru la Roma vorbesc împrotiva lor şi stabilesc numai că Sf. Petru şi Sf. Pavel au *întemeiat* Biserica Romană, prin urmare că acea Biserică este *apostolică prin origina sa;* ceea ce nimeni nu contestă.

Afară de aceste mărturisiri *istorice* zdrobitoare, teologii romani au invocat scrisoarea lui Firmilian, pe care am citat-o mai sus, şi cele câteva texte ale Sfântului Ciprian, al căror înţeles adevărat l-am statornicit mai înainte. Cât despre scrisoarea lui Firmilian, e de ajuns a o citi pentru a-i pricepe înţelesul şi a ne mira că cineva a cutezat a apela la mărturia sa. Cât despre Sf. Ciprian, vom rezuma doctrina sa într-un mod general, spre a demonstra până la evidenţă abuzul ce s-a făcut de el.

Sf. Ciprian[102] arată: 1. că Biserica Romei a tost zidită pe Petru pentru a închipui şi a înfăţişa unitatea Bisericii; 2. că Biserica Romei este scaunul lui Petru; 3. că Biserica Romei este Biserica principală, de unde a ieşit unitatea bisericească; 4. că reaua credinţă şi greşala nu se pot apropia de Biserica Romană. De aici teologii romani încheie că papii, urmaşii lui Petru, sunt miezul unităţii, şi că în afară de ei sau de Biserica lor nu poate fi decât *schismă.*

Dar nu acestea sunt adevăratele încheieri ale doctrinei Sfântului Ciprian, căci sfântul dascăl stabileşte şi alte principii, cari arată într-un chip lămurit înţelesul celor dintâi: 1. Sf. Petru, mărturisind dumnezeirea lui Iisus Hristos, a răspuns pentru toţi apostolii, a vorbit în numele *tuturor,* iar nu în numele său personal; 2. ceilalţi apostoli erau deopotrivă cu Petru în putere şi în vrednicie; 3. toţi episcopii, urmaşii apostolilor, sunt următori ai sfântului Petru, cu acelaşi titlu ca şi cei ai Romei.

Sf. Petru a răspuns lui Iisus Hristos în numele colegilor săi, fiindcă întrebarea le era adresată atât lor cât şi lui. Sf. Ciprian adevereşte aceasta puternic: „Petru, pe care Biserica fusese zidită de Domnul, vorbind *singur* pentru toţi, şi răspunzând *cu graiul Bisericii."* Dacă în întrebarea lui Iisus Hristos, şi în răspunsul lui Petru, personalitatea apostolului *nu era defel în joc,* se poate zice că *persoana sa* e temelia Bisericii? Este vădit că *toţi apostolii au fost* tot atâtea temelii ale clădirii tainice, precum dovedeşte Sfânta Scriptură în chip limpede, şi precum am probat şi noi mai înainte. Petru, răspunzând *singur,* nu a fost deci decât preînchipuirea unităţii ce trebuia să domnească în apostolat, şi prin urmare în episcopat. Însă pentru că era preînchipuirea, ori chiar întruchiparea, era el oare şi izvorul, începutul, astfel că în afara lui nu ar mai fi unitate? Dar chiar atunci când ar fi aşa, oare episcopul Romei ar fi moştenit acest privilegiu? Sf. Ciprian era atât de departe de această părere încât, de aceeaşi părere cu Firmilian, imputa lui Ştefan, episcopul Romei, că frânge unitatea şi se pune el însuşi în afara unităţii, despărţindu-se de legătura acelora cari nu erau de părerea lui cu privire la cei din nou botezaţi. Nu e vorba să ştim dacă Ştefan avea sau nu dreptate, ci de a privi chipul cum Sf. Ciprian preţuia împrotivirea lui. Şi cu totul departe de a crede că trebuia să fie *unit* cu Ştefan, ca să fie în unitatea Bisericii, el zicea că Ştefan însuşi se despărţea de unitate. Se mai poate susţine, după acestea, că Sf. Ciprian ar fi pus în episcopul Romei izvorul şi începutul unităţii Bisericii? El n-a recunoscut nici lui Petru această prerogativă. El nu vedea într-însul, decât *chipul* unităţii, propriu *apostolatului* întreg, după cum trebuia mai apoi a fi propriu şi *episcopatului,* care este *unul;* care episcopat în unitatea sa, este *scaunul lui Petru.* El dezvoltă foarte bine această cugetare în una din scrisorile sale[103]. „Iisus Hristos", zice el, „pentru a rândui cinstea cuvenită *episcopului* şi tot ce priveşte ocârmuirea Bisericii, vorbeşte în Evanghelie şi zice lui Petru: *Zic ţie, tu eşti Petru etc*." Aşadar, Iisus Hristos nu dăruieşte lui Petru, prin aceste cuvinte, o prerogativă personală; el înzestrează pe toţi apostolii cu o putere la fel, şi o dăruieşte nu numai apostolilor, ci şi tuturor episcopilor, urmaşii lor, cari stăpânesc *laolaltă şi fiecare în parte* episcopatul, care este *unul,* fiind astfel temelia unităţii Bisericii.

Deci a striga, cum fac teologii romani, că Iisus Hristos a dat Sfântului Petru un privilegiu *personal,* şi că acest privilegiu a trecut la episcopii Romei, nu este oare a grăi făţiş împrotiva doctrinei Sfântului Ciprian?

Principiul de căpetenie căruia episcopul Carthaginei îi supune toate celelalte vederi ale sale este acela că în Biserică nu poate fi decât *un singur scaun apostolic,* adică, cum explică el însuşi, *un singur episcopat legitim,* scoborâtor de la *apostoli;* când acest episcopat este atacat fie la Roma, fie aiurea, se frânge unitatea, se loveşte *scaunul apostolic,* care trebuie să rămână *unul,* precum Iisus Hristos ne-a dat să înţelegem, răspunzând *unuia* singur pentru toţi; şi episcopatul întreg este *scaunul lui Petru.* Deci dacă Novat vrea a aşeza la Roma, alături de episcopatul legitim, un episcopat ce nu vine de la apostoli, acest episcopat este în

afară de unitatea scaunului apostolic, a scaunului sobornicesc, a cărei unitate o închipuia Petru; el este deci *schismatic,* precum şi toţi câţi ar vrea a aşeza, în orice loc ar fi, un episcopat despărţit de cel ce alcătuieşte moştenirea apostolică.

În loc de a uni astfel toate punctele doctrinei Sfântului Ciprian asupra Bisericii, teologii romani nu au voit a vedea decât cuvinte răzleţe, precum *scaunul lui Petru* sau *sorgintea unităţii,* pentru a le aplica fără noimă la *Biserica particulară* din Roma, când ei puteau atât de lesne căpăta dovada că sfântul dascăl nu înţelegea prin aceste cuvinte decât Biserica apostolică sau episcopatul legiuit şi obştesc. Astfel el numea *scaun al lui Petru* atât scaunul legiuit din Carthagina, cât şi pe cel al Romei[104]; el vorbeşte de vechii episcopi ai Romei ca *de predecesorii lui ca episcop al Carthaginei,* ceea ce vrea să zică lămurit că el avea acelaşi episcopat legitim pe care-l avuseseră şi ei[105]; de aceea, în vestita scrisoare către papa Comelie — de care romanii abuzează atât, pentru că sfântul dascăl numeşte acolo Biserica Romei *Biserică principală, de unde a ieşit unitatea sacerdotală*[106] — în această scrisoare Sf. Ciprian se ridică cu mare mâhnire împrotiva a o mână de oameni pierduţi cari voiau a apela la Roma, *ca şi cum episcopii din Africa nu ar moşteni aceeaşi autoritate.*

Dacă, lovind adevărul, s-ar primi tâlcuirea ce au dat teologii romani unor cuvinte de ici şi colo ale Sf. Ciprian, ar trebui să încheiem atunci că sfântul dascăl n-a avut bun simţ. Căci, pe de o parte, el ar face din Petru temelia, şeful Bisericii, iar pe de alta ar învăţa că toţi apostolii au avut aceeaşi cinste şi aceeaşi putere ca şi Petru; ar face din episcopul Romei singurul moştenitor al prerogativelor Sfântului Petru, şi ar susţine că toţi episcopii legitimi sunt moştenitorii săi cu acelaşi titlu; ar învăţa că episcopatul este *unul* în soborul strâns al tuturor episcopilor legitimi, şi ar ridica episcopatul roman la o vrednicie aparte şi culminantă; ar privi pe papa ca obârşia unităţii, şi ar imputa papei că se desparte de unitate; ar recunoaşte scaunului Romei *o jurisdicţie superioară,* şi ar privi ca oameni pierduţi pe aceia ce nu ar găsi în Africa aceeaşi autoritate episcopală ca şi la Roma. Am văzut mai sus că Sf. Ciprian impută papei Ştefan pretenţia de a fi *episcopul episcopilor,* ceea ce, după adevărata sa doctrină, era într-adevăr o monstruozitate; însă dacă el ar fi mărturisit doctrina ce-i atribuie Roma, n-ar fi putut să îi impute acest titlu ca nelegitim.

Trebuie oare, în favoarea sistemului papal, a face din Sf. Ciprian un scriitor lipsit de bunul simţ şi de logică, şi a răzleţi în scrierile sale câteva cuvinte ce pot fi tălmăcite în folosul acestui sistem, fără a ţine nici o seamă de rest?

Noi credem mai cuviincios a pune laolaltă toate punctele doctrinei unui om al cărui geniu şi a cărui sfinţenie au fost cinstite de către toate veacurile creştine. Astfel aflăm în operele sale o doctrină cuprinzătoare, logică şi *catholică,* însă protivnică sistemului papal. De unde urmează că ostaşii Papalităţii de astăzi nu se pot sprijini pe mărturia sa decât răsucind lucrările sale, nedreptăţind pomenirea lui, tăgăduind în chip neîmpiedicat geniul său şi sinceritatea sa, care singure pot da preţ şi putere vorbelor sale.

Din cele arătate reiese că Roma nu poate clădi pretinsele sale drepturi pe mărturisirile Sfântului Irineu, ale lui Tertullian, ale Sfântului Ciprian, ale lui Firmilian şi ale lui Evsevie al Chesariei, fără a alerga la căi furişe şi piezişe, nevrednice de o cauză cinstită.

Tot la un subterfugiu a recurs ea şi în privinţa numeroaselor mărturii ce probează falsitatea tâlcuirii date vestitelor cuvinte *Tu eşti Petru.* Părinţii cari înţeleg aici o referire la persoana Sfântului Petru, zic teologii romani, sunt cei mai vechi; ei erau mai aproape de vremea apostolilor şi înţelegeau mai bine acele cuvinte decât cei din veacurile de mai apoi. Drept aceea, ei citează cu umflare pe Tertullian, care a zis într-adevăr: „Nimic n-a putut fi ascuns lui Petru, numit *piatra* Bisericii ce avea să fie *construită“.*[107]

S-ar putea crede la prima vedere că Tertullian a aplicat cuvântul *piatra* persoanei Sfântului Petru. Însă el se explică într-o altă lucrare a sa[108], unde se rosteşte astfel: „Dacă (Hristos) schimbă numele de Simon în cel de Petru, aceasta este nu numai pentru a însemna puterea şi statornicia credinţei sale, căci atunci i-ar fi dat numele unor materii solide cari prin amestecare şi unire s-ar face mai puternice şi mai statornice; însă îi dădu numele de Petru pentru că în Scripturi *piatra* înseamnă şi închipuie pe Iisus Hristos, care este *piatra* despre care citim că e pusă a fi piatră de poticnire şi de sminteală[109]. Deci, dacă schimbă astfel numele său, este pentru a arăta schimbarea ce urma să facă în lume, schimbând neamurile închinătoare la idoli în pietre asemenea lui şi gata a intra în zidirea Bisericii sale.”

În fața acestei explicații, date de însuşi Tertullian, ce ajung a fi încheierile ce ar voi să scoată apusenii din primul său text? Când vedem între altele pe Tertullian, în lucrarea ce am citat, susținând că Hristos, adresându-se lui Petru, s-a adresat tuturor apostolilor; învățând, între altele, că cei doisprezece apostoli au fost egali între ei ca cele douăsprezece fântâni din Elim, ca cele douăsprezece pietre prețioase de la haina preoțească a lui Aaron, ca cele douăsprezece pietre de la Iordan, pe care Isus Navi le puse în chivotul cel sfânt, se mai poate oare spune, cu bună credință, că el a recunoscut Sfântului Petru prerogative aparte şi superioare? Se mai poate zice că el a recunoscut aceste pretinse prerogative episcopilor Romei?

Un fapt este sigur: Părinții ce par a fi înțeles cuvintele „pe această piatră*”* ca aplicându-se persoanei lui Petru, n-au înțeles în realitate decât obiectul credinței sale, adică pe Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul. Vom cita ca pildă pe Sf. Ilarie din Poitiers.

Acest Părinte, în tâlcuirea sa la Sf. Matei şi la Psalmi aplică Sfântului Petru cuvântul de *piatră* a Bisericii şi-l ia drept temelie a ei.[110]

Însă în cartea sa despre Treime el recunoaşte că pe *piatra mărturisirii sale,* adică pe dumnezeirea lui Iisus Hristos, este zidită Biserica.[111] „Nu este”, adaugă el[112], „decât o temelie nemutabilă, *acea unică piatră* mărturisită prin gura lui Petru: *Tu eşti Fiul lui Dumnezeu celui viu“;* ea susține pe dânsa tot atâtea dovezi ale adevărului, câte îndoieli vor putea aprinde rău-tălmăcitorii, şi câte clevetiri va putea născoci necredincioşia.”

Vădit lucru că sfântul dascăl nu înțelege aici decât *obiectul* mărturiei credinței Sfântului Petru, adică dumnezeirea lui Iisus Hristos. Dacă s-ar pretinde că el a înțeles credința sa *subiectivă, adică adeziunea* sa, şi că episcopii Romei ar fi moştenit această credință nesupusă greşalei, ar fi de ajuns să reamintim anatema aceluiaşi Părinte la adresa papei Liberie, care căzuse din mărturisirea dumnezeirii lui Iisus Hristos: „Am zis anatema ție, Liberie, şi tovarăşilor tăi. Îți zic din nou anatema; Ți-o zic a treia oară ție, Liberie, prevaricatorule“[113]. (Omule de rea credință, care jertfeşti interesului adevărul şi slujirea ta).

Deci, după Ilarie din Poitiers, dacă Sf. Petru poate fi privit ca *piatra* Bisericii, este numai prin mijlocul mărturisirii de credință, ce a făcut în numele întreg colegiului apostolic, şi prin obiectul chiar al acestei credințe, care este dumnezeirea lui Iisus Hristos. Doctrina sa este deci întocmai cu a lui Tertullian şi a celorlalți Părinți, ce nu au aplicat titlul de *piatra* Bisericii Sfântului Petru însuşi decât în acest înțeles. Dacă mai adăugăm că acest Părinte şi ceilalți nici nu dau măcar a înțelege că titlul acesta aparține episcopilor Romei, şi că învățătura lor este chiar cu totul protivnică acestei opinii, se va recunoaşte că numai printr-un straniu abuz față de unele din cuvintele lor, luate răzleț şi în înțeles protivnic, teologii romani au căutat a sprijini atotputernicia papală pe mărturia lor.

Sf. Epifanie n-a învățat altă doctrină decât cea a lui Ilarie din Poitiers[114]: „Petru, verhovnicul apostolilor”, zice el, „a fost pentru noi ca o piatră tare, pe care credința în Domnul se sprijină ca pe o temelie, pe care Biserica a fost zidită în toate chipurile; şi mai ales pentru că a mărturisit pe Hristos fiu al lui Dumnezeu celui viu, pentru aceea a auzit la rândul său: *pe această piatră de credință tare* voi zidi Biserica mea.”

Apostolul Petru nu este nicidecum despărțit de dogma mărturisită, şi chiar această dogmă este temelia Bisericii.

Sf. Epifanie numeşte pe Petru verhovnicul apostolilor, nu tăgăduim; însă cum înțelege el acest cuvânt?

Romanii citează textul următor în favoarea lor: „Andrei a întâlnit mai întâi pe Domnul, pentru că Petru era mai tânăr. Însă pe urmă, când ei s-au lepădat de toate, Petru se află mai întâi; el ia atunci întâietate asupra fratelui său. Adaugă la aceasta că Dumnezeu cunoaşte înclinările inimilor şi ştie cine este vrednic de locul întâi. Pentru aceasta a ales pe Petru spre a-l aşeza verhovnic între ucenicii săi, după cum foarte lămurit s-a arătat.”[115]

Pretins-a Sf. Epifanie prin aceasta că Petru era şeful şi temelia Bisericii? Nu, ci a înţeles că Biserica a fost întemeiată pe credinţa *obiectivă* a acestui apostol, adică pe dumnezeirea lui Hristos, pe care o mărturisise. El însuşi răspunde aşa, precum am văzut mai sus:

„Pe Petru”, zice el, „e zidită Biserica, pentru că a mărturisit pe Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu celui viu, şi pentru că a auzit acest cuvânt: *pe această piatră de credinţă tare voi zidi Biserica mea.”*

În acelaşi loc Sf. Epifanie învaţă că cuvintele: „Paşte oile mele“ n-au fost zise de Domnul pentru a încredinţa lui Petru cârmuirea cea mai înaltă a Bisericii, ci pentru a-l pune din nou în rânduiala apostolatului, pe care o pierduse lepădându-se de Hristos: „Domnul”, zice el, „**cheamă din nou** pe Petru, după lepădarea sa, şi pentru **a şterge** cele trei lepădări, îl cheamă de trei ori la mărturisire.”

În alt loc[116] el face din Sfântul Pavel egalul Sfântului Petru la Roma, zicând: „Petru şi Pavel, cei mai întâi din toţi apostolii, au fost *deopotrivă* episcopi ai Romei.”

Tot aşa vorbeşte el şi de Sf. Iacov al Ierusalimului:

„El (Iacov) a primit mai întâi scaunul episcopal (al Ierusalimului); *lui mai întâi* **i-a încredinţat Domnul tronul Său pe pământ**“[117]. El nu credea deci că Petru era acela care moştenise *tronul Domnului* în această lume. El credea că întâietatea dată Sfântului Petru nu era decât *o prioriate,* după cum o explică papa Leon în acest pasaj: „Înclinaţia spre adevăr rămâne”, zice el[118], „şi preafericitul Petru a stăruit în tăria pietrei ce primise; el n-a părăsit frânele Bisericii ce i se încredinţase, *el a primit hirotonie* înaintea celorlalţi, pentru ca, atunci când e numit *piatră* şi temelie..., noi să cunoaştem, prin taina acestor titluri, ce unire este între el şi Hristos.”

Acest text probează că papa Leon nu vedea în Sf. Petru decât *o prioritate a hirotoniei;* că prin hirotonia ce-l unea cu Iisus Hristos era el piatră şi temelie a Bisericii. El înţelege într-un mod tot atât de ortodox puterea de a lega şi a dezlega, ce s-a încredinţat Sfântului Petru. „Această putere i s-a încredinţat”, zice el[119], „într-un mod deosebit, *pentru că numele de Piatră este dat tuturor cârmuitorilor Bisericii.* Deci **privilegiul lui Petru rămâne pretutindeni unde se dă o judecată dreaptă ca a sa**.” De aici el încheie că numai aceea va fi iertat sau ţinut, care va fi potrivit cu o hotărâre dreaptă sau vrednică de Petru.

Cu greu se poate înţelege cum au cutezat teologii romani a cita cele două texte în sprijinul autorităţii papale, când este vădit că Sf. Leon nu atribuie Sfântului Petru decât o *întâietate* sau, mai bine zis*, o prioritate de hirotonie,* şi că în loc de a atribui numai episcopului Romei puterea lui Petru, el nu priveşte pe acest apostol decât ca *formă* sau *chip al* puterii apostolice, care este într-adevăr lucrătoare *pretutindenea* unde se lucrează cu dreptate.

Aceasta înlătură orice greutate în ce priveşte înţelesul următoarelor cuvinte ale sfântului Leon[120]:

„Petru este ales din toată lumea şi pus cârmuitor chemării tuturor neamurilor, şi tuturor apostolilor, şi tuturor părinţilor Bisericii; astfel că, deşi sunt mulţi preoţi şi mulţi păstori, totuşi Petru cârmuieşte pe toţi aceia pe cari Hristos îi păstoreşte în chip suprem. Este lucru mare şi de laudă, iubiţilor, că Dumnezeu a binevoit a face pe acest om să ia parte la puternicia Sa; şi ori de câte ori a voit ca să fie ceva de obşte între dânsul şi ceilalţi verhovnici, nu a dat niciodată decât prin el ceea ce n-a refuzat şi celorlalţi.“ Astfel de fraze, cu iz de panegiric, trebuie tâlcuite într-un chip doctrinal, după învăţătura neîndoielnică ce reiese din celelalte texte ale aceluiaşi Părinte.

Sf. Leon nu pretinde defel că puterea Sfântului Petru, oricare ar fi ea, ar fi trecut la episcopii Romei; scrisoarea sa către sinodul din Chalcedon probează îndeajuns aceasta, precum s-a văzut. Cât despre puterea primului apostol, ea n-a făcut din el stăpânul celorlalţi; ea a trecut la toţi episcopii cari o exercită legiuit: Petru n-a fost deosebit decât prin *prioritatea hirotoniei* sale.

Teologii romani au abuzat de laudele adresate de Sf. Leon şi alţi Părinţi Sfântului Petru *în discursurile lor,* fără a voi să cugete că chiar atunci când laudele ar trebui să fie luate după literă, totuşi n-ar constitui

nişte privilegii din grămada cărora ar fi moştenit şi episcopii Romei ceva, fiindcă nici unul din Părinți nu le-au recunoscut; însă pentru tot omul deprins cu citirea Părinților, aceste laude nu pot fi luate după literă. Vom proba-o prin operele Sfântului Ioan Gură de Aur, părintele de care ultramontanii au abuzat cel mai mult şi pe care-l citează mai ales în sprijinul sistemului lor. Ei au grămădit textele ca să probeze că marele episcop al Constantinopolei a dat Sfântului Petru numele de *întâi,* de *mare* apostol, de *verhovnic,* de *voievod,* de *şef,* de *gura* apostolilor.

Însă dacă el a dat şi celorlalți apostoli aceleaşi titluri, ce se va putea încheia din aceasta în favoarea Sfântului Petru?

În mai multe locuri din scrierile sale el zice de toți apostolii că au fost *temeliile, stâlpii, şefii, dascălii, cârmacii, păstorii* Bisericii.

El numeşte pe Petru şi pe Ioan cu acelaşi titlu, *verhovnici ai apostolilor*[121].

El zice de Petru, de Iacov şi de Ioan că erau deopotrivă „cei întâi cu vrednicia între apostoli, temeliile Bisericii, cei întâi chemați şi vârful ucenicilor“[122].

Dacă într-un loc zice de Sf. Petru că: „Aşa de mult s-a spălat Petru de lepădarea sa, încât a ajuns cel întâi dintre apostoli şi *universul întreg i-a fost încredințat“*[123], altundeva zice deopotrivă de Petru şi de Ioan că *universul le-a fost încredințat*[124]*;* zice de Sf. Pavel: „Îngerii primesc adeseori însărcinarea de a purta grijă de neamuri, însă nici unul din ei n-a cârmuit norodul ce i-a fost încredințat, precum Pavel *a cârmuit universul întreg*... Norodul evreu a fost încredințat arhanghelului Mihail, dar lui Pavel i s-a încredințat pământul, marea, locuitorii din toată lumea, chiar pustiul.“[125] „În împărăția cerului”, zice el, „nimenea va fi înaintea lui Pavel, acesta e un lucru vădit“[126]. El îl numeşte încă şi *cârmaciul Bisericii*[127]*, vasul alegerii, trâmbița cerească, călăuza miresii lui Hristos* (adică a Bisericii)“[128]. În pasajul următor, el îl pune vădit mai presus de Sf. Petru: „În locul unde heruvimii sunt acoperiți de slavă şi unde sălăşluiesc serafimii, acolo vom vedea pe Pavel cu Petru, (pe Pavel) care este vârful şi căpetenia (*προστατης*) soborului sfinților“[129].

Este mai ales însemnat a lua aminte că Sf. Ioan Gură de Aur dă vrednicie deopotrivă acestor doi apostoli când vorbeşte de amândoi împreună. Vom cita despre aceasta mai multe pilde.

În a doua cuvântare despre rugăciune zice că rugăciunea are în sine o putere atât de mare încât „ea a scăpat din primejdii pe Petru şi pe Pavel, *stâlpii Bisericii, căpeteniile apostolilor,* cei mai slăviți în cer, zidurile universului, păzitorii pământului şi ai mării“[130].

Vorbind de împrejurarea când Pavel mustră pe Petru la Antiohia, el se rosteşte astfel: „Turbura-se-va cineva, auzind că Pavel a stat împrotiva lui Petru, adică stâlpii Bisericii s-au ciocnit şi au căzut unul preste altul? Căci ei sunt *stâlpii* cari sprijină şi poartă acoperământul credinței; şi nu numai *stâlpii,* ci încă *pavăza şi ochii trupului Bisericii, izvoarele şi vistieria tuturor bunătăților;* şi dacă cineva ar zice despre ei tot ce şi-ar putea închipui, totuşi n-ar putea arăta îndeajuns *vrednicia lor*“[131]. Mai departe el aseamănă pe cei doi apostoli cu doi cai trăgând *împreună* carul Bisericii, lăsând a se înțelege că unul din ei, Petru, părea a şchiopăta.[132] Aceasta era o aluzie la căderea sa. În fine, adaugă: „Cum tu, Pavel, care ai fost atât de blând şi atât de bun cu ucenicii tăi, ai devenit aşa de aspru către cel dimpreună-apostol (*συναποστολος*)?“[133] Este cu putință a spune mai lămurit că Pavel era întocmai cu Petru în vrednicie?

Acest adevăr reiese încă din pasajul următor, ce merită o deosebită luare aminte: „Hristos încredință lui Petru pe iudei şi lui Pavel neamurile; *nu zic aceasta de la mine,* dar să ascultăm pe Pavel, care zice: <<Că cel ce au lucrat lui Petru spre apostolia tăierii împrejur, au lucrat şi în mine întru neamuri>> (Galat. 2, 8). Căci după cum un înțelept general (*βασιλευς*) care, după ce a cunoscut cu îngrijire destoinicia fiecăruia, încredințează puterea unuia asupra cavaleriei şi altuia asupra infanteriei, astfel desigur Hristos a împărțit oştirea sa în două părți, şi a încredințat lui Petru pe iudei şi lui Pavel neamurile. *Cele două părți ale oştirii sunt diferite,* însă **generalul este unul**.”[134]

Iată deci adevărata doctrină a Sfântului Ioan Gură de Aur: apostolii au fost egali în vrednicie; Petru şi Pavel au fost deopotrivă cei dintâi între dânşii, unul pentru iudei, celălalt pentru neamuri; Petru n-a primit niciodată vreo supremaţie exclusivă asupra întregii creştinătăţi; singurul şef al Bisericii a fost, este şi va fi în veci Iisus Hristos însuşi. Să judecăm bine aceste cuvinte ale Sfântului Ioan Gură de Aur: *„N-o zic aceasta de la mine."* Ceea ce înseamnă: Aceasta nu e o părere personală, ci este un adevăr învăţat de Sfântul Duh prin Sf. Apostol Pavel.

Sf. Ioan Gură de Aur n-a recunoscut în Biserică nici o vrednicie mai presus de *apostolat,* înţeles într-un mod general:

„Din toate dregătoriile duhovniceşti", zice el, „*cea mai mare este apostolatul.* De unde o ştim? Din aceea că apostolul stă în fruntea celorlalţi. După cum consulul este cel dintâi dintre dregătorii civili, tot aşa apostolul este *cel dintâi* dintre dregătorii duhovniceşti. Să ascultăm pe însuşi Sf. Pavel făcând înşiruirea acestor vrednicii şi punând *în vârful lor prerogativele apostolului.* Ce zice el? <<Dumnezeu au aşezat în Biserica sa *mai întâi a*postoli, al doilea proroci, al treilea dascăli şi păstori>>. Vedeţi aici culmea vredniciilor? Vedeţi că a*postolul este în vârful ierarhiei, că nimeni nu e înaintea lui, nici mai sus decât el?* Căci zice: *„Mai întâi apostoli."* Şi nu numai apostolatul *este cea întâi din toate vredniciile,* dar el este încă rădăcina şi temelia lor."[135]

Sf. Ioan Gură de Aur nu recunoştea nici o supremaţie în apostolat. Dacă ar fi crezut că Iisus Hristos aşezase pe unul din apostoli mai presus de ceilalţi, pentru a fi reprezentantul său pe pământ şi şeful văzut al Bisericii Sale, negreşit ar fi spus-o, căci e vădit că atunci ori niciodată era momentul să vorbească despre aceasta.

Se poate deci reduce la adevăratul preţ nesocotinţa cu care romanii cutează a spune că, după Sf. Ioan Gură de Aur, „autoritatea lui Petru era tot ce putea fi mai temeinic şi mai de frunte *în organizarea ierarhiei* pe care Biserica o are de la Iisus Hristos". Sfântul şi marele patriarh se însărcinează el însuşi a răspunde falsificatorilor doctrinei sale, zicându-le că apostolatul aparţine tuturor apostolilor deopotrivă, **„că este cea întâi din toate dregătoriile, că apostolul este în vârful ierarhiei, că nimeni nu este înaintea lui, nici mai sus decât el".**

Teologii romani se sprijină mai ales pe acest text, referitor la alegerea Sfântului Matia:

„Petru ia totdeauna cuvântul mai întâi, *pentru că* este plin de râvnă, *pentru că* lui i-a încredinţat Iisus Hristos purtarea de grijă a turmei şi *pentru că* este cel întâi între apostoli." Şi puţin mai departe, întrebându-se dacă Petru nu putea el însuşi a arăta pe acela ce trebuia să ia locul lui Iuda, adaugă: „Fără îndoială putea, dar s-a înfrânat, pentru a nu părea că părtineşte pe acela pe care l-ar fi numit"[136].

În primul rând, toate aceste expresii: „Petru ia totdeauna cuvântul mai întâi, *pentru că era* plin de râvnă, *pentru că era* cel întâi între apostoli", probeaza deja de la sine că Sf. Ioan Gură de Aur nu putea avea intenţia de a zice: *pentru că era* şeful Bisericii. Astfel, pus între aceşti doi *pentru că,* al treilea, *„pentru că* lui i-a încredinţat Iisus Hristos purtarea de grijă a turmei", nu mai poate avea înţelesul ce ar voi a-i da romanii; ar însemna a pune pe sfântul ierarh în contrazicere cu sine însuşi, nu numai în acest pasaj, dar încă şi cu toate scrierile lui. Ceea ce noi afirmăm este pe deplin confirmat prin tâlcuirea ce dă marele patriarh cuvintelor *„Paşte mieii mei, paşte oile mele",* pe care îndeosebi se sprijină adversarii noştri pentru a susţine că ele au fost adresate lui Petru singur, că lui singur i s-a încredinţat purtarea de grijă a turmei: „Aceasta nu s-a zis numai *apostolilor şi episcopilor,* scrie Sf. Gură de Aur, ci *şi fiecăruia din noi, oricât de mic ar fi el,* care a fost însărcinat cu purtarea de grijă a turmei"[137]. Aşadar, după Sf. Gură de Aur, aceste cuvinte n-au fost zise numai lui Petru şi numai pentru el singur, ele nu i-au dat vrednicia de păstor suprem al apostolilor şi al Bisericii, ci ele au fost adresate tuturor apostolilor laolaltă, şi tuturor episcopilor şi păstorilor cari sunt deopotrivă urmaşii apostolilor. Şi apoi, Sf. Gură de Aur nu vede nici o cinste şi nici o stăpânire în aceste cuvinte, ci o recomandare de râvnă şi de îngrijire: „De trei ori", zice el, „a întrebat Domnul pe Petru, şi de trei ori i-a dat porunca, pentru a-i arăta *câtă purtare de grijă trebuie să aibă de mântuirea oilor*"[138].

Sfântul dascăl a răspuns el însuşi insinuărilor ce ar voi romanii să tragă din restul textului său:

„Vedeți”, zice el, „cum Petru face totul în înțelegere cu ceilalți şi nu hotărăşte nimic din propria sa autoritate şi din propria sa putere...”[139]

“Nu Petru a prezentat (pe Matia şi pe Iosif), ci toți (apostolii). Aşadar Petru nu a dat decât un sfat, arătând că nu venea de la dânsul, ci fusese vestit de demult prin proroci; *drept aceea, el a fost mijlocitorul, iar nu stăpânul.”* Şi mai departe: „Luați seama la smerenia lui Iacov: deşi el a primit episcopatul Ierusalimului, nu zice nimic în această împrejurare; priviți şi marea smerenie a celorlalți ucenici, cari după ce au dăruit *în unanimitate scaunul lui Iacov,* nu se mai ceartă între ei. Căci această Biserică era parcă în cer, neavând nimic pământesc — nestrălucind nici prin zidurile ei, nici prin marmurele sale — ci prin unanima şi cucernica râvnă a mădularelor ei.” Teologii romani citează partea întâi a textului Sfântului Ioan Gură de Aur, dar foarte se feresc a cita pe cea din urmă; aşa e meşteşugul lor de obicei.

După sfântul dascăl, apostolii lucrară deci în împreună-înțelegere; ei aleseră cu toții împreună pe candidații la alegere; Petru nu vorbi ca stăpân, ci ca tălmaci al prorociilor; Iacov, *care era cel dintâi în vrednicie,* şi ceilalți apostoli îl lăsară să vorbească singur, din smerenie, iar nu pentru că nu aveau aceeaşi putere ca şi dânsul. Dacă Sf. Ioan Gură de Aur a recunoscut o vrednicie mai înaltă unuia din apostoli, se poate zice că a recunoscut-o Sfîntului Iacov al Ierusalimului. Într-adevăr, afară de textul citat mai sus, găsim încă şi pe următorul în scrierile sale:

„Vedeți, după Petru vorbeşte Pavel, şi nimeni nu găseşte nimic de cârtit; Iacov aşteaptă şi stă liniştit, *căci întâietatea îi fusese lui încredințată.* Ioan şi ceilalți apostoli nu vorbesc, ci tac fără nici o ciudă, pentru că sufletul lor era dezbrăcat de toată slava cea deşartă... După ce ei (Varnava şi Pavel) au încetat de a grăi, Iacov luă cuvântul şi zise: <<Simon v-a istorisit cum Dumnezeu a aruncat privirea sa asupra neamurilor...>> Graiul lui Petru fusese mai ridicat, acela al lui Iacov este mai astâmpărat. Astfel trebuie totdeauna să facă *acela care are o mare putere:* el lasă altora asprimea şi-şi reține lui însuşi duhul stâmpărat şi liniştit.” Şi mai departe, analizând cuvintele Sf. Iacov, face următorul raționament:.

„Ce vrea să zică: *Eu judec?* Aceasta vrea să zică: *Eu afirm cu autoritate* că lucrul este aşa... *Deci Iacov a hotărât asupra întregii chestiuni*.”[140]

Dacă pasajul citat nu are nici un preț, în ochii romanilor, în favoarea întâietății lui Iacov, el nu vorbeşte însă mai puțin împrotiva întâietății lui Petru, în înțelesul de stăpânire.

Teologii romani citează încă, în sprijinul sistemului lor, următoarele cuvinte ale Sfântului Gură de Aur relative la căderea sfântului Petru: “Dumnezeu a îngăduit ca el să cadă, fiindcă voia a-l aşeza principe al universului întreg, pentru ca aducându-şi aminte de propriile greşale, să ierte acelora ce ar cădea.” Am văzut deja mai sus că Sf. Gură de Aur nu dădea titlului de *principe al universului* înțelesul ce Roma se sileşte a-i atribui; această supoziție înlăturată, pasajul citat nu mai prezintă nimic prielnic tezei papale. Cât pentru ceea ce cugeta Sf. Gură de Aur de căderea Sfântului Petru, se însărcinează el însuşi a o explica[141]:

„Vrând a *îndrepta în Petru* cusurul grăirii împrotivă, Hristos îngăduie ca acest apostol să se lepede... Ascultați ce îi zice: *<<M-am rugat pentru tine, ca să nu piară credința ta>>*. El îi grăieşte astfel pentru a-l mişca cu mai multă putere şi a-i arăta că mai grea va fi căderea sa decât a celorlalți, *şi că va avea nevoie de un mai mare ajutor.* Căci era în aceasta un îndoit păcat: al grăirii împrotivă şi *al înălțării mai presus de ceilalți ucenici.* Era chiar şi un al treilea, mai grav, acela de a se bizui cu totul pe propriile puteri. *Pentru a vindeca pe Petru,* Mântuitorul îl lasă să cadă şi, punând de o parte pe ceilalți ucenici, îi zice: <<Simone, Simone, iată Satana v-a cerut ca să *vă* cearnă ca grâul>>, adică să vă turbure, să vă ispitească, <<dar eu m-am rugat pentru *tine,* ca să nu piară credința ta>>. Dacă Satana a cerut să cearnă pe toți apostolii, pentru ce Domnul nu zice tuturor <<M-am rugat pentru *voi*>>? Au nu pentru cuvântul ce am arătat mai sus? Au nu i-a adresat cuvântul numai lui Petru singur pentru a-l mişca şi a-i arăta că va avea o cădere mai grea decât a celorlalți? (...) Cum dar a putut Petru să se lepede de Hristos, cu toate că Domnul S-a rugat pentru el? Hristos nu i-a zis: <<ca să nu te lepezi de mine>>, ci: <<ca să nu piară credința ta>>, *ca să nu piară cu totul.”*[142]

Se poate oare descoperi sub acest grai cea mai mică aluzie la o supremaţie de autoritate, dată Sfântului Petru cu prilejul căderii sale? Ce cugetare stranie este aceea a romanilor noştri, cari îndrăznesc a susţine că Domnul ar fi avut de gând să facă o deosebire în favoarea lui Petru şi de a-i arăta înălţarea sa asupra celorlalţi apostoli tocmai în momentul când îi prezicea căderea şi lepădarea sa.

Cuvintele următoare arată într-un chip vădit înţelesul ce dădea sfântul dascăl întâietăţii Sfântului Petru. El zice mai întâi că acest apostol era „cel dintâi *în* Biserică." Însă cel dintâi într-o societate nu vrea să zică „şeful" acelei societăţi. Şi mai departe adaugă: „Când zic Petru, zic piatra tare, temelia nestrămutată, marele apostol, cel întâi dintre apostoli, cel întâi ascultător"[143]. De-aici se vede că el laudă pe Petru pentru adevărul credinţei ce mărturisise; îi dă titlul de cel întâi *dintre* apostoli pentru că a fost chemat între cei dintâi la apostolat; el nu zice cel *dintâi în autoritate,* ci cel *dintâi ascultător.* Sf. Petru a avut deci mângâierea de a fi chemat întâi la apostolat şi de a fi cel dintâi slujitor al lui Iisus Hristos.

Cât pentru pretinsa moştenire ce episcopii Romei ar fi primit de la Sf. Petru, teologii romani *rezumă* astfel doctrina Sfântului Ioan Gură de Aur:

„Biserica Antiohiei a avut fericirea să aibă pe Petru câtva timp; ea îl recunoaşte ca întemeietorul său, dar nu l-a avut mult. La Roma el şi-a strămutat scaunul său. La Roma a primit ramura de finic a muceniciei. La Roma este mormântul său, la Roma, în cetatea împărătească cea mai aleasă."

Iată cuvintele sfântului dascăl:

„Una din prerogativele oraşului nostru (Antiohia) este că am avut de dascăl pe Petru, verhovnicul apostolilor. Era drept ca oraşul care, din tot universul, a avut el mai întâi folosul de a fi împodobit cu *numele de creştin,* să fi avut de păstor pe cel dintâi dintre apostoli. Dară primindu-l de dascăl, noi nu l-am ţinut totdeauna, l-am dăruit oraşului imperial al Romei; sau, să zic mai bine, *noi l-am ţinut totdeauna,* căci dacă nu avem trupul lui Petru, ţinem credinţa lui Petru, ca şi pe Petru, *pentru că ţinând credinţa lui Petru este ca şi cum am ţine pe însuşi Petru."*[144]

Deci Petru nu este *ceva,* decât prin adevărul ce a mărturisit. Sf. Ioan Gură de Aur o spune lămurit în aceeaşi cuvântare. El adaugă: „Cum am făcut amintire de Petru, mi s-a înfăţişat în minte un alt Petru (Flavian, episcopul Antiohiei în epoca când a scris acest cuvânt), un părinte şi dascăl de obşte nouă tuturor, care a moştenit virtutea Sfântului Petru şi care *a primit scaunul său ca moştenire."* Apoi în *elogiul* Sfântului Ignatie, episcopul Antiohiei, citim ceea ce urmează: „Sf. Ignatie a fost urmaşul lui Petru în *principatul* său"[145]. Traducătorul latin a zis: „Sf. Ignatie i-a urmat (Sfântului Petru) în vrednicia episcopatului." Dar nu este aşa. *Principatul,* în stilul Părinţilor, este *apostolatul,* care este cu adevărat izvorul *episcopatului,* dar care-l întrece în vrednicie şi în putere. Şi apoi traducă-se ori *principat,* ori *episcopat,* mărturisirea Sfântului Gură de Aur nu este pentru aceasta mai puţin opusă doctrinei romane, după care episcopul Romei ar fi *unicul* moştenitor al Sfântului Petru. După Sf. Gură de Aur, Sf. Petru n-a putut ocupa în realitate scaunul vreunui oraş oarecare; el a fost deopotrivă, şi *într-un sens general,* episcopul-apostol al tuturor bisericilor unde a propovăduit Evanghelia şi care păstrează învăţătura sa.

Tot în aceeaşi cuvântare Sf. Ioan Gură de Aur numeşte pe Sf. Ignatie al Antiohiei „dascăl al Romei în credinţă" şi explică astfel motivul pentru care Petru, Pavel şi Ignatie au murit la Roma: „Voi (locuitori ai Antiohiei), din mila lui Dumnezeu, nu mai aveţi nevoie de învăţătură, căci aţi fost înrădăcinaţi în credinţă; însă locuitorii din Roma, din pricina lipsei de evlavie ce domnea acolo, aveau nevoie de un ajutor mai puternic; *pentru aceasta Petru şi Pavel şi cu ei Ignatie, toţi trei au fost ucişi acolo."*[146] Dezvoltând subiectul, el adaugă că „moartea acestor apostoli şi a lui Ignatie a fost o dovadă vie şi o propovăduire în faptă despre învierea lui Iisus Hristos ."

În altă cuvântare, Sf. Ioan Gură de Aur mărturiseşte la fel de limpede că nu dădea nici un drept de superioritate cetăţii Romei, deşi Petru şi Pavel muriseră acolo; el se rosteşte astfel: „Iubesc Roma pentru măreţia sa, pentru vechimea sa, pentru frumuseţea sa, pentru mulţimea locuitorilor săi, pentru puterea sa, pentru bogăţia sa, pentru strălucitele sale fapte războinice, dar mai ales numesc această cetate preafericită pentru că Pavel a scris romanilor în vremea vieţii sale, pentru că i-a iubit, pentru că a vorbit cu ei în vremea

petrecerii sale între dânşii, şi pentru că şi-a sfârşit viaţa la dânşii. “[147] Sfântul ierarh exprimă simţământul său personal de dragoste pentru Roma; laudele ce-i aduce sunt pământeşti, vremelnice; el zice simplu: „Iubesc Roma“, dar nu zice că recunoaşte Biserica acestui oraş ca regina Bisericilor, ca *mama* şi *stăpâna* celorlalte. El nu-i atribuie nici un privilegiu din pricina Sfântului Petru. Urmează dar că teologii romani au abuzat de scrierile sale, căutând a adăposti sub numele unui atât de mare dascăl privilegiile pe care le atribuie Papalităţii.

Ei n-au abuzat mai puţin şi de doctrina Sfântului Grigorie de Nazianz, care doctrină întreagă poate fi rezumată în acest text, relativ la Sf. Petru: „Vezi”, zice el[148], „cum dintre ucenicii lui Hristos, toţi deopotrivă mari şi înalţi şi vrednici de alegere, acesta este numit *piatra,* pentru ca să primească pe *credinţa* sa temelia Bisericii.” Sfântul dascăl nu zice că Biserica avea a se zidi pe *persoana* lui Petru, ci pe *credinţa sa;* nu pe credinţa sa *subiectivă,* care avea să slăbeasca atât de trist în momentul întreitei sale lepădări, ci pe credinţa sa *obiectivă,* acea credinţă în dumnezeirea lui Iisus Hristos, pe care o mărturisise.

Romanii invocă mărturia Sfântului Grigorie al Nissei, care se exprimă astfel[149]:

„Prăznuim pomenirea Sfântului Petru, care este vârful apostolilor, şi în el se cinstesc şi celelalte mădulare ale Bisericii; căci pe dânsul reazemă Biserica lui Dumnezeu, fiindcă el este, în temeiul prerogativei ce o are de la Domnul, piatra tare şi neclătită pe care Mântuitorul a zidit Biserica sa.”

Această traducere aparţine teologilor romani; iată traducerea *literală* din greceşte:

„Prăznuim pomenirea lui Petru, care este vârful apostolilor; *şi împreună cu el* sunt proslăvite celelalte mădulare ale Bisericii; şi Biserica lui Dumnezeu este *întărită,* fiindcă, în puterea Darului ce i s-a dat lui de către Domnul, el este statornica şi cea *mai* tare piatră pe care Mântuitorul a zidit Biserica.“[150]

Prin traducerea lor, teologii romani încearcă a da ideea că Petru a primit o prerogativă excepţională, care l-ar fi făcut temelia unică a Bisericii. Sf. Grigorie tăgăduieşte limpede greşalele pe care ei ar voi să i le atribuie, prin pasajele următoare, scoase din acelaşi cuvânt, pe care l-au citat preschimbându-l:

„Prăznuim cu osebire astăzi pomenirea celor ce au strălucit cu o mare şi strălucită lumină de evlavie; vreau să zic de Petru, Iacov şi Ioan, *cari sunt vârfurile soborului apostolic...* Apostolii Domnului au fost stele cari au luminat tot ce este sub cer. *Verhovnicii lor şi şefii* — Petru, Iacov şi Ioan — a cărora mucenie prăznuim astăzi, au suferit în felurite chipuri...

„E drept a prăznui în aceeaşi zi pomenirea acestor oameni pe cari i-am numit, nu numai pentru că au fost la fel în propovăduirea lor, ci şi **pentru deopotrivă-vrednicia lor** (*τον ομοτιμον*). Acela (Petru) care ţine *locul întâi* (*πρωτοστατης*) şi care este *şeful soborului apostolic,* a primit *favoarea* unei slave ce se cuvenea vredniciei sale, fiind cinstit cu o pătimire asemenea aceleia a Mântuitorului... Însă lui Iacov i s-a tăiat capul, dorind legătura cea cu Hristos, care este **într-adevăr** (*οντως*) **capul său,** *căci capul creştinului este Hristos, şi el este totdeodată* **capul Bisericii întregi.”**

„Ei (apostolii) sunt *temeliile Bisericii,* stâlpii şi întărirea adevărului. *Ei sunt* izvoarele nesecate ale mântuirii, din care curg şiroaie îmbelşugate de dumnezeiească învăţătură.”

Dupa ce a dat aceleaşi titluri lui Petru, lui Iacov şi lui Ioan, Sf. Grigorie adaugă:

„Dar nu am grăit toate acestea *pentru a înjosi pe ceilalţi apostoli,* ci pentru a mărturisi despre *virtutea* acelora de cari vorbim sau, ca să zic încă mai bine, spre a aduce *laudă obştească tuturor apostolilor.“* Aşadar toate titlurile, toate laudele ce dă Sf. Grigorie lui Petru, Iacov şi Ioan, nu se raportează la vrednicia apostolatului lor, ea fiind aceeaşi pentru toţi apostolii, ci numai la *virtutea lor personală.* El pune o îngrijire deosebită întru a nu lăsa vreo îndoială asupra preţului adevărat al acestor laude şi asupra doctrinei despre egalitatea faptică a apostolilor, căci adaugă: **„Cât pentru adevărul dogmei,** asemenea mădularelor, ei (apostolii) înfăţişează un acelaşi trup şi, *dacă un mădular se proslăveşte,* precum zice apostolul (1 Cor. 12,

26*), toți ceilalți se proslăvesc împreună cu dânsul.* După cum lucrările lor pentru credință *le-au fost de obşte,* asemenea şi cinstea ce li se cuvine pentru propovăduirea credinței *le este aceeaşi şi deopotrivă."*

„Pentru ce", zice încă sfântul dascăl, "ne-am sfii întru a voi să grăim ceea ce este mai presus de puterea noastră, şi de a ne sârgui spre a prăznui cu vrednicie *virtutea* apostolilor? Laudele noastre nu se îndreaptă către Simon (Petru), cunoscut că a fost pescar, **ci către tăria de credință care slujeşte de sprijin Bisericii.** Nu lăudăm nici pe fiii lui Zevedeu (Iacov şi Ioan), ci pe *Voanerghes;* ceea ce vrea să zică *fiii tunetului."*

Nu dar persoana lui Petru este piatra Bisericii, ci credința mărturisită de el, adică *Iisus Hristos, Fiul lui Duznnezeu,* sau dumnezeirea lui Hristos, despre care a teologhisit.

Dintre părinții greci nu este unul singur care să fi învățat o doctrină deosebită de aceea a lui Gură de Aur şi a lui Grigorie al Nissei. Sf. Chiril al Alexandriei spune curat: „Cuvântul *piatra* n-are decât *o valoare denominativă;* ea nu înseamnă altceva decât *credința* nestrămutată şi prea tare a ucenicului"[151]. Aceste cuvinte nu îngăduie deloc a atribui sfântului dascăl părerea ce clădeşte pe acest cuvânt nişte privilegii atât de mari. Cu toate acestea apărătorii Papalității de astăzi le citează în folosul lor. Ei mai citează încă şi acest pasaj: „El (Iisus Hristos) spuse ucenicului său (Petru) că El era însuşi Acela care a cunoscut toate mai înainte de a fi fost făcute; El îi spune că numele său nu va mai fi *Simon* ci *Petru,* dând a înțelege prin acest cuvânt că avea să zidească Biserica Sa pe dânsul ca pe o piatră, pe o stâncă foarte tare"[152].

Dar oare învățat-a că Petru trebuie să fie *el singur* temelia Bisericii? Nu, căci altundeva învață că „Petru şi Ioan au fost deopotrivă *în cinste şi în vrednicie"*[153]. Într-un alt loc el învață că „Hristos este temelia tuturor şi piatra neclintită pe care noi toți suntem zidiți, ca o clădire duhovnicească"[154]. Învățat-a el oare că privilegiile lui Petru ar trece la episcopii Romei? Nu; căci el nu face despre aceasta cea mai uşoară amintire. Atunci pentru ce teologii romani apelează la mărturia sa? Am văzut că aplicarea cuvântului *piatra* la persoana lui Petru nu probează nicidecum că acest apostol s-ar fi bucurat de prerogative excepționale; cu atât mai vârtos ea nu probează că episcopii Romei ar fi moştenit prerogative de la acest apostol.

Sf. Chiril nu a avut, cu privire la prerogativele Sfântului Petru, o altă învățătură decât aceea a luminatei şcoli din Alexandria. Unul din şefii acestei şcoli, Climent, învăța sus şi tare că *întâietatea,* în înțeles de *autoritate,* nu se afla între apostoli. „Ucenicii", zice el[155], „pricindu-se între dânşii pentru *întâietate,* Iisus Hristos dete o poruncă de *egalitate,* zicând: *De nu vă veți întoarce să vă faceți ca pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor..."*

Origen nu învăța o altă doctrină. Teologii romani citează din el câteva texte în care el pare a aplica persoanei lui Petru titlul de *piatra;* însă ei trec peste următorul pasaj, unde el se explică atât de lămurit: „Dacă credeți", zice el[156], „că Dumnezeu a ridicat toată clădirea Bisericii sale pe Petru numai, ce veți zice de Ioan, fiul tunetului? Ce veți zice de fiecare din apostoli? Îndrăzni-veți a zice că porțile iadului nu vor birui pe Petru numai, dar că ele vor birui pe ceilalți apostoli? Au nu tuturor se adresează aceste cuvinte: *Porțile iadului nu o vor birui pe dânsa?* Au n-au avut ele împlinirea lor în fiecare din apostoli?"

Astfel este şi învățătura lui Chiril al Alexandriei, credincios predaniei părinților săi.

Tot astfel este şi cea a Sfântului Vasilie cel Mare din Chesaria. În zadar au voit romanii a se sprijini pe autoritatea sa; e de ajuns a-l citi, pentru a căpăta proba că el n-a făcut nicidecum din apostolul Petru *piatra* Bisericii, după cum partizanii Papalității pretind. „Casa Domnului zidită pe vârful munților", zice el[157], „este Biserica, după cuvântul Apostolului care zice: *Trebuie a şti cum se cuvine a cârmui în casa lui Dumnezeu, care este Biserica Dumnezeului celui viu;* temeliile sale sunt pe munții cei sfinți, căci ea este zidită pe temelia apostolilor şi a prorocilor. *Unul din aceşti munți* era Petru, pe *care piatră* Domnul a făgăduit că va zidi Biserica sa. Cu dreptate deci nişte suflete prețioase, înălțate mai presus de cele pământeşti, s-au numit munți. Iar sufletul prea fericitului Petru a fost numit *piatră aleasă, pentru că el a avut tari rădăcini în credință* şi pentru că a înfruntat cu statornicie şi cu curaj loviturile ce i-au fost date în ispită."

Sf. Vasilie încheie din aceasta că, urmând această credință şi acest curaj, vom fi şi noi munți pe cari se va ridica casa lui Dumnezeu.

Unii Părinți apuseni din veacul al patrulea şi al cincilea par a fi mai favorabili autorității papale decât Părinții răsăriteni. Cu toate acestea, în fond, nu este nimic. Deja am înfățişat doctrina lui Tertullian, a Sfântului Ciprian, a Sfântului Ilarie din Poitiers, a Sfântului Leon. Acea a sfinților Amvrosie, Augustin, Optat sau Ieronim, este la fel.

După mărturia Fericitului Augustin, Sf. Amvrosie făcuse a se raporta, în cântările sale, cuvântul *piatra* la persoana apostolului Petru, ceea ce a fost pentru el un motiv întru a adminte mai întâi această interpretare. Cu toate acestea, Sf. Amvrosie s-a explicat el însuşi în alte locuri ale scrierilor sale, precum acesta[158]: „Credința este temelia Bisericii, căci nu *de persoana,* ci *de credința* lui Petru s-a zis că porțile iadului nu o vor birui pe dânsa; *mărturisirea credinței* este cea care a învins iadul.” Adevărul mărturisit de Sf. Petru este deci temelia Biserici; şi nici o făgăduință nu s-a dat persoanei sale, prin urmare nici credinței lui *subiective.*

Dintre textele Sfântului Amvrosie, Roma se sprijină mai cu seamă pe următorul[159]: „Domnul care întreba, nu se îndoia; el întreba nu pentru a afla, ci pentru a arăta pe acela pe care avea să-l lase, înainte de a se sui la cer, ca păstrătorul iubirii sale... Pentru că singur dintre toți el mărturiseşte mai întâi, de aceea este preferat tuturor... Pentru a treia oară Domnul nu-l mai întreabă <<Mă iubeşti tu mai mult decât aceştia?>>, ci <<Mă iubeşti tu?>>. Şi atunci nu-i încredințează, ca întâia oară, mieluşeii cari au nevoie să fie hrăniți cu lapte; nici oile cele mici, ca a doua oară; ci îi porunceşte de a le paşte pe toate, pentru că fiind mai desăvârşit, să păstorească pe cele mai desăvârşite.”

Aşadar, zic cu gravitate teologii romani, după ce au citat acest text, cine erau aceste oi *mai desăvârşite,* dacă nu ceilalți apostoli? Apoi ei presupun că papa înlocuieşte pe Sf. Petru, că episcopii înlocuiesc pe apostoli, şi prin aceasta ajung la concluzia că episcopii sunt oi în fața papei.

Dar zis-a Sf. Amvrosie vreun cuvânt care să poată autoriza astfel de concluzii? El nu atribuie nici un caracter dogmatic celor ce zice despre Sf. Petru; este o interpretare mistică şi pioasă pe care o propune; el nu cugetă nicidecum a confunda pe apostoli — cari sunt *păstori* — cu oile; el se gândeşte încă şi mai puțin la privilegiile episcopilor Romei, despre care nu aminteşte nimic. Şi pe nişte temelii atât de şubrede, se pretinde a se ridica o clădire atât de înaltă! Sf. Amvrosie, ca şi Sf. Ilarie din Poitiers, atribuie când *persoanei* lui Petru, când credinței sale sau, mai bine zis, *obiectului* credinței sale, titlul de **piatra.** El nu-l atribuie chiar persoanei sale, decât într-un mod *figurat,* şi prin extensie. „Iisus Hristos”, zice el, „este *Piatra.* El n-a refuzat harul acestui nume ucenicului său, numindu-l Petru, pentru că statornicia şi tăria credinței sale era ca *piatra.* Sileşte-te deci şi tu ca să fii *o piatră;* piatra ta este credința ta, şi credința este temelia Bisericii. Dacă tu vei fi *o piatră,* vei fi în Biserică, pentru că Biserica este zidită pe *piatră.”* Această explicație mai lasă oare vreo umbră de îndoială asupra înțelesului ce dădea Sf. Amvrosie acestui cuvânt vestit, pe care romanii clădesc măreţul monument al prerogativelor papale? Pentru ce a primit Petru acest nume? „Pentru că”, adaugă Sf. Amvrosie, „Biserica a fost zidită pe *credința lui Petru.”* Însă care credință? Credința sa *personală,* sau *adevărul* întru care a crezut? Sf. Amvrosie răspunde în acelaşi loc:

„Petru a fost numit astfel, pentru că a fost *cel întăi* care a aruncat temeliile *credinței* între neamuri.“ Propovăduit-a el oare mărturisirea sa personală? Aceasta nu s-ar putea susține. El a învățat deci *adevărul* întru *care* a crezut, şi *acest adevăr* este temelia Bisericii. Scrierile Sf. Amvrosie sunt pline de mărturisiri protivnice pretențiilor papale. Am putea cita mai multe texte, dar pentru ce? Este de ajuns a arunca o ochire asupra lucrărilor sale, pentru a ne încredința că nu se poate invoca autoritatea sa în favoarea ultramontanismului. Ne vom mulțumi deci a cita textele următoare, în care el expune credința sa asupra întâietății lui Petru.

Explicând aceste cuvinte din Epistolia către Galateni: *M-am dus la Ierusalim, ca sa văd pe Petru;* el se rosteşte aşa: „Se cuvenea ca Pavel să meargă să vadă pe Petru. Pentru ce? Au doară Petru era superiorul său şi al celorlalți apostoli? **Nu;** ci pentru că dintre toți apostolii el era primul căruia Domnul îi incredințase purtarea de grijă a Bisericilor. Au doară pentru că avea nevoie de a primi învățătură sau vreo însărcinare de la Petru? **Nu;** ci pentru ca Petru să cunoască că Pavel primise *puterea ce i s-a dat şi lui însuşi.”*

Sf. Amvrosie explică astfel cuvintele „*cunoscând că mi s-a încredințat puterea de a vesti neamurilor Evanghelia”:* „El (Pavel) nu numeşte decât pe Petru şi nu se aseamănă decât lui, pentru că *după cum Petru primise întâietatea, pentru a întemeia Biserica Iudeilor,* el, Pavel, fusese ales în acelaşi chip de *a avea întâietatea* în întemeierea Bisericilor printre neamuri.” Apoi se întinde asupra acestei idei, care dărâmă până în temelie pretențiile papale. Într-adevăr, după Sf. Amvrosie, Roma, care nu aparținea iudeilor, precum nimenea nu zice altfel, n-ar avea nicidecum a se preamări cu întâietatea lui Petru, ci cu acea a lui Pavel. Şi aşa ea ar fi mult mai în adevărul istoric, căci este demonstrat că Pavel a evanghelizat-o înainte de Petru; că cei doi dintâi episcopi ai săi au fost hirotoniți de Pavel; că moştenirea Romei prin Petru nu se urcă decât la Climent, al treilea episcop al său.

În sfârşit, în ce chip înțelegea Sf. Amvrosie cuvântul *întâietate?* El nu-i dădea nici o idee de *onoare* sau de *autoritate,* de vreme ce zice lămurit: „Cum auzi Petru cuvintele <<Cine ziceți voi că sunt eu?>>, amintindu-şi de locul său, el îşi luă *întâietatea,* dar întâietate *de mărturisire,* nu de *onoare;* întâietate de *credință,* nu de *rang“*[160]. Oare nu înseamnă aceasta a respinge orice idee de întâietate, aşa cum o înțeleg romanii? Este deci limpede că ei abuzează de autoritatea Sf. Amvrosie.

Ei nu abuzează mai puțin şi de autoritatea Fericitului Augustin. Acest Părinte a zis într-adevăr[161]:

„Petru, care cu puțin mai înainte mărturisise că Hristos era Fiul lui Dumnezeu şi care pentru această mărturisire fusese numit *piatra* pe care Biserica era a fi zidită etc.“; însă el se explică în mai multe din scrierile sale. Vom cita câteva exemple[162]:

„Petru a primit acest nume de la Domnul pentru a arăta Biserica; căci Hristos este *piatra,* şi Petru este *poporul creştin. Piatra* este cuvântul principal; tocmai de aceea Petru derivă de la *piatră,* iar nu *piatra de la* Petru, după cum cuvântul *Hristos* nu derivă de la *creştin,* ci *creştin de la Hristos.* <<Tu deci eşti Petru, şi pe *această piatră* voi zidi Biserica mea. Te voi zidi pe mine, nu Eu voi fi zidit peste tine>>.“

„Biserica”, zice încă fericitul Augustin[163], „este zidită pe *piatra* de unde Petru a tras numele său. Piatra era Hristos, şi pe această temelie Petru însuşi trebuia a fi ridicat.“ În cartea sa de *Retractațiuni,* învățatul dascăl se rosteşte astfel[164]: „În acea carte am zis într-un loc cu privire la Sf. Petru că Biserica a fost zidită pe dânsul ca pe *piatră.* Acest înțeles este cântat de mulți în stihurile preafericitului Amvrosie, care zice, vorbind de cocoş: *Acesta cântând, lacrimi a stors piatra Bisericii pentru greşala sa.* Dar ştiu că foarte adeseori în urmă am primit acest înțeles, că atunci când a zis Domnul: *Tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica mea,* el înțelegea prin *această piatră* pe aceea pe care Petru a mărturisit-o zicând: *Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu.* Aşa că Petru, numit cu numele de *această piatră,* reprezintă *persoana Bisericii,* care e zidită pe această piatră şi care a primit cheile împărăției cerurilor. Într-adevăr, el nu i-a zis: Tu eşti *piatra,* ci tu eşti Petru. Piatra era Hristos; Petru mărturisindu-L, precum toată Biserica Îl mărturiseşte, a fost numit Petru. Din aceste două învățături cititorul să aleagă pe cea mai adevărată.“

Astfel Augustin nu leapădă niciuna din tâlcuirile date textului: *Tu eşti Petru,* etc.; dar e vădit că priveşte ca mai bună pe aceea ce a primit-o mai adeseori: ceea ce nu împiedică pe teologii romani de a cita pe acest dascăl în folosul celei dintâi tâlcuiri, pe care n-a primit-o decât o dată, şi la care renunțase fără a o condamna într-un chip formal.

Fericitul Augustin învață, ca şi Sf. Ciprian, că Petru *reprezenta Biserica,* că era *figura* Bisericii. El nu conchide din aceasta că toată Biserica ar fi *rezumată într-însul,* ci dimprotivă, că el nu a primit nimic *personal,* şi că tot ce i se acordase era acordat Bisericii.[165] Astfel este adevărata tâlcuire a acestei credințe de la Părinți, că Petru *închipuia* Biserica când se adresa lui Iisus Hristos sau când Domnul îi vorbea. Fericitul Augustin admite, este adevărat, că Petru s-a bucurat *de întâietate,* însă explică el însuşi ce înțelegea prin acest cuvânt. „El nu avea”, zice, „întâietatea *asupra ucenicilor (in discipulos),* ci *între ucenici (in discipulis).* Întâietatea sa între apostoli era *aceeaşi ca ,,a lui Ştefan între diaconi”.* El numeşte pe Petru *cel întâi (primus),* precum numeşte pe Pavel *cel de pe urmă (novissimus),* ceea ce nu dă decât o idee de timp. Aceasta era într-adevăr ideea Fericitului Augustin, fiindcă în acest text, de care romanii abuzează atâta fiincă acolo Augustin acordă întâietatea lui Petru, el zice formal că Petru şi Pavel, *cel întâi* şi *cel de pe urmă,* au fost deopotrivă cu cinstea în apostolat.[166] Sf. Petru n-a primit deci, după Augustin, decât harul *prin*

excelenţă, de a fi fost chemat printre cei dintâi *la apostolat.* Această deosebire cu care Domnul l-a cinstit alcătuieşte slava sa, dar nu i-a dat nici o autoritate.

Fericitul Augustin, după teologii romani, ar fi recunoscut că „întâietatea scaunului apostolic a fost totdeauna în vigoare la Roma“[167]. Dar ce înţelegea el prin aceste cuvinte? Un fapt este sigur, că Biserica Africii, insuflată de însuşi Augustin, care era oracolul său, i-a scris cu tărie episcopului Romei, atrăgându-i luarea aminte să nu mai primească pe viitor la împărtăşirea cu el pe cei *excomunicaţi* de dânsa, precum făcuse cu un oarecare Appiarius[168], pentru că el nu putea lucra astfel fără a călca canoanele Sinodului din Nicea. Departe de a recunoaşte puterea covârşitoare a Romei, Biserica Africii, în conglăsuire cu Augustin, nu recunoştea episcopului roman titlul de **summus sacerdos.** Deci Augustin nu recunoştea nicidecum jurisdicţia supremă a Bisericii Romane. Ce înţelegea el dar prin *întâietatea apostolatului?* El nu lasă asupra acest subiect nici o îndoială. Într-adevăr, după ce a atribuit Sfântului Pavel întâietatea apostolatului la fel ca şi Sfântului Petru, el observă că ea este mai presus de *episcopat.* „Cine nu ştie”, zice el, „că *întâietatea apostolatului* trebuie a fi luată cu totul înaintea *episcopatului?“*[169] Într-adevăr, episcopii erau priviţi ca urmaşii apostolilor; însă dacă moşteniseră slujba apostoliei, ei nu aveau drept la oarecari prerogative mai mari, ce nu au aparţinut decât primilor apostoli ai lui Hristos. Aceste prerogative întocmesc *întâietatea apostolatului,* care aparţine aşadar celor dintâi apostoli fără deosebire. De aceea titlul de *principe-apostol* le este dat tuturor, fără deosebire, de către Părinţii Bisericii. Întreaga Biserică apostolică, adică aceea care a păstrat moştenirea legiuită a apostolatului, a păstrat şi *întâietatea scaunului, adică* a învăţăturii *apostolice.*

Fericitul Augustin încredinţează că pe vremea sa Biserica Romei păstrase această moştenire a învăţăturii despre apostolat. Probeaza oare aceasta că el îi recunoştea o putere mai înaltă, universală în ocârmuirea Bisericii? Nu, desigur. El era atât de departe de a-i recunoaşte această stăpânire, încât trimite pe donatişti mai cu seamă la Bisericile apostolice din Răsărit, ca să se încredinţeze de greşala lor, nu pentru că n-ar fi crezut pe cea a Romei ca moştenitoare a învăţăturii apostolic — am văzut contrariul — ci pentru că Roma, amestecată în discuţiile donatiştilor, nu dădea atâtea chezăşii de nepărtinire ca Bisericile apostolice din Răsărit.

Augustin, care nu recunoştea Romei dreptul de a se amesteca în simplele discuţii de orânduială ale Bisericii Africane, se ţinea încă mai departe de a-i recunoaşte o *autoritate doctrinală.* În mai multe din scrierile sale el a expus *regula credinţei* şi niciodată, cu acest prilej, nu a amintit de autoritatea doctrinală a Bisericii Romei. În ochii săi, regula credinţei stă în conglăsuirea statornică şi *unanimă* a tuturor Bisericilor apostolice. Doctrina sa este aceeaşi cu a lui Tertullian, şi ea a fost copiată, ca să zic aşa, de Vincent din Lerins, al cărui admirabil *Avertisment* rezumă într-un chip desăvârşit doctrina celor dintâi cinci veacuri asupra acestei chestiuni fundamentale. În faţa marii doctrine, atât de neted formulată de către Părinţi, şi în care nu se vede cea mai simplă licărire a stăpânirii romane, o doctrină care este chiar diametral opusă acestei pretinse puteri, cu greu se înţelege cum partizanii Papalităţii au cugetat a inventa sistemul lor, căci ar trebui să înţeleagă că s-au pus astfel în opoziţie directă cu predania sobornicească.

Teologii romani citează cu zgomot alte două pasaje ale lui Augustin. În cel dintâi, fericitul dascăl se adresează către pelaghieni[170] şi le zice: „În privinţa cauzei voastre, două sinoade s-au trimis la scaunul apostolic. Răspunsuri au venit de acolo; *cauza este sfârşită;* facă Dumnezeu ca şi greşala să ia sfârşit!“ Partizanii Papalităţii traduc astfel acest pasaj,: *Roma a vorbit, cauza e sfârşită. Roma locuta est, cauza finita est.* Expresia: *Roma a vorbit (Roma locuta est),* este o curată invenţie; nu se găseşte în graiul lui Augustin. Cea de-a doua, *cauza e sfârşită,* se găseşte; îi vom vedea îndată înţelesul.

Pasajul al doilea, asemenea celui dintâi, este conceput astfel: „Cauza voastră e sfârşită”, zice el pelaghienilor[171], „printr-o judecată înţeleaptă a episcopilor îndeobşte; nu mai rămâne nimic de făcut, decât a vă supune hotărârii ce s-a dat, sau de a înfrânge necontenita voastră turbulenţă, dacă nu vă veţi supune.”

Textul întâi se raportează la anul 419, când pelaghienii fuseseră condamnaţi de două sinoade din Africa şi de papa Innochentie I. Cel de-al doilea este din anul 421, atunci când optsprezece episcopi pelaghieni apelaseră la sinodul ecumenic contra sentinţei care îi lovise. Deci, după teologii romani, condamnarea papei, confirmând pe aceea a sinodului din Africa, avea o autoritate doctrinală, pe care nu o putea infirma un apel la sinodul ecumenic; deci Roma se bucura de o autoritate superioară şi definitivă în chestiunile dogmatice.

Aceste deducţii nu sunt nicidecum exacte. Mai întâi, Fericitul Augustin nu privea o sentinţă a Romei ca definitivă. Într-adevăr, vorbind de chestiunea rebotezaţilor, el afirmă că Sf. Ciprian avea dreptul de a opune credinţa sa celei a papei Ştefan, şi zice că el însuşi nu s-ar pronunţa atât de neted asupra chestiunii, dacă n-ar fi decis-o un sinod ecumenic.[172] El recunoaşte totuşi că Ştefan avea cu el *majoritatea*. Adresându-se donatiştilor, el le zice că după ce au fost condamnaţi de către un sinod din Roma, ei aveau încă o resursă, *sinodul plenar* sau *ecumenic*, la care ei puteau apela.[173] El nu privea deci judecata papei, chiar dată în sinod, ca definitivă şi fără apel.

Trebuie a se observa între altele că, în cauza pelaghienilor, Augustin n-a făcut *decât o singură dată* menţiune la o judecată a Romei, în întâiul text citat. În al doilea, şi pretutindeni aiurea, el nu vorbeşte decât de o judecată dată de către episcopii răsăriteni[174]. Iată argumentul lui Augustin: „Aţi fost osândiţi pretutindeni, în Răsărit şi în Apus; pentru ce dar să apelaţi la Biserica întrunită în sinod, când toate Bisericile sunt unanime în a vă osândi?" Pelaghienii se întemeiau pe o hotărâre dată în favoarea lor de către papa Zosima, urmaşul lui Innochentie. Ce le răspunde Augustin? „Dacă aş admite (ceea ce nu este adevărat) că Biserica Romană a judecat astfel despre Celestie şi Pelaghie, şi că ar fi aprobat doctrinele lor, din aceasta ar urma numai că clerul roman ar fi de rea credinţă."[175]

Un asemenea răspuns nu răstoarnă oare toată teza ce ultramontanismul a voit a clădi pe un text *denaturat* şi *amplificat* al lui Augustin? El nu a exclus Roma în judecata dată împrotiva pelaghienilor, pentru că este Biserică apostolică şi face parte din universalitate; însă argumentul său nu se rezumă mai puţin în această frază:

„Unde veţi merge?", zice el pelaghienilor. „Nu vedeţi voi pretutindeni pe unde vă duceţi cum oastea lui Iisus Hristos vă combate în tot pământul, la Constantinopole ca şi în Africa şi în ţările cele mai depărtate?"[176] Iar dovada că chiar la Roma, ca şi în restul Bisericii, nu se privea hotărârea lui Innochentie I ca *terminând cauza*, este faptul că în urma acestei hotărâri cauza a fost cercetată la Roma chiar de papa Zosima, urmaşul lui Innochentie; că ea a fost cercetată de Bisericile particulare într-un mare număr de sinoade; în fine[177], că ea a fost încă cercetată de Sinodul Ecumenic din Efes, care a *judecat* cauza şi a *confirmat* hotărârea dată la Roma şi pretutindeni unde fusese cercetată.

Şi apoi e de ajuns a şti cum papa Innochentie I fusese chemat a se rosti în cauza lui Pelaghie, pentru a ne încredinţa că teologii romani au abuzat de textul lui Augustin. Episcopii din Africa condamnaseră în două sinoade greşalele lui Pelaghie, fără a se preocupa de Roma şi de doctrinele ei. Atunci pelaghienii le opuseră credinţa Romei, pe care ei o pretindeau a fi conformă cu a lor. Episcopii Africii scriseră lui Innochentie, întrebându-l dacă spusele pelaghienilor erau adevărate. Ei erau cu atât mai dispuşi a face acest demers, cu cât pelaghienii aveau într-adevăr multă trecere la Roma[178]. Ei nu au scris nicidecum papei pentru a-i cere o părere care să-i povăţuiască pe ei înşişi, ci pentru a impune tăcere celor ce pretindeau că la Roma se susţinea *erezia*. Innochentie o condamnă, ceea ce făcu pe Augustin să zică: „Voi pretindeţi că Roma era pentru voi; Roma vă condamnă; voi sunteţi condamnaţi şi de toate celelalte Biserici; cauza e sfârşită." În loc de a cere la Roma o hotărâre, episcopii africani *indicară* papei *conduita* ce trebuia să ţină în această afacere[179].

Teologii romani au abuzat deci de textul Fericitului Augustin; *ei l-au inventat în parte*, pentru nevoile cauzei lor.

Un text ce pare deocamdată foarte favorabil pretenţiilor Romei este acela al lui Optat al Milevei, care este citat în toate ocaziile de către teologii romanii. Rezonabil interpretat, acest text nu le este mai favorabil decât acelea ale celorlalţi Părinţi. Episcopul din Mileva combătea pe donatiştii cari stabiliseră la Roma un episcopat. El voia a le proba că acel episcopat nu era legitim; în acest scop, el trebuia să stabilească că singurul episcopat legitim era acela care venea în linie dreaptă de la apostoli, căci nu e decât un singur apostolat, a căruia *unitate* o întruchipa Petru; şi tot ce este în de afară de *scaunul apostolic*, adică de apostalat, nu poate pretinde a fi legitim. Optat se adresează astfel către adversarul său[180]:

„Tu nu poţi tăgădui, tu ştii că scaunul episcopal a fost dat mai întâi lui Petru în oraşul Romei; că pe acest scaun a şezut Petru, şeful tuturor apostolilor; tu ştii pentru care cuvânt el a fost numit Petru, pentru ca în

acest scaun, *unul,* unitatea să fie păstrată de către toți, ca nu cumva ceilalți apostoli să pretindă fiecare câte un scaun; pentru ca acela să fie schismatic şi păcătos, care ar stabili un alt scaun contra acelui scaun unic.”

„Pentru binele unității”, zicea el încă[181], „preafericitul Petru — pentru care era destul că, după ce tăgăduise pe învățătorul său, a dobândit iertarea — a meritat a fi preferat tuturor apostolilor, primind el *singur* cheile împărăției cerurilor, pentru a le da şi celorlalți.”

Optat grăia împrotiva unui om ce tăgăduia unitatea preoției şi obârşia ei apostolică. Pentru a-l face să înțeleagă, el îi citează Roma, singura Biserică *apostolică* a cărei obârşie a fost necontestată în Apus; el îi arată că Petru, *simbolul unității sacerdotale,* a întemeiat scaunul Romei; că, prin urmare, era dator a fi cu acel scaun, dacă voia să rămână în unitatea şi apostolicitatea preoțească; însă de aici până la o autoritate asupra întregii Biserici, e departe!

Întregul raționament al lui Optat probează că el avea în textele citate scopul ce am arătat.

„Îngerul nostru ”, zice el[182], „se urcă până la Petru; al vostru nu se urcă decât până la Victor[183]. Adresați-vă, dacă voiți, la cei şapte îngeri ce sunt în Asia; la colegii noştri, la acele Biserici cărora le-a scris Sf. Ioan şi cu care, după toată proba, voi nu sunteți în legătură. Şi tot ce este în afară de cele şapte Biserici *este strein;* dacă aveți pe vreunul din îngerii celor şapte Biserici cu care să fiți *una,* comunicați prin el cu ceilalți îngeri, şi prin ei cu Bisericile, şi prin Biserici cu noi. Nefiind aceasta, voi n-aveți însuşirile Bisericii *catholice,* nu sunteți *adevărați catholici.”*

Astfel e analiza dreaptă a argumentației lui Optat. El nu caută nicidecum în lucrarea sa a stabili că episcopul legitim al Romei avea o autoritate universală; el stabileşte numai că se cobora din apostoli în linie dreaptă şi că protivnicul său donatist era nelegitim; el probează că toate Bisericile apostolice din Răsărit erau în comuniune cu episcopul apostolic al Romei şi că donatiştii, prin urmare, nu erau în soborul *catholic* sau universal. Nu vedem, cu adevărat, cum o asemenea doctrină poate fi citată în sprijinul pretențiilor Papalității moderne. Ba chiar am putea, cu siguranță, să o cităm împrotiva ei.

Am trecut în revistă textele cele mai însemnate asupra cărora ultramontanii şi modernii galicani au sprijinit sistemele lor privitoare la Papalitate. Cei dintâi au văzut în ele *autocrația* papală; cei de al doilea o *monarhie* cumpănită, al cărei şef ar fi papa, nu absolut, nici infailibil, ci supus legilor şi hotărârilor sinodale. Şi unii şi altii au tâlcuit rău textele şi au tras din ele consecințe false; ar fi de ajuns ca să-i punem pe unii în fața celorlalți, şi îndată se vor încurca. Singurile fapte ce rezultă din texte sunt acestea: 1. Sf. Petru a fost *cel întâi* între apostoli, fără ca acest titlu să-i fi dat autoritate; 2. Sf. Petru a conlucrat cu Sf. Pavel la întemeierea Bisericii Romei; 3. această Biserică este, prin urmare, un scaun apostolic.

Partizanii puterii papale au voit să încheie din aceste fapte că episcopii Romei, cu titlul de urmaşi ai Sfântului Petru, au moştenit şi prerogative de la acest apostol. Însă textele nu dovedesc nici prerogativele ce ei atribuie Sfântului Petru, nici moştenirea ce ar fi avut-o episcopul Romei. Acest episcop nu este mai mult moştenitorul lui Petru, decât al lui Pavel; el se bucură numai de episcopat în Biserica unde aceşti apostoli au săvârşit *apostolatul* lor. Petru şi Pavel au murit la Roma; însă dacă prin moartea lor ei au proslăvit această Biserică, nu i-au lăsat pentru aceasta şi moştenirea *apostolatului* lor, precum nici ceilalți apostoli n-au lăsat apostolatul lor Bisericilor unde au murit. Acele din prerogative care trebuiau să se mențină în Biserică au fost lăsate moştenire nu prin moartea apostolilor, ci prin *hirotonie;* iată pentru ce ei au *hirotonit* şi aşezat episcopi în toate Bisericile întemeiate de dânşii, la Roma ca şi aiurea. Astfel, după izvoarele veacurilor primare, cel întâi episcop al Romei a fost Linus, iar nu Sf. Petru. *Episcopatul* roman nu se urcă decât la Linus, şi acest episcopat are izvorul său în apostolatul lui Pavel mai întâi, care a hirotonit pe cei doi dintâi episcopi, apoi în al lui Petru, care *hirotoni* pe Climent, ales după moartea lui Anaclet, şi multă vreme după aceea a Sfântului Petru, pentru scaunul Romei. Episcopii Antiohiei se urcă în acelaşi chip la apostolatul lui Petru şi al lui Pavel; cei ai Alexandriei se urcă asemenea la Petru prin Sf. Marcu, care era trimisul şi ucenicul acestui apostol. Celelalte scaune apostolice, precum cele ale Ierusalimului, Smirnei, Bizanțului etc. se urcă ca şi cel al Romei la cutare sau cutare apostol. *Episcopatul* lor este astfel *apostolic,* dar nu e *însuşi apostolatul.*

Înainte de a termina cercetarea doctrinei părinților din veacul al patrulea şi al cincilea trebuie să amintim, ieşind în întâmpinarea obiecțiilor, câteva texte ale Sfântului Ieronim ce par a favoriza exagerațiunile papale.

Înainte de toate vom lua aminte 1. că chiar atunci când cuvintele acestui părinte ar trebui să fie luate după literă, ele totuşi n-ar proba nimic, fiindcă ar fi *singur* contra tuturor, şi părerea unui *singur* părinte nu probează absolut nimic cu privire la doctrina sobornică; 2. că nu se pot lua după literă textele Sfântului Ieronim, fără a-l pune în contradicție cu sine însuşi.

Scriind papei Damasie, *amicul* şi *protectorul* său, Ieronim se rosteşte astfel[184]: „Deşi preaslăvirea voastră mă spăimântă, bunătatea voastră mă linişteşte. Eu cer preotului jertfa mântuirii, păstorului ajutorul ce datorează unei oi. Vorbesc urmaşului pescarului, ucenicului crucii. Neurmând **nici unui întâi,** decât lui *Hristos,* sunt unit prin duhovnicească legătură cu Fericirea Voastră, adică cu scaunul lui Petru; ştiu că pe această piatră Biserica a fost zidită. Cine nu mănâncă mielul în această casă este pângărit; oricine nu se află în corabia lui Noe va pieri în vremea potopului... Nu cunosc pe Vitalie; înlătur pe Meletie; nu ştiu de Paulin[185]. Oricine nu seceră cu voi, risipeşte secerişul său; adică cel ce nu este de la Hristos, este de la Antihrist.” El întreabă apoi pe Damasie dacă trebuie să vorbească de *ipostasele* dumnezeieşti sau să tacă.

Adresându-se lui Damasie, apoi doamnelor romane şi îndeosebi Evstohiei, Sf. Ieronim vorbeşte cam tot în acelaşi fel despre scaunul Romei.

Trebuie oare a lua vorbele sale după literă? N-ar trebui oare a vedea în ele doar un pic de linguşire la adresa papei Damasie — cu-atât mai mult cu cât Damasie dăduse lui Ieronim făgăduințe nu numai de sprijin, ci şi de prietenie. Oricum ar fi, este sigur că nu putem să le înțelegem literal fără a pune pe Fer. Ieronim în contradicție cu sine însuşi. Mai întâi vom lua aminte că el nu recunoaşte decât *un întâi* în Biserică, pe Iisus Hristos; mai mult, el numeşte pe Sf. Apostol Petru *piatra* pe care Biserica a fost zidită şi afirmă totodată că Iisus Hristos *singur* este *acea piatră,* şi că titlul de *pietre secundare* aparține deopotrivă tuturor apostolilor şi prorocilor. „Prin *pietre”,* zice el, *„*trebuie să înțelegem *pe proroci şi pe apostoli. Biserica* este *piatra* întemeiată pe *piatra cea mai tare.”*[186]

El învață că Biserica este reprezentată prin apostoli şi proroci, în înțelesul că este zidită şi pe unii şi pe alții: *super prophetas et apostolos constituta.* Cu toate acestea, în scrisoarea sa către Damasie, el pare a zice că Petru este *temelia* Bisericii, lăsând la o parte pe ceilalți.

Dar poate că el a subînțeles că Petru avea vreo superioritate ca temelie a Bisericii? Nu, fiindcă spune limpede contrariul: „Trăinicia Bisericii”, zice el, „este sprijinită pe ei (proroci şi apostoli) *într-un mod egal“*[187]. El numeşte pe Sf. Petru *verhovnic* al apostolilor; dar zice aşijderea: „El (i.e. Hristos) ne arată pe *Petru şi pe Andrei,* verhovnici ai apostolilor, aşezați dascăli ai Evangheliei.”

Verhovnicia lui Petru era ea oare o autoritate, după cum s-ar putea trage concluzia din scrisoarea către Damasie? Ieronim se explică în acest pasaj[188]: „Ce se poate atribui lui Aristot, care să nu se găsească la Pavel? Lui Platon, care să nu aparțină lui Petru? Precum acesta din urmă a fost *principele* filozofilor, Petru a fost principele apostolilor, pe care Biserica Domnului a fost aşezată ca pe o stâncă tare.” Într-un alt loc[189] el face să grăiască Sf. Pavel: „Nu sunt *întru nimic* mai prejos ca Petru, pentru că noi am fost *orânduiți* de acelaşi Dumnezeu, pentru aceeaşi slujbă.” Vădit lucru că cel ce nu este mai prejos *întru nimic (in nullo), este egal întrutotul.*

Teologii romani nu pot tăgădui că sfinții Părinți au învățat obşteşte *egalitatea* apostolilor între ei; asupra acestui punct predania este unanimă. Nu s-ar putea cita unul singur din Părinții Bisericii care să fi învățat o altă doctrină. Însă aceşti teologi se feresc să dea importanță unui fapt atât de grav. Ei încearcăsă scape de mărturia apăsătoare a Părinților prin această deosebire: apostolii erau egali, zic ei*, în apostolat,* iar nu *în întâietate*[190]. Însă această *întâietate,* aşa cum se înțelege la Roma, poate ea coexista cu o egalitate oarecare? Evident că nu. Părinții nu pot învăța egalitatea apostolilor fără a tăgădui superioritatea unuia dintre ei. Ei învață această egalitate fără restricție. Deci se denaturează mărturia lor, recurgându-se la o distincție ce îi ridică caracterul absolut.

Însă acordat-a Sf. Ieronim scaunului Romei prerogative excepţionale, cum ar da a se înţelege din scrisorile sale către Damasie şi Evstohia?

Iată ce zice sfântul dascăl într-o altă scrisoare[191]:

„Nu trebuie a crede că oraşul Romei este o Biserică deosebită de acea a tot universul: Gallia, Britania, Africa, Persia, Răsăritul, India, toate neamurile barbare slujesc lui Iisus Hristos şi ţin *o singură regulă a adevărului; dacă se caută autoritatea, universul* este mai mare decât *un oraş.* Pretutindeni unde este un episcop, fie el la Roma, ori la Euguba, la Constantinopole sau la Rhega, la Alexandria sau la Tanis, el are *aceeaşi autoritate,* acelaşi merit, având acelaşi sacerdoţiu. Puterea dată de avuţii sau înjosirea la care sărăcia coboară nu fac pe un episcop nici mai mult nici mai puţin mare."

Nu se poate zice mai lămurit că regula adevărului nu este decât în corpul episcopal întreg, iar nu la Roma; că episcopul Romei nu e mai mult, ca episcop, decât cel mai smerit episcop al Bisericii; că puterea ce are din pricina bogăţiilor sale nu-l făcea superiorul celorlalţi. Am putea chiar să zicem cum că Fer. Ieronim s-a sârguit în toate scrierile sale să dezmintă scrisorile lui către Damasie.

Însă, adaugă teologii romani, prerogativele papale erau atât de bine recunoscute, încât însuşi ereticul Iovinian aminteşte despre aceasta. Într-adevăr, vrând a proba Sfântului Ieronim că starea căsătoriei ar fi mai presus de starea fecioriei, el îi zice: „Sf. Ioan era feciorelnic şi Sf. Petru era însurat: pentru ce Iisus Hristos a ales mai mult pe Sf. Petru ca pe Sf. Ioan, ca să *zidească pe el Biserica* sa?" Romanii se opresc aci şi nu dau răspunsul Sfântului Ieronim către Iovinian. Această metodă nu vorbeşte în favoarea bunei lor credinţe, după cum se va vedea. Iată răspunsul Sf. Ieronim[192]: „Dacă a ales pe Petru, în loc de a alege pe Ioan pentru această vrednicie, este fiindcă nu era nimerit a o încredinţa unui tânăr, sau mai bine zis unui copil ca Ioan, ca să nu se nască gelozie. Dar dacă Petru este apostol, şi Ioan este apostol. Unul este însurat, celălalt feciorelnic. Însă Petru nu este *decât apostol,* iar Ioan este apostol, evanghelist şi proroc."

Într-adevăr, ar fi judecat oare în chipul acesta Sf. Ieronim, dacă ar fi avut despre întâietatea Sfântului Petru ideea ce o au cei de la Roma despre aceea a papei? El ar fi judecat rău împrotiva lui Iovinian, dacă acest eretic ar fi privit întâietatea lui Petru altminteri decât ca *o prioritate,* în virtutea căreia era reprezentantul colegiului apostolic şi *simbolul* unităţii; căci el reazemă argumentaţia sa pe acest punct *necontestat:* că Petru nu era decât apostol ca şi ceilalţi. Dacă Iovinian ar fi crezut că era altceva, argumentul Sfântului Ieronim ar fi fost ridicol. Iar sfântul dascăl ar fi pus el oare acest prim principiu al argumentaţiei sale? Ar fi pus el pe Sf. Ioan mai presus de Sf. Petru din pricina titlurilor sale de *evanghelist* şi de *proroc,* dacă Sf. Petru ar fi fost şeful, *principele* apostolilor în înţelesul ce Roma atribuie astăzi acestor expresii?

După tabloul ce am făcut asupra predaniei *statornice şi universale* a celor dintâi cinci veacuri ale Bisericii, oricine rămâne cuprins de mirare când aude pe cardinalul Orsi[193] zicând că nu se pot opune pretenţiilor papale decât texte răzleţe şi care nu au în sine înţelesul predaniei soborniceşti; când aude, zic, pe toţi partizanii Papalităţii afirmând că predania sobornică este pentru sistemul lor, mai cu seamă în cele dintâi veacuri!

V.

Despre stăpânirea episcopilor Romei pe vremea veacurilor al şaselea,

al şaptelea şi al optulea.

Am văzut mai sus că sinoadele ecumenice de la Constantinopole şi de la Chalcedon dăduseră episcopului Constantinopolei al doilea rang în episcopatul *catholic,* şi că episcopul Romei, Leon, s-a împrotivit acestui canon, pentru cuvântul că el schimbă rânduiala ierarhică statornicită la Sinodul Întâi Ecumenic de la Nicea.

Într-adevăr, putem crede că Sf. Leon n-a avut drept temei împrotivirii sale decât paza canoanelor. Dar urmaşii săi avură de bună seamă un alt temei. Ei se temură ca nu cumva episcopul Constantinopolei să le ia locul curând în întâietate; şi trebuia a fi cu atât mai gata a zămisli aceste temeri, cu cât sinodul din Chalcedon nu dăduse ca temei al întâietăţii decât vrednicia cetăţii Romei, capitala Imperiului. Iar Roma pierdea din însemnătatea ei cu fiecare zi. Imperiul Roman de Apus căzuse sub loviturile barbarilor; Roma trecea rând pe rând în mânile nenumăratelor hoarde, care ştergeau până şi semnele măreţiei sale din trecut. Constantinopole ajunsese singur miezul Imperiului şi creştea în slavă, cu cât Roma era mai umilită. Pe de altă parte, împăraţii dădeau pe fiecare zi episcopilor Constantinopolei noi prerogative, care sporeau *influenţa* lor, pe când cei ai Romei erau ca şi uitaţi de către ei. Era deci firesc ca episcopii romani să se arate geloşi de prerogativele şi de *onorurile* fraţilor lor din Constantinopole, şi ca acea gelozie să se ivească în legăturile ce erau necesare şi care trebuiau a se păstra între ei. Era firesc iarăşi ca episcopii Constantinopolei să se arate mândri în faţa celui din Roma, care nu mai avea decât aparenţele întâietăţii şi amintirile unei slave ce se întuneca din zi în zi.

Iată dar obârşia luptelor ce avură loc între scaunele Romei şi Constantinopolei în vremea veacurilor al şaselea, al şaptelea şi al optulea, şi nevoia care sili pe episcopii romani să dea sprijin la reînfiinţarea unui nou imperiu apusean, în care ei ar fi putut, graţie noilor împăraţi, să capete pentru întâietatea lor privilegii care să întreacă pe cele ale scaunului Constantinopolei..

Nu trebuie să pierdem din vedere aceste priviri generale, dacă vrem a înţelege istoria Papalităţii şi luptele ce au adus ruptura Bisericilor din Răsărit şi din Apus.

Fără îndoială că împăraţii din Constantinopole se sârguiau a spori influenţa episcopilor acestui oraş. Ei promulgară în acest scop o mulţime de decrete, iar împăratul Zenon făcu chiar din canonul al douăzeci şi optulea al Sinodului de la Chalcedon o lege de stat. Şefii noului Imperiu de Răsărit credeau a spori propria lor slavă înconjurând de strălucire şi de putere scaunul capitalei lor. În temeiul poziţiei sale, episcopul Constantinopolei a fost pe lângă ei mijlocitorul necesar, nu numai al celorlalţi episcopi răsăriteni, ci şi al Apusului; el ajunse atât de puternic, încât s-a statornicit obiceiul de a-l alege dintre membrii familiei imperiale sau din familiile cele mai ilustre.

Episcopul Constantinopolei nu se bucurase dintâi decât de un titlu onorific, în puterea canonului al treilea al Sinodului al Doilea Ecumenic (381). Câtva timp după aceea, împăratul Theodosie cel Tânăr promulgă două legi, pentru a-i da o *autoritate reală* asupra provinciilor Asiei şi Iliriei. Sinodul de la Chalcedon (451) dădu acestor legi consacrarea sa eclesiastică şi întinse autoritatea episcopului Constantinopolei asupra Pontului şi Traciei, din cauza certurilor eclesiastice care turburau aceste regiuni. Episcopul Constantinopolei se crezu chiar în drept de a-şi întinde jurisdicţia asupra celorlalte scaune patriarhale din Răsărit.

Trebuie să ne urcăm la veacul al cincilea spre a găsi izvorul acestor întreprinderi.

În 476, Acachie era pe scaunul Constantinopolei şi Simplicius pe cel al Romei. Vasilisc, alungând pe Zenon de pe tronul imperial, se rosti în favoarea ereticilor osândiţi de către sinodul din Chalcedon şi rechemă din exil pe Timothei Elura, episcop eretic al Alexandriei, şi pe Petru Fulonul, episcop eretic al Antiohiei, şi unul şi altul canoniceşte depuşi. Aceste Biserici fură pline de turburare şi se vorbea de un nou sinod, pentru a se reveni asupra hotărârilor de la Chalcedon. Simplicius i-a scris lui Vasilisc contra ereticilor; el a recurs totodată la Acachie pentru a obţine de la împăratul izgonirea lui Timothei şi pentru a face pe acest principe să adune un nou sinod[194]. Însă Vasilisc a fost răsturnat, şi Zenon s-a urcat iarăşi pe tronul imperial. Simplicius îi scrise îndată, rugându-l să alunge pe eretici, şi mai cu seamă pe Timothei din Alexandria. Acachie trimise la episcopul Romei un diacon, spre a se sfătui cu el asupra mijloacelor trebuincioase spre a tămădui relele Bisericilor. Simplicius îi răspunse că, după Dumnezeu, numai *singur* împăratul putea vindeca aceste rele şi că principele trebuia să publice o ordonanţă pentru a exila pe Timothei, pe Ioan al Antiohiei, ce luase locul ereticului Petru şi care nu era mai bun decât el, şi în fine, pe toţi episcopii eretici protivnici sinodului din Chalcedon.

Trebuie a lua aminte că dacă s-ar fi recunoscut episcopului Romei autoritatea universală şi absolută ce i se atribuie astăzi, el nu ar fi avut nevoie de intervenirea imperială pentru a restabili în Biserici ordinea şi respectul legilor. Uzurpatorii scaunelor episcopale şi episcopii depuşi n-ar fi putut avea atât de numeroşi partizani.

Simplicius ceru intervenţia lui Acachie pe lângă Zenon, pentru a obţine ordonanţa ce o cerea şi pentru a face să se excomunice aceia cari ar fi fost osândiţi la surghiun.

Împăratul făcu decretul cerut de Simplicius şi de Acachie şi adună un sinod de episcopi răsăriteni cari excomunicară pe episcopii eretici, îndeosebi pe Petru şi pe Ioan, uzurpatorii scaunului Antiohiei, şi pe Timothei al Alexandriei. Sinodul scrise lui Simplicius, rugându-l să nu primească în comuniunea sa pe niciunul din cei osândiţi de el. Atunci Simplicius îi excomunică şi el din parte-i, şi făcu cunoscută lui Acachie hotărârea sa, rugându-l să ceară de la împăratul să facă a se pune în lucrare decretul de proscriere ce îl promulgase.

Timothei Elura, slăbit de vârstă şi de boală, fu lăsat să moară la Alexandria. După moartea sa, partizanii săi aleseră pe Petru, supranumit *Moggos (“Calul”);* însă împăratul Zenon îl alungă şi restabili pe scaunul Alexandriei pe Timothei Solofaciola, care fusese pe nedrept alungat[195]. Cei trei episcopi ai Romei, Constantinopolei şi Alexandriei se aflară astfel în desăvârşită legătură şi îşi deteră probe despre aceasta unii altora.

Atunci însă episcopul Antiohiei, care înlocuise pe cei doi uzurpatori Petru şi Ioan, a fost ucis într-o răscoală. Biserica de acolo era adânc dezbinată şi partidele religioase îşi dădeau un război înverşunat. Pentru a dobândi iertarea lor de la împăratul, ei se învoiră să renunţe la drepturile lor de alegere şi cerură lui Zenon să le aleagă el însuşi un episcop. El alese pe Ştefan, care a fost hirotonit la Constantinopole de către Acachie. Această alegere nu era după canoane; faptul era cunoscut la Constantinopole ca şi la Roma; dar se invocau împrejurările şi se scrise papei de cele petrecute, spre a nu refuza să intre în comuniune cu noul episcop. Simplicius aderă la ceea ce făcuseră împăratul şi Acachie, insistând asupra acestui punct: că o astfel de alegere, protivnică canoanelor de la Nicea, nu putea stabili un precedent. Lucrul a fost încuviinţat şi de către cei de la Constantinopole; însă este sigur că turburările din Bisericile Antiohiei şi Alexandriei au slujit la întinderea influenţei episcopilor Constantinopolei în toate Bisericile Răsăritene; căci împăratul intervenea neapărat în aceste turburări şi se ajuta, în lucrurile bisericeşti, de episcopul de pe lângă el, ale cărui sfaturi le putea avea cu lesnire. Simplicius băga de seamă progresele scaunului rival; de aceea el apela cu atâta îngrijire la canoane, spre a împiedica amestecul lui Acachie să treacă în obicei.

Între acestea, murind Ştefan, împăratul alese pe Calendion ca urmaş, iar Acachie săvârşi hirotonia. Calendion adresă, după obicei, o scrisoare de încunoştiinţare episcopului Romei, care intră în comuniune cu dânsul[196].

Greutăţile au fost mai mari pentru scaunul Alexandriei, după moartea lui Timothei Solofaciola. Ioan Talaia a fost ales şi hirotonit în toată regula. Însă Acachie se rosti contra lui, încredinţând pe împăratul că

Ioan era nevrednic de episcopat, şi-l făcu să dea scaunul lui Petru Moggos. Aceasta era, în ochii săi, un mijloc de a restatornici pacea, căci Moggos făgăduia că nu se va împrotivi, dimpreună cu tovarăşii săi, sinodului de la Chalcedon, iar credincioşii n-ar mai avea dezgust pentru el de îndată ce ar fi întărit canoniceşte. Episcopul Romei nu împărtăşi nicidecum părerile lui Acachie şi declară că, deşi nu intra în comuniune cu Ioan Talaia, nu ar putea recunoaşte niciodată pe Petru Moggos ca episcop legitim. Zenon nu ţinu seamă de aceasta şi întări pe Petru Moggos. Acachie se puse în duhovnicească legătură cu el, înşelat de mărturisirile ortodoxe ale acestui rău episcop.

Ioan Talaia, fugind din Alexandria, trecu la Antiohia şi de acolo la Roma. El făcu în aceste două oraşe depoziţiile cele mai apăsătoare contra lui Moggos şi fu primit în comuniune de Calendion şi Simplicius. El scrise lui Acachie, cerându-i acelaşi lucru; însă acesta îi răspunse că nu-l cunoştea de legitim episcop al Alexandriei. Simplicius scrise îndată lui Acachie, învinuindu-l că a acordat comuniunea sa lui Moggos. Dar muri înainte de a primi răspunsul episcopului Constantinopolei (483). Ca urmaş avu pe Felix, pe lângă care Ioan Talaia pledă îndată cauza sa. Ioan scrise un memoriu contra lui Acachie, iar Felix întruni la Roma un sinod, unde s-a hotărît că Acachie trebuie să răspundă la memoriul lui Ioan şi să rostească anatema asupra lui Petru Moggos. Aceste hotărâri fură trimise împăratului[197]. În scrisorile scrise lui Zenon şi lui Acachie, Felix se plânge cu amărăciune despre faptul că nici măcar nu s-a răspuns la scrisorile predecesorului său privitoare la turburările Bisericii din Alexandria. Zenon, prin frică şi prin măguliri, înduplecă pe trimişii lui Felix să intre în comuniune cu Acachie şi cu Petru Moggos; însă duşmanii acestor doi episcopi pârâră la Roma pe aceşti legaţi, cari fură depuşi. Ei aduseseră două scrisori, în care Acachie şi Zenon limpezeau purtarea lor faţă de Petru Moggos şi tăgăduiau acuzaţiile contra acestui episcop.

Această purtare jigni pe papa, care adună îndată un sinod de episcopi italieni pentru a excomunica pe Acachie şi a-l depune. El îi făcu cunoscută hotărârea sa, pe care o subscrise astfel: „Felix, episcop al sfintei Biserici *Catholice a Romei.”*

Judecata dată împrotiva lui Acachie era nulă şi anticanonică, fiindcă era făcută în afară de locurile unde reşedea vinovatul şi fără a lua parte şi episcopi răsăriteni, judecători *trebuincioşi* cu prilejul acesta. Între altele, se vedea în hotărâre un ton foarte pătimaş; în sfârşit, Felix pare că dă într-însa *scaunului său din Roma* titlul de *catholic,* adică *universal,* pentru a da să se înţeleagă că stăpânirea lui se întindea peste toată Biserica.

Din aceasta se vede că, deşi episcopii Romei nu au luat pentru persoana lor, după cum ne spune Sf. Grigorie cel Mare, titlul de *ecumenic* sau *universal,* ce le-ar fi fost oferit de Sinodul de la Chalcedon, ei au căutat la puţin timp după acest sinod să atribuie scaunului lor nu un titlu *onorific,* ci o autoritate *ecumenică,* ceea ce era protivnic atât vederilor sinodului, cât şi predaniei întregii Biserici. Episcopul Romei se arătă gata a depăşi cu atât mai mult prerogativele sale, cu cât Acachie era mai puternic în cârmuirea afacerilor Bisericii de Răsărit; el se arată cu atât mai pătimaş, cu cât episcopul Constantinopolei era mai mândru de poziţia sa. Acachie dispreţui hotărârea episcopului Romei şi refuză chiar de a o primi. Câţiva episcopi rostindu-se contra lui, el îi caterisi; Roma din parte-i, excomunică pe părtaşii lui. După moartea lui Acachie, întâmplată în 489, dezbinarea a urmat în privinţa sa. Dacă cineva s-ar putea îndoi că gelozia Romei n-ar fi fost cauza în mare parte a opoziţiei sale faţă de Acachie, ar fi destul să citească ceea ce scria despre aceasta papa Ghelasie în 495. Acest papă, primind de la episcopii din Dardania o scrisoare în care i se zicea că părtaşii lui Acachie se sprijineau cu deosebire pe neregularitatea hotărârii date împrotiva lui de către sinodul italian, Ghelasie le răspunse sprijinindu-se pe Sinodul de Chalcedon, care ar fi osândit mai dinainte pe aceia ce i-ar sta împrotivă[198]. Însă tocmai acolo era chestiunea — a şti dacă Acachie ar fi fost lipsit de respectul datorat Sinodului de la Chalcedon căutând a alina turburările ce se ridicaseră în Răsărit în privinţa acestei adunări. Un fapt este sigur: Acachie, silindu-se a alina turburările şi arătându-se binevoitor pentru oameni, nu jertfise nimic din doctrina sobornică încheiată la Chalcedon. Şi mai puţin îndoios este fptul că cei osândiţi mai întâi la Constantinopole, apoi şi la Roma, nu au fost niciodată ascultaţi faţă către faţă cu învinuitorii lor; că ei aveau foarte mulţi părtaşi; că fuseseră osândiţi, surghiuniţi şi prigoniţi prin mijlocirea puterii imperiale, a cărei asprime episcopii Romei o stârneau neîncetat, după cum mărturisesc scrisorile lor. Nu e deci de mirare că Acachie, chiar după moartea sa, a fost privit în Răsărit ca un mare şi sfânt episcop, şi că hotărârea sinodului italian dată asupra lui a fost considerată ca neavenită. Ghelasie răspunse foarte necuviincios la pretenţia episcopilor Dardaniei faţă cu această hotărâre nelegală. El arată multă patimă căutând a doborî

argumentul ce se aducea în favoarea lui Acachie, privind însemnătatea scaunului Constantinopolei. „Noi am râs”, zice el[199], „de prerogativa ce ei (episcopii din Răsărit) vor a atribui lui Acachie, pentru că el ar fi fost episcopul oraşului imperial. Au doară n-a locuit împăratul multă vreme la Ravenna, la Milan, la Sirmium, la Treva? Au doară episcopii acestor oraşe trecut-au ei pentru aceasta marginile prescrise de toată *vechimea?* Dacă e vorba de însemnătatea oraşelor, episcopii de al doilea şi de al treilea scaun au mai multă vrednicie decât episcopul *unui oraş care nu are măcar dreptul de mitropolie.* Alta este puterea Imperiului cel după veacuri, şi alta împărţirea vredniciilor bisericeşti. Pentru că un oraş este mic, el nu micşorează nicidecum slava voievodului care se găseşte acolo de faţă; dar iarăşi, starea împăratului nu schimbă nicidecum rânduiala religioasă, şi acel oraş trebuie mai ales a se folosi de un asemenea privilegiu spre a păstra libertatea credinţei, rămânând liniştit în marginile sale.”

Dar care era temeiul însemnătăţii Bisericii Romane? Ghelasie nu poate arăta altul, decât sinodul de la Nicea. Oare nu are un sinod ecumenic tot atâtea drepturi ca şi un alt sinod de aceeaşi natură? Dacă la Nicea Biserica rânduise rangul ierarhic astfel ca Roma şi Alexandria să fie superioare Antiohiei şi Ierusalimului, pentru că scaunele lor aveau mai multă însemnătate, pentru ce sinodul de la Chalcedon n-ar fi avut dreptul de a pune Constantinopolea înaintea Alexandriei, şi chiar înaintea Romei? Dacă în spiritul sinodului de la Nicea, *Roma* şi *Alexandria* trebuiau să stea înaintea Antiohiei şi Ierusalimului, aceasta nu era desigur decât din pricina însemnătăţii lor politice, după cum o zice foarte bine sinodul de la Chalcedon; pentru ce dar Constantinopole, ajuns mai însemnat decât Alexandria când se făcuse capitală a Imperiului, n-ar fi fost ridicat la un rang ierarhic mai înalt? Ghelasie nu era în chestiune vorbind de *reşedinţele* imperiale din Treva, Milan, Ravenna şi Sirmium, căci aceste oraşe nu au fost niciodată *oraşe domnitoare* sau *capitale,* ca Roma şi Constantinopole. El împingea patima sa până la a refuza Constantinopolei simplul titlu de *mitropolie,* fiindcă vechiul Bizanţ nu a fost mitropolie. Astfel că învinuind şi osândind pe Acachie pentru păruta sa împrotivire Sinodului de la Chalcedon, Roma se complăcea în a călca în picioare hotărârile aceluiaş sinod. Ce importă că papa Leon a protestat contra acestor canoane, sub pretextul celor de la Nicea? Nu este mai puţin adevărat că canoanele de la Chalcedon sunt de aceeaşi valoare, fiindcă adunarea a fost tot atât de ecumenică.

Nu este treaba noastră să dăm aici la iveală toate greşalele istorice şi mărturiile ştirbite ale scrisorii lui Ghelasie; vrem numai a constata că cu cât Constantinopole creştea în influenţă, cu atât Roma voia a-l umili. Pricepe oricine de ce. Ea era sub stăpânirea barbarilor şi pierdea pe fiecare zi din prestigiul său, iar Constantinopole, dimprotivă, era la epoca măririi sale.

În unul din tratatele sale împrotiva lui Acachie[200], Ghelasie revine asupra canonului Sinodului de la Chalcedon care acorda al doilea rang în Biserică episcopului Constantinopolei. El pretinde că acest canon nu are valoare, pentru că a fost respins de scaunul roman. Pentru ce atunci acest scaun lua ca temei al argumentaţiei sale Sinodul de la Nicea ca având prin el însuşi o autoritate superioară, căreia însăşi Roma trebuia a se supune? Oare nu fiindcă Sinodul de la Nicea era ecumenic? Dar Sinodul de la Chalcedon nu era de asemenea ecumenic, şi autoritatea sa nu era aceeaşi ca şi cea a sinodului de la Nicea?

Lămurit că Roma, ca urmare a antipatiei sale contra Constantinopolei, se punea într-un impas. Pentru a ieşi din el, ea nu avea decât o cale: a proclama că autoritatea sa venea de la Dumnezeu şi era superioară autorităţii sinodului. Aceasta a fost calea pe care a luat-o. Ea o afirmă mai întâi cu timiditate şi cu cuvinte acoperite, apoi pe faţă, de îndată ce crezu ocazia favorabilă.

Aceste tendinţe papale încep a se ivi în scrisorile şi instrucţiunile papilor privitoare la turburările pricinuite prin pretinsa caterisire a lui Acachie. Mai tot Răsăritul privea hotărârea ca nulă. Papii o menţineau, amestecând această afacere cu acea a sinodului de la Chalcedon, pentru a-i da mai multă însemnătate; totuşi doctrina ce domină chiar în aceste documente este aceea că numai *sinodul* putea stabili temeiul împăcării, ceea ce excludea ideea unei autorităţi centrale şi suverane, fie la Roma, fie aiurea. Această cugetare domină mai ales în scrierile lui Ghelasie şi ale lui Hormisda, care au avut un rol important în turburările din Răsărit.[201]

Pacea se făcu în 519, la un sinod ţinut în Constantinopole, şi cu condiţii dezbătute de o parte şi de alta cu o egală autoritate. Când în 525, papa Ioan I s-a dus la Constantinopole, din porunca lui Theodoric, regele

Italiei, pentru a pleda acolo în favoarea arienilor, a fost poftit să slujească liturghia în ziua Paştilor. El a primit, dar cu condiția *ca să i se dea voie a şedea în locul întâi.* Nimeni nu i-a contestat privilegiul; totuşi *cererea* lui trădează o mare îngrijorare a Papalității în chestiunea întâietății romane. Episcopul Constantinopolei era atunci bogat şi influent; cel al Romei, din contră, supus fanteziilor unor regi eretici, era într-o atât de mare sărăcie încât Agapit, fiind obligat în 536 a se duce la Constantinopole din ordinul lui Theodot, regele goților, a trebuit să vândă o parte din sfintele vase ca să aibă banii trebuitori de drum. Agapit a fost primit cu cinste de împăratul Iustinian. Împărăteasa ridicase atunci pe scaunul Constantinopolei pe Anthim, episcopul Trevizondei, cunoscut prin alipirea sa la eresurile lui Evtihie. Episcopii aflți în Constantinopole se folosiră de venirea papei pentru a ține cu el un sinod contra lui Anthim, care iubi mai bine a se reînturna la episcopia sa din Trevizonda, decât a face o mărturisire de credință sobornicească. Minna, ales în locul său de cler şi de popor, confirmat de împărat, a fost sfințit de către papa. Într-o scrisoare a episcopilor răsăriteni se vede că ei au dat lui Agapit titlurile de *Părinte al Părinților* şi de *patriarh*, iar într-o altă scrisoare a călugărilor i s-au dat titlurile de *arhiepiscop al vechii Rome* şi de *patriarh ecumenic*[202]. Aceste titluri erau curat *onorifice* şi în gustul epocii, mai ales în Răsărit, unde se dădea titlul de *Părinte al Părinților* tuturor episcopilor pe care voiau a-i onora într-un chip deosebit. Acest titlu nu vorbeşte deci nicidecum în favoarea unei autorități pe care nici papii înşişi nu şi-o atibuiau încă.

Discuțiile relative la cele *Trei Capitole* dau o probă necontestabilă în sprijinul celor ce afirmăm noi. Încă de la Sinodul din Chalcedon, Răsăritul creştin se umpluse de cele mai aprinse discuții, recurgându-se la toate subtilitățile raționamentului. Unii preschimbau fățiş doctrina sinodului, spre a o ataca cu mai mult folos; alții îi contestau ortodoxia, punându-l în opoziție cu Sinodul de la Efes şi cu Sf. Chiril. Ceea ce dădea loc acestor de pe urmă învinuiri era faptul că Părinții de la Chalcedon lăsaseră a se crede că aprobau doctrina lui Theodor, episcopul Mopsuestiei, o scrisoare a lui Ibas şi scrierile lui Theodorit contra anatemelor Sfântului Chiril. Împăratul Iustinian se ocupa mult de discuțiile teologice, mai întâi din înclinație, dar şi pentru că diferitele partide, căutând a-l avea pentru ei, îi deferau cauza lor. El crezu că a găsit mijlocul de a reuni cugetele în chestiunea Sinodului din Chalcedon prin limpezirea neînțelegerilor, a cărora pricină erau cele trei scrieri mai sus numite, şi prin condamnarea lor, ceea ce şi făcu. Aceste trei scrieri sunt aşa zisele *Trei Capitole.* Desigur se putea descoperi în ele tendințe nestoriene; autorii nu mai erau acolo pentru a se explica; şi nu era vorba decât de a condamna nestorianismul din scrierile lor.

Iustinian trimise tuturor episcopilor condamnarea celor Trei Capitole, cu porunca de a o semna. Unii consimțiră la aceasta; alții se împrotiviră, neprivind condamnarea decât ca pe o lovitură dată Sinodului de la Chalcedon. Papa Vigilie a fost chemat la Constantinopole de către Iustinian. După ce a refuzat de a se uni la osândire, a consimțit la ea *fără a aduce vreo jignire Sinodului de la Chalcedon.* Această rezervă nu mulțumea pe vrăjmaşii sinodului, pe când în ochii celeilalte partide ea nu scuza nicidecum osândirea. Episcopii Africii, Iliriei şi Dalmației, şi un mare număr de alți episcopi, se despărțiră de împărtăşirea cu Vigilie. Cei africani îl excomunicară într-un chip solemn într-un sinod din 551.[203]

Fără a ne atinge de chestiunea în discuție, faptele arată îndestul că în veacul al şaselea episcopul Romei nu era privit nici ca *infailibil,* nici ca *centru* al unității catholice; că nu se punea acest centru decât în *credința* curată şi ortodoxă, şi în sinoade, care înfățişau Biserica întreagă.

Vigilie, spăimântat de osândirile ce plouau asupra lui, ceru de la împărat adunarea unui sinod ecumenic, spre a sfârşi discuția. Iustinian se învoi la aceasta şi adună episcopii. Vigilie îşi luă înapoi iscălitura ce o dăduse, şi se hotărî ca toți să păzească tăcerea până la hotărârea sinodului.

Se dovedeşte deci că nu se vedea, atât la Roma cât şi aiurea, vreo autoritate doctrinală infailibilă decât în episcopat, singurul tâlcuitor al credinței universale.

Vigilie refuză să asiste la şedințele sinodului, sub cuvânt că apusenii nu erau la sinod în atât de mare număr ca răsăritenii. I se atrase luarea-aminte că erau acum mai mulți episcopi apuseni la Constantinopole decât se găsiseră la alte sinoade ecumenice. Greutatea scornită de Vigilie probează că el nu se credea în drept a da, *prin prezența sau delegația sa,* caracterul de ecumenicitate unui sinod, după cum se pretinde astăzi la Roma. Cu toate acestea, Vigilie trimise sinodului avizul său asupra celor *Trei Capitole* şi se împrotivi la osândirea lor. Sinodul nu ținu nici o seamă de împrotivirea lui, cercetă cele trei scrieri cu

îngrijire, osândindu-le doctrina ca protivnică sinoadelor de mai înainte, şi anume celui de la Chalcedon, care a fost cu solemnitate recunoscut ca ecumenic, cu acelaşi titlu precum cele de la Nicea, Constantinopole şi Efes.

Mai înainte de a da hotărârea sa, sinodul reînnoi demersurile sale pe lângă Vigilie. „Prea evseviosul Vigilie”, zice el[204], „aflându-se în acest oraş, a luat parte la tot ce s-a grăit atingător de cele *Trei Capitole*, şi le-a lepădat de mai multe ori prin viu grai şi prin scris. Apoi a primit, în scris, ca să vină la sinod spre a le cerceta acolo împreună cu noi, ca să se dea o hotărâre obştească. Împăratul, după învoirile noastre, îndemnându-ne a ne aduna, noi am fost datori să rugăm pe Vigilie să-şi împlinească făgăduinţa, punându-i înainte pilda apostolilor cari, deşi plini de Sfântul Duh fiecare în parte, şi neavând nevoie de multă întrebare, totuşi nu voiră a răspunde la întrebarea <<dacă trebuia a tăia împrejur neamurile>> decât după ce s-au adunat şi au sprijinit părerile lor prin locuri din Sfânta Scriptură. Părinţii cari au ţinut odinioară cele patru sinoade au urmat pildele cele vechi şi au hotărît împreună chestiunile privitoare la eretici; căci *nu e alt mjloc de a cunoaşte adevărul în chestiunile de credinţă.* După Scriptură, fiecare are nevoie de ajutorul fratelui său; şi când doi sau trei sunt adunaţi în numele lui Iisus Hristos, El este în mijlocul lor. Noi am chemat deci adeseori pe Vigilie, şi împăratul i-a trimis dregători întru acelaşi scop; cu toate acestea, el a făgăduit doar că va da părerea sa cu privire la cele *Trei Capitole* doar *în particular*. Ascultând acest răspuns, noi am socotit ceea ce zice Apostolul: *că fiecare va da seamă pentru sine Lui Dumnezeu* şi, pe de altă parte, ne-am temut de judecata de care sunt ameninţaţi aceia ce smintesc pe fraţii lor.“

Sinodul spune apoi tot ce a făcut pentru cercetarea celor *Trei Capitole*; el le condamnă, proclamând respectul său pentru Sinodul de la Chalcedon.

Prin această înţeleaptă hotărâre, Sinodul al Cincilea Ecumenic a dezminţit învinuirile răspândite de nişte oameni pătimaşi printre apuseni, privitor la relele dispoziţii ale celor mai mulţi dintre membrii săi şi răspunse totodată pretextelor de care se slujeau protivnicii sinodului de la Chalcedon pentru a nu primi hotărârile acestei sfinte adunări. Astfel el a lucrat puternic la alinarea discordiilor.

Vigilie înţelese că a greşit luând apărarea unei doctrine rele, sub pretextul respectului pentru Sinodul de la Chalcedon. Şase luni după închiderea sinodului, el scrise patriarhului Constantinopolei, Evtihie, o scrisoare în care mărturiseşte *că a păcătuit împrotiva dragostei, despărţindu-se de fraţii săi.* El adaugă că nu trebuie să ne ruşinăm a ne întoarce la calea dreaptă când cunoaştem adevărul. „Cercetând”, zice el, „afacerea celor *Trei Capitole*, le-am găsit vrednice de osândă.“ Apoi se rosteşte în contra celor ce le susţin şi leapădă propriile sale scrieri făcute spre a le apăra. A publicat apoi un lung memoriu pentru a dovedi că cele *Trei Capitole* conţineau o doctrină rea[205] şi a reintrat în comuniune cu cei pe care îi anatematizase mai înainte, restabilindu-se pacea.

Sinodul al Cincilea Ecumenic nu a fost nici convocat nici prezidat de către episcopul Romei, deşi acesta se găsea în oraşul unde se ţinea adunarea. Şedinţele avură loc nu numai fără acest episcop, ci chiar în contra lui. Totuşi hotărârea sinodului a fost privită drept canonică, şi papa însuşi se supuse ei, după oarecari dificultăţi ce-şi aveau izvorul în necunoaşterea faptelor. Apusul se uni cu sinodul astfel adunat, fără papa şi în contra papei, şi adunarea căpătă astfel caracterul său de ecumenicitate.

Toate împrejurările acestui mare fapt din istoria bisericească probează în chip vădit că în veacul al şaselea nu erau cunoscute nici măcar la Roma pretinsele prerogative ce se atribuie astăzi Papalităţii.

Discuţiile ce au avut loc la sfârşitul acestui veac între Ioan Postnicul, urmaşul lui Evtihie pe scaunul Constantinopolei, şi papa Grigorie cel Mare, arată în chip vădit acelaşi adevăr.

Am arătat deja că titlul de *ecumenic* fusese dat *prin onoare* episcopului Romei în sinodul de la Chalcedon; că papa Felix se silise a da scaunului său titlul de *catholic* în acelaşi înţeles; şi că nişte călugări răsăriteni numiseră pe papa Agapit patriarh *ecumenic.* La Constantinopole se ţinea socoteală fără îndoială de aceste *antecedente.* Împăraţii ţineau a înălţa pe patriarhul acestei capitale, pe care ei o numeau *noua Romă,* la acelaşi grad de onoare ca şi cel al *Vechii Rome,* lăsându-i însă rangul al doilea doar sub raportul vechimii. Deci împăratul Mavrichie dădu lui Ioan Postnicul titlul de *patriarh ecumenic.*

Papa Pelaghie al II-lea, apoi următorul său, Grigorie cel Mare, protestară contra acestui titlu. Grigorie scrise atunci renumitele scrisori ce osândesc într-un chip foarte hulitor Papalitatea modernă. Vom da din ele câteva rânduri.

La începutul *episcopatului său,* Grigorie adresă o *scrisoare* duhovnicească patriarhilor Ioan al Constantinopolei, Evloghie al Alexandriei, Grigorie al Antiohiei, Ioan al Ierusalimului şi lui Anastasie, vechi patriarh al Antiohiei, prietenul său. Dacă s-ar fi considerat şeful şi suveranul Bisericii de *drept divin,* el s-ar fi adresat desigur patriarhilor ca unor subordonaţi; s-ar găsi în această circulară oarecari urme ale superiorităţii sale. Este însă cu totul altminteri. În circulară el stăruie îndelung asupra *datoriilor* episcopatului şi nici cugetă măcar a vorbi de *drepturile* ce i-ar fi conferit demnitatea sa. El insistă cu deosebire asupra datoriei episcopului de a nu se lăsa a fi înlănţuit de grija lucrurilor din afară şi sfârşeşte circulara sa făcându-şi mărturisirea de credinţă, spre a proba că era în comuniune cu toţi patriarhii, şi prin ei cu toată Biserica.[206] Această tăcere a Papei Grigorie asupra pretinselor *drepturi* ale Papalităţii e deja foarte semnificativă prin sine însăşi, şi teologii romani s-ar găsi în impas vrând să o explice. Ce ar putea ei deci opune scrisorilor din care avem să traducem câteva extracte, şi în care papa Grigorie condamnă în modul cel mai expres ideea fundamentală ce ei ar voi să ne dea despre Papalitate, adică caracterul universal al autorităţii sale?

Grigorie către Ioan, Episcopul Constantinopolei:

„Frăţia Voastră îşi aduce aminte de pacea şi frăţeasca unire de care se bucura Biserica când aţi fost ridicat la vrednicia arhierească. Nu înţeleg deci cum aţi cutezat a urma duhului îngâmfării şi aţi încercat a lua un titlu care poate pricinui sminteală în sufletul tuturor fraţilor. Mă mir despre aceasta, cu atât mai mult cu cât îmi aduc aminte că aţi fugit, neprimind episcopatul. Cu toate acestea, astăzi voiţi a-l exercita ca şi cum aţi fi alergat înaintea lui, sub stăpânirea unor dorinţe ambiţioase. Voi care ziceaţi sus şi tare că eraţi nevrednic de episcopat, de abia aţi fost ridicat şi, dispreţuind pe fraţii Voştri, aţi ambiţionat a avea singur titlul de episcop. Pelaghie, cel dinaintea mea, de sfântă amintire, adresase Sanctităţii Voastre observaţii foarte aspre în aceasta privinţă. El a respins, din pricina titlului trufaş şi îngâmfat ce aţi luat, actele sinodului pe care l-aţi adunat în cauza fratelui nostru şi împreună episcop Grigorie, şi a oprit de a mai comunica cu voi pe arhidiaconul pe care-l trimisese, după obicei, la curtea împăratului. După moartea lui Pelaghie, fiind ridicat, cu toată nevrednicia mea, la cârma Bisericii[207], am avut grijă a îndemna pe Frăţia Voastră, nu prin scris, ci prin viu grai, mai întâi prin trimişii mei[208], apoi prin mijlocirea fiului nostru duhovnicesc, diaconul Savinian, ca să părăsiţi o asemenea părere de sine-vă. Am oprit pe acest din urmă de a fi în comuniune cu voi dacă aţi refuza să ascultaţi cererea mea, spre a însufla Sanctităţii Voastre ruşinea de ambiţia Voastră, înainte de a merge prin căile canonice dacă ruşinea nu v-ar vindeca de o trufie pe atât de lumeaţă, pe cât şi vinovată. După cum, înainte de a tăia cangrena, trebuie a pipăi cu blândeţe rana, vă rog, vă cer, stărui cu cea mai mare blândeţe ce îmi este cu putinţă ca Frăţia Voastră să Vă împrotiviţi tuturor linguşitorilor cari vă dau un titlu greşit, şi să nu consimţiţi a Vă atribui un titlu pe atât de nebunesc pe cât şi trufaş. Într-adevăr plâng; şi din adâncul inimii pun pe seama păcatelor mele faptul că fratele meu nu a voit a urma smerenia, el care n-a fost aşezat în vrednicia episcopală decât pentru a readuce sufletele altora la smerenie; că acel ce învaţă pe alţii adevărul, n-a voit nici el însuşi a-l învăţa, nici a consimţi, cu toate rugăciunile mele, ca să iau eu sarcina aceasta.”

„Cugetaţi deci, vă rog, că prin această cutezătoare încredere în sine pacea Bisericii întregi este turburată, şi că sunteţi vrăjmaşul *harului ce s-a dat tuturor deopotrivă.* Cu cât veţi creşte în acest har, cu atât veţi fi mai umil în ochii voştri; şi veţi fi cu atât mai mare, cu cât veţi fi mai depărtat de a hrăpi acest titlu extravagant şi trufaş. Veţi fi cu atât mai bogat, cu cât veţi căuta mai puţin a despoia pe fraţii voştri în folosul vostru. Deci, prea iubite frate, iubiţi smerenia din toată inima voastră; căci ea este cea care păstrează unirea între fraţi, şi *care păstrează unitatea în Sfânta Biserică Sobornicească.*

„Când apostolul Pavel a auzit pe oarecari credincioşi zicând: *Eu sunt al lui Pavel, eu al lui Apollo, iar eu al lui Petru,* nu a putut să privească, fără groază, cum se sfâşia trupul Domnului, alipindu-i-se mădularele la

mai multe capete, şi a strigat: *Au doară Pavel s-a răstignit pentru voi? Sau în numele lui Pavel v-aţi botezat?* Dacă el nu voia ca mădularele trupului Domnului *să fie alipite bucăţică cu bucăţică la alte capete decât al lui Hristos, deşi acele capete erau ale apostolilor,* voi ce veţi răspunde lui Hristos, care este capul Bisericii universale, ce-i veţi *zice* la judecata cea de pe urmă, voi care, prin titlul vostru de *universal,* voiţi a îngenunchia toate mădularele sale? Pe cine, spuneţi-mi vă rog, pe cine urmaţi prin acest titlu nepotrivit, dacă nu pe acela care, dispreţuind leghioanele îngerilor ce erau tovarăşii săi, se sili a se urca în vârf, ca să nu se supună nimănui şi să fie singur mai presus de ceilalţi, zicând: *în cer mă voi sui, deasupra stelelor cerului voi înălţa scaunul meu, şedea-voi pre muntele cel înalt, preste munţii cei înalţi cari sunt spre miazănoapte. Sui-mă-voi deasupra norilor, fi-voi asemenea celui Prea Înalt?*

„Ce sunt fraţii voştri, toţi episcopii Bisericii soborniceşti, dacă nu stelele cerului? Viaţa lor şi învăţătura lor strălucesc, într-adevăr, printre păcatele şi greşalele oamenilor, ca stelele întru întunericul nopţii. Când, printr-un titlu ambiţios, voiţi a vă înălţa mai presus de ei, şi a înjosi titlul lor faţă de al vostru, ce ziceţi alta, dacă nu aceste cuvinte: *„În cer mă voi sui, deasupra stelelor cerului voi înălţa scaunul meu”?* Au nu sunt toţi episcopii norii cari varsă ploaia învăţăturii, şi cari sunt brăzdaţi de fulgerele faptelor lor celor bune? Frăţia Voastră dispreţuindu-i, silindu-vă a-i pune la picioarele Voastre, ce ziceţi alta, de nu acest cuvânt al vechiului vrăjmaş: *„Sui-mă-voi deasupra norilor”?* Eu unul, când văd toate acestea cu ochii plini de lacrimi, mă tem de judecăţile cele tainice ale lui Dumnezeu; lacrimile mele curg în şiroaie, suspinurile mele ies din inimă, pentru că *Stăpânul meu Ioan,* un om atât de sfânt, de o atât de mare înfrânare şi smerenie, amăgit prin linguşirile oamenilor săi a putut a se înălţa până la o aşa treaptă a îngâmfării încât, prin dorirea unui titlu nepotrivit, se sileşte a fi asemenea aceluia care, vrând a fi din mândrie asermenea cu Dumnezeu, pierdu harul asemănării dumnezeieşti ce îi fusese dat, şi care pierdu adevărata fericire pentru că râvni o slavă deşartă. Petru, cel dintâi dintre apostoli şi mădular al Bisericii celei sfinte şi universale, Pavel, Andrei, Ioan — au nu sunt ei capii oarecăror popoare? Şi cu toate acestea, toţi sunt *mădulare* sub *un singur cap.* Şi ca să zic în scurt, sfinţii *înainte de lege,* sfinţii *sub lege,* sfinţii *sub har,* au nu alcătuiesc ei toţi trupul Domnului? Au nu sunt ei mădulare ale Bisericii? Şi niciunul dintre ei n-a voit a fi numit *universal.* Recunoaşteţi deci, Fericirea Voastră, cât vă îngâmfaţi în sine-vă când revendicaţi un titlu ce nici unul n-a avut cutezanţa a şi-l însuşi!

„Frăţia Voastră o ştie: oare nu preacinstitul Sinod de la Chalcedon a dat onorificul titlul de *universal* episcopilor acestui scaun apostolic, al căruia, din voinţa lui Dumnezeu, sunt slujitor? Şi totuşi nici unul n-a voit a îngădui ca să i se dea acest titlu; nici unul nu şi-a atribuit acest titlu cutezător, temându-se ca nu cumva, atribuindu-şi o cinste deosebită în vrednicia episcopatului, să nu pară a o refuza tuturor fraţilor.

„(...) Domnul, vrând a rechema către smerenie inimile încă slabe ale ucenicilor săi, le-a zis: *Dacă cineva vrea să fie întâi între voi, să fie cel mai mic dintre toţi;* ceea ce ne face a cunoaşte lămurit că cel într-adevăr înălţat este acela care se smereşte în cugetările sale. Să ne termem deci de a fi din numărul acelora cari caută locurile întâi în sinagoguri, închinăciunile prin târguri, şi cari iubesc a fi numiţi învăţători între oameni. Căci Domnul a zis ucenicilor săi: *Nu vă numiţi învăţători, căci nu aveţi decât un singur învăţător, şi voi sânteţi toţi fraţi. Nici vă numiţi părinţi, căci nu aveţi decât un Părinte.*

„Ce veţi zice deci, prea iubite frate, la înfricoşata judecată cea de apoi, voi care doriţi nu numai a fi numit Părinte, ci încă *Părinte universal al lumii?* Luaţi aminte deci la relele însuflări; fugiţi de tot sfatul smintitor. *Cu neputinţă este,* într-adevăr, *să nu vie smintelele dar,* cu toate acestea, *vai aceluia prin care vin.* În urma titlului vostru viclean şi plin de slavă deşartă, Biserica e dezbinată şi inimile tuturor fraţilor sunt întru sminteală.

„(...) Am căutat o dată şi de două ori, prin trimişii mei şi prin vorbe smerite, a îndrepta păcatul ce s-a săvârşit *împrotiva Bisericii întregi;* astăzi scriu eu însumi. Nu am lăsat nimic din ceea ce smerenia îmi cerea să împlinesc ca o datorie. De nu voi culege din certarea mea decât dispreţ, nu-mi va rămânea decât mijlocul de a apela *la Biserică.“*

Din această primă scrisoare a papei Grigorie cel Mare se vede: 1. că autoritatea bisericească ţine de *episcopat,* iar nu de cutare episcop, oricât de înalt ar fi rangul său în ierarhia bisericească; 2. că nu apăra *cauza sa* particulară contra lui Ioan al Constantinopolei, *ci cauza întregii Biserici;* 3. că nu avea dreptul a

judeca el însuşi această cauză, ci trebuia să o supună *Bisericii;* 4. că titlul de episcop *universal* este contrar cuvântului lui Dumnezeu, plin de slavă deşartă şi viclean; 5. că nici un episcop, cu toată înălțarea rangului său în ierarhia bisericească, nu poate pretinde o autoritate universală, fără a ataca drepturile episcopatului întreg; 6. că nici un episcop în Biserică nu se poate pretinde părinte al tuturor creştinilor, fără să-şi atribuie un titlu contrar evangheliei, plin de slavă deşartă şi viclean.

După ce Ioan al Constantinopolei primi de la Împăratul titlul său de *universal,* Grigorie scrise scrisoarea următoare către principe[209]:

„Prea evseviosul nostru stăpân lucrează cu înțelepciune căutând a săvârşi pacea Bisericii, pentru a ajunge să redea pacea împărăției sale, bine vrând a îndemna pe preoți la înțelegere şi la unire. O doresc cu ardoare şi, pe cât îmi stă în putință, ascult de preînălțatele voastre porunci. Însă fiindcă nu e vorba de pricina mea, ci de a lui Dumnezeu; fiindcă nu eu singur sunt turburat, ci toată Biserica este răscolită; fiindcă canoanele, preacinstitele sinoade şi poruncile Domnului Nostru Iisus Hristos însuşi sunt lovite prin născocirea unui oarecare cuvânt trufaş şi plin de slavă deşartă, tăiați, preaevsevioase Stăpâne, acest rău, şi dacă bolnavul se va împrotivi, strângeți-l în legăturile autorității Voastre imperiale. Înlănțuind astfel de lucruri, veți da libertate întregii obşti, şi prin tăieri de acest fel veți micşora răul din imperiul vostru.

„Toți cei ce au citit Evanghelia ştiu că purtarea de grijă a întregii Biserici a fost încredințată de către însuşi Domnul, Sfântului Petru, cel întâi dintre apostoli. Într-adevăr, lui i s-a zis: *Petre, mă iubeşti tu? Paşte oile mele.* Lui i s-a zis: *Satana a cerut să te cearnă ca grâul; dar vezi, m-am rugat pentru tine ca să nu piară credința ta; iar tu oarecând întorcându-te, întăreşte pre frații tăi.* Şi i s-a zis încă: *Tu eşti Petru, şi pre această piatră voi zidi Biserica mea, şi porțile iadului nu o vor birui pre dânsa; şi îți voi da ție cheile împărăției cerurilor; şi oricâte vei lega pre pământ vor fi legate şi în cer, şi oricâte vei dezlega pre pământ, vor fi dezlegate şi în cer.* El dar a primit cheile împărăției cereşti; puterea de a lega şi dezlega i-a fost dată lui, şi i s-a încredințat purtarea de grijă a întregii Biserici şi întâietatea, şi cu toate acestea el nu s-a numit *apostol universal.* Însă acel Ioan, om preasfânt şi fratele meu întru preoție, se sileşte a lua titlul de e*piscop universal!* Sunt nevoit a striga şi a zice: *O timpuri! O moravuri!”*

Nu voim a lăsa să treacă aceste cuvinte ale Sfântului Grigorie fără a face să reiasă din ele toată importanța. Precum vedem, marele dascăl înțelege textele din Evanghelie privitoare la Sf. Petru în sensul cel mai favorabil acestui apostol. El înalță pe Petru ca având *întâietatea* în colegiul apostolic, ca fiind însărcinat de către însuşi Domnul cu purtarea de grijă a întregii Biserici. Ce conchide el din aceasta? De când papii au abuzat de textele ce el citează, pentru a-şi atribui în Biserică o autoritate *universală* şi *absolută,* se ştie cum raționează ei. Dânşii dau mai întâi cuvintelor evanghelice înțelesul cel mai larg, cel mai absolut, şi le aplică apoi lor înşile, în calitate de urmaşi ai Sfântului Petru. Papa Grigorie lucrează cu totul altminteri; el apropie de prerogativele lui Petru smerenia sa, care l-a oprit de a-şi însuşi o autoritate *universală;* el cugetă chiar atât de puțin a se da drept moştenitorul lui Petru, încât nu citează pilda acestui apostol decât spre a înfrunta pe Ioan al Constantinopolei şi pe toți aceia cari în Biserică ar vrea să-şi atribuie o autoritate *universală.* El atacă deci, prin pilda Sfântului Petru, autoritatea ce papii şi-au însuşit în numele Sfântului Petru şi ca următori ai Sfântului Petru !

Papa Grigorie continuă:

„(...) Au doară, prea evseviosule stăpâne, pricina mea apăr în această împrejurare? Au doară de o nedreptate particulară voiesc a-mi răzbuna? Nu, e vorba de pricina Atotputernicului Dumnezeu, de pricina Bisericii universale.

„Cine este acela care, împrotiva preceptelor Evangheliei şi a hotărârilor canoanelor, are cutezanța a hrăpi un nou titlu? Să dea Dumnezeu să nu fie decât unul care, fără a voi să micşoreze pe ceilalți, să dorească a fi el însuşi *universal!...*

„Biserica Constantinopolei a dat episcopi cari au căzut în adâncul ereziei şi chiar au devenit ereziarhi. De acolo a ieşit Nestorie care, cugetând că ar fi două fețe (persoane) în Iisus Hristos, mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni, pentru că nu credea că Dumnezeu se poate face om, s-a coborît astfel până la rătăcirea

iudeilor. De acolo a ieşit Machedonie, care tăgăduia că Sfântul Duh este Dumnezeu deofiinţă cu Tatăl şi cu Fiul. Dacă deci hrăpeşte cineva în Biserică un titlu ce cuprinde în el pe toţi credincioşii, atunci Biserica *universală* — o, blasfemie! — va cădea cu dânsul, fiindcă se numeşte pe sine *universalul.* Să lepădăm deci toţi creştinii acest titlu hulitor, acest titlu care răpeşte cinstea preoţească tuturor preoţilor, de îndată ce e nebuneşte uzurpat de către unul singur.

„Un lucru este sigur, că acest titlu a fost dat pontifului roman de către preacinstitul Sinod de la Chalcedon, pentru a onora pe preafericitul Petru, verhovnicul apostolilor. Dar nici unul din ei n-a primit a se sluji de acest titlu deosebit, temându-se ca nu cumva, dacă s-ar da ceva deosebit unuia singur, toţi preoţii să fie lipsiţi de cinstea ce li se cuvine. Cum de oare, atunci când noi nu râvnim la slava unui titlu ce ni s-a oferit, un altul are îndrăzneala de a-l lua, când nu i s-a dat de nimeni?“

Acest pasaj al papei Grigorie este foarte vrednic de luare aminte. El afirmă mai întâi că cinstea de a fi numiţi *universali* a fost oferită episcopilor Romei de către un sinod*;* oare sinodul ar mai fi făcut acest lucru întru cinstirea acelor episcopi, dacă ar fi crezut că ei aveau *de drept divin o autoritate universală?* Grigorie ne mai asigură că sinodul a voit să cinstească pe episcopii Romei *întru cinstirea Sfântului Petru;* el nu credea deci că *autoritatea universală* le-ar veni ca o *moştenire de la acest apostol.* Biserica Romei cu dreptate se proslăveşte prin Sf. Petru, pentru că el a făcut-o vestită prin mucenicia sa. Deci întru pomenirea acestei mucenicii şi *pentru a cinsti* pe cel întâi dintre apostoli, Sinodul Ecumenic din Chalcedon ar fi *oferit* episcopilor Romei un titlu *onorific.* Cum se unesc aceste fapte constatate de papa Grigorie cu pretenţiile episcopilor actuali ai Romei, cari se cred învestiţi *de drept divin,* nu numai cu titlul de *epscop universal,* de *părinte obştesc al credincioşilor,* ci şi cu *o suveranitate universală?*

Aceste scrisori ale papei Grigorie sunt documente nerecuzabile, care atestă că Biserica Universală s-a mişcat de îndată ce a văzut ivindu-se în sânul său prima licărire a unei puteri *universale,* rezidând într-un singur episcop. Biserica întreagă a înţeles că o astfel de autoritate nu se putea stabili fără ca întreg episcopatul să fie lipsit de *drepturile* sale; într-adevăr, după aşezământul dumnezeiesc ocârmuirea Bisericii este sobornicească (sinodală); deci autoritatea nu poate sta decât în corpul păstorilor legitimi, iar nu într-un păstor particular. Nu se poate cineva pronunţa pentru autoritatea universală a unuia singur, fără a distruge principiul dumnezeiesc al orânduirii Bisericii.

Acest adevăr reiese cu evidenţă din scrierile papei Grigorie cel Mare.

El scrise tot asupra acestui subiect lui Evloghie, episcopul Alexandriei, şi lui Anastasie, episcopul Antiohiei. El le spune: „Acum opt ani, pe când vieţuia încă predecesorul nostru Pelaghie, de sfântă amintire, confratele nostru şi împreună episcop Ioan, luând prilej dintr-o altă afacere, adună un sinod în oraşul Constantinopole şi se sili a lua titlul de *universal;* de îndată ce predecesorul meu avu cunoştinţă despre aceasta, trimise scrisori prin care, în puterea autorităţii Sfântului Apostol Petru, casă actele acestui sinod.”

Teologii romani au abuzat într-un chip straniu de acest pasaj în favoarea sistemului lor. Dacă ei l-ar fi comparat cu celelalte texte ale papei Grigorie, relative la acelaşi subiect, şi cu întregul doctrinei sale, s-ar fi convins de două lucruri: 1. că Grigorie nu înţelegea aici decât întâietatea acordată episcopului Romei de către sinoade, din cauza vredniciei scaunului său, proslăvit prin mucenicia Sfântului Petru, *cel întâi* dintre apostoli; 2. că nu era vorba, în sinodul de la Constantinopole, decât de o afacere particulară, privitoare la disciplină, şi în care preotul învinuit făcuse recurs la Roma. Episcopul Romei, Pelaghie, era deci judecător în ultima instanţă în această afacere; el era judecător în ultima instanţă în virtutea întâietăţii *acordate* scaunului său; această întâietate fusese acordată scaunului său din cauza Sfântului Petru; Sinodul de la Chalcedon, *pentru a cinsti pe Sf. Petru,* oferise de asemenea episcopilor Romei titlul de *universali,* după cum ne-o spune papa Grigorie. Însă e departe de la aceasta până la *o suveranitate de drept divin,* care să aparţină papilor *prin succesiune de la Sf. Petru.* Romanii au văzut toate acestea în textul de mai sus al papei Grigorie, dar au evitat cu îngrijire a mai cita celelalte texte, care determină înţelesul celui din urmă şi ne fac a cunoaşte adevărata doctrină a acestui papă. Metoda a fost adeseori folosită în citările lor, împrumutate ori de la sinoade, ori de la Părinţii Bisericii, aşa cum am dovedit.

Papa Grigorie adaugă:

„După cum bine ştie Fericirea Voastră, pe care vă venerez într-un mod deosebit, titlul de *universal a* fost oferit de către sfântul Sinod din Chalcedon episcopului scaunului apostolic, al căruia slujitor sunt prin harul lui Dumnezeu. Dar nici unul din predecesorii mei n-a voit a se sluji *de acest cuvânt necuvios,* pentru că, într-adevăr, *dacă un patriarh este numit universal, se ridică celorlalţi titlul de patriarh.* Departe, foarte departe de tot sufletul creştin voinţa de a hrăpi ceva care să poată micşora, câtuşi de puţin, cinstea fraţilor săi! Când noi refuzăm o cinstire ce ne-a fost oferită, cugetaţi cât este de infam a o vedea hrăpindu-se cu silnicie de către un altul."

Teologii romani s-au ferit mult de a atrage luarea aminte asupra acestui pasaj, în care papa Grigorie se consideră ca *un patriarh,* egal celorlalţi *patriarhi;* în care el zice lămurit că, dacă unul din patriarhi se pretinde *universal,* ceilalţi, prin aceasta chiar, nu mai sunt patriarhi. Această doctrină se potriveşte foarte bine cu aceea *a întâietăţii* acordate patriarhului Romei din cauza Sfântului Petru şi în amintirea *muceniciei* suferite la Roma de *întâiul dintre apostoli*; dar poate ea să se acorde cu *o suveranitate* **universală,** *venind de drept divin* episcopilor Romei prin Sf. Petru, *pretinsul lor* predecesor? Evident că nu.

Sf. Grigorie continuă a expune o doctrină opusă actualului sistem papal:

„Pentru aceasta", zice el, „Fericirea Voastră să nu dea nimănui, în scrisorile sale, titlul de *universal* — ecumenic — pentru a nu se lipsi de ceea ce i se cuvine, oferind altuia o cinste *ce nu i se cuvine.* În ce mă priveşte, deşi sunt despărţit de voi prin lunga depărtare de pământ şi de mare, vă sunt cu toate acestea strâns unit cu inima. Am încredere că şi simţămintele Fericirii Voastre sunt tot astfel pentru mine; deci de mă iubiţi precum vă iubesc eu, spaţiul nu ne mai desparte. Să mulţumim deci acelui grăunte de muştar, care era într-adevăr mic şi neînsemnat la înfăţişare, dar care, întinzând în toate părţile ramurile sale ieşite din aceeaşi rădăcină, s-a făcut sălaş tuturor pasărilor cerului! Să mulţumim de asemenea aluatului care, întocmit din trei măsuri de făină, a format în unitate masa întreagă a neamului omenesc. Să mulţumim iarăşi pietricelei care, dezlipită fără silă din munte, a cuprins toată faţa pământului, şi care s-a întins până la măsura de a face din neamul omenesc, adus la unitate, trupul Bisericii universale, făcând chiar ca deosebirea feluritelor părţi să slujească la a strânge din nou legăturile unităţii!

„Din aceasta urmează că nu suntem depărtaţi de voi, fiindcă suntem *una* în Cel ce este pretutindeni. Să-i mulţumim dar pentru că a nimicit duşmăniile într-atâta încât, prin întruparea sa, nu a mai fost în tot universul decât o singură turmă şi un singur staul, sub un singur păstor, care este El Însuşi. Să ne aducem aminte totdeauna de aceste încunoştiinţări ale propovăduitorului adevărului: *Siliţi-vă a păzi unitatea duhului întru legătura păcii* (Efes. 4, 3). *Pacea să urmaţi cu toţii şi sfinţenia, fără de care nimeni nu va vedea pre Domnul* (Evrei 12, 14). Acelaşi zicea către **ucenicii săi:** *De este cu putinţă, cât atârnă de la voi, cu toţi oamenii aveţi pace* (Romani 12, 18). El ştia că cei buni nu puteau avea pace cu cei răi; pentru aceasta a zis mai întâi, precum ştiţi: *De este cu putinţă.*

Să ne oprim un moment asupra acestui pasaj din scrisoarea papei Grigorie. Nu este oare vrednic de luat aminte că, vorbind de Biserică ca de *o singură* turmă sub cârmuirea unui *singur* păstor, care este Iisus Hristos, el zice lămurit că Iisus Hristos este singurul păstor *văzut* al Bisericii sau, ceea ce e acelaşi lucru, că este păstorul ei *în omenitatea sa, în trupul său,* după înţelesul tare al expresiei *in carne sua?* Au nu prin aceasta se exclude toată ideea de păstor *universal,* care să înlocuiască şi să reprezinte pe Iisus Hristos? Au nu se distrug, prin urmare, cu un singur cuvânt toate pretenţiile Papalităţii moderne şi se reduce adevărata Papalitate la *o întâietate* stabilită de Biserică?

Luăm aminte iarăşi că papa Grigorie, citând Epistola *către Romani,* numeşte pe aceşti *romani* ucenicii *Sfântului Pavel.* Sf. Pavel n-a scris epistola sa către creştinii din Roma decât în anul 58 de la Iisus Hristos; nu erau atunci la Roma decât puţini creştini, cari nu formau Biserica propriu zisă, şi care se adunau la unul dintre ei, anume Acvila. Ei veniseră la Roma din diferite ţări, creştinate de Sf. Pavel; pentru aceasta papa Grigorie îi numeşte *ucenicii* acestui apostol. Ei îi scriseră, rugându-l să vină să-i viziteze şi să-i înveţe. Pavel le răspunse prin epistola sa, în care le făgădui că va binevesti şi la Roma. El s-a dus acolo *după doi ani.* Găsi acolo iudei cari încă nu cunoşteau pe creştini decât din nume, cari, prin urmare, nu fuseseră încă creştinaţi de Sf. Petru, apostolul lor special. Pavel întemeie o Biserică la Roma şi puse episcop pe Linus, ucenicul său, pe care Tertullian, Sf. Irineu şi Evsevie îl numără ca *cel întâi* episcop al Romei, după cum am văzut mai sus.

Înaintea acestor fapte, ce ajunge a fi pretinsul episcopat al Sfântului Petru la Roma, pe care ultramontanii îşi sprijină toate sistemele lor? E vădit că Sf. Petru n-a venit la Roma decât cu puțin timp înainte de a suferi mucenicia. Aşadar *pe temeiul muceniciei* celui *întâi* dintre apostoli, iar nu din pricina episcopatului său la Roma, *acordară* sinoadele, precum acelea de la Chalcedon şi de la Sardica, privilegii speciale episcopului Romei.

De aceea, în scrisoarea sa către patriarhi, papa Grigorie nici nu caută a-şi însuşi, prin drept de moştenire apostolică de la Sf. Petru, o autoritate ce nu avea; ba încă cu dreptate face a se urca Biserica sa la Sf. Pavel, iar nu la Sf. Petru. Deci dacă într-un loc el numeşte autoritatea predecesorului său *autoritatea Sfântului Petru,* nu înțelege prin aceasta decât drepturile ce primiseră episcopii Romei de la sinoade *pentru cinstirea lui Petru, care* înălțase Biserica Romei prin moartea sa cea proslăvită.

Oare se poate recunoaşte în scrisoarea papei Grigorie către patriarhi limbajul unui superior către subordonanții săi? Grigorie, în calitatea sa de *întâi episcop* al Bisericii, de *întâi între patriarhi,* ia inițiativa de a atrage luarea aminte celorlalți patriarhi, *frații săi,* asupra uzurpărilor unuia dintre ei; *îi roagă* a se uni cu el şi a se împrotivi la ceea ce el priveşte ca o nenorocire pentru întreg episcopatul, chiar pentru Biserica *universală.* El nu face cea mai uşoară aluzie la autoritatea superioară ce ar fi posedat-o; el nu apelează pentru aceasta decât la preceptele divine şi la canoane, contra unei uzurpări pe care o califică ca *diavolică.* Încă o dată, oare acesta poate fi limbajul unui şef, al unui monarh *universal?* Bineînțeles că nu. Nu poate citi cineva frumoasa scrisoare a papei Grigorie către patriarhii Antiohiei şi Alexandriei, fără a se încredința că Papalitatea, astfel cum se pretinde a fi astăzi *de drept divin,* îi era necunoscută; că el se ridică contra unor tendințe ce se pot privi ca primele încercări de jurisdicție *universală;* că el priveşte aceste prime încercări ca o întreprindere capabilă de a turbura Biserica, şi *atentatorie* la drepturile preoției întregi. El a dat poate prea multă importanță unui titlu curat *onorific* şi care nu izvora decât de la autoritatea imperială; însă dânsul vedea sub acest titlu o întreprindere anticanonică şi cele dintâi încercări de Papalitate *universală.* Ce ar zice el oare de Papalitatea de astăzi, cu toate pretențiile moderne? S-ar arăta, cu dreptate, cel mai mare vrăjmaş al ei şi ar vedea în ea izvorul tuturor relelor de care e împovărată Biserica de atâtea veacuri.

Patriarhul Alexandriei nerăspunzându-i, Grigorie îi scrise rugându-l să-i facă cunoscut părerea sa.[210] Între acestea, Ioan al Constantinopolei muri. Grigorie scrise îndată lui Chiriac, următorul acestui episcop, care îi trimise o scrisoare de comuniune. El îl felicită pentru credința sa, însă stăruie din nou asupra titlului de *universal,* ce luase după pilda predecesorului său:

„Noi vom avea într-adevăr pace între noi”, îi zice el[211], „dacă veți părăsi trufia unui titlu lumesc, după cuvântul Învățătorului Neamurilor: O, *Timothee, lucrul cel încredințat ție păzeşte, depărtându-te de glasurile deşarte* (1 Tim. 6, 20). Într-adevăr este foarte nedrept ca aceia ce au ajuns a fi vestitorii smereniei să se împodobească cu un deşert titlu de trufie; propovăduitorul adevărului zicând: *Iară mie să nu-mi fie a mă lăuda, fără numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos* (Galat. 6, 14), acela deci este cu adevărat slăvit, care se proslăveşte nu de *puterea vremelnică,* ci *prin faptul că suferă pentru numele lui Hristos.* Întru aceasta noi vă îmbrățişăm din toată inima, întru aceasta vă recunoaştem de preot, dacă, respingând zădărnicia titlurilor, veți ocupa un scaun sfânt cu o sfântă smerenie.

„Căci noi ne-am fost smintit pentru un titlu vinovat; ne-am supărat pe voi pentru aceasta şi ne-am rostit cu îndrăzneală în această privință. Şi Frăția Voastră ştie că Cel ce este adevărul au zis că <<de îți vei aduce darul tău la altar, şi acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva asupra ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului şi mergi mai întâi de te împacă cu fratele tău, şi atunci venind adu darul tău>> (Mat. 5, 23-24.) Astfel, deşi toată greşala se şterge prin jertfă, răul smintelii a cărui pricina e cineva este atât de mare, încât Domnul nu primeşte de la cel vinovat jertfa care de obicei iartă greşala. Grăbiți-vă deci a curăți inima voastră de această sminteală, pentru ca să poată fi primită Domnului jertfa prinosului vostru.“

Grigorie, având prilej a scrie o a doua scrisoare lui Chiriac, revine asupra acestui subiect, fiind deosebit de însemnat pentru el:

„Nu aş putea”, zice el[212], „să vă arăt în această scrisoare cât de legat este sufletul meu de dragostea voastră; însă mă rog ca Dumnezeu cel atotputernic, prin darul harului său, să adauge încă această unire între

noi şi să nimicească orice prilej de sminteală, pentru ca sfânta Biserică, unită prin mărturisirea adevăratei credințe, ale cărei legături sunt strînse prin simțămintele reciproce ale credincioşilor, să nu sufere nici o jignire din discuțiile ce preoții ar putea avea între ei. Cât pentru mine, cu toate cele ce zic şi prin împrotivirea ce fac unor fapte îngâmfate, eu păstrez, mulțumită lui Dumnezeu, dragostea în fundul inimii mele, şi susținând îndeafară cerințele dreptății, nu resping din lăuntrul meu pe acelea ale dragostei şi ale iubirii.

„Plătiți-mi şi voi cu întoarcere simțămintele mele, şi respectați drepturile păcii şi ale dragostei, pentru ca, rămânând uniți în duh, să nu lăsăm să fie între noi nici o pricină de dezbinare. Vom putea mai cu lesnire dobândi harul Domnului, dacă ne vom înfățişa înaintea lui cu inimi unite."

Chiriac nu fu mişcat nicidecum de îndulcitoarele îndemnuri ale lui Grigorie, care scrise după câtva timp patriarhului Antiohiei, spre a-i imputa prieteneşte că nu dă destulă luare aminte uzurpării fratelui lor din Constantinopole. Din această scrisoare se vede că patriarhul Antiohiei se temea să nu-şi atragă dizgrația împăratului dacă s-ar rosti contra patriarhului Constantinopolei. El scrise lui Grigorie, prietenul său, o scrisoare foarte măgulitoare. Dar marele papă îi răspunse[213]: „Fericirea Voastră, după cum văd, a voit ca scrisoarea sa să fie asemenea albinei care poartă miere şi ac, pentru a mă sătura de miere şi apoi a mă împunge. Dar am găsit aici prilej a cugeta asupra acestui cuvânt al lui Solomon: *Mai vrednice de credință sunt ranele prietenului, decât sărutările cele de bună voie ale vrăjmaşului* (Pilde 27, 6).

„Cât pentru ceea ce-mi spuneți asupra titlului care m-a smintit, că trebuie să cedez, pentru că lucrul nu are însemnătate, şi împăratul mi-a scris tot asemenea. Ceea ce el mi-a zis în virtutea puterii sale, ştiu că voi mi-o ziceți din iubire. Nu mă mir defel că aflu în scrisoarea voastră aceleaşi expresii ca în aceea a Împăratului, căci dragostea şi puterea au între ele multe raporturi: amândouă sunt în întâiul rang, şi vorbesc totdeauna cu autoritate.

„Când am primit scrisoarea sinodală a fratelui nostru şi împreună episcop Chiriac, am crezut de datoria mea a nu întârzia să-i răspund, cu tot titlul lumesc ce lua în scrisoarea sa, temându-mă să nu turbur unitatea sfintei Biserici; cu toate acestea, am avut grijă a-i face cunoscută părerea mea privitoare la acest titlu *măreț şi superstițios;* i-am spus că nu va putea avea pace cu noi dacă nu se va înfrâna a lua acest titlu trufaş, care nu este decât *o născocire a celui întâi apostat.* Nu trebuie dar să priviți afacerea ca fiind fără însemnătate, pentru că dacă noi o vom îngădui, *frângem credința întregii Biserici.* Voi ştiți că nu numai mulți eretici, dar şi ereziarhi au ieşit din Biserica Constantinopolei. Nemaivorbind de ocara adusă vredniciei Voastre, nu se poate tăgădui că dacă un episcop este numit *universal,* dacă acel *universal* cade, toată *Biserica se dărâmă*. Însă departe de mine ca să-mi plec urechea la o asemenea *nebunie,* la o asemenea *uşurătate!* Eu pun încrederea mea în Domnul cel atotputernic, care va împlini această făgăduință dată: *Că tot cela ce se înalță, smeri-se-va* (Luc. 14, 11)."

Nu s-ar putea aprecia mai înțelept de cum a apreciat Grigorie cel Mare gravele neajunsuri ce ar putea rezulta pentru Biserică dintr-o autoritate centrală, care ar pretinde a o *rezuma* şi a o *reprezenta.* Omul, orice ar fi el, şi adeseori chiar din cauza înaltei dregătorii cu care e învestit, este supus greşalei; *dacă el rezumă Biserica,* Biserica cade cu dânsul. Iată raționamentul papei Grigorie. El a prevăzut mult prea bine; iar Biserica Romană a căzut într-o mulțime de rătăciri, cu un papa care pretinde a o rezuma în persoana sa, fiindu-i personificarea infailibilă.

Din fericire Biserica lui Iisus Hristos nu este Biserica *unei epoci,* precum nici *a unui loc,* şi se poate osebi totdeauna prin mijlocul *criteriului catholic,* atât de neted formulat de către părinții Bisericii: Altminteri n-ar mai trebui să credem în făgăduințele lui Iisus Hristos; ar trebui să zicem într-un *mod absolut* ceea ce zicea papa Grigorie într-un mod relativ: *Universalul a căzut, toată Biserica a căzut!*

Se zicea la curtea Constantinopolei că Grigorie nu făcea un război atât de straşnic titlului de *universal* decât din gelozie contra episcopului Romei noi şi pentru a-l înjosi. Împăratul şi Chiriac îi scriseră în acest sens, cu tot respectul cuvenit; însă Grigorie făcu pe Chiriac să înțeleagă că rău îl judecaseră. El trimise la patriarh şi la împăratul pe diaconul Anatolie, pentru a-i scoate din amăgire, şi-l însărcină cu scrisori pentru împărat şi pentru patriarh. El zise acestuia din urmă, după ce i-a mulțumit de vorbele sale măgulitoare[214]: „Trebuie ca nu numai prin vorbe, ci prin fapte, să-mi mărturisiți mie şi tuturor fraților voştri strălucirea

dragostei voastre, grăbindu-vă de a renunța la un titlu trufaş care a fost pricină de sminteală pentru toate Bisericile. Împliniți acest cuvânt: *Siliți-vă a păzi unitatea duhului întru legătura păcii.* (Efes. 4, 3); şi iarăşi: *nu dați nici o pricină protivnicului vostru spre ocară* (1 Tim. 5. 14). Dragostea voastră va străluci dacă nu va exista dezbinare între noi pentru un titlu plin de slavă deşartă. Iau martor, în curăția inimii mele, pe Iisus, că nu vreau a pricinui sminteală nimănui, de la cel mai mic până la cel mai mare. Doresc ca toți să fie sus şi încărcați de cinste, numai ca acea *cinste* să nu răpească nimic din slava ce se cuvine lui Dumnezeu cel atotputernic. Într-adevăr, *cine voieşte a fi cinstit împrotiva lui Dumnezeu nu este nicidecum cinstit înaintea ochilor mei...* În această afacere, eu nu voiesc să jignesc pe nimeni; voiesc numai a apăra smerenia care place lui Dumnezeu şi pacea sfintei Biserici. Deci părăsiți lucrurile ce s-au adăugat mai nou în acelaşi fel cum au fost aşezate, şi vom avea între noi pacea cea mai curată întru Domnul. Cum pot există legături bune între noi, dacă simțămintele noastre nu sunt decât vorbe şi dacă ne-am răni prin faptele noastre?“

În scrisoarea către Împăratul, Grigorie se sileşte a combate argumentul ce-l scoteau din mica însemnătate a acestui titlu onorific, căruia cei din Constantinopole pretindeau a nu-i da atâta preț. „Rog Evlavia Voastră imperială”, zice el[215], „a lua bine seama că sunt lucruri uşoare, cari nu vatămă, dar că sunt şi altele foarte vătămătoare. Când va veni Antihrist şi se va numi pe sine *Dumnezeu,* acesta va fi un lucru cu desăvârşire deşert, dar care va fi foarte primejdios. Dacă nu voim a vedea în acest cuvânt decât numărul silabelor, nu vom găsi decât două *(De-us);* dar dacă am pricepe povara nedreptății acestui titlu, am găsi-o uriaşă. Eu zic, fără cel mai mic înconjur, că oricine *se numeşte episcop universal sau doreşte acest titlu este, prin trufia sa,* **înainte-mergătorul lui Antihrist,** pentru că el pretinde astfel a se înălța mai presus de ceilalți. Rătăcirea în care el cade vine de la o mândrie egală cu mândria lui Antihrist; căci, după cum acel Viclean ar voi a fi privit ca înălțat mai presus de ceilalți oameni, ca un Dumnezeu, tot aşa oricine doreşte a fi numit *singur episcop* se înalță pe sine mai presus de ceilalți.”

Astăzi se învață, în numele Bisericii şi în favoarea episcopului Romei, acea doctrină pe care papa Grigorie o înfiera cu atâta energie. Partizanii Papalității învață în toată vremea că papa are o autoritate *universală* — fiind *episcopul universal* — că, la drept vorbind, este *singurul episcop, izvorul* de unde curge toată *dregătoria bisericească,* cuprinzându-se şi *episcopatul,* care nu este decât într-un chip *indirect* şi *mijlocit* de drept dumnezeiesc.

Iată învățătura ce ar vrea să ne-o dea ei astăzi ca *învățătură catholică.* Au nu ştiu modernii noştri inovatori că papa Grigorie cel Mare a privit o asemenea doctrină ca *diavolică,* şi că a numit mai dinainte *Antihrist* pe acel papă învestit cu un pretins episcopat universal?

Papa Grigorie nu lua nici o hotărâre de seamă fără a o supune la cunoştința celorlalți patriarhi.

El scrise deci celui din Alexandria şi celui din Antiohia, arătându-le cum s-a purtat el în privința noului patriarh al Constantinopolei. Evloghie, patriarhul Alexandriei, se convinse şi scrise lui Grigorie că nu va da mai mult episcopului Constantinopolei titlul de *universal;* dar, crezând că măguleşte pe Grigorie, pe care-l iubea şi care îi făcuse servicii în mai multe ocazii, el îi dădu acest titlu lui însuşi şi scrise că, dacă nu-l dădea episcopului Constantinopolei, era pentru a se supune *poruncilor* lui Grigorie. Acesta-i răspunse îndată, şi găsim în scrisoarea sa pasajul următor, care va arăta ce idee avea Grigorie despre autoritatea sa ca episcop al Romei: „Fericirea Voastră a avut grija să ne spună că, scriind unora, nu le va da mai mult nişte titluri ce nu aveau ca izvor decât mândria, şi se serveşte în privința mea de expresia *după cum ați poruncit.* Vă rog să nu mă faceți să mai aud vreodată cuvântul *poruncă,* căci eu ştiu cine sunt şi cine sunteți. **Prin rangul vostru voi sunteți frații mei;** prin virtuțile voastre **sunteți părinții mei.** *N-am poruncit deci nicidecum. M-am îngrijit numai de a arăta nişte lucruri ce mi s-au părut folositoare.* Nu găsesc însă că Fericirea Voastră a voit să țină minte ceea ce tocmai eu voiam a încredința amintirii sale, căci am zis că *nu trebuia să-mi dați nici mie acest titlu, precum nici altora;* şi iată că, în subscrierea scrisorii Voastre, voi îmi dați mie ceea ce am lepădat, titlurile *trufaşe* de *universal* şi de *papă!* Rog pe dulcea Voastră Fericire să nu mai lucreze pe viitor astfel; căci *vă răpiți vouă înşivă ceea ce dați prea mult altora. Nu cer să sporesc în demnități, ci în virtuți. Eu nu privesc ca o cinstire ceea ce face pe frații mei să piardă din propria lor demnitate.* Cinstea mea este aceea a întregii Biserici. Cinstea mea este statornicia nestrămutată a fraților mei. Eu mă privesc într-adevăr ca cinstit atunci când nu se refuză nimănui cinstirea ce i se cuvine. Dacă Fericirea voastră îmi

zice *papă universal, tăgăduiți că ați fi voi înşivă ceea ce aş fi eu însumi:* Ferească Dumnezeu de a fi aşa! Departe de noi cuvintele care umflă deşertăciunea şi care lovesc dragostea creştină!“

Papa Grigorie condamna deci chiar în persoana episcopilor Romei titlul de *papă* ca şi pe cel de *universal;* el recunoaşte că patriarhul Alexandriei este egalul său, că nu are să-i dea porunci, că nu are prin urmare autoritate asupra lui.

Cum se poate împăca această doctrină ortodoxă a lui Grigorie cel Mare cu doctrina *modernă* care atribuie papei *o autoritate universală de drept divin?* Răspunză la această întrebare partizanii Papalității.

Papa Grigorie, consecvent cu sine însuşi, nu vede unitatea Bisericii decât în adevărata credință şi nu face niciodată cea mai uşoară aluzie la necesitatea de a fi cineva în comuniune cu Biserica Romei.

Nu trebuie să ne mirăm de aceasta; într-adevăr, el nu privea deloc scaunul Romei ca scaunul unic al Sfântului Petru; el recunoştea sus şi tare că scaunele Alexandriei şi Antiohiei erau, ca şi acela al Romei, scaunul celui dintâi dintre apostoli, şi că aceste trei scaune nu alcătuiau decât unul. Să cităm aceste cuvinte. Iată ce scrie el lui Evloghie, patriarhul Alexandriei[216]:

„Preadulcea Voastră Fericire mi-a vorbit mult în scrisoarea sa de scaunul Sfântului Petru, verhovnicul apostolilor, zicând că acest apostol viețuieşte încă acolo în urmaşii săi. Însă eu mă recunosc nevrednic nu numai de cinstea căpeteniilor, ci şi de a fi numărat în numărul credincioşilor. Cu toate acestea, am primit bucuros tot ce ați zis, pentru că vorbele Voastre privitoare la scaunul lui Petru veneau *de la acela care ocupă scaunul lui Petru.* O cinstire osebită n-are nici o încântare pentru mine; dar mă bucur mult că voi, care sunteți preasfânt, nu-mi atribuiți decât ceea ce vă dați vouă înşivă. Într-adevăr, cine nu ştie că Sfânta Biserică a fost întărită pe mărturisirea verhovnicului apostolilor, al cărui nume este semnul tăriei sufletului său, şi care a luat de la piatră numele său de Petru? Că lui i s-a zis de către Cel ce este Adevărul: *Ție voi da cheile împărăției cerurilor... Oarecând întorcându-te, întăreşte pre frații tăi... Simone, fiiul lui Iona, mă iubeşti tu? Paşte oile mele.* Pentru aceasta, deşi sunt numeroşi apostolii, singurul scaun al verhovnicului apostolilor a precumpănit prin *întâietatea* sa, care scaun există acum în trei locuri; căci el este acela ce a dat slavă şi cinste scaunului în care a binevoit a se odihni *(quiescere)* şi a-şi sfârşi viața de aici. El e cel ce a împodobit scaunul unde a trimis pe evanghelistul ce-i era ucenic. El e cel ce a întărit scaunul pe care a şezut timp de şapte ani, deşi a trebuit să-l părăsească. Deci fiindcă nu este decât un scaun unic al aceluiaşi apostol, şi acum sunt trei episcopi şezând pe acest scaun, prin autoritatea dumnezeiască, tot ce aud zicându-se bine de voi îmi atribui şi mie.”

Trebuie a lua aminte că Papa Grigorie, vorbind de Roma, zice numai că Sf. Petru s-a odihnit şi *a murit acolo;* la Alexandria el nu trimisese decât pe ucenicul său, însă la Antiohia *şezu* şapte ani. Dacă un episcop a moştenit *scaunul* lui Petru, în adevăratul înțeles al cuvântului, acela ar fi dar, după papa Grigorie, episcopul Antiohiei. Marele papă ştia că Sf. Petru nu venise la Roma decât pentru a muri acolo; că Biserica Romană era atunci întemeiată şi cârmuită de către un episcop; dânsul spune că *Petru a proslăvit* scaunul Romei prin mucenicia ce a suferit, dar arată în acelaşi timp Antiohia ca adevăratul scaun episcopal al lui Petru. Noi credem că Sf. Petru n-a fost *episcop* nici al Antiohiei, nici al Romei, în adevăratul înțeles al cuvântului; dar ne este de ajuns a constata părerea papei Grigorie, şi această părere, oricare ar fi, nu e mai puțin un argument zdrobitor contra pretențiilor curții Romei.

Scriind lui Anastasie cel Mare sau cel Bătrân, patriarhul Antiohiei, spre a-l mângâia în suferințele sale, Grigorie îi spunea[217]: „Iată că Fericirea Voastră este împovărat de numeroase necazuri în bătrânețea sa; însă cugetați la ceea ce s-a zis *despre acela al cărui scaun îl ocupați.* Au nu despre dânsul însuşi Domnul au zis: *Când vei îmbătrâni, altul te va încinge şi te va duce unde tu nu voieşti?* (Ioan. 21, 18).

Se ştie că aceste cuvinte au fost adresate Sfântului Petru de către Hristos.

Într-o altă scrisoare către acelaşi Anastasie, papa Grigorie se exprimă astfel, după ce a citat oarecari cuvinte ce credea a fi ale Sfântului Ignatie al Antiohiei:

„Am pus în scrisoarea mea aceste cuvinte luate din scrierile voastre, pentru ca Fericirea Voastră să ştie că sfântul vostru Ignatie este şi al nostru. Căci, după *cum avem în comun* pe învăţătorul, pe verhovnicul apostolilor, tot aşa nu trebuie să ne atribuim exclusiv, nici unul nici altul, pe ucenicul acestui verhovnic al apostolilor."[218]

Papa Grigorie scria lui Evloghie, patriarhul Alexandriei: „Am primit, cu aceeaşi dulceaţă cu care voi ne-aţi dat-o, binecuvântarea Sfântului Evanghelist Marcu sau, mai bine zis, a Sfântului Apostol Petru."[219]

El scria aceluiaşi, după ce l-a felicitat de biruinţa ce dobândise în faţa monofiziţilor: „Laudă şi slavă să fie în ceruri preasfântului meu frate, mulţumită căruia glasul lui Marcu se face auzit *pe scaunul lui Petru,* a căruia învăţătură răsună asupra Bisericii ca chimvalul în casa Domnului când săvârşeşte tainele, adică când, ca preot al celui Prea Înalt, intră în Sfânta Sfintelor."[220]

Zisu-s-a oare vreodată episcopilor Romei ceva mai măgulitor decât ceea ce zice aici Grigorie lui Evloghie al Alexandriei? Au nu vi se pare că fericitul papă copiază cuvintele sinodului de la Chalcedon: „Petru a vorbit prin gura lui Leon?" Pentru ce să se tragă atâtea consecinţe din cuvintele Părinţilor de la Chalcedon, rostite spre lauda episcopului Romei, şi să nu se tragă nici una din cuvintele marelui papă, adresate patriarhului Alexandriei?

El scria aceluiaşi cu un alt prilej[221]: „Purtătorii acestor scrisori, venind în Sicilia, s-au întors de la greşala monofiziţilor şi s-au unit cu sfânta Biserică universală. *Voind a se duce la Biserica fericitului Petru, verhovnicul apostolilor,* ei m-au rugat a le da scrisori de recomandaţie pentru Fericirea Voastră, spre a le da ajutor împrotiva asupririi ereticilor, vecinii lor."

Într-o altă scrisoare, unde îi vorbea de simonie, Grigorie scrise lui Evloghie: „Smulgeţi această erezie simoniacă din *preasfântul* vostru *scaun,* care este şi al nostru." El numeşte Biserica Alexandriei *Biserică preasfântă.*[222]

În faţa unor astfel de mărturii, se poate oare trage vreo concluzie favorabilă scaunului Romei din expresiile de *scaun apostolic* sau *sfântul scaun,* întrebuinţate când este vorba de el? Aceste denumiri erau comune, pe vremea celor dintâi opt veacuri, tuturor Bisericilor întemeiate de către apostoli, şi niciodată nu se întrebuinţau numaidecât întru a arăta scaunul Romei.

După cele ce am expus despre doctrina papei Grigorie privitor la *scaunul Sfântului Petru,* se înţelege fără greutate că, de bună credinţă, nu se poate da un înţeles absolut unor expresii ca acestea: „Fiul meu, domnul Venantius *a venit la fericitul apostol Petru* spre a mă ruga să vă recomand cauza sa etc."[223] „Purtarea de grijă a toată Biserica a fost încredinţată lui Petru, verhovnicul apostolilor."[224] „El a primit cheile împărăţiei cereşti, puterea de a lega şi a dezlega i s-a dat lui, purtarea de grijă a toată Biserica şi ocârmuirea ei lui s-a încredinţat."[225] „Cine nu ştie că sfânta Biserică a fost întărită pe statornicia verhovnicului apostolilor?"[226]

Aceste expresii sunt într-adevăr ale papei Grigorie; dar trebuie oare a le cita răzleţ şi a le da un înţeles absolut? Aceasta este metoda aplicată de teologii romani nu numai scrierilor papei Grigorie, ci şi tuturor scrierilor celorlalţi Părinţi ai Bisericii. Prin acest mijloc ei au ajuns să înşele un mare număr de credincioşi, şi chiar un mare număr de teologi sinceri; aceştia din urmă nu puteau presupune o atât de stranie reacredinţă la nişte scriitori cari se fălesc cu orice prilej cu devotamentul lor pentru cauza Bisericii şi pentru adevăr, şi au crezut că pot să citeze din scrierile lor cu toată siguranţa, fără a se urca la izvoare.

Din cele ce preced, se înţelege ceea ce papa Grigorie înţelegea prin *scaunul Sfântului Petru,* prin titlurile de *întâi* şi de *verhovnic al apostolilor.* Dar pentru a înconjura cugetarea sa de lumini mai vii, vom cita alte câteva texte decisive şi clare, care vor determina înţelesul precis al acestor expresii, de care partizanii Papalităţii fac un abuz atât de vrednic de osândă.

Papa Grigorie, în cartea sa despre *Rînduiala pastorală,* statorniceşte principiul că păstorii Bisericii nu trebuie a-şi folosi autoritatea faţă de credincioşii ireproşabili, ci numai faţă de păcătoşii pe care blândeţea n-a putut să-i îndrepte. El citează în sprijinul acestui principiu pilda apostolilor Petru şi Pavel: *„Petru"* zice el,

„întâiul păstor, dobândind verhovnicia sfintei Biserici prin voința lui Dumnezeu (auctore Deo), s-a arătat smerit către credincioşi, însă a arătat *câtă putere avea mai presus de ceilalți,* când a pedepsit pe Anania şi Safira; el şi-a amintit *că era cel mai înalt în Biserică (summus)* atunci când a trebuit să pedepsească păcatele, trăgând din această răzbunare a păcatului exercitarea *dreptului puterii sale.“*[227]

În acelaşi loc, el probează prin pilda Sfântului Pavel, precum şi prin aceea a Sfântului Petru, că păstorul trebuie să fie smerit față de credincioşi şi să nu exercite puterea sa decât dacă va fi silit a lua în mână cauza dreptății. Astfel Sf. Pavel se proclamă slujitorul credincioşilor, cel mai mic dintre ei dar, adaugă papa Grigorie, „dacă găseşte o greşală de îndreptat, el îşi aduce aminte că este *învățător* şi zice: *Ce voiți? Au veni-voi la voi cu toiag de fier?”* „Deci”, încheie papa Grigorie, „locul cel mai înalt *(summus locus)* este bine chivernisit când întâi-stătătorul domneşte mai cu seamă asupra viciilor sale, decât asupra fraților. Însă când *întâi-stătătorii* îndreptează pe cei ce le sunt supuşi, aceasta le este o datorie etc.”[228]

Vedem dar că papa Grigorie priveşte atât pe Sf. Pavel cât şi pe Sf. Petru şi pe urmaşii lor ca ocupând *locul cel mai înalt* în Biserică, ca *prezidând* în Biserică. Dacă zice că Sf. Petru ocupă *locul întâi,* apoi tot el zice că Sf. Pavel este *învățător;* el se slujeşte de acelaşi cuvânt, **summus,** pentru a exprima autoritatea Sfântului Petru şi aceea a Sfântului Pavel, şi a tuturor celor cari au dreptul de a exercita autoritatea în Biserică. S-ar fi exprimat el oare în acest mod general dacă, prin cuvântul de verhovnic, ar fi voit a desemna o autoritate superioară, atribuită numai Sfântului Petru? După cum, sub denumirea de *scaun al Sfântului Petru,* el înțelege întâiul grad al episcopatului, reprezentat prin patriarhi, tot aşa prin cuvântul de *autoritale superioară* el nu înțelege decât pe aceea a episcopatului, pe care l-au moştenit păstorii Bisericii.

Cu cât cineva cearcă mai bine lucrările Părinților Bisericii, cu-atât este încredințat de conglăsuirea lor şi priveşte autoritatea în Biserică ca fiind una în mâinile tuturor primilor păstori sau episcopi. Deocamdată s-ar putea crede că cuvântul de *principe* sau acela de *verhovnic* al apostolilor, dat sfîntului Petru, s-ar abate de la acest principiu. Papa Grigorie a avut grija a ne feri de această falsă interpretare. Învățatul dascăl, atribuind Sfântului Petru *principatul* în Biserică, nu l-a înălțat mai mult, în realitate, decât pe Sf. Pavel. Are să ne-o spună aceasta el însuşi în modul cel mai clar. Citim în *Dialogurile* lui[229]:

„**Petru:** Cum ai putea să-mi probezi că sunt unii cari nu fac minuni, şi cu toate acestea nu sunt mai prejos de cei ce fac minuni?

„**Grigorie:** Nu ştii tu că apostolul Pavel este *fratele* lui Petru, întâiul dintre apostoli în *principat?*

Petru: O ştiu foarte bine etc.“

Aşadar Pavel a fost egalul sau fratele lui Petru în *principatul apostolic.* Se putea zice mai lămurit că prin aceste titluri nu se înțelegea o demnitate particulară, personală şi exclusivă?

Într-un alt loc, papa Grigorie priveşte pe Sf. Pavel ca având drepturi ca şi Sf. Petru la titlul de prim apostol. Amintind în *Dialogurile* sale moartea preotului Martin, el istoriseşte că acest om sfânt vedea pe Petru şi pe Pavel, care-l chemau la cer: *„Văd, văd,* zicea Martin, vă mulțumesc.” Fiindcă el repeta adeseori aceste cuvinte, prietenii săi, care erau împrejurul lui, îl întrebau cui vorbea. El se miră de această întrebare şi zise: *„*Au nu vedeți voi aici pe sfinții apostoli? Nu vedeți pe Petru şi pe Pavel, *cei întâi dintre apostoli?*”[230]

În fine, papa Grigorie dă a cugeta că Sf. Petru n-a fost episcopul Romei. Am citat deja texte limpezi. Iată un altul care vine a le întări: „Este sigur”, zice el, „că pe vremea când sfinții apostoli Petru şi Pavel suferiră mucenia au venit credincioşi din Răsărit spre a cere trupurile acestor apostoli *cari erau compatrioții lor.* Au fost duse moaştele lor până la două mile şi le-au depus într-un loc numit *Catacombe.* Dar când voiră a le ridica pentru a continua drumul, tunet şi fulger aruncară o astfel de spaimă asupra celor ce încercau a le ridica, încât de atunci niciodată n-au mai cutezat a încerca să le ducă mai departe.”[231]

Nu vom cerceta dacă faptul este autentic; dar un adevăr vădit reiese din această istorie, acela că răsăritenii puteau cere trupul Sfântului Petru *pentru că era din țara lor,* şi că romanii nu cugetau măcar a le răspunde că trupul său le aparținea cu mai mult drept, pentru că fusese episcopul lor!

Aşadar doctrina Sfântului Grigorie cel Mare asupra Bisericii distruge una câte una toate părţile sistemul papal. Putem desfide pe romani să găsească în scrierile marelui papă un singur cuvânt care să dea vreo idee despre această monarhie universală al cărei centru ar fi Biserica Romei şi al cărei şef suveran ar fi episcopul acestui oraş. Această doctrină este o întreagă contrazicere cu aceea a papei Grigorie. Unitatea Bisericii reiese, după acest dascăl, din raporturile reciproce ale capilor săi. „Rog Dragostea Voastră", scria el lui Anastasie, arhiepiscopul Corinthului[232], „să răspundă la scrisorile noastre, prin care i-am făcut cunoscută hirotonia noastră, *şi a ne da bucurie prin răspunsul său (litteris reciprocis) întru a şti că Biserica este unită.“*

El defineşte „unitatea Bisericii universale" ca „întregul *(compago)* trupului lui Hristos"[233]. El nu se abate de la această idee: Bisericile particulare sunt mădularele Bisericii; fiecare Biserică este cârmuită de păstorii săi; autoritatea este aceeaşi, de drept dumnezeiesc, la toţi păstorii Bisericii; întreaga clădire este sprijinită pe scaunul lui Petru, adică pe cele trei patriarhate ale Alexandriei, Antiohiei şi Romei, care exercită după *dreptul bisericesc* o supraveghere asupra întregii Biserici.

Oare este cu putinţă a ne închipui o doctrină mai opusă sistemului papal, decât aceea a papei Grigorie?

Mavrichie fiind ucis de către Foca, papa Bonifatie al III-lea se grăbi a se adresa ucigaşului, pentru a dobândi recunoaşterea oficială a întâietăţii Bisericii Romei. El o vedea compromisă prin titlul de ecumenie, acordat de Mavrichie lui Ioan Postnicul. Evlaviosul împărat fusese principalul sprijin al titlului ce luă patriarhul Constantinopolei. Patriarhul nu se bucură mult timp de bunele graţii ale lui Foca, ale cărui silnicii le osândea. Roma făcu complimente tiranului. Grigorie cel Mare însuşi îl împovără de laude, şi Bonifatie al III-lea, care a fost înălţat pe scaunul Romei după scurtul episcopat al lui Savinian, scrise ucigaşului lui Mavrichie, cerându-i acest titlu de *ecumenic,* pe care Grigorie cel Mare îl condamnase cu atâta energie.[234] Se înţelegea îndeobşte că scaunul Constantinopolei pretindea prin acest titlu a fi *cel întâi* al Bisericii. Astfel istoricul papilor, Anastasie Bibliotecarul, aminteşte în acest mod demersul lui Bonifatie al III-lea: „Acesta", zice el[235], „*obţinu* de la împăratul Foca, ca scaunul apostolic al fericitului apostol Petru, adică Biserica Romană, *să fie şeful (caput,* capul*)* tuturor Bisericilor, *pentru că* Biserica Constantinopolei scria că ea este *cea dintâi* din toate Bisericile."

Pavel Diaconul înregistrează astfel acelaşi fapt[236]: *„După cererea* papei Bonifatie al III-lea, Foca *hotărî* ca scaunul Bisericii Romane şi Apostolice să fie şeful (*caput*) tuturor Bisericilor, *pentru că* Biserica Constantinopolei scria că ea era *cea întâi* din toate Bisericile."

Iată dar obârşia oficială a titlului de *şef* al Bisericii universale, pe care Biserica Romei îl atribuie episcopului său. Titlul i se dăduse câteodată şi mai înainte, însă prin măgulire, şi fără a avea alt înţeles decât acela de *cap* al episcopatului său, de *întâi episcop;* el se dădea câteodată şi însăşi Bisericii Romane, iar cuvântul *caput* nu însemna atunci *şef,* decât în înţelesul de *cap.* Ea era numită *cap* al Bisericii, adică *întâia dintre Biserici.* Acest titlu, devenit oficial graţie lui Foca, îşi schimbă curând înţelesul. *Şef* nu mai însemna *cap,* ci *principe suveran;* astăzi el semnifică *monarh absolut, autocrat infailibil.* Iată progresul ce a urmat titlul de *caput,* dat Bisericii Romane de către Foca, unul din oamenii cei mai mizerabili ce au şezut pe un tron.

Câţiva ani după aceea (633) se născu cearta monoteliţilor, care dădu noi probe contra sistemului papal şi care demonstră că în veacul al şaptelea autoritatea aşa-zis universală a episcopilor Romei nu era recunoscută.[237]

Un episcop din Arabia, numit Theodor, plecând de la adevărul sobornicesc hotărât la Chalcedon că nu e decât *o faţă (persoană)* în Iisus Hristos, încheie din aceasta că nu ar fi în Hristos decât o *voinţă* şi o *lucrare.* Astfel el nu ţinea nicidecum seamă de deosebirea celor două *firi,* dumnezeiască şi omenească, *unite* ipostaticeşte în Iisus Hristos, dar nu *confundate* sau *amestecate,* ci rămânând cu esenţa lor proprie, prin urmare fiecare cu *voinţa* şi *lucrarea sa proprie*, fiindcă voinţa şi lucrarea sunt atribute la fel de necesare fiinţei umane, ca şi lui Dumnezeu. Theodor confunda astfel *fiinţa* cu *personalitatea.* Serghie, episcopul Constantinopolei, consultat de Theodor, căzu în aceeaşi greşală ca şi dânsul. El crezu că sistemul său era potrivit întru a reuni cu Biserica pe aceia ce se împotriveau încă Sinodului de la Chalcedon. Pentru aceasta el

le trimise o scriere asupra acestui subiect şi se puse în legătură cu ei. Episcopul Alexandriei, Cirus, care împărtăşea părerile sale, făcu la fel, şi mulți opozanți ai Sinodului de la Chalcedon i-au primit hotărârile cu această pretinsă explicație.

Rezultatul încurajă pe episcopii monoteliți, cari mai erau sprijiniți şi de împăratul Iraclie. Un călugăr din Alexandria, anume Sofronie, se declarase contra episcopului său şi se dusese la Constantinopole spre a se consulta asupra chestiunii cu Serghie, pe care îl găsi în acord perfect cu Cirus. Pe când Sofronie se reîntorcea, amărît de această nouă rătăcire, a fost ales episcop al Ierusalimului. Serghie se gândi că în poziția înaltă în care se găsea Sofronie, s-ar putea declara contra lui şi ar căuta să se sprijine pe apuseni; de aceea scrise lui Honorie, episcopul Romei, arătându-i doctrina sa şi roadele frumoase ce ea a câştigat în Răsărit, mai cu seamă la Alexandria. Honorie îi răspunse printr-o vestită scrisoare, în care nu recunoaşte nici el în Iisus Hristos decât o *voință* şi o *lucrare;* dispreţuieşte pe aceia ce voiau a admite două, şi făgăduieşte lui Serghie că va rămâne cu el în desăvârşită învoire, adăugând însă că Biserica nu trebuia a fi turburată prin această chestiune despre una sau două voințe ori lucrări, şi că trebuia a lăsa această *logomahie* grămăticilor.

Sofronie, hirotonit episcop al Ierusalimului, adună sinodul său şi citi scrisoarea canonică pe care, după obicei, trebuia s-o adreseze celorlalți patriarhi ai Bisericii. El o trimise lui Serghie ca şi lui Honorie. Această scrisoare era foarte explicită în privința a două voințe şi a două lucrări. Honorie, citindu-o, spuse trimişilor lui Sofronie că nu trebuia a agita această chestiune, pentru binele Bisericii. Trimişii primiră această însărcinare, iar Honorie scrise patriarhilor Constantinopolei şi Alexandriei pentru a le face o rugăminte la fel.

Sofronie, care vedea credința în primejdie, întocmi o scriere în care, cu ajutorul Părinților Bisericii, dovedeşte că, după predania statornică a Bisericii, trebuia a se recunoaşte două voințe şi două lucrări în Iisus Hristos; el demonstră că aceasta era consecința necesară a două firi. Deznădăjduit că nu va convinge nici pe Serghie şi nici pe Cirus, cari pe față erau declarați în favoarea doctrinei contrarii, el trimise la Roma pe unul din episcopii săi sufragani, crezând că va convinge nehotărârile Romei, mai curând decât a converti Constantinopolul şi Alexandria. Nu se cunoaşte rezultatul acestei misiuni.

Honorie muri în 638 şi avu de următor pe Severin, căruia îi urmă curând după aceea Ioan al IV-lea. În vremea scurtului pontificat a lui Severin, împăratul Iraclie a publicat o *Εκθεσις* sau *Expunere,* pentru a da un caracter oficial doctrinei *monotelite. Expunerea* a fost adresată tuturor episcopilor. Cei ai Alexandriei şi Constantinopolei o primiră cu solemnitate. Nu se cunoaşte dacă Severin a aprobat-o. Însă după moartea lui Iraclie, Ioan al IV-lea o condamnă într-un sinod roman. Poate că această condamnare se datorează lămuririlor date de trimisul lui Sofronie. Serghie murise înaintea acestei hotărâri a sinodului Romei. Pirrhus, urmaşul său, opuse hotărârii lui Ioan al IV-lea scrisoarea lui Honorie, predecesorul lui Ioan. Ioan încercă să facă o apărare; însă scrisorile lui Serghie şi ale lui Honorie există încă; ele probează că apărarea lui Ioan al IV-lea nu rezista; că Honorie înțelesese foarte bine pe Serghie; că răspunsese favorabil scrisorii primite de la el; că şi unul şi altul respingeau într-un mod general *două voințe* şi *două lucrări aparte*; şi, prin urmare, cu drept cuvânt Honorie a fost osândit ca eretic de către Sinodul al Şaselea Ecumenic, după cum vom vedea curând.

După publicarea *Expunerii* lui Iraclie, discuțiile asupra a două lucrări şi a două voințe luară cele mai largi proporții. Tot Răsăritul răsuna de ele. Un mare număr de episcopi se rostiră contra noii doctrine şi se adresau în Apus, persoanei episcopului Romei, spre a susține credința sobornică. Pirrhus părăsindu-şi scaunul, a fost înlocuit prin Pavel, care adresă scrisorile sale de comuniune lui Theodor, aflat atunci pe scaunul roman. Acesta răspunse lui Pavel că el lăuda ortodoxia credinței sale, dar că se miră cum de nu condamnase *Expunerea* lui Iraclie. Cu toate acestea el însuşi nu îndrăznea a o condamna într-un chip lămurit; se cuvenea deci să înțeleagă pentru ce Pavel, aflat la Constantinopole, nu osândise într-un chip solemn această scriere. În răspunsul său, Theodor cere ca Pirrhus, predecesorul lui Pavel, să fie depus canoniceşte sau să fie trimis la Roma spre a fi judecat. Această părere nu a fost urmată. Numai că Pirrhus, fiind convins de greşală de către un călugăr, Maxim din Constantinopole, ceru el însuşi să se ducă la Roma, unde a fost primit cu toate onorurile cuvenite titlului său de expatriarh, de către Theodor, căruia îi remise o declarație de desăvârşită credință ortodoxă.

Roma profită de împrejurările monotelismulni pentru a căuta să-şi mărească autoritatea. Cei doi patriarhi ai Constantinopolei şi Alexandriei declarându-se pentru noua doctrină, toți ortodocşii din Răsărit trebuiau să se adreseze patriarhului Romei, scriindu-i ca unui bastion al credinței care era amenințată în tot Răsăritul. În asemenea împrejurare, nu i se refuza titlul de urmaş al Sfântului Petru, iar câțiva episcopi au mers până acolo încât urcară până la acest apostol autoritatea scaunului Romei. Cu aceasta se măguleau nişte tendințe care, la Roma, aveau să se manifeste din ce în ce mai mult.

Câțiva papi, îndeosebi Leon, insistaseră prea mult asupra prerogativelor apostolului Petru, şi poate că aveau oarecare cugetări tainice lucrând astfel. Sf. Grigorie Dialogul fixase într-adevăr înțelesul ortodox al expresiilor predecesorilor săi; dar e sigur că din vremea lui Leon episcopii Romei *tindeau* a depăşi prerogativele verhovnicului, spre a şi le atribui cu *titlul de moştenire.* Fiindcă micul patriarhat al Ierusalimului era sub autoritatea Sfântului Sofronie, cel mai strălucit apărător al ortodoxiei în Răsărit, papa crezu că putea fi reprezentat acolo fără inconvenient. El alese ca delegat al său pe Ştefan din Dora, care fusese trimis la Roma de Sofronie însuşi spre a lumina pe Honorie. Era un fapt neauzit până atunci în Răsărit, şi pentru aceasta nu se cuvenea a-l lăsa să treacă sub tăcere; el vine în sprijinul celor ce am afirmat cu privire la intenția episcopilor Romei de a se folosi de toate împrejurările pentru a mări cu atât mai mult autoritatea lor, cu cât ea era mai amenințată de cea a episcopilor Constantinopolei. Primii doi patriarhi ai Răsăritului erau căzuți în erezie; era momentul ca Roma, acum ori niciodată, să-şi spună răspicat cuvântul. Papii nu lipsiră a se folosi de această împrejurare. Totuşi actele autentice privitoare la discuțiile monotelismului concură în a demonstra că toți patriarhii au tratat între ei chestiunile dogmatice pe picior de egalitate. Un mare număr de episcopi rostindu-se contra lui Pavel al Constantinopolei, acesta dădu lămuriri ce puteau fi tâlcuite în înțeles bun sau rău şi care nu mulțumiră pe nimeni. Însă fiindcă i se imputa totdeauna tăcerea asupra *Expunerii,* el îl îndemnă pe împăratul Constant a publica un nou edict, care primi numele de *Tipos***.** Prin acest edict, *Expunerea* a fost retrasă, impunându-se tăcere ambelor partide.

Tocmai aceasta o ceruse odinioară şi Honorie în scrisoarea în care se rostea în favoarea monotelismului. Theodor nu se mulțumi cu aceasta. El adună un sinod de episcopi italieni şi, în cel sinod, depuse pe Pavel al Constantinopolei şi pe Pirrhus, care revenise la monotelism după ce părăsise Roma. El cuteză a semna această sentință anticanonică cu o pană împlântată în Sfântul Sânge. Această nelegiuire putea satisface ura Romei, dar nu putea să aibă decât rezultate funeste. Pavel continuă a se considera ca legitim episcop al Constantinopolei şi răspunse la violențele episcopului Romei prin violențe analoge. El răsturnă altarul roman din palatul Plachidiei, unde locuiau cei doi trimişi ai episcopului Romei, şi le interzise de a săvârşi sfintele taine. Prin aceasta el îi declară excomunicați şi pe dânşii şi pe episcopul lor.

Aceştia se întoarseră la Roma, iar unul din ei, Martin, a fost ales în locul lui Theodor, care muri îndată după ce a aruncat, prin sentința sa, o nouă sămânță de neînțelegere în Biserică (649). Abia hirotonit, Martin şi adună la Roma un numeros sinod de episcopi din împrejurimile Romei, din exarhatul Ravennei, din Sicilia şi din Sardinia. Câțiva episcopi din Africa, Ştefan din Dora şi câțiva călugări greci refugiați la Roma asistară la sinod. Se cercetă chestiunea celor *două voințe* şi *două lucrări,* şi se condamnă *Ektesis, Tipos* şi apărătorii lor. Martin semnă astfel actele sinodului: „Martin, din mila lui Dumnezeu, episcop al sfintei Biserici *catholice* şi apostolice a oraşului Romei, am subscris *ca judecător* la această hotărâre care întăreşte credința ortodoxă şi la osândirea lui Theodor, odinioară episcop de Faran, a lui Cirus al Alexandriei, a lui Serghie al Constantinopolei, a lui Pirrhus şi a lui Pavel, urmaşii săi, a scrierilor lor eretice, a *Ekthesis*-ei fără de lege şi a *Tipos*-ului nelegiuit, pe care ei le-au publicat."

Toți episcopii, în număr de o sută cinci, se slujiră de aceeaşi formulă de subscriere. Ei aderară la condamnare *ca judecători,* întocmai ca şi cel al Romei, care avu numai locul întâi în sinod.

Martin trimise în Răsărit actele sinodului Romei şi numi pe Ioan, episcopul Filadelfiei, ca vicar al său pentru tot Răsăritul, osândind ca eretici pe patriarhii Antiohiei şi Alexandriei, precum şi pe cel al Constantinopolei. În împuternicirea dată lui Ioan a Filadelfiei, Martin afirmă că el i-o dă „în temeiul puterii ce primise de la Sf. Petru" şi din pricina tristelor împrejurări în care se găsea Răsăritul, pustiit de musulmani.

Astfel, episcopul Romei se foloseşte de nenorocirile răsăritenilor pentru a-şi atribui o putere universală în Biserică, în temeiul unei pretinse moşteniri de la Sf. Petru. Aceste formule ajunseră din ce în ce mai mult la

modă la Roma, după jumătatea veacului al şaptelea, şi Martin contribui îndeosebi a le pune în vigoare. El îşi atribuia o autoritate de care predecesorii săi niciodată nu se bucuraseră. Astfel că, nemulțumit de scrisoarea de comuniune ce îi adresase Pavel, noul episcop al Thessalonicului, el îi prescrise formula pe care trebuia să o primească. Acesta refuzând a o primi, Martin îi declară, fără formalitatea unui proces, că era depus din scaunul său. El era cu atât mai înclinat a-l face pe acest episcop să-i simtă puterea, cu cât provincia sa fusese supusă, fără voia Romei, jurisdicției Constantinopolei.

Bisericile patriarhale ale Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului aveau prea de ajuns de lucru, apărându-se contra prigonirilor unor sălbatici cuceritori ai Răsăritului; ele dar nu se preocupară nici de nelegiuirile Romei, nici de actele vicarului său. Ele nu protestară decât prin tăcerea lor şi prin încetarea oricărei legături cu scaunul roman. Constantinopolul deveni pentru ele întâiul scaun al Bisericii, şi rămaseră în comuniune cu el. Lupta se ducea de-acum între episcopii Romei şi Constantinopolei.

Prin sinodul din Roma, Martin voise neapărat să-şi răzbune asupra celui din urmă sinod de la Constantinopole, în care Vigilie, predecesorul său, fusese dovedit de greşală, după cum însuşi a mărturisit. Dar el nu a urmat prudența acelui sinod care, osândind greşalele lui Vigilie, nu căutase nicidecum a-l depune, în paguba drepturilor episcopilor provinciei romane. Pe lângă aceasta, Martin atacase pe însuşi împăratul, *condamnând Tipos*-ul, promulgat ca lege de Stat. El încercase într-adevăr a atribui acest act episcopului Constantinopolei, şi scrisese împăratului spre a-l convinge că, în ce priveşte persoana sa, era afară din cauză. Aceste precauții nu produseră alt efect decât a irita pe Constant, care *ridică* pe Martin din Roma. El îl acuză nu numai de erezie, ci şi de răzvrătire şi trădare. Un oarecare Evghenie a fost pus în locul lui Martin pe scaunul Romei. Martin, vorbind în una din scrisorile sale despre depunerea sa, se exprimă astfel[238]: „Niciodată nu s-a urmat în chipul acesta; căci, în lipsa *episcopului*, arhidiaconul, arhimandritul şi primichiriul îl înlocuiesc." El nu se gândea a apela la vreun privilegiu exclusiv în favoarea episcopilor Romei şi recunoştea că şi ei erau supuşi dreptului comun.

Depunerea anticanonică a lui Martin era un răspuns la cea pronunțată de el însuşi, tot atât de puțin canonică, împrotiva lui Pavel al Constantinopolei. Se poate zice că, dacă Martin ar fi avut la îndemâna sa, ca Pavel, puterea imperială, ar fi tratat pe adversarul său după cum a fost tratat el însuşi. Ajunge să citim scrisorile episcopilor Romei adresate împăraților, pentru a ne încredința că era la ei obicei vechi să provoace violențe contra tuturor acelora pe cari îi considerau ca eretici; şi se ştie cum că dânşii au fost credincioşi acestor obiceiuri când avură în mânile lor îndoita putere duhovnicească şi vremelnică.

Din punct de vedere curat bisericesc, era firesc ca cele dintâi nelegiuiri ale Papalității să dea naştere la o puternică reacție. Martin, sosit la Constantinopole (654), a fost tratat ca prizonier de Stat, împovărat de batjocură şi schingiuit într-un chip nevrednic. Episcopul Constantinopolei, care era bolnav, dezaprobă aceste silnicii şi rugă pe împăratul să nu se poarte astfel cu un episcop. El muri, puțin după aceea, în aceste simțăminte de blândețe. Martin a fost exilat la Cherson. El scrise de acolo mai multe scrisori, în care se plânge că Biserica Romei nu-i trimite nici un ajutor, şi în una din ele se exprimă astfel în privința clerului Romei şi a urmaşului ce i se dăduse[239]: „Mă mir de cei ce aparțin Bisericii Sfântului Petru pentru puțina îngrijire ce au de un om care este din ai lor. Dacă această Biserică nu are bani, totuşi, mulțumită lui Dumnezeu, ea nu are lipsă nici de grâu, nici de vin, nici de alte provizii, cu care ar putea să-mi vină în ajutor... Au doară am fost atât de duşman Bisericii şi lor îndeosebi? Cu toate acestea, rog pe Dumnezeu, prin mijlocirea Sfântului Petru, să-i țină nestrămutați în credința ortodoxă, mai ales pe păstorul ce-i cârmuieşte acum." Aşadar, Martin privea ca episcop legitim al Romei pe Evghenie, care fusese pus în locul său, şi a cărui alegere fusese primită de către clerul roman. Această scrisoare a lui Martin este puțin favorabilă, trebuie s-o mărturisim, pretențiilor Papalității moderne, şi răspunde mai mult decât ar fi nevoie la ceea ce zisese el însuşi de puterea universală ce ar fi moştenit de la Sf. Petru. El muri la aproape un an după ce a scris această scrisoare.

Pirrhus, fostul episcop al Constantinopolei, a fost în acelaşi an readus pe acest scaun; dar nu trăi decât câteva luni după reîntoarcere, fiind înlocuit prin Petru. Evghenie, episcopul Romei, avu de urmaş pe Vitalian (658). Sub episcopatul său, ducându-se Constant la Roma, el îl primi cu mari onoruri şi comunică cu dânsul, deşi acest împărat nu revocase *Tipos*-ul său şi prigonise pe papa Martin şi pe călugărul Maxim, privit în Răsărit ca marele apărător al ortodoxiei. Pe vremea episcopatului lui Vitalian, adică patrusprezece ani, nici o

discuție nu există între scaunele Romei şi Constantinopolei. În 664, Constant muri, şi Constantin Pogonat se sui pe tronul imperial. În 674, Vitalian a fost înlocuit prin Adeodat, care avu pe Donus de urmaş. El muri în 679, şi Agathon a fost ales în scaunul Romei. Petru al Constantinopolei avusese ca urmaş pe Constantin, care a fost înlocuit în 678 prin Theodor. Acest patriarh, cârmuit de intenții paşnice, trimise lui Donus o scrisoare prin care îl îndemna la înțelegere. Dar episcopul Romei nu-i răspunse, imitând pe predecesorii săi, cari lăsaseră fără răspuns scrisorile sinodale ale celor din urmă episcopi ai Constantinopolei. Această dezbinare întristă pe împăratul, care hotărî să reînnoiască bunele raporturi între Bisericile răsăritene şi apusene. El întrebă deci pe Theodor şi pe Macarie al Antiohiei care era pricina dezbinării[240]. I s-a răspuns: „Se întrebuințează noi chipuri întru a vorbi despre taine, ori prin necunoştință, ori prin curiozitate excesivă; şi, de când aceste chestiuni au început a fi agitate, cele două scaune nu s-au mai adunat pentru a lămuri adevărul.” Împăratul conchise din aceasta că remediul dezbinărilor ar fi un sinod. El scrise prin urmare lui Donus: „Împrejurările”, îi zice el în scrisoarea sa, „nu îngăduie a aduna un sinod complet, însă voi puteți trimite oameni înțelepți şi ştiutori, cari vor lumina chestiunile cu patriarhii Theodor şi Macarie; ei se vor bucura aici de o întreagă siguranță, chiar pentru întoarcere, în cazul când nu ar putea să se înțeleagă. Prin aceasta, vom fi îndreptățiți în ochii lui Dumnezeu; căci noi putem îndemna la unire, dar nu voim a constrânge pe nimeni. Trimiteți-ne, din sfânta voastră Biserică, trei oameni măcar, dacă voiți, şi din sinodul vostru (adică din eparhia sa eclesiastică) vreo doisprezece episcopi, cuprinzându-se şi mitropoliții.” Pe deasupra, Împăratul oferea deputaților toate ajutoarele şi toată siguranța pentru călătorie. Donus murise când sosi la Roma scrisoarea imperială (679). Ea a fost dată lui Agathon, care adună la Roma un numeros sinod, spre a alege delegații ce trebuiau a se trimite la Constantinopole. Toate provinciile Italiei conlucrară la această întrunire, în care se găsiră şi câțiva episcopi din Francia. Agathon nu-şi recunoştea deci dreptul de a trimite din propria sa autoritate delegați la Constantinopole. Sinodul trimise împăratului o scrisoare semnată de papa şi de toți membrii adunării; Agathon îi adresă o alta în numele său personal. Delegații fură bine primiți la Constantinopole de către împăratul. Theodor nu mai era patriarh, el fusese înlocuit prin Gheorghie. Acesta şi Macarie al Antiohiei întruniră pe mitropoliții şi episcopii cari țineau de scaunele lor. Bisericile Alexandriei şi Ierusalimului fură şi ele reprezentate acolo. Aceştia toți se uniră cu apusenii pentru a întocmi sinodul cunoscut sub numele de al Şaselea Ecumenic.

Prima şedință avu loc la 7 Noiembrie 680. Împăratul ocupă locul întâi, în mijloc; la stânga sa erau delegații Romei şi ai Ierusalimului; la dreapta sa patriarhii Constantinopolei şi Antiohiei şi delegatul Alexandriei; apoi, de amândouă părțile, un număr destul de mare de mitropoliți şi de episcopi. În mai multe şedințe împăratul făcu să se citească actele sinoadelor de la Efes şi de la Chalcedon şi toate textele citate pentru sau contra celor două voințe şi două lucrări în Iisus Hristos. Chestiunea fiind luminată, toți fură de acord, afară de patriarhul Antiohiei şi ucenicul său Ştefan, pentru a condamna monotelismul şi pe toți aceia ce-l susținuseră, cuprinzând şi pe Honorie, papa Romei. Acest însemnat decret, ce respinge atâtde răspicat pretențiilor Papalității moderne, merită a fi citat textual[241]:

„Cercetând pretinsele scrisori dogmatice ale lui Serghie al Constantinopolei către Cirus, şi răspunsurile lui Honorie către Serghie, şi găsindu-le opuse doctrinei apostolilor, decretelor sinoadelor şi simțămintelor tuturor Părinților, ci dimpotrivă, conforme cu falsa doctrină a ereticilor, noi le respingem cu totul şi le disprețuim ca unele ce corup sufletele. Respingând *dogmele lor fără de lege,* noi credem de asemenea că numele lor trebuie a fi izgonite din Biserică, adică: al lui Serghie, odinioară episcop al acestui oraş al Constantinopolei, care a scris mai întâi despre această rătăcire; al lui Cirus al Alexandriei; ale lui Pirrhus, Pavel şi Petru, episcopi ai Constantinopolei; al lui Theodor, episcop de Faran; ale tuturor acelora de care papa Agathon a făcut amintire în scrisoarea sa către împăratul şi pe care i-a respins. Noi îi declarăm pe toți loviți de anatemă. Împreună cu ei, noi credem de datorie *a alunga din Biserică şi a anatematiza* pe Honorie, odinioară episcop al vechii Rome, pentru că am găsit în scrisoarea sa către Serghie că el urmează în totul greşala lui şi că autorizează doctrina sa nelegiuită.“

În şedința a şasesprezecea, după mărturisirea de credință a patriarhului Gheorghie al Constantinopolei, sinodul răsună de strigăte, între care se găsesc acestea: „Anatema lui Theodor al Faranului, lui Serghie, lui Cirus! **Anatema** lui **Honorie, Ereticul“!** În mărturisirea de credință a sinodului, citită în cea de pe urmă şedință, Honorie este osândit cu ceilalți eretici; şi i se zice din nou anatema, precum şi celorlalți monoteliți.

Sinodul făcu mai multe canoane. Al treizeci şi şaselea reînnoi pe cele de la Constantinopole şi de la Chalcedon, privitoare la rangul patriarhilor în Biserică. El este întocmit astfel: „Înnoind cele legiuite de cei o sută cincizeci sfinți Părinți ce s-au adunat întru această de Dumnezeu păzită şi împărătească cetate şi a celor şase sute treizeci ce s-au adunat la Chalcedon, hotărâm ca scaunul patriarhului Constantinopolei să dobândească presviile (privilegiile) cele întocmai cu ale scaunului Romei ceii vechi, şi întru lucrurile cele bisericeşti ca *acela* să se mărească, al doilea după acela fiind; după care numere-se scaunul marii cetăți a Alexandrenilor, apoi cel al Antiohiei şi după aceasta cel al cetății Ierusalimlenilor."

Aşa răspundea sinodul la pretențiile scaunului Romei.

Actele sinodului fură subscrise de legații lui Agathon şi de o sută şaizeci de episcopi. S-au făcut cinci copii, care fură semnate de mâna împăratului, pentru fiecare din cele cinci Biserici patriarhale; cincizeci şi cinci de episcopi şi delegații Bisericilor de Răsărit adresară lui Agathon o scrisoare prin care îl rugau să adere la ceea ce se făcuse.

Cei ce fuseseră osândiți de către sinod, în număr de şase, sperând fără îndoială a împiedica Apusul de a adera la acte, cerură să fie trimişi la papa. Împăratul le învoi cererea şi hotărî Roma ca loc pentru exilul lor.

Între acestea, Agathon murind (682), Leon al II-lea a fost ales episcopul Romei. El fu acela care primi pe legați şi actele sinodului. Împăratul adresă două scrisori, una papei, cealaltă membrilor *sinodului roman,* spre răspuns la cele ce primise. Leon al II-lea aderă solemn la actele Sinodului în scrisoarea sa către împărat, din 7 Mai 683. În ea se citeşte între altele acest pasaj: „*Noi anatematizăm* pe învățătorii noii rătăciri, adică pe Theodor al Faranului, pe Cirus al Alexandriei, pe Serghie, pe Pirrhus, pe Pavel şi pe Petru din Constantinopole, aşijderea şi pe Honorie care, în loc de a curăți această sfântă Biserică apostolică prin doctrina apostolilor*, puțin a lipsit de a răsturna credința printr-o trădare nelegiuită."*

Nimic nu lipseşte, precum vedem, la caterisirea papei Honorie ca eretic; şi totuşi aceasta nu i-a oprit pe teologii romani de a pretinde că nu a fost osândit. Ei au făcut în această privință lungi dizertații, în care au schimbat toate faptele. Documentele citate sunt îndestul de limpezi prin ele însele, pentru a proba oricărui om de bună credință că Sinodul al Şaselea Ecumenic n-a crezut nicidecum în autoritatea doctrinară a episcopilor Romei; că înşişi aceşti episcopi nu credeau atunci că au o asemenea autoritate.

Ar crede cineva că teologii romani au cutezat a apela la acest sinod în favoarea sistemului lor? Printre alte aclamații, Părinții au rostit şi: „Petru a vorbit prin Agathon!"

„Deci", zic Romanii, „se recunoştea lui Agathon aceeaşi autoritate doctrinală ca lui Petru." Ei nu voiesc a cugeta că aclamația n-a avut loc decât *după cercetarea* scrisorii lui Agathon şi după ce au găsit-o conformă doctrinei apostolice. Sinodul *aproba* scrisoarea lui Agathon, după cum *condamna* pe aceea a predecesorului său, Honorie. Deci sinodul era acela care poseda *autoritatea doctrinală;* nu se recunoştea autoritatea doctrinală nici scaunului Romei, precum nici celorlalte scaune apostolice. Doctrina cutărui papă era privită ca fiind a lui Petru dacă era *apostolică;* doctrina altuia era condamnată ca contrară doctrinei lui Petru, dacă ea se depărta de predania apostolică. Acest fapt reiese cu atâta evidență din Actele sinodului al şaselea, încât cineva cu greu poate înțelege cum nişte oameni, cari se pretind serioşi, au putut să conteste aceasta.

Sub domnia lui Iustinian al II-lea s-au văzut adunați la Constantinopole două sute unsprezece episcopi, din care principalii erau cei patru patriarhi ai Constantinopolei, Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului. Această adunare este cunoscută sub titlul de sinodul *in Trullo* sau Trullan[242], pentru că s-a întrunit sub *Trullus* sau bolta palatului imperial. Adunarea voia să adauge câte ceva actelor de la sinoadele ecumenice al cincilea şi al şaselea, care nu făcuseră nici un canon disciplinar. Deci nu se ocupa decât de disciplină. Apăruseră deja practici foarte diferite în Bisericile răsăritene şi apusene, cu deosebire asupra căsătoriei preoților. Biserica Romană tindea de pe atunci a face din celibatul clericilor o lege generală. Biserica Răsăritului, din contră, promulgă solemn legea veche a căsătoriei preoților, a diaconilor şi a ipodiaconilor. Roma refuză să admită regulamentele Sinodului Trullan. Prin aceasta ea înăspri vrăjmăşia ce exista deja între Roma şi Constantinopole. Rupând cu disciplina veche şi refuzând a primi nişte canoane care erau foarte îndreptățite, ea punea primele temelii ale zidului de despărțire ce curând avea să se înalțe între ambele

Biserici. Papa Serghie a fost cel care refuză de a primi canoanele Sinodului Tullan (692, sprijinindu-se cu deosebire pe faptul că sinodul prescrisese Bisericii Romane a-şi schimba obiceiul cu privire la ajunarea Sâmbetei, obicei pe care ea îl urma din vechime. Unii romani zeloşi, precum preotul Blastus, voiseră încă din veacul al cincilea a impune întregii Biserici obiceiul roman; la sfârşitul veacului al şaptelea, Răsăritul încercă a impune Romei pe al său. Trebuie să mărturisim că un sinod de două sute unsprezece episcopi avea mai multă autoritate decât Blastus şi partizanii săi; însă era vorba de disciplină, şi obiceiul oriental nu trebuia impus Bisericii Romane, ci propus judecății episcopilor acestei Biserici. Se poate crede că Biserica de Răsărit, adunată *in Tullo,* voia prin mai multe din canoanele sale a aminti Bisericii Romane că se depărtase de la disciplina dintru început, şi că Biserica Romană nu voi nicidecum a primi această lecție, mai ales că-i venea de la Constantinopole.

Relațiile oficiale nu erau întrerupte între amândouă Bisericile; dar de un timp destul de îndelungat ele erau prea puțin frățeşti. Împrotivirea Romei față de Sinodul Trullan nu o împiedecă de a fi în comuniune cu Constantinopole; cu toate acestea relațiile fură prea puțin strânse până la discuția ce se ridică în privința icoanelor (726).

Împăratul Leon Isaurul se declară adversarul cultului icoanelor, sub pretext că ar fi idololatric. Aeeastă idee face foarte puțină onoare judecății sale; însă el avea puterea, şi câțiva episcopi se declarară pentru dânsul.[243]

Constantinopolul avea atunci un mare şi sfânt patriarh, Gherman, care se opuse cu energie rătăcirilor împăratului. El scrise despre aceasta mai multor episcopi, şi îndeosebi lui Grigorie al II-lea, care ocupa scaunul Romei. Acesta răspunse lui Gherman că împărtăşea credințele sale.

Împăratul încercă toate mijloacele spre a corupe pe Gherman. Neputând reuşi, el îl supuse batjocurii. Gherman preferă să se retragă din dregătoria sa, decât de a adera la decretul dat de împăratul contra icoanelor. El se retrase în casa părinților săi, unde viețui ca călugăr şi muri ca sfânt. Singhelul său, anume Anastasie, a fost pus în locul său de împăratul. Era un ambițios, care-şi vînduse credința împăratului pentru scaunul patriarhal. Împăratul Leon încercă să corupă şi pe Grigore al II-lea, însă promisiunile şi amenințările sale n-avură alt efect decât de a răscula contra lui pe toți cei ce în Apus recunoşteau încă autoritatea imperială. Anastasie trimise o scrisoare de comuniune papei, care refuză de a-l recunoaşte şi care îl amenință chiar că-l va depune, dacă ar continua a susține erezia. Între acestea, Grigorie al II-lea muri (731). El a fost înlocuit prin Grigorie al III-lea. Acest papă scrise împăratului mai multe scrisori care conțin o doctrină excelentă şi desluşiri prețioase.[244] În cea dintâi, el zice astfel împăratului: „Hotărârile Bisericii nu aparțin împăraților, ci *episcopilor.* Pentru aceasta, după cum episcopii, cărora le sunt încredințate Bisericile, nu se ocupă nicidecum cu afacerile civile, de asemenea şi împărații n-ar trebuie să se ocupe de afacerile bisericeşti. Dacă împărații şi episcopii se unesc, atunci ei au în comun o singură putere pentru a trata acele afaceri în duhul păcii şi al dragostei." Leon propunând un sinod, Grigorie îi răspunse că o asemenea adunare nu e necesară, fiindcă nu are decât a reintra el însuşi în ordine, pentru ca înțelegerea să fie universală asupra chestiunii ce a ridicat. „Voi credeți că ne veți înspăimânta", adaugă el, „zicând: Voi trimite la Roma să sfărâme icoana Sfântului Petru şi voi ridica pe papa Grigorie încărcat de lanțuri; îl voi trata după cum Constant tratá pe Martin. Să ştiți că papii sunt mijlocitorii şi arbitrii păcii între Răsărit şi Apus; deci nu ne temem de amenințările voastre; la o leghe de Roma vom fi în siguranță."

Aceste cuvinte descriu bine poziția luată de episcopii Romei în mijlocul tuturor popoarelor care dezmembraseră Imperiul Roman în Apus, poziție ce deveni unul din elementele puterii lor. Cât despre pretențiile la o autoritate politică oarecare sau la autoritatea supremă în Biserică, nu se găseşte încă despre aceasta nici o urmă în scrisorile lui Grigorie al III-lea. El nu recunoştea această autoritate decât *episcopilor*, adică nu vedea în Biserică decât o autoritate *colectivă.* Împăratul răspunzând că el avea împărăția şi preoția, Grigorie îi adresă o admirabilă scrisoare asupra deosebirii acestor două puteri, punând totdeauna *în episcopat* autoritatea bisericească. Consecvent cu principiile sale, Grigorie al III-lea întruni la Roma un sinod, pentru a da o hotărâre obştească în privința icoanelor. El o trimise împăratului şi lui Anastasie al Constantinopolei, cu scrisori particulare, spre a-i readuce la calea cea bună. Silințele sale nu slujiră decât spre a îndoi prigonirile contra ortodocşilor din Răsărit. Episcopii din aceste laturi nu puteau nici a se întruni, nici a face să se audă glasul lor. În locul lor, Ioan Damaschinul luă apărarea Bisericii. Jugul musulman dădea

marelui teolog libertatea de a ataca pe faţă pe împăratul şi pe aceia ce îi slujeau ca instrumente pentru a îndreptăţi greşalele sale şi a executa cruzimile sale.

Fantaziile doctrinare ale lui Leon Isaurul avură un rezultat politic pe care era greu de a-l prevedea. Apusul rupse cu el, şi Roma, ameninţată de lombarzi, se adresă ducelui francilor, Carol Martel, oferindu-i *consulatul roman.* Grigorie al III-lea făcu propunerea aceasta lui Carol. Acest războinic teribil muri curând, şi Grigorie al III-lea îndată după el. Ideea nu dispăru cu ei. Pepin, fiul lui Carol, şi papa Zaharia reînnoiră negocierile. Zaharia aprobă în folosul lui Pepin pierderea drepturilor la coroană a primei dinastii a regilor franci. În schimb, noul rege liberă Roma de atacurile lombarzilor, deveni suzeranul ei şi o dădu papei ca *domeniu.* Relaţiile încetară aşadar între papi şi împăraţii din Răsărit, pe care nu-i mai recunoşteau ca suverani. Separaţia a devenit completă când fiul lui Pepin, Carol, cunoscut mai mult sub numele de Carol cel Mare, a fost aclamat la Roma ca împărat al Apusului.

Dezbinarea politică pregătea schisma religioasă între Răsărit şi Apus. Roma se ridica din ruinele sale în momentul când Constantinopolul mergea spre decadenţă. Papii, ajunşi mai bogaţi şi mai puternici ca niciodată, încoronaţi cu diadema puterii vremelnice, căutau să-şi răzbune umilirea ce, în trufia lor, credeau că au suferit.

Pe când Apusul întreg îi scăpa din mână pentru totdeauna, Constantin Copronim, fiul lui Leon, aduna sinoade, făcând să se condamne icoanele într-o adunare de câţiva episcopi fără conştiinţă, cari căutau a astupa memoria sfântului patriarh Gherman şi a învăţatului Ioan Damaschin. Papa Ştefan al II-lea (756) îndemnă pe regele Franţei, Pepin, a lua în mână cauza Bisericii. Constantin Copronim trimisese acestui principe o ambasadă care îngrijora pe papa. Ştefan se temea ca nu cumva politica să împiedice planurile sale, şi împăratul din Răsărit să redobândească oarecare influenţă în afacerile Apusenilor. Deci scrise lui Pepin[245]: „Vă rugăm cu stăruinţă să lucraţi în aşa fel cu privire la greci, încât credinţa sobornică să fie în totdeauna păstrată; ca *Biserica să fie scăpată de răutatea lor,* şi ea să recapete toate patrimoniile sale.“ Biserica Romei avea în Răsărit bunuri considerabile, care fuseseră confiscate de la ruptura între Roma şi Imperiu. „Înştiinţaţi-ne”, adăugă papa, „de modul cum aţi vorbit trimisului şi adresaţi-ne cópii de pe scrisorile ce i-aţi dat, pentru ca să putem lucra în înţelegere.“ Pavel, care urmă lui Ştefan al II-lea, continuă cu Pepin aceleaşi relaţii. Se vede din scrisorile sale[246] că avea de luptat contra influenţelor unor oameni politici cari lucrau pentru o bună înţelegere între regele Franţei şi împăratul Constantinopolei. Acesta din urmă se sprijinea mai cu seamă pe lombarzi contra Romei. Papii erau speriaţi de rezultatele ce ar putea avea o asemenea alianţă, pentru aceea se sileau a întărâta pe regii Franţei contra grecilor şi lombarzilor.

Am ajuns la cei de pe urmă ani ai veacului al optulea. Imperiul de Răsărit, scăpat de Copronim şi de fiul său Leon al IV-lea, răsufla în fine sub domnirea lui Constantin şi a Irinei.

Carol cel Mare domnea în Francia; Adrian I era episcopul Romei; Constantinopolul avea, în persoana lui Tarasie, un mare şi sfânt patriarh. Mai înainte de a primi să fie ales, Tarasie adresă curţii şi poporului un discurs, din care vom cita pasajul următor: „Iată cauza principală a temerii mele (pentru a primi episcopatul); văd Biserica dezbinată în Răsărit; avem între noi un limbaj deosebit, şi mai mulţi se unesc cu Apusul, *care ne anatematizează în toate zilele.* Înfricoşat lucru este despărţirea (anatema), care alungă din împărăţia cerurilor şi duce către întunericul cel mai dinafară; nimic nu e mai plăcut lui Dumnezeu decât *unirea,* care face din noi o singură Biserică *catholică,* după cum o mărturisim în Crez. Vă cer dar, fraţilor, ceea ce cred că este şi dorinţa voastră, fiindcă aveţi frica lui Dumnezeu: cer ca împăratul şi împărăteasa *să adune* un sinod ecumenic, pentru ca să nu fim decât un trup *sub un singur cap, care este Iisus Hristos.* Dacă împăratul şi împărăteasa îmi acordă această cerere, eu mă supun poruncilor lor şi cerinţelor voastre; de nu, îmi este cu neputinţă a primi. Daţi-mi, fraţilor, răspunsul ce vă va plăcea[247].

Toţi, afară de câţiva fanatici, aplaudară proiectul pentru un sinod; atunci Tarasie primi să fie hirotonit şi sfinţit episcop. El adresă îndată scrisoarea sa de comuniune Bisericilor Romei, Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului[248]. După obicei, el făcu în ea mărturisirea sa de credinţă şi invită pe aceste Biserici la sinodul ce avea să adune împăratul. Împărăteasa regentă şi fiul său scriseră papei Adrian o scrisoare, în care îi declară că *ei au luat hotărârea de a aduna* un sinod ecumenic; şi-l roagă de a veni la sinod, făgăduindu-i că-l vor primi cu onoare; sau, dacă nu poate primi invitaţia lor personal, să trimită reprezentanţi.

Răspunsul lui Adrian către împăratul şi împărăteasa este un document de cea mai înaltă importanţă din punctul de vedere al chestiunii ce examinăm. În el se găseşte un stil pe care episcopii Romei nu şi-l permiseseră încă faţă de împăraţi. Roma, geloasă pe Constantinopole, urma în curând să încoroneze pe Carol cel Mare împărat al Apusului şi să rupă astfel toată legătura politică cu Răsăritul. Papa se bucura de o înaltă autoritate vremelnică în acest oraş, sub protecţia regilor franci; el era bogat, şi cugeta a înconjura scaunul său de splendoare şi de bogăţii încă mai mari. Adrian răspunse deci cu mândrie la scrisoarea respectuoasă ce primise de la curtea Constantinopolei; el puse condiţiile sale ca putere către putere, şi insistă cu deosebire asupra acestui punct: *că trebuia a se restitui toate patrimoniile Sfântului Petru* în Răsărit, care fuseseră confiscate de către împăraţii iconoclaşti. Vom cita pasajul din scrisoarea sa privitor la patriarhul Constantinopolei: „Noi am fost foarte surprinşi de a vedea că, în scrisoarea voastră, se dă lui Tarasie titlul de patriarh ecumenic. Patriarhul Constantinopolei *n-ar avea nici chiar rangul al doilea,* **fără consimţământul scaunului nostru;** dacă el este *ecumenic,* are atunci şi întâietatea asupra Bisericii noastre? Toţi creştinii înţeleg că aceasta este o pretenţie ridicolă.“

Adrian propune împăratului exemplul lui Carol, regele francilor: „Urmând socotinţele noastre, şi împlinind dorinţele noastre, el a supus puterii sale toate naţiunile barbare din Apus; a dat Bisericii Romane, pentru totdeauna, provincii, oraşe, casteluri, patrimonii, ce erau reţinute de lombarzi şi care aparţineau de drept Sfântului Petru; el nu încetează de a oferi în toate zilele aur şi argint pentru luminarea şi hrana săracilor.“

Acesta este un limbaj cu totul nou din partea episcopilor Romei; el va deveni în viitor limbajul lor obişnuit. El datează de la 785, adică chiar din anul când Adrian remise lui Ingelramn, episcop de Metz, colecţia *Falselor Decretale*[249]. Această apropiere are o mare însemnătate.

Făcut-a Adrian însuşi a se compune această operă de falsificatori? Nu ştim; însă e un fapt necontestabil că acest nou codice al Papalităţii este menţionat pentru întâia oară în istorie *la Roma, chiar sub pontificatul lui Adrian,* şi în anul când scria cu atâta îngâmfare împăratului din Răsărit.

Adrian este adevăratul creator al Papalităţii moderne. Negăsind în tradiţia Bisericii documente care să-i poată favoriza ideile ambiţioase, el şi le sprijini pe *documente apocrife,* scrise pentru o împrejurare anume şi pentru a legitima toate viitoarele uzurpări ale scaunului Romei. Adrian ştia că *Decretalele* conţinute în codicele lui Ingelramn erau *false.* Dovadă faptul că, cu zece ani mai înainte, el dăduse lui Carol, regele francilor, un codice cu vechile canoane, conform colecţiei obşteşte primite a lui Dionisie cel Mic. *Falsele Decretale* fură deci alcătuite între anii 775 şi 785. Epoca era prielnică pentru asemenea născociri!

În urma invaziunilor străine, care acoperiseră de ruine şi de sânge întreg Apusul, bibliotecile bisericilor şi ale mănastirilor fuseseră distruse; clerul era afundat în cea mai profundă ignoranţă. Răsăritul, cotropit de musulmani, nu mai avea relaţii cu Apusul. Papalitatea profită de aceste nenorociri; ea îşi zidi un tron politico-religios pe aceste ruine şi găsi linguşitori ce nu roşiră a inventa şi a propaga în umbră nişte documente mincinoase, pentru a da un caracter divin unei instituţii ce nu are alt izvor decât ambiţia.

Falsele Decretale formează ca un punct de intersecţie între Papalitatea celor dintâi opt veacuri şi între aceea a veacurilor următoare. De la acea epocă, pretenţiile papilor se dezvoltă şi iau pe fiecare zi un caracter mai accentuat. Răspunsul lui Adrian către Constantin şi către Irina este punctul de plecare.

Legaţii papei şi aceia ai Bisericilor patriarhale ale Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului ducându-se la Constantinopole, sinodul a fost adunat la Nicea. Prima şedinţă avu loc la 24 Septembrie 787. Acest al doilea sinod de la Nicea este numărat ca al *şaptelea ecumenic* de către Bisericile din Răsărit şi din Apus.[250] Adrian a fost reprezentat acolo prin arhimandritul Petru şi printr-un alt Petru, stareţul mănăstirii Sfântului Sava din Roma. Episcopii din Sicilia luară mai întâi cuvântul şi ziseră: „Noi credem cuviincios ca să deschidă sinodul preasfântul Arhiepiscop al Constantinopolei.” Toţi membrii primiră această propunere, şi Tarasie ţinu un discurs asupra îndatoririi de a urma vechile predanii ale Bisericii în hotărârile ce aveau de luat. Se introduseră apoi aceia ce combăteau predania, pentru ca Sinodul să asculte o expunere a doctrinei lor. Se citiră pe urmă scrisorile ai căror purtători erau legaţii scaunelor Romei, Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului, spre *a constata* credinţa Răsăritului şi a Apusului. Episcopul de Ancira împărtăşise erorile

iconoclaştilor. El se prezentă înaintea sinodului spre a face mărturisirea sa de credinţă; el o începu prin aceste cuvinte, care merită a fi citate: „Este legea Bisericii ca aceia ce se convertesc de la oarecare erezie să se lepede de ea în scris, mărturisind credinţa catholică. Pentru aceasta eu, Vasilie, episcop de Ancira, vrând a mă uni cu Biserica, cu papa Adrian, cu patriarhul Tarasie, cu scaunele apostolice ale Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului, şi cu toţi episcopii şi preoţii catholici, fac această prezentă mărturisire prin scris şi v-o prezint vouă, cari aveţi puterea prin autoritatea apostolică."

Aceste cuvinte atât de ortodoxe demonstrează evident că pe atunci papa Romei nu era privit ca *unicul* centru al *unităţii,* ca *izvorul* puterii *catholice,* că nu se vedea unitatea şi autoritatea decât în unanimitatea corpului episcopal.

Scrisoarea lui Adrian către împăratul şi către împărăteasa, ca şi cea adresată lui Tarasie, fură citite pe urmă, însă numai partea cu conţinut dogmatic. Imputările sale contra titlului de *ecumenic* şi reclamaţiile sale cu privire la patrimoniul Sfântului Petru fură trecute sub tăcere. Legaţii Romei nu insistară. Sinodul declară că *el aprobă* doctrina papei. Se citiră apoi scrisorile scaunelor patriarhale din Răsărit, a căror doctrină era conformă celei din Apus. Se confruntă această doctrină cu învăţătura Părinţilor Bisericii, spre a constata nu numai unanimitatea *actuală,* ci şi *perpetuitatea* doctrinei; se cercetă dacă iconoclaştii aveau pentru ei o adevărată predanie catholică. După ce a făcut acest îndoit examen prealabil, sinodul făcu mărturisirea sa de credinţă, hotărând că după doctrina perpetuă a Bisericii, trebuie *a se aduce închinare* icoanelor, rezervându-se lui Dumnezeu cultul *latriei,* sau al slujirii propriu-zise.

Membrii sinodului se duseră apoi la Constantinopole, unde avu loc ultima şedinţă în prezenţa Irinei şi a lui Constantin, şi a tot poporul.

Actele sinodului al şaptelea ecumenic stabilesc într-un chip clar, ca şi cele ale sinoadelor precedente, că episcopul Romei nu era decât cel întâi în *cinstire* în Biserică; că mărturisirea sa n-avea autoritate doctrinară, decât în măsura în care putea fi privită ca mărturisire a Bisericii Apusene; că nu avea nici o autoritate *individuală* în Biserică; ci numai o autoritate *colectivă,* al cărei ecou şi interpret era corpul episcopal.

O asemenea doctrină este diametral opusă sistemului roman.

Se adăugăm că Sinodul al Şaptelea Ecumenic, ca şi cele şase de mai înainte, nu a fost nici convocat, nici prezidat, nici confirmat de papa. *Acesta aderă* la el prin legaţii săi, şi Apusul dădu aceeaşi adeziune, ceea ce conferi deciziilor sale caracterul lor de ecumenicitate.

Cu toate acestea, adeziunea Apusului nu a fost de la început unanimă, cel puţin în aparenţă, cu toată primirea bine cunoscută a papei; ceea ce probează că, chiar în Apus, nu se acorda Papalităţii autoritatea doctrinară ce o reclamă astăzi partizanii săi. Şapte ani după sinodul din Nicea, adică în 794, Carol cel Mare întruni la Frankfort pe toţi episcopii regatelor ce supusese. În acest sinod se trată despre mai multe chestiuni dogmatice, şi îndeosebi despre cea a icoanelor. Prin hotărârea dată, se căuta a respinge pe cea a sinodului al doilea de la Nicea, ale cărei expresii nu fuseseră exact înţelese de către episcopii Franciei. Aceşti episcopi imputau papei că a aderat la acel sinod. Adrian se scuză, ca să zic aşa, că a aderat. El recunoştea, este adevărat, exactitatea doctrinei definite de către sinod, însă avea alte motive care l-ar fi îndemnat a o respinge, dacă nu s-ar fi temut că opoziţia sa n-ar fi fost privită ca o adeziune la erezia condamnată. „Noi am primit sinodul", scria Adrian[251], „pentru că decizia sa este conformă cu învăţătura Sfântului Grigorie; temându-ne ca nu cumva neprimindu-l, grecii să se reîntoarcă la greşala lor şi să fim responsabil de pierderea atâtor suflete. Cu toate acestea, noi n-am adresat încă nici un răspuns împăratului în privinţa sinodului. Îndemnându-l de a reaşeza icoanele, noi l-am avertizat să restituie Bisericii Romane jurisdicţia sa asupra oarecăror episcopii şi arhiepiscopii, şi patrimoniile ce ne fură răpite când s-au scos icoanele. Dar nu am primit nici un răspuns; ceea ce arată că ei s-au convertit asupra unui punct, dar nu şi asupra celorlalte două. Pentru această, *dacă veţi găsi cu cale,* când vom mulţumi împăratului pentru reaşezarea icoanelor, noi îl vom constrânge încă în privinţa restituirii jurisdicţiei şi a patrimoniului şi, de va refuza, îl vom declara *eretic."*

Atacurile îndreptate de episcopii Franciei contra lui Adrian, cu toată nedreptatea lor, probează cu evidenţă că ei nu recunoşteau Papalităţii autoritatea ce ea reclamă astăzi. *Falsele Decretale* nu putuseră încă prevala complet asupra vechilor obiceiuri. Adrian răspunse la aceste atacuri cu o modestie ce se explică lesne când cugetăm câtă nevoie avea el de franci şi de regele lor, Carol cel Mare, spre a stabili într-un chip trainic temeliile noii Papalităţi. Departe deci de a vorbi de o pretinsă autoritate, pe care voia cu atâta mândrie a o impune Răsăritului, el primi să joace rolul de acuzat faţă de franci, făcându-le măguliri până la punctul de a le propune să declare *eretic* pe împăratul Constantinopolei pentru o simplă chestiune de bunuri vremelnice sau pentru aceea a unei jurisdicţii contestate. Însă se poate vedea la Adrian, sub aceste smerite aparenţe de supunere, o *prodigioasă dibăcie,* pentru a face să se nască ocazia de a-şi mări puterea. Dacă francii i-ar fi cerut să declare eretic pe împăratul Constantinopolei, i-ar fi recunoscut prin aceasta chiar o jurisdicţie suverană şi universală, punând astfel un precedent ce nu ar fi rămas nefolosit de Papalitate.

Adrian I muri în 795 şi a fost înlocuit de Leon al III-lea, care urmă politica predecesorului său. Îndată după alegerea sa, el trimise lui Carol cel Mare stindardul oraşului Romei şi cheia *mărturisirii* Sfântului Petru; în schimb, regele Franciei îi trimise bogate daruri, cu un ambasador care trebuia să se înţeleagă cu el asupra a tot ce privea „gloria Bisericii, *întărirea demnităţii papale* şi a patriciatului roman, dat regelui Franciei“[252].

Leon avu unele raporturi cu Răsăritul, cu prilejul divorţului împăratului Constantin. Doi sfinţi călugări, Platon şi Theodor Studitul, se declarară mai cu seamă cu energie contra conduitei adultere a împăratului. Theodor se adresă la mai mulţi episcopi, pentru a le cere ajutor în prigonirile atrase de opoziţia lor faţă de împăratului. Scrisorile lui Theodor Studitul sunt pline de laude emfatice la adresa celor cărora le scria. Teologii romani n-au voit a vedea decât pe cele ce sunt conţinute în scrisoarea sa către episcopul Romei. Cu puţin mai multă bună credinţă, ei ar fi văzut deopotrivă pe cele ce se găsesc în alte scrisori şi care întrec câteodată pe cele dintâi; ei ar fi conchis din aceasta că nu se poate atribui un caracter *dogmatic* unor cuvinte risipite cu dărnicie, fără deosebire de scaune, după împrejurări, şi în scopul evident de a flata pe cei cărora erau adresate scrisorile, pentru a-i întoarce în favoarea cauzei ce apăra Theodor. Romanii n-au voit a face aceste observaţii atât de simple în sine şi atât de lesne. Ei au citat laudele emfatice ale lui Theodor ca pe tot atâtea mărturisiri *dogmatice* în favoarea autorităţii papale, şi n-au voit a înţelege că, dacă ele au în privinţa episcopului Romei această valoare dogmatică, trebuie a avea o valoare egală în favoarea autorităţii episcopului Ierusalimului, de exemplu, pe care-l numeşte *cel întâi din cei cinci patriarhi*[253], sau în favoarea altora, către care Theodor se adresă cu tot atâta extravaganţă. Atunci am avea în Biserică mai mulţi papi, bucurându-se de o autoritate supremă şi universală. Concluzia nu ar putea conveni teologilor romani. Ea decurge totuşi din scrisorile lui Theodor Studitul, dacă voieşte cineva a le acorda valoarea dogmatică pe care Roma ar voi să le-o atribuie în profitul său. Să adăugăm că dacă Theodor Studitul dădea de nevoie laude pompoase episcopului Romei, el ştia de asemenea a vorbi de el cu foarte puţin respect, după cum aceasta se vede în scrisoarea sa către Vasilie, stareţul de la Sf. Sava din Roma.[254]

La începutul pontificatului, Leon al III-lea avu a suporta o opoziţie violentă din partea rudelor lui Adrian, predecesorul său. Se aruncară asupra lui acuzaţii grozave. Carol cel Mare, venind la Roma (800) în calitate de Patrician al oraşului, întruni un sinod spre a judeca pe papa. Însă acesta a fost sigur de mai înainte că avea dreptate. El primise pe Carol cel Mare în triumf, şi puternicul rege nu fusese nesimţitor la procedeurile pontifului. Astfel membrii sinodului declarară într-o voce: „Noi nu cutezăm a judeca scaunul apostolic, care este *capul* tuturor Bisericilor; *aşa este vechiul obicei.”* În acea epocă era puţină pretenţie în privinţa erudiţiei. După vechiul obicei, episcopul Romei era judecat ca şi ceilalţi episcopi; însă *Falsele Decretale* începeau fără îndoială a se răspândi.

Ingelramn din Metz, care profitase de ele cu ocazia procesului său la Roma, era unul din primii consilieri ai lui Carol cel Mare şi capelanul său. După acest drept *nou* al *noii Papalităţi,* scaunul apostolic, care putea judeca totul, nu trebuia a fi judecat de nimeni. Roma nu neglijă nici o ocazie spre a face să prevaleze acest principiu fundamental al puterii sale, a căruia consecinţă riguroasă este infailibilitatea papală şi chiar nepăcătuirea sa. Consecinţele nu le-a tras deodată; dar principiul era cu dibăcie insinuat într-o împrejurare favorabilă. Leon al III-lea s-a justificat prin jurământ. Câteva zile după aceea, în ziua de Crăciun (800), Carol Cel Mare ducându-se la biserica Sfântului Petru, papa îi depuse pe cap o bogată coroană, şi poporul strigă: „Viaţă lungă şi biruinţă lui Carol August, mare şi paşnic Împărat al Romanilor, încoronat de mâna lui

Dumnezeu!“ Aceste aclamații fură repetate de trei ori cu entuziasm. După care papa se prosternă înaintea noului împărat şi-l unse cu untdelemn sfinţit, pe dânsul şi pe fiul său Pepin.

Astfel a fost restabilit Imperiul *Roman* de Apus. Roma, care nu văzuse decât cu gelozie scaunul guvernământului transportat la Constantinopole, a fost în mare bucurie. Papalitatea, măgulindu-şi tainicele dorințe, se găsi învestită cu o putere cum nu avusese niciodată până atunci. Gândul lui Adrian a fost realizat de succesorul său. Papalitatea modernă, instituție mixtă, adică politico-religioasă, era stabilită; o eră nouă se deschidea pentru Biserica lui Iisus Hristos; eră de intrigi şi de lupte, de despotism şi de revoluții, de inovații şi de scandaluri.

VI.

Despre felul cum Papalitatea, prin noile şi ambiţioasele sale pretenţii, a fost cauza schismei între Bisericile Răsăritene şi cele Apusene.

Am stabilit: 1. că episcopii Romei nu s-au bucurat de o autoritate universală, în timpul celor dintâi opt veacuri ale Bisericii; 2. că ei n-au fost consideraţi atunci nici ca centrul *unităţii,* nici ca izvorul jurisdicţiei; 3. că n-au fost priviţi ca învestiţi *după drept divin* cu oarecari prerogative, în calitate de urmaşi ai Sfântului Petru.

Dacă, după veacul al nouălea, ei au avut asupra acestor trei puncte pretenţii opuse doctrinei statornice şi universale a celor dintâi opt veacuri; dacă ei au întreprins a supune Biserica autorităţii lor suverane; dacă au pretins a fi centrul necesar al unităţii şi obârşia jurisdicţiei, va trebui a conchide din acesta că au voit a uzurpa o putere la care nu aveau dreptul.

Iar dacă uzurpările au provocat o energică opunere din partea Bisericii Răsăritului; dacă episcopii Romei au făcut din recunoaşterea puterii lor uzurpate condiţia *sine qua non a* unirii, va trebui a se conchide din aceasta că Papalitatea este prima şi directa cauză a dezbinării. *Faptele* ce vom expune vor dovedi că aşa a fost.

După încoronarea lui Carol Cel Mare, pacea domni în curgere de câtva timp între ambele Biserici din Răsărit şi Apus. Leon Armeanul reînnoi erezia iconoclaştilor şi persecută pe ortodocşi. Mai mulţi se refugiară la Roma, şi Pascal I (817) zidi pentru ei o biserică unde ei îşi săvârşeau slujba în greceşte. Acest papă trimise chiar scrisori şi delegaţi la Constantinopole, spre a susţine acolo cauza credinţei pe care o apărau cu curaj cea mai mare parte din episcopi, având în capul lor pe patriarhul Nichifor.

Leon Armeanul nu spera nimic de la Roma, şi căută a se sprijini pe Biserica Franţei. Episcopii acestei Biserici se întruniră la Paris şi luară hotărâri conforme cu cele ale sinodului din Frankfort, despre care am vorbit. Mai mulţi dintre ei fură trimişi la Roma, spre a da sfaturi lui Evghenie al II-lea care era atunci papă.

Astfel Biserica Franţei începea, în privinţa Papalităţii, acea tradiţie de opoziţie, conformă vechii doctrine catholice, şi care s-a numit *galicanism.* Episcopii sinodului din Paris, ca şi aceia de Frankfort, n-aveau o idee exactă despre chestiunea agitată în Răsărit; însă ceea ce voim numai a constata este faptul că ei se credeau în drept a contesta ecumenicitatea sinodului al şaptelea general, chiar după adeziunea dată de papa, şi că ei nu atribuiau episcopului Romei nici o autoritate dogmatică în Biserică.

Mai mulţi papi cari urmară nu făcură mult zgomot până în 858, când Nicolae I se sui pe scaunul Romei. Biserica Răsăritului, prigonită de împăraţi iconoclaşti, apăra cu un curaj neînvins sfintele datini ale Bisericii. Ea se bucură, în fine, de oarecare linişte, sub domnia lui Mihail (842), după o prigonire ce durase o sută douăzeci de ani aproape fără întrerupere.

Metodie, unul dintre cei mai curajoşi apărători ai ortodoxiei, se sui pe scaunul Constantinopolei. El a fost înlocuit în 847 prin Ignatie, fiul împăratului Mihail Rhangabe, predecesorul lui Leon Armeanul. Acest Mihail fusese închis într-o mânăstire împreună cu cei trei fii ai săi, ce fuseseră făcuţi eunuci, pentru a nu fi capabili de domnie. Ignatie trecu prin toate treptele clericatului. El era preot, când a fost ales pentru scaunul patriarhal. Împăratul Mihail era un om desfrânat, care lăsă guvernământul Imperiului unchiului său Vardas. Ignatie îşi atrase ura împăratului refuzând a face călugăriţă pe împărăteasa mamă, Theodora, şi pe două fiice ale sale. El îşi făcu un alt duşman puternic în Vardas, căruia îi refuză în public Sfânta Împărtăşanie, din cauza scandalurilor vieţii sale private. În fine, chiar din ziua hirotoniei sale, el îşi făcuse un adversar din Grigorie, episcopul Siracuzei, umilindu-l şi refuzând a-l admite la acea solemnitate, sub pretext că ar fi acuzat de diferite delicte. El era acuzat într-adevăr, dar nu era judecat. Ignatie îl judecă apoi şi îl condamnă;

însă Roma, unde Grigorie apelă, refuză deocamdată să confirme condamnarea, cu toate insistențele lui Ignatie. Ea nu o făcu decât în momentul când lupta era fățiș declarată contra lui Fotie şi aderenților săi. Noi admitem fără greutate că Ignatie nu a avut decât bune intenții şi motive de conştiinţă în tot ceea ce a făcut; însă dreptatea cere de asemenea să recunoaştem că el nu a imitat nici prudența unui Tarasie, nici sublima abnegație a unui Gură de Aur. Se poate crede că aducerea aminte de puterea imperială, de care părintele său fusese lipsit cu sila, nu-l dispunea a menaja pe cei ce ocupau o poziție înaltă, pe care o privea ca pe un bun răpit pe nedrept familiei sale. Curtea îl acuză că s-ar fi alăturat unui aventurier ce credea că are dreptul la coroana imperială, şi a fost exilat.

Un mare număr de episcopi înainte de el avuseseră de suportat arbitrarul curții. Dintre predecesorii săi, şi chiar pe scaunul Romei, Ignatie ar fi găsit modele de oameni ce au iubi mai bine a renunța la o dregătorie pe care n-o mai puteau exercita cu folos pentru Biserică, decât de a stârni, printr-o opoziție inutilă, turburări ce au totdeauna pentru Biserică consecințe vrednice de plâns. El nu găsi de cuviință a imita aceste exemple şi refuză de a renunța la dregătoria sa, cu toate stăruințele mai multor episcopi.

Curtea nu putea ceda. Ea convocă clerul, care alese pe Fotie ca patriarh.

Fotie era nepotul patriarhului Tarasie şi era membru al familiei imperiale. Iată portretul ce îi face Fleury[255]: „Geniul lui Fotie era încă mai presus de naşterea sa. El avea spiritul mare şi cultivat cu îngrijire. Bogățiile sale îi înlesneau a găsi toate soiurile de cărți; şi pasiunea sa pentru glorie mergea până la a petrece nopțile în lectură. Astfel el deveni cel mai savant om, nu numai al veacului său, ci şi al celor precedente. El ştia gramatica, poetica, retorica, filozofia, medicina şi toate ştiinţele profane; însă nu neglijase nici ştiinţa teologică, şi când se văzu în Biserică, deveni foarte savant în treburile bisericeşti."

Într-o lucrare compusă în ultimii ani de către curtea Romei[256], autorul a fost obligat a zice despre Fotie: „Vasta sa erudiție, caracterul său insinuant, mlădios şi ferm totodată, şi capacitatea sa în afacerile politice, până şi dulcea sa fizionomie, şi manierele sale nobile şi atrăgătoare, îl făceau însemnat între contemporanii săi."

Trebuia mai întâi să descriem caracterul lui Fotie după scriitori nesuspecți de a-i fi favorabili. Adevărul ne mai cere să facem cunoscute şi documentele ce au stat la baza a tot ce s-a scris de atunci în sânul Bisericii Romane asupra gravelor evenimente la care el a luat parte.

Vom indica mai întâi scrisorile lui Mitrofan, mitropolitul Smirnei, ale lui Stilian, episcopul Neochesariei, şi ale călugărului Theognost. Aceşti trei oameni sunt cunoscuți ca inamici personali ai lui Fotie. Anastasie Bibliotecarul era un om atât de răutăcios, încât nu se poate da nici o importanță mărturiei sale. Iată prescurtarea sentinței date contra lui la Roma, în 868: „Toată Biserica lui Dumnezeu ştie ceea ce a făcut Anastasie în timpul papilor predecesorii noştri, şi ceea ce a ordonat în contra sa Leon şi Benedict, din care unul l-a depus, excomunicat şi anatematizat, iar celălalt, dezbrăcându-l de veşmintele preoţeşti, l-a admis la comuniunea cu mirenii. Pe urmă *papa Nicolae l-a restabilit, cu condiția de a fi credincios Bisericii Romane.* Însă după ce a jefuit palatul nostru patriarhal şi a răpit actele sinoadelor în care fusese condamnat, el a făcut pe nişte oameni să iasă pe deasupra zidurilor acestui oraş, pentru a semăna neînțelegerea între principi şi Biserică; el a fost cauza pentru care un anume Adalgrim, refugiat în Biserică, şi-a pierdut ochii şi limba. În fine, după cum mai mulți dintre voi, la fel ca şi mine, au auzit zicând pe un preot numit Adon, rudă a sa, el a uitat binefacerile noastre până într-atât, încât a trimis pe un om la Eleftherie, îndemnându-l să săvârşească omorurile ştiute[257]. Pentru aceasta noi poruncim, conform judecăților papilor Leon şi Benedict, ca el să fie lipsit de toată comuniunea Bisericii, până ce se va apăra într-un sinod de toate învinuirile cu care este încărcat; şi oricine va avea părtăşie cu el, măcar vorbindu-i, se va expune la aceeaşi excomunicare. Dacă se va depărta câtuşi de puțin de Roma, sau va ocupa vreo funcție bisericească, va fi încărcat de anatemă veşnică, el şi complicii săi."

Anastasie a obținut, fără îndoială, iertarea de la papa Adrian, după cum o obținuse şi de la papa Nicolae. Roma avea nevoie de el în certurile sale cu răsăritenii; căci el vorbea foarte bine limba greacă, ceea ce era foarte rar pe atunci în Apus. Astfel, în anul următor, 869, Anastasie se găsea în Constantinopole la sinodul adunat contra lui Fotie. El îi traduse decretele din greceşte în latineşte şi le precedă cu o prefață, în care

descrise după maniera sa actele imputate lui Fotie. Un astfel de om poate fi oare privit ca un bun martor contra patriarhului Constantinopolei, un înțelept apreciator al faptelor, un narator cinstit? Nu trebuie oare a cugeta că el a voit a se arăta *credincios Bisericii Romane,* potrivit condiției puse de papa Nicolae la întâia sa iertare?

„Nu se ştie precis când a murit acest autor. Este însă sigur că trăia încă sub pontificatul lui Ioan al VIII-lea, care a fost ales în 872 şi a murit în 882."[258]

S-a căutat mult a face să se creadă că există şi un al doilea Anastasie Bibliotecarul la Roma, în aceeaşi epocă, pentru a nu face să cadă asupra istoricului papilor nişte acuzații ce îi ridică tot creditul. Însă nu s-a putut cita nici o probă în favoarea acestei aserțiuni, ce se poate privi, prin urmare, ca lipsită de fundament. Sigur este că Anastasie Bibliotecarul a viețuit tocmai în epoca ce am arătat, şi că nu se cunoaşte alt Anastasie Bibliotecarul decât acela ce a fost compromis în crimele atroce amintite în hotărârea dată contra lui; care a fost, chiar la Roma, de mai multe ori osândit, şi care n-a obținut grațierea decât cu nişte condiții care trebuie a ni-l face suspect când vorbeşte de adversarii Bisericii Romane.

Se mai aduce contra lui Fotie mărturia lui Nichita David Paflagonianul, autorul *Vieții lui Ignatie.* Se poate zice chiar că acest scriitor este marea autoritate contra patriarhului Fotie. Totuşi imparțialitatea ne obligă a observa că Nichita împingea spiritul partizan contra lui Fotie până la a adopta faimoasa adăugire *Filioque,* făcută la Crez, deşi ea nu fusese încă oficial recunoscută ca legitimă nici chiar în Apus. Întregul istorisirii sale, şi cea a Singhelului Mihail, probează că trebuie să punem pe aceşti doi scriitori între duşmanii personali ai lui Fotie.

Şi, când e vorba de a judeca un personaj istoric, trebuie oare a ne raporta la vrăjmaşii săi? Răspunsul vine de la sine.

O probă evidentă şi necontestabilă contra acestor autori reiese din propriile istorisiri, când cineva le compară cu ale celorlalți scriitori, precum Gheorghie, Chedrin, Zonara şi Constantin Porfiroghenitul; căci cei dintâi, ca urmare a urii ce îi purtau, atribuie lui Fotie persecuțiile al căror obiect a fost Ignatie, în timp ce ele sunt exclusiv atribuite lui Vardas de către cei din urmă scriitori, cari sunt neparțiali.

Ce hotărâre să luăm, în fața istorisirilor contrazicătoare ale istoricilor? Pe aceea de a nu ține seamă nici de unii nici de alții. Fotie şi papii cu cari a fost în ceartă au scris scrisori unde şi-au expus propriile cugetări. Aceste scrisori există; ele sunt documentele cele mai puternice. Noi vom asculta pe înşişi adversarii, apărând fiecare cauza sa; acesta este mijlocul cel mai bun de a stabili adevărul.

Fotie primi hirotonia episcopală în ziua de Crăciun 858. În anul următor, el scrise astfel lui Nicolae I, care ocupa atunci scaunul Romei:

„Preasfântului, preasfințitului şi preacinstitului împreună-slujitor Nicolae, papă vechii Rome, Fotie, episcopul Constantinopolei, noua Roma:

„Când se prezintă sufletului meu mărirea darului preoțesc, când cuget la depărtarea ce se află între desăvârşirea sa şi înjosirea omului; când măsor slăbiciunea puterilor mele şi îmi amintesc cugetarea ce am avut toată viața mea despre sublimitatea unei asemenea demnități, cugetare ce-mi inspiră mirare, uimire, văzând oameni din timpul nostru, ca să nu vorbesc de vechime, primind grozavul jug al pontificatului, şi deşi fiind oameni înfăşurați în carne şi sânge, întreprinzând cu primejdie mare a îndeplini slujirea heruvimilor, a celor mai curate duhuri; când duhul meu se dă la nişte astfel de cugetări, şi când mă văd eu însumi intrat în această stare, ce mă făcea să tremur pentru cei pe cari îi vedeam acolo, nu pot spune câtă durere încerc, câtă întristare simt. Din copilăria mea luasem o hotărâre care n-a făcut decât a se întări cu vârsta, aceea adică de a mă ține departe de afaceri şi de vuiet, şi de a mă bucura de dulceața paşnică a vieții particulare; cu toate acestea (trebuie să mărturisesc Sanctității voastre, fiindcă scriind, datoresc a vă spune adevărul), am fost obligat să primesc demnități la curtea imperială, abătându-mă astfel de la hotărârile mele. Totuşi n-am fost niciodată atât de cutezător pentru a ținti la demnitatea preoțească. Ea mi se părea prea venerabilă şi prea greu de purtat, mai ales când îmi aminteam pilda lui Petru, verhovnicul care, după ce a dat

Domnului nostru şi adevăratul nostru Dumnezeu, Iisus Hristos, atâtea mărturisiri de credinţă, şi după ce i-a arătat că-l iubea atât de tare, a privit cinstea de a fi înălţat de Învăţător la *sacerdoţiu* ca pe încununarea tuturor faptelor sale celor bune. Îmi amintesc aşijderea pilda slujitorului căruia i s-a încredinţat un talant, şi care ascunzându-l spre a nu-l pierde, din cauza asprimii stăpânului său, a fost silit să dea seamă de el şi a fost aruncat în foc şi în gheenă pentru că nu l-a înmulţit.

„Dar pentru ce să vă scriu astfel, pentru ce să reînnoiesc durerea mea şi să vă fac duhovnicul suferinţelor mele? Amintirea lucrurilor grozave aspresc răul, fără a-i aduce alinare. Ceea ce s-a petrecut este ca o tragedie, care a avut loc, fără îndoială, pentru ca prin rugăciunile voastre să putem bine cârmui o turmă ce ni s-a încredinţat nu ştim cum; pentru ca norul greutăţilor ce ni se înfăţişează să fie împrăştiat; ca atmosfera întunecoasă ce ne înconjoară să fie luminată. După cum un vâslaş este vesel când vede vasul său bine îndreptat, împins de un vânt prielnic, de asemenea o Biserică este bucuria păstorului când o vede crescând în evlavie, în virtute; ea împrăştie grijile ce sunt împrejurul lui ca nişte nori şi temerile ce îi insuflă propria sa slăbiciune.

„Nu de mult, când cel *ce îndeplinea înainte de noi sarcina episcopală părăsi această cinste,* m-am văzut atacat din toate părţile, sub nu ştiu ce înrâurire, de cler şi de adunarea episcopilor şi a mitropoliţilor, şi mai cu seamă de împăratul, care este plin de iubire pentru Hristos, care este bun, drept, omenos şi (pentru ce să n-o zic?) mai drept decât cei ce au domnit înaintea lui. El n-a fost decât pentru mine neomenos, violent şi înspăimântător. Lucrând în înţelegere cu adunarea de care am vorbit, el nu mi-a dat răgaz, luând de motiv al stăruinţelor sale voinţa şi dorinţa unanimă a clerului, care nu-mi lăsa nici o scuză, afirmând că înaintea unei asemenea alegeri el nu ar putea, chiar când ar vrea, să cedeze la rezistenţa mea. Adunarea clerului fiind foarte mare, rugăminţile mele nu puteau fi auzite de un mare număr; aceia ce le auzeau, nu ţineau de ele nici o seamă; ei n-aveau decât o ţintă, o hotărâre luată: aceea de a mă însărcina, chiar fără voia mea, cu episcopatul."

Să ne oprim aici un moment. Vrăjmaşii lui Fotie au pretins că, exprimându-se astfel, el dăduse o probă de ipocrizia sa; că în loc de a refuza episcopatul, îl ambiţionase. Ei îl acuză că a spus o minciună afirmând că predecesorul său părăsise demnitatea sa.

Sunt oare adevărate aceste două aserţiuni? Se pot cunoaşte simţămintele unui om din corespondenţa sa intimă mai bine decât din aserţiunile gratuite ale duşmanilor săi. Acesta e un principiu pe care, fără îndoială, nimeni nu-l va contesta. Iar scrisorile intime ale lui Fotie către rudenia sa, <<Cezarul>> Vardas, mărturisesc sus şi tare că el a încercat toate mijloacele pentru a scăpa de demnitatea ce voiau a-i impune. Onorurile de care se bucura la curte îi erau deja o povoară, pentru că ele îl deturnau de la studiul ce era singura sa pasiune; el înţelegea că odată ridicat pe scaunul patriarhal, va trebui să renunţe la acea viaţă paşnică, unde ştiinţa îl făcea a simţi o adevărată fericire; pentru aceasta el ruga pe Vardas să îndrepte alegerea sa asupra altuia[259]. Ce motiv ar fi avut el să scrie astfel în intimitate unui om care cunoştea gusturile sale, care era prietenul său?

Căutat-a oare Fotie a-l amăgi pe papa scriindu-i că Ignatie părăsise scaunul său? Este sigur că, pe drept sau pe nedrept, Ignatie fusese învinuit ca conspirator şi, cu acest titlu, exilat de Împăratul. Dacă în aceste împrejurări el ar fi aruncat, după cum afirmă Anastasie Bibliotecarul, un soi de interdicţie asupra Bisericii sale, această purtare ar fi fost criticabilă şi protivnică purtării celor mai mari şi mai sfinţi episcopi. Noi am văzut mai înainte pe papa Martin care, deşi osândit, prigonit şi surghiunit ca şi Ignatie, recunoştea totuşi legitimitatea episcopului Evghenie, pe care Biserica Romană îl alesese ca urmaş, şi fără ca el să-şi fi dat vreodată demisia. Sf. Ioan Gură de Aur, alungat cu nedreptate, scria aceste măreţe cuvinte: „Biserica nu s-a început cu mine şi nici se va sfârşi cu mine. Apostolii şi prorocii au suferit mult mai mari prigoniri." Prin urmare, el îndemna pe episcopi să asculte pe acela care va fi pus în locul său, şi-i ruga numai să nu iscălească condamnarea sa, dacă nu-l vor găsi vinovat.

Fotie trebuia să ţină seamă de acest obicei şi să privească pe predecesorul său ca fiind căzut din dregătoria sa, fiindcă clerul, afară de cinci voturi[260], îl alesese ca urmaş. Numai că el nu putea scrie papei că Ignatie fusese depus, fiindcă nu fusese osândit canoniceşte.

Drept aceea, Fotie nu a fost nici ipocrit, nici mincinos când scria papei aşa cum am văzut. El continuă astfel:

„Calea rugăciunii fiindu-mi închisă, lacrimile mă podidiră; durerea, care înlăuntrul meu semăna cu un nor şi mă umplea de întuneric şi de turburare, izbucni deodată într-un şiroi de lacrimi ce curgea din ochii mei. Când cineva vede cuvintele sale neputincioase spre a dobândi scăparea, este firesc chiar a alerga la rugăciuni şi la lacrimi; prin aceasta nădăjduieşte încă vreun ajutor, atunci chiar când nu se mai poate aştepta că-l va avea. Cei mă sileau nu-mi lăsară nici un repaos până ce n-au câştigat ceea ce voiau, deşi era protivnic voinței mele. Astfel, iată-mă expus la furtuni, la judecăți, pe care numai Dumnezeu singur, cel ce ştie toate, le cunoaşte. Însă *destul despre aceasta,* cum zice proverbul.

„Şi fiindcă comuniunea credinței este cea mai bună din toate, şi fiindcă ea este cu precădere obârşia dragostei adevărate, spre a statornici cu Sanctitatea Voastră o legătură curată şi nedezlegată, am hotărît a săpa pe scurt, ca pe o marmură, credința noastră, care este şi a voastră. Prin aceasta noi vom dobândi mai grabnic rodul fierbinților voastre rugăciuni, şi vă vom da cea mai bună mărturisire de iubirea noastră.”

Fotie face apoi mărturisirea lui de credință cu o exactitate şi o profunzime, vrednică de cel mai mare teolog. În ea el raportează adevărurile fundamentale ale creştinismului la taina Treimii, a Întrupării şi a Răscumpărării. El primeşte cele şapte sinoade ecumenice şi arată, în puține cuvinte, dar cu o remarcabilă justețe, doctrina ce a fost statornicită în acele sinoade. Apoi adaugă:

„Aceasta e mărturisirea mea de credință, atingătoare de lucrurile ce îi aparțin şi care decurg din ea; întru această credință este nădejdea mea. Ea nu este numai a mea, ci este împărtăşită de toți cei ce vor a viețui cu evlavie, cari au în ei iubirea dumnezeiască, cari au hotărît a ține curata şi adevărata doctrină creştină. Arătând astfel prin scris mărturisirea noastră de credință, şi făcând cunoscut Preasfințitei Voastre Sanctităţi ceea ce ne priveşte, am săpat ca pe marmură ceea ce v-am arătat prin cuvintele noastre; după cum v-am spus, noi avem nevoie de rugăciunile voastre, pentru ca Dumnezeu să ne fie îndurat şi bun în toate întreprinderile noastre; ca să ne acorde harul de a smulge toată rădăcina smintelii, toată piatra de poticnire din tagma clericală; ca să putem paşte bine pe cei ce ne sunt încredințați; ca mulțimea păcatelor noastre să nu zăticnească sporirile turmei noastre în virtute, şi să nu facă astfel greşalele noastre încă mai numeroase; ca să fac şi să zic credincioşilor totdeauna ceea ce se cuvine; iar din partea lor, ei să fie totdeauna ascultători şi gata la tot ce priveşte mântuirea lor, ca prin harul şi bunătatea lui Hristos, care este capul tuturor, ei să crească neîncetat întru El, căruia se cuvine slava şi împărăția, împreună cu Tatăl şi cu Sfântul Duh, Treimea cea deoființă şi de viață făcătoare, acum şi pururea, şi în vecii vecilor. Amin.“

În scrisoare se resimte gustul vremii, prin maniera sa cam afectată; însă ea nu e mai puțin un frumos monument de ortodoxie, şi este vrednică în toate privințele de un mare scriitor şi de un mare episcop.

Duşmanii lui Fotie au pretins că o altă scrisoare, ce se pretindea a fi prima scrisoare scrisă de el papei, ar fi fost o operă de ipocrizie, în care el căuta a-l câştiga de partea sa prin mijloace necinstite şi mai cu seamă afectând o mare râvnă contra iconoclaştilor. Nu s-a putut cita niciodată măcar un rând din acea pretinsă scrisoare; cei ce au presupus-o nu s-au gândit că episcopii nu puteau avea nici cea mai mică relație între ei înainte de a-şi fi adresat, după obicei, scrisorile canonice. În această împrejurare, ca în multe altele, ura a orbit pe falsificatori. Cea dintâi scrisoare a lui Fotie către papa este aceea pe care am tradus-o.

Ea a fost adusă la Roma împreună cu o scrisoare de la împăratul. Nicolae I se folosi de acest prilej spre a face act de autoritate supremă în Biserică. Acest papă este unul din cei ce au contribuit mai mult întru a dezvolta opera lui Adrian I. Iezuitul Maimbourg[261], vrând a-l lăuda, afrmă că „în vremea pontificatului său de nouă ani el ridicase puterea papală la un grad la care nu ajunsese încă, mai cu seamă în privința împăraților, regilor, principilor şi patriarhilor, pe care îi trata cu mai multă asprime ca nici unul din predecesorii săi, ori de câte ori se credea jignit în prerogativele puterii sale pontificale.” Acest fapt este necontestabil, însă părintele Maimbourg n-a văzut nici însemnatatea istorică a cazului ce el constata, nici tristele urmări ale acestei dezvoltări a puterii papale. El n-a văzut aşijderea că pretinsa dezvoltare nu era decât o schimbare radicală, şi că în veacul al nouălea Papalitatea nu mai era patriarhatul roman al celor dintâi opt veacuri.

Nicolae nu ştia ceea ce se petrecuse la Constantinopole cu depunerea lui Ignatie şi alegerea lui Fotie. El ştiu numai că Fotie era laic în momentul acestei alegeri. Este sigur că mai multe canoane în Apus opreau hirotoniile pripite; aceste canoane nu erau primite în Răsărit, şi deşi obiceiul era în favoarea hirotoniilor făcute progresiv, totuşi istoria Bisericii probează prin numeroase dovezi că se trecea câteodată pe deasupra canoanelor sau a obiceiului, în favoarea unor oameni de un merit deosebit şi în împrejurări mari. E de ajuns a aminti numele lui Amvrosie al Milanului, al lui Nectarie, al lui Tarasie şi al lui Nichifor al Constantinopolei, pentru a dovedi că hirotonia lni Fotie nu era fără precedente foarte venerabile. Însă Nicolae voia a se face arbitru suprem. În loc de a întârzia într-un chip modest de a intra în relație cu noul patriarh, până să se informeze mai bine, el răspunse astfel la scrisorile împăratului şi ale lui Fotie:

„Făcătorul tuturor lucrurilor a aşezat Principatul divinei puteri pe care ziditorul tuturor făpturilor a dat-o aleşilor săi apostoli; el a stabilit trăinicia lor pe credința tare a verhovnicului apostolilor, adică a lui Petru, căruia i-a dat mai cu seamă întâiul scaun. Căci lui i s-a zis prin glasul Domnului: <<Tu eşti piatră, şi pe această piatră voi zidi Biserica mea, şi porțile iadului nu o vor birui>>. Petru, care a fost numit astfel din pricina tăriei pietrei, care este Hristos, nu încetează de a întări prin rugăciunile sale zidirea cea nemişcată a Bisericii universale, aşa încât el se grăbeşte a reforma, prin regula adevăratei credințe, nebunia celor ce cad în rătăcire, şi susține pe cei ce o întăresc, ca nu cumva porțile iadului, adică insinuările perfide ale duhurilor rele şi atacurile ereticilor, să ajungă a rupe unitatea Bisericii.“[262]

Nicolae se preface apoi a crede că Mihail a trimis scrisoare la Roma fiindcă voia a ține regula statornicită de părinți, cum că „fără învoirea scaunului şi pontifului roman nu se cuvenea a încheia nimic în orice discuție.”

Acest principiu era primit în înțelesul că o chestiune de credință nu putea fi definită fără adeziunea Bisericilor Apusene, ce era de regulă transmisă prin întâiul scaun din acele laturi, dar nu în înțelesul că consimțământul scaunului particular al Romei, sau al episcopului său, era neapărat necesar. Nicolae se sprijinea astfel pe o greşală şi presupunea pe nedrept că ea ar fi primită şi de împăratul Răsăritului. Asupra acestui de pe urmă punct, mai cu seamă, el ştia care este adevărul. El atacă apoi alegerea lui Fotie, în temeiul canoanelor Sinodului din Sardica şi al *Decretalelor* papilor Celestin, Leon şi Ghelasie, pe care îi numeşte *dascăli ai credinței catholice.* El îşi putea da seama că nu era vorba de *credință,* ci doar de o chestiune disciplinară, şi că Răsăritul nu avea asupra acestui punct disciplina apuseană, şi avea dreptul să nu o aibă. Adrian I oprise de a se mai ridica pe viitor un laic la episcopat. Nicolae se sprijinea pe acest precedent. Însă el nu cercetează dacă Adrian avea mai mult decât el, Nicolae, dreptul de a face o asemenea oprire. „**Noi voim”,** adaugă el, „ca Ignatie să se prezinte înaintea trimişilor noştri, pentru ca să declare pentru ce a părăsit turma sa fără a ține seamă de prescripțiile predecesorilor noştri, sfinții pontifi Leon şi Benedict... Toate se vor trimite la stăpânirea noastră covârşitoare, ca să hotărâm prin autoritatea apostolică ceea ce va fi de făcut, pentru ca Biserica voastră, care este atât de zguduită, să fie pe viitor statornică şi paşnică.“

După un obicei ce era de pe atunci statornicit în Biserica Romană, Nicolae nu-şi îngăduia ca datoriile sale de *pontif suprem* să-l împiedice a cugeta la interesele materiale ale scaunului său; pentru aceasta el scrise împăratului: „Înapoiați-ne patrimoniul Calabriei şi acela al Siciliei şi toate bunurile Bisericii noastre, a căror stăpânire a avut-o din vechime, spre a le administra prin proprii săi iconomi; căci este nedrept ca un bun bisericesc, destinat luminării şi slujirii Bisericii lui Dumnezeu, să ni se răpească de către o putere pământească.”

Iată deci vremelnicul deja învestit cu o consacrare religioasă.

„**Noi voim”,** adaugă Nicolae (acest cuvânt curge firesc din condeiul său în orice ocazie), „**Noi voim** ca sfințirea să fie dată de către scaunul nostru arhiepiscopului Siracuzei, pentru ca predania aşezată de apostoli să nu fie ştirbită în vremea noastră.” Acest motiv este într-adevăr bizar, ca să nu zicem mai mult. Sicilia a fost supusă patriarhatului roman în veacul al patrulea; de la căderea Imperiului, regiunea rămăsese în domeniul împăratului Constantinopolei. Şi, după regula ținută totdeauna în Biserică, circumscripțiile bisericeşti trebuie a urma după prefacerea circumscripțiilor civile. Siracuza trebuia dar, în temeiul acestei reguli, să atârne de Constantinopole, iar nu de Roma. Nicolae *nu o voia;* însă legea o voia, şi apostolii, la care el apela, nu supuseseră desigur niciodată scaunul din Siracuza celui din Roma.

Scrisoarea către Fotie nu e decât prescurtarea celei ce o adresase împăratului. Însă Nicolae se fereşte a se servi de expresiile ambiţioase ce am semnalat în această din urmă. El nu se adresă către Fotie decât ca unui simplu laic, fără a-i da nici un titlu episcopal, deşi el îl ştia legitim hirotonit. Această prefăcătorie ascundea cugetarea că nici un episcop nu putea purta denumirea cinului său decât cu consimţământul pontifului roman.

Papii vechi nu foloseau un asemenea limbaj nici faţă de împăraţi, nici faţă de fraţii lor episcopi. În împrejurările când erau datori a interveni pentru apărarea credinţei sau a disciplinei, ei nu se puneau ca arbitri suverani, şi nu-şi atribuiau o autoritate supremă; ei apelau la datini, la canoane; nu făceau nimic fără sinod şi nu amestecau nicidecum lucrurile vremelnice cu cele duhovniceşti. Noi am remarcat primii paşi ai Papalităţii în căile sale cele noi, şi încercările sale întru a părăsi vechiul drept. Nicolae I se crezu în stare a face din noile pretenţii tot atâtea prerogative vechi şi necontestabile. Astfel el merită de a fi pus între Adrian I, adevăratul întemeietor al Papalităţii moderne, şi Grigorie al VII-lea, care a înălţat-o la culmea sa cea mai înaltă. Însă *Falsele Decretale* nu erau cunoscute în Răsărit. Nicolae I, în loc de a invoca principiile generale ale sinoadelor ecumenice, apela la *Decretalele* predecesorilor săi, ca şi cum episcopii Romei ar fi putut pune legi universale. Fotie îi aminti adevăratele principii, cu tot atâta exactitate cât şi moderaţie, în a doua a sa scrisoare.

Legaţii lui Nicolae sosind la Constantinopole, se adună în acest oraş un sinod, în care se aflau trei sute optsprezece episcopi şi la care sinod legaţii asistară. Ignatie se înfăţişă în această adunare şi a fost depus într-un chip solemn. Toţi o mărturisesc. Numai duşmanii lui Fotie fac din *cei trei sute optsprezece episcopi,* care deliberară în public şi în prezenţa unei mulţimi considerabile, *tot atâţia* trădători vânduţi curţii. Noi cu greu putem crede că atâţia episcopi să-şi fi vândut conştiinţa lor, fără ca măcar unul din ei să nu fi avut vreo remuşcare, fără ca poporul să fi protestat contra unei asemenea infamii. Este cu greu de crezut în această strânsă unire a trei sute optsprezece episcopi, înconjuraţi de mulţimea clerului şi a poporului; ni se pare mai drept a crede că Ignatie, cu toate virtuţile sale, fusese ridicat la patriarhat nu atât prin alegere, cât printr-o influenţă puternică, şi din pricina nobleţei sale, după cum i s-a reproşat, şi pentru că se găsise încurcat, negreşit fără voia sa, în intrigi politice. Nu avem nici un cuvânt de a ne îndoi de curăţia intenţiilor sale; însă n-a fost el oare unealta unor oameni ambiţioşi? Şi oare nu din pricina funestei lor influenţe nu a urmat mărinimia şi abnegaţia cu adevărat episcopală a unui Gură de Aur?

Ignatie a fost depus pentru a doua oară de către sinodul din Constantinopole în 861. El apelă la papa. Însă suplica sa nu a fost semnată decât de şase mitropoliţi şi de cincisprezece episcopi.

Legaţii se reîntoarseră la Roma. Puţin timp după sosirea lor, un ambasador imperial aduse actele sinodului şi o scrisoare a lui Fotie, alcătuită în aceşti termeni:

„Preasfântului între toţi şi preasfinţitului frate şi împreună-slujitor Nicolae, papă al vechii Rome, Fotie episcopul Constantinopolei, noua Romă:

„Nimic nu e mai cinstit şi mai preţios decât dragostea, aceasta este părerea obştească adeverită de Sfintele Scripturi. Prin ea se unesc cele despărţite; luptele se sfârşesc; ceea ce este deja unit şi legat îndeaproape se uneşte mai strâns încă; ea închide tot izvorul neînţelegerilor şi certelor lăuntrice, căci <<ea nu gândeşte răul, toate le rabdă, toate le nădăjduieşte, toate le îngăduie şi>>, după zisa preafericitului Pavel, <<niciodată nu cade>>. Ea împăciuieşte pe slujitorii vinovaţi cu stăpânii lor, socotind a micşora greşala după slăbiciunea firii. Ea învaţă pe slugi a îndura cu dulceaţă mânia stăpânilor lor şi-i mângâie de neegalitatea stării lor prin pilda acelora cari au a suferi deopotrivă în acea stare. Ea potoleşte mânia părinţilor împrotiva copii lor şi împrotiva murmurelor acestora din urmă; ea face din iubirea părintească o armă puternică, ce le vine în ajutor şi împiedică în sânul familiilor acele sfâşieri de care se îngrozeşte firea. Ea opreşte cu înlesnire certurile ce se nasc între prieteni şi-i îndeamnă a păstra bunele raporturi ale prieteniei; cât pentru cei ce au aceleaşi cugetări despre Dumnezeu şi despre lucrurile divine, chiar de ar fi depărtaţi prin spaţiu şi nu s-ar fi văzut niciodată, ea îi uneşte şi-i aduce într-un cuget, făcând din ei adevăraţi prieteni; şi dacă din întâmplare unul din ei a ridicat într-un mod prea necuviincios învinuiri contra celuilalt, ea tămăduieşte aceasta şi îndreaptă toate, strângând iarăşi legătura unirii."

Acest tablou al binefacerilor dragostei era adresat lui Nicolae, care nu o aplicase în privința lui Fotie, şi care pusese prea mare grăbire întru a-i face imputări. Patriarhul Constantinopolei continuă:

„Dragostea este aceea care m-a făcut a îndura fără durere imputările ce părinteasca Voastră Sanctitate mi-a aruncat ca nişte săgeți; care m-a împiedicat de a lua cuvintele voastre ca roade ale mâniei, sau ale unui suflet lacom de injurii şi de duşmănii; care, dimprotivă, m-a făcut a le privi ca proba unei iubiri ce nu ştie ascunde nimic şi a râvnei desăvârşite pentru rânduiala bisericească, râvnă care ar voi ca totul să fie desăvârşit. Căci dacă dragostea nu îngăduie de a privi chiar răul *ca rău,* cum va lăsa ea a judeca că cutare lucru este rău? Astfel este firea dragostei adevărate, încât merge până la a privi ca o binefacere chiar ceea ce ne pricinueşte durere. Dar fiindcă nimic nu se opune ca între frați sau între părinți şi fii să se zică adevărul — căci ce este, într-adevăr, mai prietenesc decât adevărul? — fie-mi îngăduit a vă vorbi şi a vă scrie în toată libertatea, nu pentru dorința de a vă contrazice, ci cu scopul de a mă apăra.

„Desăvârşit cum sunteți, ați fi fost dator să țineți seamă mai întâi că fără voia noastră am fost târâți sub jug şi, prin urmare, a avea milă de noi, în loc de a ne face imputări; a nu ne dispreţui, ci a compătimi la durerea noastră. Se cuvine a avea într-adevăr pentru cei cari au fost silniciți, *milă* şi *bunătate*, iar nu *injurii* şi *dispreț.* Şi noi am suferit o astfel de asprime, că numai Dumnezeu, care cunoaşte lucrurile cele mai ascunse, ştie aceasta; am fost reținut fără voia noastră; am fost păzit de aproape, spionat ca un osândit; ni s-au dat voturile fără voia noastră; ne-au făcut episcop, cu toate lacrimile noastre, plângerile, întristarea şi disperarea noastră. Toată lumea ştie că astfel a fost; căci lucrurile nu s-au petrecut în ascuns, iar excesul asprimii ce am suferit de la voi a fost atât de fățiş, încât toată lumea a avut cunoştință de el. Cum, oare nu trebuie a plânge şi a mângâia pe cât e cu putință pe cei ce au suferit astfel de silnicie, în loc de a-i ataca, a-i batjocori, a-i încărca de injurii? Am pierdut o viață liniştită şi dulce; am pierdut slava mea (fiindcă sunt unii cari iubesc slava lumească), am pierdut scumpul meu timp liber, relațiile mele, atât de curate şi atât de plăcute, cu prietenii mei, acele relații unde mâhnirea, viclenia şi imputările nu aveau loc. Nimeni nu mă ura: eu nu osândeam, nu uram pe nimeni, nici străini, nici pământeni; n-aveam nimic contra celor ce aveau cea mai mică legătură cu mine, cu atât mai vârtos contra prietenilor mei. N-am pricinuit niciodată nimănui o supărare care să fi dat prilejul de a mi se face vreo mustrare, afară de primejdiile la care am fost expus pentru cauza credinței[263]. Nimeni iarăşi nu m-a jignit atât de amar, ca să mă fi adus în privința aceasta până la injurie. Toți erau buni pentru mine. Cât pentru purtarea mea, trebuie să păzesc tăcerea, dar fiecare va spune ceea ce ea a fost. Prietenii mei mă iubeau mai mult decât pe rudele lor; cât pentru rudele mele, ele mă iubeau mai mult decât pe ceilalți membri ai familiei, şi ştiau că eu îi iubeam mai mult."

Chiar înşişi duşmanii lui Fotie sunt siliți a recunoaşte că viața sa era aceea a unui om devotat studiului; că avea, ca cel întâi secretar de Stat, cea mai mare cinste ce ar fi putut ambiționa. Cum se pot împăca aceste mărturisiri cu acea iubire fără frâu a episcopatului, pe care i-o atribuie? Fiecare e mai aproape de adevăr primind scrisorile sale ca adevărata expresie a simțămintelor sale. El a rezistat pe cât a putut la alegerea sa, şi numai voința împăratului şi aceea a lui Vardas l-au silit de a primi un scaun pe care nimeni mai bine decât el nu-l putea ocupa.

Fotie, după ce a făcut o paralelă pe atât de adevărată cât şi elocventă între dulcețile vieții sale de savant şi grijile vieții noi, ce i se impusese, continuă astfel:

„Dar pentru ce să mai revin asupra acestor lucruri, pe care le-am scris deja? Dacă am fost crezut, mi s-a făcut nedreptate, neavând milă de mine; de n-am fost crezut, nu mi s-a făcut cea mai mică nedreptate, nedându-se crezare cuvintelor mele când spuneam adevărul. Şi dintr-o parte şi din alta sunt deci nenorocit. Primesc imputări de unde aşteptam mângâiere şi încurajare: durerea se adaugă astfel la durere. Nu trebuia, mi se zice, să vi se facă nedreptate. Dar ziceți-o aceasta celor ce mi-au făcut-o. <<Nu trebuia să vi se facă silnicie.>> Maxima este bună, dar cine merită imputarea voastră? Au nu cei ce m-au silit? Cine sunt cei ce merită milă? Au nu cei ce au fost silniciți? Aş fi nădăjduit de la dreptatea voastră să fi osândit pe cel ce ar fi lăsat în pace pe cei ce au făcut silnicie, spre a lovi pe cel ce a suferit-o.

„Canoanele Bisericii — se zice — au fost călcate, pentru că din rândul laicilor v-ați suit la vârful preoției. Dar cine le-a călcat? Cel ce a făcut silnicia, sau cel ce a fost târât cu forța şi fără voia lui? Însă ar fi trebuit să te împrotiveşti! Dar până unde? M-am împrotivit, şi mai mult chiar decât ar fi trebuit. Şi de nu m-aş fi temut

că voi stârni mai mari furtuni, m-aş fi împrotivit încă şi până la moarte. Dar care sunt acele canoane ce se pretinde că au fost călcate? Sunt nişte canoane pe care, până astăzi, Biserica Constantinopolei nu le-a primit. Se calcă canoane când cineva ar trebui să le ţină; însă când ele n-au fost cunoscute, nu se săvârşeşte nici un păcat neţinându-le în seamă.

„Am vorbit destul, şi chiar mai mult decât era de folos. Căci nu pretind nici a mă apăra, nici a mă îndrepta. Cum să vreau a mă apăra, când singurul lucru pe care-l doresc este să scap de furtună şi să fiu descărcat de povara ce mă apasă? Iată cât de mult am râvnit acest scaun, iată cât de mult doresc să-l păstrez. Însă dacă scaunul episcopal vă este povară astăzi, el n-a fost astfel la început. M-am suit pe el fără voia mea, şed pe el fără voia mea. Proba este faptul că de la început mi s-au făcut silnicii, că de la început am voit a-l părăsi, după cum aş voi şi astăzi. Şi chiar dacă a trebuit a mi se scrie unele lucruri plăcute, era cu neputinţă să mi se scrie cu bunătate şi să fiu lăudat. Noi am primit tot ce ni s-a zis, cu bucurie şi mulţumind lui Dumnezeu, care ocârmuieşte Biserica. Mi s-a zis: <<Aţi fost luat din rândul laicilor, aceasta nu e o faptă lăudabilă; pentru aceasta noi suntem în nedumerire, şi am amânat consimţământul nostru până la reîntoarcerea trimişilor noştri.>>[264] Era mai bine a ne scrie: <<Noi nu consimţim nicidecum, nu aprobăm, nu primim, şi nu vom primi niciodată. Cel care s-a oferit pentru acest scaun, care a cumpărat episcopatul, care n-a avut pentru el adevărate voturi, este un om rău în toate privinţele. Părăseşte acest scaun şi sarcina de păstor.>> Cel ce mi-ar fi scris aşa, mi-ar fi scris lucruri plăcute, deşi false în cea mai mare parte. Dar oare trebuia ca cel ce suferise nedreptate intrând în episcopat, să o sufere încă părăsindu-l? Ca cel ce fusese împins acolo cu sila, să fie împins din el cu mai multă silnicie încă? Cel ce ar avea astfel de simţăminte, astfel de cugetări, n-ar avea nici o grijă de a respinge calomnia, care n-are alt scop decât de a-i smulge scaunul episcopal. Dar destul asupra acestui subiect.“

În restul scrisorii sale, Fotie explică foarte pe larg că o Biserică nu trebuie a condamna obiceiurile alteia, cu condiţia ca acele obiceiuri să nu fie protivnice nici credinţei, nici canoanelor, nici sinoadelor ecumenice. El îndreptăţeşte hirotonia sa prin această regulă, şi prin pilda sfinţilor săi predecesori, Nectarie, Tarasie şi Nichifor, ca şi cea a Sfântului Amvrosie, a Sfântului Grigorie, tatăl Theologului, şi a lui Thalassie din Chesaria. El arată lui Nicolae că în cel din urmă sinod, ţinut în faţa legaţilor săi, s-au primit mai multe reguli disciplinare, sugerate de el şi care au părut de folos. Laudă pe papa pentru dragostea sa, pentru menţinerea canoanelor, şi-l felicită pentru aceasta cu atât mai mult cu cât, având *întâietatea,* pilda sa era mai puternică. Ia de aici prilej spre a-i arăta, sfârşind, că un mare număr de vinovaţi fug la Roma, sub cuvânt de pelerinaj, pentru a ascunde acolo crimele lor sub o falsă aparenţă de evlavie. Îl roagă deci să ţină seama, asupra acestui punct, de canoanele care prescriu fiecărui episcop a nu primi la împărtăşire decât pe cei ce au scrisori de recomandare de la însuşi episcopul lor.

Acest lucru s-a imputat întotdeauna Romei, care slujea de adăpost criminalilor făţarnici. Biserica Franţei scrisese adeseori papilor în acelaşi fel cum a făcut Fotie cu acest prilej.

Scrisoarea patriarhului nu putea fi plăcută lui Nicolae, căci sub forme dulci şi elegante ea cuprindea unele lecţii foarte juste. Fotie nu spune în ea un singur cuvânt lovitor; el nu întrebuinţează titlul său onorific de patriarh *ecumenic;* recunoaşte *întâieatea* scaunului Romei, dar nu linguşeşte de fel ambiţia noii Papalităţi; el nu se înjoseşte, iar dulceaţa sa nu-şi pierde tăria. Un astfel de luptător era mai de temut pentru Nicolae decât un om furios şi ambiţios. În loc de a-i disputa drepturile ce-şi lua asupra unor Biserici ale patriarhatului Constantinopolei, el îi zice: „Noi vi le-am fi lăsat, dacă aceasta ar fi atârnat de la noi; însă fiindcă e vorba de ţări şi de hotare, aceasta este o afacere care priveşte Statul. Cât pentru mine, aş voi nu numai a înapoia altora ceea ce le aparţine, dar încă a lăsa o parte din vechile dependinţe ale acestui scaun. Aş fi îndatorat faţă de cel care m-ar descărca de o parte din povara mea.“

Nu se putea mai bine răspunde unui papă care nu cugeta decât a-şi întinde puterea sa prin toate mijloacele. Însă Nicolae nu s-a folosit de această lecţie, pe atât de dreaptă, cât şi cumpătată. El nu voi să creadă nici pe legaţii săi, nici actele sinodului ce îi fură înfăţişate. Declară chiar ambasadorului Leon, care fusese trimis la Roma, că el n-a trimis pe legaţii săi spre a depune pe Ignatie, sau pentru a recunoaşte înălţarea lui Fotie; că el nu consimţise şi nu va consimţi niciodată nici la una, nici la alta.

Nicolae se punea astfel ca arbitru al legitimității episcopilor, uitând că, după canoane, el n-avea decât libertatea de a intra în comuniune cu unul sau cu altul. Se înțelege că, mai înainte de a intra în relație cu Fotie, avea nevoie de lămuriri clare asupra legitimității alegerii sale: însă, după legile Bisericii, legitimitatea nu atârna de voința papală, ci de judecata rostită contra lui Ignatie, şi de alegerea după regulă a lui Fotie. Un sinod de trei sute optsprezece episcopi primise obşteşte această alegere şi depunerea lui Ignatie. Legații fuseseră martori la aceasta; ei mărturiseau de cele ce văzuseră şi auziseră; era prea destul, ni se pare, spre a hotărî pe Nicolae să acorde comuniunea sa unui episcop care, prin moravurile sale venerabile şi prin ştiința sa era foarte vrednic de episcopat. Însă luând partea lui Ignatie, Nicolae face act de autoritate suverană. Această perspectivă măgulea prea mult aplecările sale, pentru ca să fi putut a se lepăda de ele. Dânsul întruni deci clerul Romei pentru a dezaproba solemn pe legații săi. Apoi adresă împăratului, lui Fotie şi întregii Biserici Răsăritene scrisori care sunt tot atâtea monumente ale trufiei sale. Trebuie să le facem cunoscute, pentru ca să se poată compara doctrina lor cu doctrina celor dintâi opt veacuri şi să se capete astfel încredințarea că Papalitatea părăsise doctrina din urmă, pentru a-i pune în loc un sistem autocratic pe care Biserica Răsăritului nu-l putea primi.[265] La începutul scrisorii sale către împăratul Mihail, el ia ca de la sine înțeles faptul că acest principe s-a adresat „către sfânta, Catholică şi Apostolică Biserică Romană, şef (cap) al tuturor Bisericilor, care urmează în toate lucrările sale curatele autorități ale sfinților Părinți“ spre a şti cum să socotească în afacerile bisericeşti.

Nicolae nu lăsa să-i scape nici o ocazie întru a repeta aceste fraze sonore, ce probează tocmai contrariul celor ce afirma, căci Părinții nu le-au cunoscut nicidecum. Venind la cauza lui Ignatie, el se plânge de faptul că se rostise contra lui o hotărâre fără *poruncile sale;* că nu numai că nu se făcuse nimic din cele ce el *prescrisese,* dar încă se făcuse cu totul dimprotivă. Deci, adaugă el, „fiindcă voi susțineți pe Fotie şi respingeți pe Ignatie, fără judecata *Apostolatului Nostru*, noi voim ca să ştiți bine că nu primim pe Fotie şi că nu osândim pe patriarhul Ignatie.”

Iată într-adevăr vorbe de stăpân. El se sileşte apoi a găsi diferențe de detaliu între înălțarea lui Nicolae şi a lui Amvrosie, şi între aceea a lui Fotie, însă aceste diferențe, chiar când s-ar primi astfel cum el le înfățişează, nu erau de natură a nimici o lege clară, privită ca absolută şi nesupusă abaterii.

Scrisoarea sa *către prea înțeleptul bărbat Fotie* începe în acest mod măreț:

„După ce Domnul nostru şi Răscumpărătorul lumii Iisus Hristos, care era adevărat Dumnezeu mai înainte de toți vecii, a binevoit a ieşi din sânul Fecioarei pentru răscumpărarea noastră şi a se arăta adevărat om în lume, el încredință preafericitului Petru, verhovnicul apostolilor, puterea de a lega şi a dezlega în cer şi pe pământ, şi dreptul de a deschide porțile împărăției cereşti; el a binevoit a întemeia sfânta sa Biserică pe tăria credinței acestui apostol, după acest cuvânt demn de credință: <<*Adevăr zic ție: tu eşti Petru, şi pre această piatră voi zidi Biserica mea, şi porțile iadului nu o vor birui; şi voi da ție cheile împărăției cerurilor; şi orice vei lega pre pământ va fi legat şi în ceruri, şi orice vei dezlega pre pământ va fi dezlegat şi în ceruri*>>.”

Iată argumentul cel mare, pe care Papalitatea modernă s-a sprijinit totdeauna. Ea respinge pe față tâlcuirea sobornicească din predanie a acestor cuvinte dumnezeieşti; ea face din drepturile date tuturor apostolilor deopotrivă un drept aparte şi personal pentru Sf. Petru; ea îşi asumă poziția, contrar tuturor rânduielilor bisericeşti şi în temeiul unui sacrilegiu gratuit, de unică moştenitoare a unor prerogative himerice, pretinzând, pe aceste temeiuri mincinoase şi şubrede, a întări clădirea autocrației sale universale. Iată pretenția opusă de Nicolae lui Fotie! Cum poate spune cineva că acest patriarh, care cunoştea desăvârşit vechimea bisericească, trebuia să se supună unei asemenea stăpâniri? Datoria sa era să protesteze, după cum a şi făcut; şi măcar de ar fi dat Dumnezeu ca toți episcopii Bisericii catholice să fi imitat curajul său, pe cât de tare, pe atât de cumpănit şi de curat!

Iată tâlcuirea lui Nicolae la cuvintele evanghelice citate: „După această făgăduință, prin cimentul sfântului aşezământ apostolic, temeliile clădirii, întocmite din pietre prețioase, începură a se înălța şi, cu mila îndurării dumnezeieşti, şi prin râvna ziditorilor şi sârguința stăpâniei apostolice, a se înălța până în vârf, ca să dureze totdeauna, fără a avea nimic a se teme de vijelia vânturilor. Preafericitul Petru, vârful

apostolilor şi portarul împărăției cereşti, a meritat în această clădire *întâietatea,* după cum toți ortodocşii o ştiu şi după cum am declarat-o acum."

Nimeni, într-adevăr, dintre ortodocşi, nu tăgăduieşte *întâietatea* Sfântului Petru; însă această întâietate îi dădea oare o putere covârşitoare? Nu, răspunde predania sobornicească. Da, răspunde Nicolae, care continuă astfel:

„După dânsul (adică după Sf. Petru), *vicarii săi,* slujind lui Dumnezeu cu curăție, scăpați de umbrele întunericului care împiedecă de a merge în calea cea dreaptă, au primit într-un chip mai înalt purtarea de grijă de a paşte oile Domnului, şi au îndeplinit această datorie cu îngrijire. Între ei, milostivirea lui Dumnezeu cel Atotputernic a binevoit a număra şi pe Smerenia Noastră; însă tremurăm la cugetarea că avem a da răspuns *înainte de toți şi pentru toți* lui Iisus Hristos, când va cere seamă fiecăruia de faptele sale.

„Şi fiindcă toți credincioşii cer doctrina de la această sfântă Biserică Romană, care este şeful (capul) tuturor Bisericilor, fiindcă ei îi cer păstrarea credinței, şi de vreme ce cei ce sunt vrednici de ea şi cari sunt răscumpărați prin harul lui Dumnezeu, îi cer iertarea păcatelor lor, trebuie ca noi, care am primit sarcina să fim băgători de seamă, să avem totdeauna ochiul asupra turmei Domnului, cu atât mai mult cu cât sunt unii cari voiesc totdeauna a o sfâşia prin muşcături crude... Este statornicit că sfânta Biserică Romană, prin prea fericitul apostol Petru, vârful apostolilor, care a meritat a primi din gura Domnului *întâietatea Bisericilor,* este şeful (capul) tuturor Bisericilor; că la ea trebuie a se adresa, spre a cunoaşte cârma şi rânduiala ce trebuie a fi urmate în toate lucrurile de folos şi în aşezămintele bisericeşti pe care le menține într-un chip neştirbit şi fără greşală, potrivit regulilor canonice şi sinoadelor sfinților Părinți. Din aceasta urmează că ceea ce este respins de cârmuitorii acestui scaun, din deplina lor putere, trebuie să fie respins, chiar dacă ar exista vreun obicei deosebit, şi că ceea ce poruncesc ei, trebuie a fi primit cu tărie şi fără zăbavă."

Astfel Nicolae opunea autoritatea sa suverană regulilor urmate din toată vechimea de Biserică şi pe care Fotie i le făcuse cunoscute. El caută apoi să găsească diferenţe de detaliu între alegerile lui Nectarie, Amvrosie şi Tarasie, şi între cea a lui Fotie. Dar nu reuşeşte mai bine asupra acestui punct decât în scrisoarea sa către împăratul Mihail, şi trece sub tăcere celelalte pilde amintite de Fotie.

În scrisorile sale către patriarhii şi credincioşii din Răsărit[266], Nicolae expune aceeaşi doctrină asupra autocrației sale. El *porunceşte* patriarhilor Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului de a face cunoscut credincioşilor lor hotărârea scaunului apostolic.

Ignatie, apelând la Nicolae pentru sentința dată contra lui, măgulise prea mult trufia acestui papă. Va fi de ajuns, spre a proba aceasta, să arătăm subscrierea actului său de apel: „Ignatie, apăsat de tiranie, ş.c.l., *Prea Sfântului Nostru Domn, şi preafericit Întâi-stătător, Patriarh al tuturor scaunelor, urmaş al Sfântului Petru, verhovnicul apostolilor, Nicolae, papă ecumenic, şi preasfințiților săi episcopi şi preaînțeleptei Biserici Romane* **universale**"[267]. Sf. Grigorie cel Mare ar fi respins astfel de titluri ca pe tot atâtea *născociri diavolice;* am văzut-o aceasta mai sus, în scrisorile sale către Ioan Postnicul; însă Papalitatea Sfântului Grigorie cel Mare nu mai era acum: ea lăsase locul unei instituții politico-bisericeşti, a cărei *putere* era unica preocupare. Ignatie, măgulind ambiția lui Nicolae, nu putea decât să aibă dreptate în ochii acestui papă. Fotie, care se ținea de vechea doctrină, care privea pe episcopul Romei numai ca *întâiul* episcop, fără a-i acorda nici o autoritate personală, nu putea decât să greşească. Astfel, fără altă cercetare, Nicolae rosti anatema contra lui într-un sinod ce se ținu la Roma pe la începutul anului 863.

„Noi îl declarăm", zice el, „lipsit de toată vrednicia preoțească şi de toată slujba bisericească, prin puterea lui Dumnezeu cel Atotputernic, a sfinților Apostoli Petru şi Pavel, a tuturor sfinților, a sinoadelor ecumenice şi *a judecății, ce Sfântul Duh grăieşte prin noi."*[268] El cuteză a învinui în hotărârea sa pe Fotie însuşi de relele tratamente al cărora obiect fusese Ignatie. Aceasta era o calomnie, scoasă din denunţările duşmanilor lui Fotie, respinse pe urmă de toți scriitorii romani ce au avut a vorbi de neînțelegerile dintre acest patriarh şi Nicolae.[269] Se vede apoi, din toate câte a făcut acest papă, că era gata să nu țină seamă de nici o dovadă, de nici o considerație în favoarea lui Fotie. Pentru el câțiva călugări, partizani ai lui Ignatie, cari veniseră la Roma, erau o autoritate mai mare decât un sinod compus din trei sute optsprezece episcopi, din un mare număr de clerici şi de călugări, care a deliberat în fața unei mulțimi nenumărate de popor.

Trebuie a recunoaşte că purtarea lui Nicolae avea cu totul alt motiv decât apărarea lui Ignatie sau dreptatea cauzei sale. El se credea *păstrătorul puterii dumnezeeşti şi organul Sfântului Duh.* Cu acest titlu el îşi atribuia toate drepturile. Însă sinoadele ecumenice, pe care le chema în ajutor pentru a sprijini condamnarea sa, hotărâseră că un episcop nu poate fi nici judecat, nici osândit, decât de conaţionalii săi, şi nu atribuiau celui al Romei mai multă autoritate, decât celorlalţi. Cât despre pretenţiile lui Nicolae la autoritatea dumnezeiască, ştim bine câtă greutate au, iar raţionamentele sale sunt vrednice de teza ce se silea a dovedi.

Împăratul Mihail, aflând despre hotărârea sinodului din Roma, scrise lui Nicolae o scrisoare plină de ameninţări şi de dispreţ (864). Se înţelege de la sine că duşmanii lui Fotie o atribuie lui, sub pretext că împăratul nu cugeta decât la plăcerile sale. Argumentul li se pare hotărâtor. Nicolae răspunse împăratului din Răsărit printr-o scrisoare foarte lungă, plină de afirmaţii apocrife, de false raţionamente şi de greşale istorice din cele mai grosolane. Se vede din această scrisoare că împăratul opusese pretenţiilor papale o mulţime de fapte, care reduceau întâietatea episcopilor Romei la adevăratele sale margini. Nicolae le discută cu uşurătate; raţionamentele sale sunt false şi confundă unele demersuri conjuncturale cu recunoaşterea autorităţii absolute pe care şi-o atribuia. Iată o pildă a falselor sale raţionamente:

„Trebuie a ţine seamă că Sinodul de la Nicea, precum şi nici un alt sinod, n-a dat nici un privilegiu Bisericii Romane, care ştia că, în persoana lui Petru, *ea meritase drepturile a toată puterea într-un chip desăvârşit şi că primise ocârmuirea tuturor oilor lui Hristos.“*[270] El sprijină această părere pe o mărturisire a papei Bonifatie. „Deci”, urmează el, „să se cerceteze cu luare aminte hotărârile Sinodului de la Nicea, şi se va găsi desigur că acest sinod n-a făcut nici o adăugare Bisericii Romane; ci mai ales că a luat pildă de la ea în ceea ce el dădea Bisericii Alexandriei.“ Nicolae nu adaugă că sinodul privise autoritatea scaunului roman asupra Bisericilor suburbicare ca întemeiată numai *pe obicei,* iar nu *pe drept divin;* el nu ia aminte nici atâta că, dacă se *dădea* Bisericii Alexandriei o putere la *fel* cu cea a Romei, se arăta prin aceasta chiar că cea din urmă n-avea nimic de drept divin, fiindcă un sinod nu poate acorda autoritate dumnezeiască.

Iată cu ce tărie de judecată răspunde Nicolae la toate întâmpinările adversarului său împrotiva atotputerniciei papale.

El sfârşeşte deosebind cele două domenii în care trebuie să lucreze preoţia şi împărăţia. Dacă Mihail avea nevoie a şti că nu avea nici un drept asupra lucrurilor bisericeşti, oare nu trebuia ca Papalitatea însăşi să înţeleagă că nici ea nu avea vreun drept asupra lucrurilor vremelnice?

Biserica Răsăriteană trebuia să se ridice împrotiva apucăturilor lui Nicolae. Ele erau protivnice vechiului drept. Ultramontanii sunt nevoiţi a recunoaşte aceasta, deşi într-un chip ocolit. Un scriitor[271] care se pretinde istoric al lui Fotie, şi care n-a primit ca adevărate decât cele spuse de duşmanii vădiţi ai acestui patriarh, a fost totuşi nevoit să se exprime astfel: „Schisma a dat la lumină doctrinele relative la întâietatea sfântului scaun. *Niciodată* prerogativele sale n-au fost mai bine statornicite decât în lupta papei Nicolae (...) împrotiva schismaticilor fotieni“. Se poate crede că până în veacul al nouălea nu s-a ivit nici un prilej spre a da la lumină aceste prerogative, dacă ele într-adevăr ar fi aparţinut scaunului Romei? Faptele arătate mai sus răspund cu destulă elocvenţă la această întrebare. Desigur, chestiuni mai însemnate decât caterisirea unui episcop se ridicaseră între Răsărit şi Apus de la întemeierea Bisericii, şi aceste chestiuni, în loc de a scoate la iveală autoritatea papală, o reduseseră la adevăratele ei margini. Însă în veacul al nouălea împrejurările se schimbară; Papalitatea jertfise vechea doctrină catholică visurilor sale ambiţioase, şi se folosi de toate împrejurările spre a face să treacă în obicei atotputernicia duhovnicească, pe atât de protivnică Scripturilor cât şi învăţăturii Părinţilor şi Sinoadelor.

Împuternicit de vechiul drept, *Fotie* privi ca nule excomunicările lui Nicolae şi continuă a-şi îndeplini datoriile sale episcopale cu o râvnă şi un devotament pe care duşmanii săi îl răsucesc cu o însemnată şi vădită reacredinţă. Ei nu vor a vedea în el decât *o fiară sălbatică,* unind făţămicia cea mai adâncă cu o cruzime ce merge până la extravaganţă, fără a căuta să împace aceste două caractere într-un singur om, şi cu fapte ce sunt în desăvârşită contrazicere cu ele. Însă Nicolae nu putea să îndure acel dispreţ faţă de *autoritatea lui suverană,* şi se folosi de creştinarea bulgarilor pentru a reîncepe războiul împrotiva lui Fotie.[272] Primele seminţe ale creştinismului fuseseră aruncate la bulgari de către greci, pe la anul 845. În 864, Fotie conlucră puternic la convertirea regelui Bogoris[273], urmată de aceea a întreg poporului său. El

adresă chiar acestui rege o foarte frumoasă învățătură asupra datoriilor principilor. Bogoris, aflat în luptă cu germanii şi cu împăratul lor, Ludovic Germanicul, crezu că-l va îmblânzi cerând preoți latini pentru a instrui pe poporul său. El trimise ambasadori la Roma, în 866, puțin timp după nelegiuita excomunicare aruncată împrotiva lui Fotie. Nicolae nu putea zăbovi a se folosi de un atât de frumos prilej ca să-şi întindă puterea în Răsărit. El trimise deci legați la regele bulgarilor cu un lung răspuns la întrebările ce primise, fără a se preocupa să ştie dacă faptele cuprinse în acea consultație erau în legătură cu adevărul. El nu uită în răspunsurile sale[274] de a înălța peste măsură scaunul Romei şi a înjosi pe cel al Constantinopolei. După dânsul[275], prin Sf. Petru scaunul Romei este *izvorul episcopatului şi al apostolatului,* pentru aceasta bulgarii nu trebuie să primească episcop decât de la Roma. Aşijderea de la Roma trebuie să primească doctrina. „Sf. Petru", zice el[276], „vieţuieşte totdeauna şi prezidează pe scaunul său; el dă adevărul credinței celor ce îl caută; căci sfânta Biserică Romană totdeauna a fost fără pată şi fără prihană; acela a întemeiat-o, a căruia mărturie de credință a fost deplin încuviințată."

Papa dădu în ajutorul legaților săi din Bulgaria alți trei legați pentru Constantinopole, şi însărcină pe aceşti din urmă cu opt scrisori, cu data de 13 Noemvrie 866; ele sunt tot atâtea monumente de slavă deşartă.[277] El amenință pe Mihail că va pune să se ardă într-un mod infam scrisoarea ce i-a trimis împrotiva prerogativelor romane, de nu o va dezaproba. Scrie clerului Constantinopolei că *depune* pe toți aderenții lui Fotie şi restabileşte pe partizanii lui Ignatie. Se plânge lui Vardas că a înşelat frumoasele nădejdi ce pusese în evlavia sa; face cunoscut lui Ignatie că l-a aşezat pe scaunul său şi că a anatematizat pe Fotie şi pe părtaşii săi; măguleşte pe împărăteasa-mamă Theodora şi se heretiseşte că a luat partea lui Ignatie, pe care ea însăşi o sprijină; roagă pe împărăteasa Evdoxia a lua partea lui Ignatie pe lângă împăratul; îndeamnă pe toți senatorii Constantinopolei să se despartă de comuniunea cu Fotie şi a se declară pentru Ignatie.

Scrisoarea sa către Fotie, care este a treia din colecție, merită o deosebită luare aminte; el îi dă numai titlul de *bărbat*: „Nicolae etc., **Viro Photio."** Îi aruncă vina că „a călcat cu neruşinare cinstitele canoane, hotărârile Părinților şi preceptele dumnezeieşti." Îl numeşte *tâlhar, adulter;* pretinde că nu s-a ținut de însăşi ale sale îndatoriri, că a cumpărat pe legați, că a surghiunit pe episcopii cari nu voiau a intra în legătură cu dânsul; spune că-l poate numi cu dreptate ucigător de oameni, viperă, noul Ham şi jidov. Se reîntoarce asupra canoanelor de la Sardica şi a *Decretalelor* predecesorilor săi, şi isprăveşte amenințându-l că îl va lovi cu o excomunicare care va dura până la moarte.

Se înțelege că o scrisoare atât de *patetică* nu putea produce decât un efect: acela de a întărâta pe Fotie să condamne pe papa.

Legații sosind în Bulgaria, toți preoții greci fură alungați din acea țară şi se recunoscu ca fără putere Taina Mirungerii săvârşite de ei. Cu aceasta se aruncă Bisericii Răsăritene insulta cea mai *grosieră,* călcându-se în picioare primele principii ale teologiei creştine. Fotie nu putu răbda nici nelegiuirea amestecată cu rătăcirea, nici apucăturile lui Nicolae. El adună la Constantinopole (867) un sinod, la care chemă nu numai pe patriarhii şi pe episcopii răsăritului, ci şi trei episcopi din Apus, cari se adresaseră la el pentru a dobândi sprijinul său față de despotismul lui Nicolae[278]. Erau episcopul-exarh al Ravennei şi arhiepiscopii de Treva şi de Colonia[279]. Legații celor trei scaune patriarhale din Răsărit, o mulțime de episcopi, de preoți şi de călugări, amândoi Împărații şi membrii Senatului au fost de față la această adunare.[280] Se dădu citire scrisorilor lui Nicolae; cu toții de o părere l-au recunoscut nevrednic de episcopat, şi se rosti asupra lui excomunicarea şi anatema. Această hotărâre a fost trimisă lui Nicolae însuşi prin Zaharia, mitropolitul Chalcedonului, şi Theodor din Chizic. Anastasie Bibliotecarul zice că dintr-o mie de iscălituri, cu care acest document era acoperit, nu erau decât douăzeci şi una adevărate. Se ştie cât prețuieşte mărturia acestui om. Este însă sigur că documentul a fost cunoscut în Răsărit şi că sinodul din Constantinopole, care mai târziu îl anulă, nu privi iscăliturile ca falsificate. Acest fapt vorbeşte mai puternic decât mărturia unui scriitor mincinos. Hotărârea sinodului împrotiva lui Nicolae era mai canonică decât cea a lui Nicolae asupra lui Fotie, căci ea nu era decât o excomunicare, iar nu *o depunere*; orice Biserică are dreptul să despartă de la împărtăşirea ei pe cei ce ea îi socoteşte vinovați, şi să nu-i mai privească drept episcopi.

Chiar în anul în care Nicolae era excomunicat, o răscoală, ale cărei urmări aveau să fie jalnice pentru Fotie, avu loc la Constantinopole. Mihail a fost ucis de Vasilie, cu care era tovarăş la împărăţie. Era firesc ca uigaşul lui Vardas şi al lui Mihail să se îndoiască de Fotie.[281]

Pe lângă aceasta, Fotie n-a primit pe ucigaş la împărtăşanie. Atunci a fost închis într-o mânăstire. Vasilie aşeză pe Ignatie în scaun şi trimise la Roma ambasadori pe cari îi însărcină cu actele sinodului ce îl excomunicase pe Nicolae. Acest papă murise, şi avea acum ca urmaş pe Adrian al II-lea, care adună la Roma un sinod (868) spre a caterisi din nou pe Fotie. Trimisul împăratului aruncă la pământ, în faţa lui, actele sinodului din Constantinopole, le lovi cu sabia sa şi le călcă în picioare. După această faptă extravagantă, el afirmă că iscălitura stăpânului său de pe documente era falsă; că sinodu1 nu fusese alcătuit decât din câţiva episcopi ce se aflau din întâmplare la Constantinopole[282]; că celelalte iscălituri, în număr de o mie, erau false. Oricine are tot dreptul să bănuiască buna credinţă a acestui fanatic. Dacă era adevărat că iscăliturile au fost false, aceasta se putea adeveri în Răsărit, iar nu la Roma. În loc de a se încredinţa despre un fapt atât de lesne de dovedit, sinodul Romei decise ca actele să se ardă.

Fireşte că asemenea măsură dă de crezut că li s-a părut mai lesne a arde actele, decât a le dovedi falsitatea. Adrian al II-lea nu lipsi, cu acest prilej, a scoate din nou la iveală autoritatea episcopului Romei. „Papa", zice el în sinodul său[283], „judecă pe toţi episcopii, însă noi nu ştim ca cineva să-l fi judecat." El aminteşte într-adevăr de osândirea lui Honorie, însă pretinde că anatema de care a fost lovit nu era legitimă decât pentru că a fost rostită mai dinainte de însuşi scaunul Romei. Afirmaţia este falsă, după cum am văzut mai înainte. În loc de a osândi pe Honorie, *scaunul Romei* încercase să-l apere; la început nici nu l-a pomenit între cei ce trebuia să fie osândiţi, ci numai după osânda rostită de sinod s-a hotărât a rosti şi el anatema.

Înainte de a se despărţi, membrii sinodului Romei călcară în picioare actele care anatematizau pe Nicolae şi le aruncară apoi într-un foc mare.

După această delegaţie, trimişii lui Vasilie se reîntoarseră la Constantinopole însoţiţi de trei legaţi ai papei Adrian. Aceştia aveau la dânşii două scrisori, una adresată împăratului, alta lui Ignatie: *„Noi voim",* scrie el împăratului, *„*ca să faceţi a se aduna un sinod numeros, ce va fi prezidat de legaţii noştri, şi în care se vor judeca persoanele după greşalele lor; în acest sinod să se ardă în public *toate exemplarele* actelor[284] falsului sinod ţinut împrotiva sfântului scaun, şi să fie oprit a se mai păstra ceva din el, sub pedeapsă de anatemă." Adrian reclamă apoi pe nişte preoţi romani cari merseseră la Constantinopole spre a se plânge lui Fotie de papa Nicolae. Scrisoarea către Ignatie este o învăţătură asupra chipului cum trebuie să fie priviţi clericii ce se declaraseră pentru Fotie şi cari ar părăsi partida sa. Adrian alătură pe lângă aceste scrisori un formular care trebuia să fie iscălit de toţi membrii sinodului, şi în care se legau a-l recunoaşte de *suveran pontif şi papă universal.*

Sinodul a fost deschis la Constantinopole, în biserica Sfintei Sofii, la 5 Octomvrie 869. Cei trei legaţi ai papei, Ignatie, Thoma, episcopul Tirului, aşa-zisul reprezentant al patriarhului Antiohiei, şi preotul Ilie, aşa-zisul reprezentant al celui al Ierusalimului, luară loc. Se aduseră episcopii cari se declaraseră contra lui Fotie. Ei erau *doisprezece* la număr. Li se îngădui să ia loc, ei formând tot sinodul la prima şedinţă. La a doua, *zece* din episcopii partizani lui Fotie intrară pentru a cere iertare de greşala lor. Iertarea li s-a dat îndată, şi ei luară loc cu ceilalţi. *Unsprezece* preoţi, *nouă* diaconi şi *şapte* ipodiaconi urmară pe cei zece episcopi, şi li se dădu de asemenea iertare.

Alţi doi episcopi sosiră la sinod la a treia şedinţă, aşa încât adunarea era compusă din douăzeci şi patru de episcopi, fără a se număra preşedinţii. La a patra şedinţă doi episcopi, hirotoniţi de fostul patriarh Methodie, cerură a apăra pe patriarhul Fotie, cu care ei ziceau că vor rămâne în comuniune. Sinodul nu voi să-i asculte. Patricianul Vahaner se opuse la această decizie, în numele Senatului Constantinopolei. Legaţii papei o menţineau, pentru cuvântul că papa se rostise astfel în ultimă instanţă, şi că nu mai era învoit a cerceta din nou cauza lui Fotie. Însă siliţi să cedeze, ei au adăugat: „Să intre dar şi să asculte citindu-se hotărârea sinodală şi judecata papei Nicolae. Ei caută dezvinovăţire şi nu vor decât a fugi de judecată."

Dar Senatul zise: „Dacă ei ar fugi de judecată, nu ar striga: *Să ne judece!,* ci s-ar retrage." „Să intre", au adăugat legaţii, „dar să stea acolo jos, la locul cel mai de pe urmă." Senatul ceru să se aducă încă trei sau

patru episcopi din partida lui Fotie. „Primim aceasta”, ziseră legaţii, „însă cu condiţia ca ei să declare că reprezintă pe toţi ceilalţi şi că nu vor intra decât spre a asculta scrisoarea papei Nicolae.“

Era deci lămurit că Roma nu mijlocise ţinerea acestui sinod decât pentru a consfinţi acolo pretinsa sa autoritate universală şi suverană.

Episcopii partizani ai lui Fotie, văzând că sinodul nu voia a-i asculta, se retraseră. Numai cei doi dintâi rămaseră, făgăduind că, dacă împăratul le-ar da liberă intrare martorilor lor, vor dovedi că Nicolae se împărtăşise cu ei când Fotie îi trimisese la Roma ca împuterniciţi ai săi.

Libera intrare nu a fost învoită.

La a cincea şedinţă aduseră cu forţa pe Fotie, care nu răspunse decât prin câteva cuvinte pline de demnitate, pentru a face cunoscut sinodului că nu-l recunoştea şi că nu va răspunde la învinuirile ce i se imputau. În ochii săi, treizeci şi trei de episcopi întruniţi din porunca împăratului, duşmanul său, nu puteau pretinde să se caseze sentinţa celor trei sute optsprezece episcopi cari îl proclamaseră patriarh legitim.

În a şasea şedinţă, singhelul Ilie se sili a dovedi că demisia dată de Ignatie era nulă. Acest fapt este important, căci el întăreşte ceea ce scrisese Fotie lui Nicolae, că *predecesorul său îşi părăsise dregătoria;* el arătă totodată că Ignatie îţi înţelesese datoria în împrejurările grele în care se afla; că el imitase mai întâi pe episcopii cei mari, cari au ales totdeauna a părăsi o dregătorie ce le era răpită, chiar cu nedreptate, decât a turbura Biserica lor. Lăsat în voia sa, Ignatie era prea virtuos spre a nu urma această cale; însă din pricina slăbiciunii caracterului său el ajunse jucăria unor intriganţi şi a planurilor ambiţioase ale papilor, cari adăpostiră sub virtutea lui planurile lor cele rele.

Câţiva episcopi partizani ai lui Fotie fură introduşi la şedinţa a şasea, unde se afla şi împăratul. După cuvântările rostite împrotiva lor şi împrotiva patriarhului lor, împăratul le zise: „Ce vi se pare despre aceasta?“ Ei ziseră: „Vom răspunde.“ Iar unul din ei, Anthim al Chesariei Cappadochiei, a adăugat: „Împărate, noi cunoaştem dreptatea şi bunătatea voastră; daţi-ne chezăşie în scris că putem să arătăm liber nevinovăţia noastră, şi noi nădăjduim a dovedi că aceste învinuiri sunt nişte vorbe goale.“ Aceste cuvinte atât de smerite întărâtară pe Împăratul, care nu dădu înscrisul cerut. Legaţii papei, precum şi Împăratul, nu voiră să asculte nici o dezvinovăţire. Ei priveau pe Fotie şi pe aderenţii săi ca osândiţi cu desăvârşire de Nicolae, deşi hotărârea papei era anticanonică şi arbitrară; legaţii repetau în tot momentul, cu un ton de mânie, că „nu trebuie să se asculte nişte oameni deja osândiţi; că trebuia să fie alungaţi din adunare, de vreme ce nu veneau acolo spre a mărturisi greşala lor şi a cere iertare.” Înşişi partizanii lui Ignatie au fost expuşi la vorbe amare din partea legaţilor de îndată ce nu voiră să iscălească vestitul *formular* adus de la Roma.

Fotie şi Grigorie al Siracuzei fură aduşi la a şaptea şedinţă. Un demnitar al curţii întrebându-i, în numele legaţilor, dacă vor să iscălească, Fotie răspunse: „Dacă ar fi ascultat ceea ce am zis mai înainte, nu ne-ar mai face această întrebare. Pocăiască-se ei înşişi de păcatul ce au săvârşit.” Acest răspuns întărâtă pe legaţi, cari aruncară lui Fotie vorbe josnice, după obiceiul lor. Acelaşi demnitar întrebă iarăşi pe Fotie ce are a răspunde: „N-am nimic a răspunde la calomnii“, zise el. Episcopii partizani ai lui Fotie fură din nou îndemnaţi a se despărţi de el, dar în zadar. Episcopul Iracliei răspunse chiar, arătând pe Fotie: „Cel ce va anatematiza pe acest episcop, anatema să fie!“ Ceilalţi arătară aceeaşi energie. Ei stăruiră asupra cererii ce făcuseră deja, de a se bucura de toată libertatea întru a se apăra. Împăratul nu le opuse decât refuzul, zicând că sinodul reprezenta Biserica, fiindcă cei cinci Patriarhi erau reprezentaţi acolo.[285] El nu voia să vadă că un episcop, un călugăr şi un preot ce pretindeau că reprezintă pe cei trei patriarhi ai Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului, fără ca nici un episcop ai acestor patriarhate să fi fost de faţă, şi fără să se fi putut comunica cu înşişi patriarhii, nu ofereau nici o garanţie. Partizanii lui Fotie răspundeau că, încă de la apostoli, canoanele dovedeau exact contrariul; că pretinşii reprezentanţi ai celor cinci Patriarhate nu formau Biserica care, din contra, vorbea prin mijlocirea canoanelor, urmate încă de la apostoli.

Sesiunea se termină prin anatema lui Fotie şi a partizanilor săi. În următoarea şedinţă se arseră în plin sinod toate hârtiile ce puteau compromite pe cei ce luaseră partea lui Fotie contra lui Ignatie. În fine, sinodul

se termină prin câteva canoane şi o mărturisire de credinţă. Actele fură semnate de *o sută doi* episcopi. Era puţin, mai ales când cugetă cineva că patriarhatul Constantinopolei avea atunci sub jurisdicţia sa mai mult de şase sute de episcopi şi că Împăratul Vasilie întrebuinţase toată puterea sa pentru a forma un sinod numeros. Cea mai mare parte a episcopilor nu luă nicidecum parte la ceea ce se petrecuse la Constantinopole; câţiva prieteni credincioşi lui Fotie fură singurii cari se hotărâră a se duce la adunare spre a protesta contra celor ce se făceau acolo şi a pune pe Împăratul în încurcătură, cerându-i a le garanta toată libertatea pentru apărare.

Un fapt vrednic de luat în seamă, şi care are prin sine însuşi cea mai mare însemnătate, este acela că Ignatie, care prezida alături cu legaţii de la Roma, păzi cea mai adâncă tăcere în tot timpul cât ţinu sinodul. Se discutau înaintea lui o mulţime de chestiuni, asupra cărora numai el singur putea da lămuriri clare, precum cele ale demisiei sale şi ale împrejurărilor ce o însoţiseră, ale purtării lui Fotie faţă de dânsul, şi atâtea altele. Ignatie îi lăsă să discute în contradictoriu, fără a zice un cuvânt care să poată lumina dezbaterile. Nu trebuie oare a se conchide din această tăcere că el nu ştia ce hotărâre să ia în faţa faptelor aşa cum ştia că se petrecuseră, şi a părutelor motivaţii sub care legaţii romani şi câţiva intriganţi acopereau istorisirile lor mincinoase?

Oricare ar fi părerea ce-şi formează cineva asupra acestei tăceri, ni se pare că nu poate fi privită decât într-un chip prielnic lui Fotie şi istorisirilor sale asupra a tot ce se petrecuse[286]. Este firesc să întrebăm pentru ce Ignatie nu a spus formal că nu-şi dăduse demisia sau că ea-i fusese smulsă cu sila, fiindcă acesta era fondul chestiunii. Drept aceea, se poate zice că el demisionase într-adevăr din scaunul său, cu toată libertatea de conştiinţă; dar că Nicolae nevrând a primi această demisie, cum o spune el însuşi, nişte oameni ambiţioşi şi duşmani personali ai lui Fotie îl îndemnară pe Ignatie să revină asupra hotărîrii sale, înfăţişându-i ca motiv legitim protestarea patriarhului Romei contra demisiei sale.

Ignatie însă, deşi urmând sfatul Romei în ceea ce privea reaşezarea sa pe scaunul Constantinopolei, nu era gata a se supune la toate pretenţiile ei, după cum se vede din afacerea cu iscălirea *Formularului roman* şi din dezbaterea ce avu loc după sinod, privitoare la Biserica Bulgariei.

Mai mulţi membri ai sinodului, mai mult din ură contra lui Fotie decât din convingere, iscăliră *Formularul roman,* care supunea întreaga Biserică scaunului Romei. Ei se supuseră la această pretenţie spre a nu împiedica o adunare de la care aşteptau roade potrivite cu dorinţele lor ascunse. După închiderea adunării, ei adresară împăratului şi lui Ignatie plângeri pentru iscăliturile date şi cerură ca ele să nu fie trimise la Roma. Pe lângă acestea, ei protestau contra iscăliturii legaţilor, cari nu semnaseră decât într-un mod *restrictiv,* rezervând aprobarea papei. Cu chipul acesta, episcopul Romei păstra libertatea de a aproba sau de a casa după voinţa sa ceea ce se făcuse.

Nu se putea reveni asupra acestei *clauze restrictive;* însă Împăratul, spre a ieşi din încurcătură cu privire de *Formular,* făcu astfel încât se furară din casa legaţilor, şi în lipsa lor, toate iscăliturile ce s-au găsit acolo. Legaţii protestară, dar în zadar. Ignatie nu osândi nicidecum această faptă a Împăratului şi dovedi în adunarea cu privire la Bulgaria că nu era nicidecum partizanul doctrinei cuprinse în *Formular.*

Bulgarii aflând că un sinod se ţinea la Constantinopole, trimiseră acolo deputaţi, spre a afla dacă Biserica lor trebuie să atârne de Roma sau de Constantinopole[287]. Împăratul chemă pe legaţii Romei şi ai Răsăritului pentru a răspunde la această întrebare în faţa lui Ignatie: „Fiindcă noi am primit de curând harul botezului”, ziseră bulgarii, „ne temem să nu ne înşelăm; pentru aceasta vă întrebăm pe voi, cari reprezentaţi pe Patriarhi, la care Biserică trebuie să fim supuşi.“ Papa Nicolae răspunsese la această întrebare, însă hotărârea lui nu era privită decât ca a unui singur patriarh. Legaţii Romei pretindeau că ea era suverană şi că nu trebuia să se abată de la dânsa. Legaţii răsăriteni nu fură de această socotinţă; romanii protestară că nu aveau însărcinare de a examina chestiunea ridicată de bulgari. Cu tot protestul lor, legaţii din răsărit judecară că trebuia să se ia o hotărâre. „De la cine aţi răpit voi pământul în care locuiţi”, întrebară ei pe bulgari, „şi care Biserică era acolo atunci statornică?” „L-am răpit de la greci”, răspunseră ei, „şi clerul grec era acolo în slujbă.” „Deci”, încheiară legaţii, „Biserica voastră atârnă de greci, adică de patriarhatul Constantinopolei.” „Însă de *trei* ani”, ziseră legaţii papei, „Roma a trimis acolo preoţi latini.“

Această uzucapiune de trei ani nu putea, în ochii legaților, să aibă precădere asupra vechii stăpâniri, şi ei hotărâră că Biserica din Bulgaria trebuia să fie sub jurisdicția patriarhului Constantinopolei. Ignatie a fost de aceeaşi socotință; însă legații romani strigau că sfântul scaun al Romei nu i-a trimis ca judecători: *„El singur”,* adăugară ei, „*are dreptul a judeca toată Biserica.* El dispreţuieşte socotinţa voastră, pe atât de lesne pe cât de uşor o dați voi.“

Când fu vorba să se osândească Fotie, această socotință avea cu totul alt preț în ochii lor. Ei casară judecata dată şi rugară pe Ignatie să nu dispreţuiască drepturile sfântului scaun, *care i le înnapoiase pe ale sale*. Împăratul, martor al pretențiilor legaților, se mânie. Ei plecară la puțin timp după aceea şi fură jefuiți pe cale de către slavi, cari le răpiră actele autentice ale sinodului.

Ca urmare a hotărârii legaților răsăriteni, bulgarii trimiseră înapoi pe episcopul şi pe preoții trimişi de Roma şi primiră un episcop şi preoți greci. Adrian, aflând despre aceasta, scrise Împăratului din Răsărit o scrisoare în care amenința cu excomunicarea pe Ignatie şi pe episcopii pe cari i-ar trimite în Bulgaria. Nu se păstrează decât o parte dintr-o scrisoarea lui Adrian al II-lea către Ignatie. El îi vorbeşte ca un superior către un inferior, îi impută încălcarea canoanele după cum erau primite la Roma, şi-i zice, cu un ton amenințător, că tot o asemenea purtare a pricinuit căderea lui Fotie.

Asemenea scrisori deteră de înțeles îndeajuns că Roma urmărise readucerea lui Ignatie nu din iubirea dreptății, ci pentru a-şi înlesni prilejul de a face act de suveranitate în Răsărit. Citirea cu luare aminte a documentelor nu poate lăsa nici o îndoială în această privință. Ignatie în ochii papei era tot aşa de vinovat ca şi Fotie, de îndată ce nu se supunea acestei suveranități.

Adrian al II-lea muri în luna Noiembrie 872 şi lui îi urmă Ioan al VIII-lea. Acest papă luă foarte în serios afacerea Bulgariei. El scrise de două ori lui Ignatie, somându-l să renunțe la toată jurisdicția asupra acestei Biserici. Împăratul Vasilie (878) cerându-i legați pentru a lucra la liniştirea turburărilor religioase ce domneau în Răsărit de la readucerea lui Ignatie, papa se folosi de acest prilej întru a adresa acestui patriarh o a treia scrisoare, în care se exprima astfel[288]: „Vă facem această a treia *avertizare canonică* (*cuvântul* ***anticanonică*** *ar fi fost mai bine ales*) prin legații noştri şi prin scrisorile noastre; prin ea noi vă *poruncim* să trimiteți fără întârziere în Bulgaria oameni harnici, cari să umble prin toată țara şi să strângă pe toți cei ce i-ar găsi hirotoniți de voi sau de cei ce atârnă de voi, astfel ca într-o lună să nu rămână nici episcopi, nici clerici hirotoniți de voi; căci noi nu putem suferi ca ei să *molipsească cu greşalele lor* această nouă Biserică *pe care noi am întemeiat-o.* Dacă nu-i veți retrage în termenul fixat”, zice el, „şi dacă nu veți renunța la orice jurisdicție asupra Bulgariei, veți fi lipsit de împărtăşirea cu trupul şi sângele Domnului până ce *veți asculta.* Vă dau termen de două luni de la data primirii acestei scrisori. De veți rămâne îndărătnic, în neorânduiala şi uzurparea voastră, atunci prin judecata lui Dumnezeu cel atotputernic, prin autoritatea preafericiților verhovnici apostoli şi prin hotărârea smereniei noastre, să fiți lipsit şi alungat din vrednicia patriarhatului ce ați primit din bunăvoința noastră.”

Astfel, pentru a uzurpa jurisdicția asupra Bisericii Bulgariei, papa nu se teme a lovi, *ipso facto,* cu *excomunicare şi depunere* pe un patriarh, dacă nu va asculta de *poruncile sale!* Văzutu-s-au astfel de încercări la papii celor dintâi opt veacuri?

Însă episcopii din Răsărit nu erau gata nici a recunoaşte suveranitatea papală, nici a asculta de poruncile sale anticanonice. Chiar cei ce se arătaseră favorabili lui Ignatie, erau tot aşa de protivnici acestui fapt ca şi partizanii lui Fotie.

Ioan al VIII-lea scrise episcopilor şi clericilor greci din Bulgaria o scrisoare mai aspră încă decât cea adresată patriarhului Ignatie, şi care începe astfel:

„Tuturor episcopilor şi alți clerici greci, cotropitori ai eparhiei Bulgariei şi excomunicați prin actul de față.” El le dă treizeci de zile până vor asculta de poruncile sale şi făgăduieşte episcopilor că le va da alte scaune dacă vor părăsi pe cele ce ocupă.

Aceasta însemna cu adevărat a lucra ca un suveran absolut. Ioan scrise de asemenea regelui bulgar şi comitelui Petru, care fusese trimis la Roma pe vremea papei Nicolae. Fondul scrisorilor este acela că nu trebuie a primi nimic decât de la Biserica Romană, pentru că ea este obârşia adevăratei învăţături. Toate aceste scrisori fură date legaţilor Pavel şi Evghenie. Când trimişii sosiră la Constantinpole, Ignatie murise (878), şi Fotie ocupa scaunul patriarhal pentru a doua oară[289].

Legaţii, după oarecare împotrivire, recunoscură pe Fotie ca patriarh şi ziseră că chiar papa Ioan îi trimisese la Constantinopole cu însărcinarea de a anatematiza pe Ignatie şi de a reaşeza pe Fotie. Patriarhul Fotie şi împăratul Vasilie trimiseră la papa ambasadori şi scrisori[290]. Ioan a fost înştiinţat de aceasta şi se arătă foarte dispus a împăciui Biserica Constantinopolei, primind cu plăcere scrisorile şi pe trimişi[291]. După ce se făcu aceasta într-adevăr, Papa îi înnapoie cu scrisori pentru împăratul şi pentru Fotie. Aceste scrisori ale lui Ioan al VIII-lea conţin răspunsul cel mai hotărâtor la toate calomniile duşmanilor lui Fotie: „Luând seama”, zice el către Împăratul, „unanimitatea cu care toţi patriarhii şi episcopii, chiar cei ce fuseseră hirotoniţi de Ignatie, s-au unit la alegerea lui Fotie, el consimte a-l recunoaşte de patriarh.” Fiindcă Fotie nu aşteptase această recunoaştere de la Roma spre a se reurca pe scaunul său, şi privise ca neavenit sinodul adunat contra lui, papa se întinde foarte lung asupra acestei chestiuni: *că adeseori nevoia scuteşte de a ţine regulile.* El trece deci peste viciile de formă, cu atât mai mult cu cât legaţii predecesorului său nu iscăliseră actele sinodului decât în mod condiţionat şi fără aprobarea papei; el intră în amănunţimea condiţiilor cu care recunoştea pe Fotie: acesta va aduna un sinod spre a-şi cere iertare că s-a reurcat pe scaunul său fără un canon de iertare; va renunţa la toată jurisdicţia asupra Bulgariei şi va primi în comuniunea sa pe toţi episcopii hirotoniţi de Ignatie; iar dacă unii dintre ei ar refuza să intre în comuniune cu Fotie, el îi ameninţă cu excomunicarea.

Aceşti din urmă episcopi erau în foarte mic număr. Papa scrise celor trei duşmani principali, Mitrofan, Stilian şi Ioan, înfricoşându-i cu excomunicarea, şi însărcinează pe legaţii săi, purtătorii scrisorilor, să excomunice pe toţi cei ce ar refuza a recunoaşte pe Fotie ca patriarh legitim, oprind pe toţi, oricine ar fi, de a da crezare *calomniilor* răspândite împrotiva acestui patriarh.

Fără îndoială, din respect pentru prescripţiile papei, scriitorii romani au repetat care mai de care acele calomnii ale Mitrofanilor, Stilienilor, Nichiţilor şi ale celorlalţi vrăjmaşi înverşunaţi ai lui Fotie, şi n-au voit a vedea în corespondenţa intimă a marelui bărbat decât vicleşug şi făţărnicie. Ei au căutat prin toate mijloacele posibile să micşoreze însemnătatea scrisorilor lui Ioan al VIII-lea; cardinalul Baronius, în *Annalele* sale, a mers până la a pretinde că slăbiciunea *feminină* a lui *Ioan* în această împrejurare a dat naştere legendei **papesei Ioana**. Oricine ştie că Ioan al VIII-lea, departe de a fi slab de caracter, împingea energia până la asprime; însă toate mijloacele sunt bune pentru scriitorii romani, când vor să scape de faptele şi chiar de papii ale căror acţiuni nu se încadrează cum se cuvine în istorisirile sistemului lor!

Legaţii şi scrisorile papei sosind la Constantinopole, se adună acolo un sinod în care se aflară trei sute optzeci şi trei de episcopi, împreună cu Ilie, reprezentantul patriarhului Ierusalimului1.

Scrisorile lui Ioan erau pline de noile doctrine ale Papalităţii. Acest papă pretindea în scrisorile sale că are, prin drept dumnezeiesc, grija tuturor Bisericilor, şi că ţinea locul Sfântului Petru, căruia i-a zis Iisus Hristos: *Paşte oile mele.* El pretindea că a fost rugat să recunoască pe Fotie în vrednicia patriarhatului şi chiar în tagma clericală; el îl primeşte, deşi a uzurpat episcopatul fără ştirea sfântului scaun, şi cu condiţia că va cere iertare în plin sinod; el îi dă iertarea în temeiul puterii ce a primit de la Iisus Hristos, prin Sf. Petru, *de a lega şi dezlega toate fără deosebire.* Apoi porunceşte ca Fotie să renunţe la toată jurisdicţia asupra Bulgariei; *îl opreşte* de a face acolo vreo hirotonie. În toate scrisorile sale el dă *porunci* şi pretinde că are stăpânirea covârşitoare şi din izvor dumnezeiesc.

Asemenea pretenţii nu erau recunoscute în Răsărit, care se ţinea de doctrina celor dintâi opt veacuri în privinţa Papalităţii. S-a înţeles că, dacă s-ar citi astfel de scrisori în sinod, toată nădejdea de pacificare s-ar rupe. Nu s-a păstrat deci decât fondul acestor scrisori; s-a scos orice cuvânt jignitor şi tot ce ar putea da să se înţeleagă că papa ar voi să fie suveranul Bisericii. S-a adăugat formula de laudă obişnuită în Răsărit. Aceste scrisori fură refăcute *„de bună seamă,* cum zice Fleury[292], *în unire cu legaţii, cari ascultară citirea fără a se plânge despre aceasta.”* Primul dintre legaţi, cardinalul Petru, întrebând: „Primiţi scrisoarea papei?“

sinodul răspunse: *„Primim tot ce priveşte unirea cu Fotie şi interesul Bisericii, însă nu ceea ce priveşte pe împăratul şi provinciile sale."* Prin aceste cuvinte, sinodul respingea pretenţiile papei asupra Bulgariei. După această învoire aproape unanimă a patru sute de episcopi răsăriteni, se înțelege ce plângeri ar fi stârnit scrisorile papei, dacă legaţii n-ar fi avut înțelepciunea de a le preschimba în unire cu Fotie[293]. În Răsărit se păstrase principiul, ţinut de sinoadele ecumenice, ca circumscripţiile bisericeşti să urmeze pe cele ale imperiilor. Bulgaria, fiind o veche provincie greacă, trebuia prin urmare să atârne de patriarhatul grec, iar nu de patriarhatul latin.

Cardinalul Petru cerând ca duşmanii lui Fotie, cari fuseseră alungaţi, să fie rechemaţi, Fotie răspunse: „Împăratul n-a exilat decât *doi,* şi încă nu pentru daune bisericeşti; noi îl rugăm să-i recheme."

„Cum s-a reurcat patriarhul Fotie pe scaunul său?", întrebă Petru.

Sinodul răspunse: „Cu consimţământul celor trei Patriarhi, după rugămintea împăratului; sau, mai bine zicând, supunându-se stăruințelor ce i s-au făcut şi rugăminţilor a toată Biserica Constantinopolei."

„Cum", întrebă Petru, „n-au fost silnicii din partea lui Fotie? N-a lucrat el tiraniceşte?"

„Dimprotivă", zise sinodul, „totul s-a petrecut cu pace şi linişte."

„Slavă Domnului!" răspunse cardinalul Petru.

Astfel, aproape patru sute de episcopi, în faţa trimişilor papei şi în public, ruşinează pe cei câţiva calomniatori ai lui Fotie, şi totuşi acei calomniatori sunt încă primiţi în Apus ca scriitori vrednici de credinţă, chiar când istorisirile lor dau probe nenumărate de o ură ce merge până la aiurare şi absurd!

Când cardinalul Petru termină întrebările, Fotie luă cuvântul şi grăi astfel: „Vă mărturisesc înaintea lui Dumnezeu, n-am dorit niciodată acest scaun; cea mai mare parte din cei ce sunt aici o ştiu bine. Întâia oară l-am luat fără voia mea, vărsând multe lacrimi, după ce mult timp m-am apărat, şi în urma unei silnicii neînduplecate a împăratului care domnea atunci, însă cu consimţământul episcopilor şi al clerului, cari dăduseră voturile lor fără ştirea mea. M-au pus sub strajă..."

Sinodul îl întrerupse, zicând: „O ştim toţi, sau prin noi înşine, sau prin martori cari ne-au spus-o."

„Dumnezeu a învoit", urmă Fotie, „ca să fiu alungat. N-am căutat a reveni. N-am întărâtat nicidecum la răscoale. Am stat liniştit, mulţumind lui Dumnezeu, şi supus judecăţilor sale, fără a supăra urechile împăratului, fără dorinţă, nici nădejde, de a fi readus. Dumnezeu, care săvârşeşte minuni, a atins inima împăratului[294], nu pentru mine, ci pentru poporul său; el m-a rechemat din surghiunul meu. Însă cât timp a vieţuit Ignatie, de fericită amintire, n-am putut să mă hotărăsc să-mi reiau scaunul, cu toate îndemnurile şi stăruinţele ce mai mulţi îmi făceau în această privinţă."

Sinodul zise: „Este adevărat."

„Am voit", urmă Fotie, „a întări pacea cu Ignatie în toate chipurile. Ne-am văzut la palat; ne-am aruncat la picioarele unul altuia şi ne-am iertat unul pe altul. Când el căzu bolnav, mă chemă la el; îl vizitai de mai multe ori şi îi dădui toate mângâierile de care fui destoinic. El îmi recomandă persoanele ce îi erau mai scumpe, şi am purtat grijă de ele. După moartea sa, împăratul îmi făcu stăruinţe particulare şi publice; veni el însuşi la mine ca să mă îndemne să mă supun dorinţelor episcopilor şi clerului. Am cedat la o schimbare atât de minunată, pentru a nu mă împrotivi lui Dumnezeu."

Sinodul zise: „Aşa este."

Oare nu au mai mult preţ asemenea cuvinte rostite în public, şi al cărora adevăr este mărturisit aproape de patru sute de episcopi, decât toate minciunile unor duşmani pătimaşi?

În şedinţele următoare, legaţii scaunelor patriarhale ale Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului dădură dovezi desăvârşit adevărate că Patriarhii lor fuseseră totdeauna în comuniune cu Fotie; că pretinşii legaţi, ce asistaseră la sinodul din 869, sub Adrian, şi cari se uniră la caterisirea lui Fotie, nu erau decât nişte trimişi ai saracinilor, după cum însuşi Fotie scrisese în protestarea sa contra acestei adunări. În consecinţă, acel sinod a fost anatematizat de către legaţii Romei, de către legaţii celorlalte scaune patriarhale din Răsărit, şi de către toţi episcopii cei de faţă.[295]

Actele sinodului din anul 879 sunt pe atât de vrednice şi pe atât de înalte, pe cât cele ale sinodului din 869 sunt pătimaşe şi nevrednice de nişte adevăraţi episcopi. Legaţii lui Adrian semănau mai mult a îndrăciţi, decât a judecători, dacă ne raportăm la actele păstrate de Anastasie Bibliotecarul; legaţii lui Ioan, din contră, arătară în toate pe atâta înţelepciune, pe câtă cumpătare[296]. În timpul şederii lor la Constantinopole, ei îl văzură de mai multe ori pe Mitrofan, unul din duşmanii cei mai înfocaţi ai lui Fotie şi unul din scriitorii cari slujesc de călăuză scriitorilor romani în istorisirile lor. Ei îl îndemnară a le da probe împrotiva lui Fotie, însă nu putură scoate de la el decât nişte vorbe deşarte. Ei îl citară la sinod, dar el refuză a se prezenta, sub falsul pretext de boală. „Nu e atât de bolnav”, ziseră legaţii, „încât să nu poată vorbi mult, şi să zică mai nimic.“ După refuzul său de a se înfăţişa, a fost anatematizat.

VII.

Papalitatea, cea care a pricinuit dezbinarea, a menținut-o şi întărit-o

prin novismele sale, făcând din ea o schismă

Din faptele înfățişate, reiese că Papalitatea în veacul al nouălea a căutat să dobândească domnia asupra Bisericii şi poziția de *pontificat suveran,* miezul unității şi păzitorul ortodoxiei. Apărătorii săi sunt foarte departe de a tăgădui aceasta; ei pretind doar că aceste pretenții nu erau noi şi, pentru a o dovedi, cheamă în folosul lor mărturiile dogmatice ale Părinților, faptele istorice bisericeşti din primele veacuri ale Bisericii, şi chiar cuvântul lui Dumnezeu.

Am declarat de la început că scopul nostru este demonstrarea falsității afirmărilor lor în ceea ce priveşte cele dintâi opt veacuri ale Bisericii, ceea ce am şi făcut.

Recunoaştem împreună cu ei că, începând din veacul al nouălea, papii au pretins a exercita un pontificat suveran. Am arătat cele dintâi ocazii când Roma s-a înfățişat Bisericii din Răsărit cu noile sale pretenții şi am demonstrat că Biserica Răsăriteană a refuzat să le recunoască.

Nu mai este deci nici o îndoială că Papalitatea este cea care a provocat dezbinarea, vrând a impune Bisericii întregi suveranitatea sa, necunoscută celor dintâi opt veacuri ale Bisericii.

Uniunea între Papalitate şi Fotie fiind, cel puțin în aparență, restabilită, Biserica Răsăritului rămase totuşi departe de Roma, căci de-acum exista între ele o deosebire radicală. Pacea n-ar fi existat nici în afară, dacă scrisorile papei Ioan ar fi fost citite în ultimul sinod aşa cum le scrisese. În adunarea din 869 partizanii lui Ignatie se rostiseră contra stăpânirii papale într-un chip tot atât de energic ca şi Fotie şi prietenii săi. Roma, la rândul ei, nu mai făcea nimic fără a afirma pretinsa sa suveranitate, fără a se pune ca miezul necesar al unității.

Controversele între Papalitate şi Fotie, ca şi împăcarea lor, ar fi rămas la fel de neînsemnate ca şi altele mii de acelaşi fel ce se întâlnesc în istoria Bisericii, de nu ar fi ieşit la iveală o dezbinare radicală, ca urmare a instituirii Papalității. Urmărind tabloul relațiilor dintre Răsărit şi Roma, vom întâlni multe încercări de împăcare între cele două Biserici din vreme în vreme. Însă întrucât Roma punea întotdeauna ca temei recunoaşterea suveranității sale, iar Biserica Răsăriteană apela totdeauna la doctrina celor dintâi opt veacuri, unirea nu a putut fi niciodată restabilită. Ea nu ar fi fost cu putință decât cu condiția ca Papalitatea să renunțe la pretențiile sale nelegitime, sau ca Biserica Răsăritului să părăsească doctrina primară. Însă Biserica Răsăriteană înțelege că lepădarea acestei doctrine, pe lângă faptul că ar fi în sine o nelegiuire, ar avea ca urmare robirea ei față de o stăpânire osândită de Evanghelie şi de învățătura sobornicească; deci ea nu poate ceda fără a se face vinovată şi fără a se sinucide. La rândul ei, Papalitatea înțelege că s-ar nimici singură dacă s-ar întoarce la unitatea sobornicească cu simplul caracter al vechiului episcopat roman. Deci ea nu va renunța nicidecum la nişte prerogative pe care s-a obişnuit a le privi ca ieşite din izvor dumnezeiesc. Din această pricină, ea nu numai că a provocat dezbinarea în Biserică, ci a şi întreținut-o şi întărit-o, prin îndărătnicia cu care a întreținut însăşi pricina cea mare a dezbinării.

La această primă cauză trebuie adăugate schimbările succesive pe care ea le-a făcut, ştirbind dogma ortodoxă şi rânduielile disciplinare ecumenice. Istoria novismelor sale ar fi lungă. De la instituirea autocrației sale, şi până la noua dogmă a Imaculatei Concepții (neprihănita zămislire a Maicii Domnului), câte schimbări, câte modificări însemnate! Poate vom scrie această tristă istorie într-o carte aparte. Deocamdată e de ajuns să arătăm novismul cel mai grav pe care şi l-a îngăduit, adică adaosul făcut

Simbolului Credinței; căci acest adaos, dimpreună cu autocrația papală, a fost pricina cea mai directă a dezbinării ce există încă între Biserica Răsăriteană şi cea Apuseană.

S-a pretins că discuția relativă la purcederea Sfântului Duh se urcă la o foarte înaltă vechime. Noi nu vom urma pe învățați pe acest tărâm, ci vom constata numai că ea luă oarecare avânt doar în vecul al optulea.[297]

Doi episcopi spanioli, Felix din Urgel şi Elipand din Toledo, învățară că Iisus Hristos era Fiul *adoptiv* al lui Dumnezeu, iar nu Cuvântul său *unic* şi deoființă cu Tatăl. Rătăcirea lor pricinui unanime plângeri în Apus, mai ales în Franța, ai cărei regi stăpâneau atunci partea de miazănoapte a Spaniei. Apărătorii ortodoxiei crezură că au găsit un mijloc excelent de a combate *adopțianismul,* învățând că Fiul este în aşa măsură deoființă cu Tatăl, încât Sfântul Duh *purcede de la el* la fel ca şi de la Tatăl. Această formulă a fost privită ca apărătoare a ortodoxiei şi a fost introdusă în Simbolul Credinței, adăugându-se deci în Crez cuvântul *Filioque* (**şi de la Fiul**) după cuvintele *carele din Tatăl purcede.*

Acest adaos făcut de către o Biserică locală, ce nu putea pretinde că e fără greşală, era chiar prin aceasta în afara rânduielilor. Între altele, adaosul avea greşala de a da despre Sfânta Treime o idee opusă învățăturii Scripturilor, după care nu este în Dumnezeu decât *un principiu,* care este Tatăl, de la care izvorăşte, mai înainte de toți vecii, *Cuvântul* prin naştere şi Duhul prin purcedere. Întrucât calitatea de *principiu* formează caracterul deosebitor al *personalității* Tatălui, lămurit că nu se poate a o atribui *Cuvântului,* fără a-i atribui însuşirea deosebitoare a unei alte Persoane Dumnezeieşti. Episcopii hispano-franci, vrând a apăra în Sfânta Treime *unitatea de esență sau deoființimea,* loveau în *deosebirea personală* şi amestecau însuşirile cari sunt însăşi temelia acestei deosebiri.

O altă greşală gravă a lor a fost luarea unei hotărâri fără a se sârgui să ştie dacă cuvintele de cari se slujeau erau împuternicite de predania sobornicească. În afară de învățătura *perpetuă* şi *neclintită,* episcopii nu pot da nici o altă învățătură, fără a se expune primejdiei de a cădea în rătăcirile cele mai grave.

Adevărurile dogmatice ale creştinismului ținând de însăşi ființa lui Dumnezeu, adică de *Cel fără de sfârşit,* sunt neapărat *tainice;* deci nimeni nu trebuie a avea pretenția de a le propovădui de la sine însuşi. Biserica însăşi nu face decât a le *păstra aşa cum le-a primit.* Descoperirea dumnezeiască este *o vistierie,* încredințată de Dumnezeu Bisericii sale, iar nu o sinteză filozofică, supusă preschimbărilor. Fără îndoială că episcopii hispano-franci nu avură alt scop decât de a expune dogma Sfintei Treimi într-un chip mai lămurit; însă expunerea lor, neavând caracterul *predaniilor,* ajunse a fi o rătăcire.

Scopul propus în această carte nu ne îngăduie a discuta în fond chestiunea purcederii Sfântului Duh[298]. Trebuie să ne mărginim la istoricul adaosului roman.

Adaosul a fost primit mai întâi în Spania, prin veacul al şaptelea, într-o adunare din Toledo, şi a fost primit de mai multe Biserici apusene. În 767 Constantin Copronim trimițând ambasadori la Pepin, regele francilor, acest principe îi primi într-o adunare, cunoscută sub numele de sinodul din Gentilly. Fiindcă se imputau grecilor rătăciri cu privire de închinarea icoanelor, ambasadorii imputară francilor că au rătăcit asupra Sfintei Treimi şi au adaos la Crez cuvântul *Filioque.* Nu avem amănunte ale discuției ce avu loc pe această temă; dar este sigur că adaosul era foarte puțin răspândit în Franța la sfârşitul veacului al optulea, când Elipand şi Felix din Urgel învățau rătăcirea lor. Sinodul din Frioul, în 791, a crezut că ar fi bine să îi combată primind doctrina purcederii de la Tatăl şi de la Fiul, însă fără a accepta adaosul *Filioque,* pentru că Părinții cari întocmiseră Crezul erau îndreptățiți a folosi doar expresia evanghelică *de la Tatăl purcede.*[299]

Felix din Urgel, după ce a fost osândit în mai multe sinoade, a fost surghiunit de Carol cel Mare la Lion, în 799. El răspândi fără îndoială greşalele sale în acest oraş, ivindu-se acolo discuții în chestiunea purcederii Sfântului Duh. Învățatul Alcuin scrise atunci *fraților din Lion* o scrisoare prin care îi îndemna a se păzi atât de rătăcirile episcopului spaniol, cât şi de orice *adaos* la Crez. „Preaiubiți frați”, zice el, „păziți-vă bine de sectele rătăcirii spaniole; urmați în credință paşii sfinților Părinți, şi rămâneți lipiți printr-o preasfântă unire de Biserica Universală. Căci scris este: *Nu treceți hotarele puse de sfinții Părinți;* nu adăugați lucruri noi în simbolul credinței catholice, şi nu primiți în slujbele bisericeşti datini necunoscute vremurilor vechi.”[300]

Scrisoarea a fost scrisă în 804. Aşadar la începutul veacului al nouălea adaosul era deja lepădat în Franţa de oamenii cei mai învăţaţi şi cei mai evlavioşi. Alcuin, precum se vede, osândea încă şi obiceiul, ce începea să precumpănească, de *a cânta* Crezul la Liturghie, în loc de a-l rosti.

Adaosul la Crez avea totuşi şi partizani, cari după cinci ani, într-un sinod de la Alix-la-Chapelle, propuseră să se primească solemn *Filioque.* Ei întâlniră împrotivire şi hotărîră să se adreseze la Roma. Leon al III-lea era atunci papă. El luă o poziţie de mijloc: fără a respinge hotărât doctrina purcederii de la Tatăl *şi de la Fiul,* el veştejeşte adaosul făcut la Crez[301]. Şi voi chiar a protesta contra oricărui novism înaintea urmaşilor viitori, punând să se sape *simbolul ortodox pe două table de argint,* pe care le atârnă în biserica Sfântului Petru, şi dedesubtul cărora se puse această inscripţie: *Eu Leon am pus aceste table, pentru iubirea şi păstrarea credinţei ortodoxe.* Deputaţii sinodului de la Aix-la-Chapelle avuseseră nevoie de toate resursele logicii şi erudiţiei lor pentru a convinge pe Leon al III-lea că doctrina lor despre purcederea Sfântului Duh putea fi sobornicească. Erudiţia lor şchiopăta şi, prin urmare, părerile ce ei sprijineau pe dânsa nu erau nicidecum adevărate. Ei amestecau în Dumnezeu deofiinţimea cu însuşirea proprie *fiecărei persoane a Dumnezeirii,* purcederea esenţială a *Duhului* cu misiunea *Sa* în lume[302]. Leon al III-lea, deşi a ascultat raţionamentele lor, totuşi nu s-a arătat defel părtaş al adaosului, nici chiar al cântării Crezului la slujbele bisericeşti.

Cu toate acestea Crezul a urmat a se cânta împreună cu adaosul în Spania şi în toate laturile supuse lui Carol cel Mare. Roma nu adoptă acest obicei decât la începutul veacului al unsprezecelea (pe la 1015), la rugămintea împăratului Henric, însă pare să fi fost de aceeaşi părere cu celelalte Biserici Apusene în privinţa fondului doctrinei. Pentru aceasta Fotie putu cu dreptate să impute Bisericii Romane, cât şi celorlalte Biserici din Apus, că au primit o înnoire în credinţă. După ce a fost depus de Nicolae, iar apoi el însuşi a excomunicat pe papă, Fotie trimise îndată patriarhilor din Răsărit o scrisoare circulară în care se rosteşte astfel în privinţa chestiunii lui *Filioque:*

„Afară de josnicele greşale de care am făcut amintire, apusenii s-au silit a încălca prin tâlcuiri mincinoase şi vorbe adăugite sfântul şi preasfântul *Crez,* care a fost întărit de toate sinoadele ecumenice şi are putere nebiruită. O, născocire diavolică! Slujindu-se de un limbaj nou, ei zic că Sfântul Duh nu purcede numai de la Tatăl, ci şi *de la Fiul.* Cine a auzit vreodată un astfel de cuvânt, chiar din gura nelegiuiţilor din veacurile trecute? Unde este creştinul acela care să poată primi *două pricini* în Treime: adică Tatăl — pricină a Fiului şi a Sfântului Duh; apoi Fiul — *pricină* a aceluiaşi Duh?

„Aceasta înseamnă a despica primul *principiu* într-o îndoită dumnezeire, înseamnă a înjosi teologia creştină până la mitologia elinilor şi a batjocuri Treimea *cea mai presus de fiinţă* şi *unică* în principiu (υπερουσιου και μοναρχιτης Τριαδος). Dar cum ar putea purcede Sfântul Duh de la Fiul? Dacă purcederea pe care o are de la Tatăl este desăvârşită (şi aşa este, fiindcă el este Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat), ce anume este purcederea de la *Fiul,* şi care îi este scopul? Ea este desigur un fapt zadarnic şi deşert. Apoi, dacă Duhul purcede de la Fiul, ca şi de la Tatăl, pentru ce Fiul nu este el născut din Duhul ca şi din Tatăl? Să o spună ei, pentru ca totul să fie nelegiuit la cei nelegiuiţi, ca simţămintele lor să fie de acord cu cuvintele lor şi să nu fugă dinaintea nici unei îndeletniciri rele. Să mai ţinem seama şi de faptul că, dacă *însuşirea* Sfântului Duh se cunoaşte prin aceea că el purcede de la Tatăl, aşijderea însuşirea Fiului constă în aceea că el este *născut* din Tatăl. Însă după cum aceştia ziceau în aiureala lor, Duhul purcede şi de la Fiul; deci Duhul este deosebit de Tatăl prin însuşiri mai numeroase decât Fiul, fiindcă Duhul purcezând din amândoi, are câte ceva din însuşirile Tatălui şi ale Fiului. Purcederea Duhului din Tatăl şi din Fiul este însuşirea Duhului. Dacă Duhul este mai depărtat de Tatăl decât Fiul, Fiul va fi mai apropiat decât Duhul de fiinţa Tatălui. Aceasta a fost rădăcina hulei cutezătoare pe care a rostit-o împrotiva Sfântului Duh Machedonie, care urma fără să ştie sistema şi rătăcirea celor cari o propovăduiesc acum în zilele noastre.

„Pe lângă acestea, dacă totul este comun între Tatăl şi Fiul, desigur că în ce priveşte pe Sfântul Duh, va avea şi El însuşiri comune, adică va fi Dumnezeu Părinte, Făcător, Atotputernic, Singurit, fără formă dinafarică, netrupesc, nevăzut şi Întreg absolut. Deci dacă purcederea Duhului este comună Tatălui şi Fiului, atunci Duhul va purcede şi de la sine însuşi, va fi propriul său principiu, *cauză* şi *efect* în acelaşi timp. Însăşi mitologia elinească nu a mers până la această închipuire în fabulele ei!

„Încă o reflecție: dacă ar fi ca numai Sfântului Duh să aibă însuşirea de a avea legătură cu două principii, atunci El ar fi singurul care ar putea avea un principiu *multiplu,* iar nu unic.

„Îngăduiți-mi a adăuga că dacă din lucrurile unde există comunitate între Tatăl şi Fiul trebuie a scoate pe Sfântul Duh, şi dacă Tatăl ar fi una cu Fiul numai în substanță, iar nu şi în *însuşiri*, este aşijderea necesar ca Duhul să nu aibă nimic în comun decât în ceea ce priveşte substanța:

„Vedeți cât de puțin sunt întemeiați partizanii acestei greşale a purta numele de creştini, pe care nu-l poartă decât pentru a înşela pe alții. Duhul a purces din Fiul! De unde ai luat acest fapt pe care-l afirmi? În ce Evanghelie ai citit tu acest cuvânt? Cărui sinod aparține această hulire?“

Fotie apelează la Scriptură şi la predania sobornicească contra sistemului apusean. El adaugă că consecința acestui sistem ar fi existența a *patru* persoane sau *ipostasuri* în Dumnezeu; căci Duhul, având un *îndoit principiu,* ar fi o ființă *dublă* în ce priveşte personalitatea. El dezvoltă încă mai multe considerații cari dovedesc în el un spirit adânc filozofic, şi cărora teologii apuseni nu au opus nimic temeinic[303]. Toate raționamentele ce vin în sprijinul puterii predaniei soborniceşti dovedesc într-un chip neînvins că Bisericile particulare, chiar cu cele mai bune țintiri, nu se ating niciodată fără pedeapsă de vistieria cea sfântă a descoperirii dumnezeieşti.[304]

Fotie ridică încă mai multe acuzații contra Bisericii Romane. El ştia foarte bine că fiecare Biserică în parte poate avea rânduielile sale, şi aşezase acest principiu foarte temeinic tocmai spre a-l opune lui Nicolae, care voia a impune Bisericii Răsăritene rânduiala Bisericii Apusene. Însă în rânduială trebuie a deosebi regulile *apostolice,* ce au un caracter de *universalitate,* de rânduielile particulare. El pretindea deci că Biserica Romană lovea regulile *apostolice* ale rânduielilor disciplinare în trei puncte principale: 1. impunând postul şi înfrânarea sâmbăta; 2. făcând din celibatul clericilor o lege generală; 3. privind ca fără putere Mirungerea dată de preoți după botez. Episcopul roman trimis la bulgari călcase principiile ortodoxiei până la punctul de a repeta taina Mir-ungerii la cei ce o primiseră de la preoții greci. Această încălcare era atât de îngrozitoare, încât chiar apusenii o trec sub tăcere!

Fotie apelează în enciclica sa la toate scaunele apostolice din Răsărit contra novismelor *italienilor.* El încheie rugându-i să se unească pe față cu sinodul al doilea de la Niceia, să-l proclame *al şaptelea ecumenic* şi să se rostească împrotiva novismelor acelor neamuri *barbare* din Apus cari se apucă a răsuci adevărata învățătură dogmatică.

Fotie avea într-adevăr dreptate să privească pe popoarele Apusului ca fiind prea puțin civilizate şi barbare. De la năvălirea hoardelor ce întunecaseră Apusul, şcolile bisericeşti şi bibliotecile fuseseră distruse. O adâncă şi josnică ignoranță stăpânea clerul. Carol cel Mare dăduse studiilor un avânt puternic dar, cu toate silințele sale şi ale oamenilor de seamă ce-l ajutau, ştiințele religioase erau încă în copilărie, şi un oarecare *pedantism* le ținea locul prea adeseori. Însă păcatul pedantului este acela de a nu se îndoi de nimic. Se credea deci că s-a făcut o faptă de înaltă filozofie religioasă adăugând la Crez cuvintele de cari se plângea Fotie. Se credea că s-a definit mai bine decât la Niceia natura Sfintei Treimi, dându-se şi Fiului însuşirea *personală* a Tatălui, spre a dovedi că avea aceeaşi substanță cu dânsul. Inovatorii se sprijineau pe oarecari texte rău înțelese ale Părinților, din cari ei nu aveau decât un prea mic număr de lucrări, şi se făcea astfel dintr-o falsă părere o *dogmă,* fără a ține seamă de mărturia Bisericilor Apostolice din Răsărit. Papalitatea a fost întrebată, iar papii, foarte puțin cunoscători ei înşişi, lăsându-se pe de o parte a fi înşelați prin raționamentele unor oameni pe cari îi credeau învățați, iar pe de alta, vrând a se folosi de această împrejurare pentru a face act de suverană autoritate, tăceau din gură şi consfințeau novismul, deşi s-au cam împrotivit la introducerea lui în Crez.

Astfel Roma suferea influența greşalei în interesul pretinsei sale suveranități. Pentru aceasta Nicolae simți că Papalitatea însăşi era atacată prin enciclica lui Fotie. Neştiind cum să răspundă, el se adresă la învățații cari, în Biserica Franciei, se declaraseră apărătorii novismului. Fotie nu se ocupase nicidecum de novismele latine câtă vreme ele rămaseră în Apus, şi poate că nici nu le cunoştea decât într-un mod cam nedesluşit. Însă când preoții romani le răspândiră în Bulgaria, opunându-le cu mândrie doctrinei Bisericii Răsăritene şi la un popor pe care Biserica Constantinopolei îl convertise la credință, el nu putu păzi tăcerea şi adresă

contra Bisericii Romane un act de acuzare ce va rămâne ca un protest permanent contra abuzurilor şi erorilor de care ea s-a făcut vinovată.

Nicolae se umili până la a se adresa lui Hincmar, vestitul arhiepiscop de Rheims, care se opusese pretenţiilor sale absolutiste. El simţi că avea nevoie de acest mare teolog al Apusului pentru a sta împrotiva lui Fotie. El primise învinuirile acestui Patriarh prin principele Bulgariei. „Citind această hârtie", zice el[305], „am judecat că cei ce au dictat-o au muiat pana lor în lacul hulirii, şi că în loc de cerneală s-au slujit de noroiul rătăcirii. Ei nu condamnă numai Biserica noastră, ci toată Biserica Latină, pentru că noi postim sâmbăta şi pentru că învăţăm că Sfântul Duh purcede de la Tatăl şi de la Fiul, căci ei pretind că purcede numai de la Tatăl." Nicolae rezumă şi alte imputări ale grecilor. Multe din ele nu se găsesc în circulara lui Fotie către răsăriteni. „Încă şi mai nebunesc", adaugă el, „este faptul că, mai înainte de a primi pe legaţii noştri, ei vor a-i sili să dea o mărturisire de credinţă unde aceste articole şi cei ce le menţin să fie anatematizaţi, şi a prezenta scrisori canonice celui pe care ei îl numesc patriarhul lor *ecumenic.*" Prin aceasta se vede că răsăritenii, pentru a sprijini vechea credinţă şi vechea rânduială contra novismelor romane, au alergat la toate mijloacele ce erau în puterea lor. Nu poate cineva să fie de părerea lui Nicolae, care vedea nebunie în nişte măsuri cu desăvârşire legitime şi *canonice,* care măsuri n-aveau decât greşala de a fi o piedică a planurilor sale ambiţioase.

După ce a expus tânguirile sale contra Răsăritului, Nicolae porunceşte tuturor mitropoliţilor să întrunească sinoade provinciale spre a răspunde la învinuirile lui Fotie şi să adreseze rezultatul deliberaţiunilor lor lui Hincmar de Rheims, care i le va trimite. Episcopii Franţei se adunară într-adevăr. Mai mulţi dintre ei intrară în discuţie contra răsăritenilor, îndeosebi Enea al Parisului. Ratramn, un călugăr din Corbia, a fost cel care a alcătuit lucrarea cea mai de preţ. Nu se putea face mai bine întru a susţine o cauză rea. Într-o epocă în care izvoarele predaniei erau foarte rare în Apus, era greu a scoate din ele o învăţătură deplină. Dascălii franci citară deci în favoarea lor numai câteva texte, din care mai multe erau scoase din scrierile apocrife. Fotie pare a face aluzie la aceste lucrări când zice, în scrisoarea sa către mitropolitul din Acvilea că dacă s-ar putea cita zece sau douăzeci de Părinţi în favoarea părerii latinilor, s-ar putea cita şase sute în favoarea credinţei Bisericii. Faptele istorice invocate de Ratramn în favoarea întâietăţii romane sunt cu totul preschimbate, din lipsa unor cunoştinţe desluşite; pe deasupra, apărând întâietatea, el nu avea nicidecum intenţia de a susţine cauza unei *suveranităţi de drept divin.* Raţionamentele sale şi citaţiile sale, ca şi cel ale lui Enea, privitoare la celibatul clericilor, nu se raportau la chestiune; căci răsăritenii nu veştejeau celibatul în sine însuşi, ci numai ca *lege generală* impusă clerului. Din acest punct de vedere, celibatul se abătea desigur de la rânduiala generală a Bisericii primare, şi răsăritenii erau în tot dreptul atacându-l sub acest raport.

Sub Ioan al VIII-lea chestiunea purcederii Sfântului Duh ia altă întorsătură la Roma, ca şi cea a înălţării lui Fotie pe scaunul patriarhal. Adaosul *Filioque,* făcut în Apus Crezului de la Nicea a fost solemn osândit în şedinţa a şasea a sinodului din anul 879. Legaţii papei, cei ai scaunelor patriarhale din Răsărit şi toţi episcopii se uniră la această osândire. Papa, primind actele, scrise lui Fotie[306]:

„Noi cunoaştem vuietele răuvoitoare ce vi s-au adus asupra noastră şi asupra Bisericii noastre; iată pentru ce am voit a mă explica cu voi, mai înainte chiar de a-mi scrie. Vă este cunoscut că trimisul vostru, explicându-se cu noi asupra Crezului, a găsit că noi îl ţinem aşa după cum l-am primit de la început, fără a adăuga sau a scoate ceva din el, căci noi cunoaştem aspra pedeapsă ce merită cel ce ar cuteza a se atinge de el. Astfel, pentru a vă linişti asupra acestui punct, care a fost pentru Biserică o piatră de poticnire, noi vă declarăm încă odată că nu numai că îl rostim astfel, dar că noi îndepărtăm chiar pe cei ce, în nebunia lor, au avut cutezarea a lucra altminteri decât la început, drept călcători ai cuvântului dumnezeiesc şi falsificatori *ai învăţăturii* lui Iisus Hristos, a Apostolilor şi a Părinţilor cari ne-au predat Crezul prin sinoade; noi declarăm că partea lor este cea a lui Iuda, pentru că au lucrat ca şi el, fiindcă dacă ei nu dau morţii însuşi trupul Domnului, totuşi sfâşie pe credincioşii lui Dumnezeu, cari sunt mădularele Domnului, prin mijlocirea schismei, dându-i pe ei ca şi pe dânşii morţii veşnice, după cum a făcut nevrednicul apostol. Presupun cu toate acestea că Sanctitatea Voastră, care e plin de înţelepciune, nu poate să nu cunoască că nu e lesne de a face să se primească această părere de toţi episcopii noştri şi a schimba în puţin timp un obicei atât de însemnat, care a prins rădăcină de atâţia ani. Pentru aceasta noi credem că nu trebuie a constrânge pe nimeni să părăsească acest adaos făcut la Crez, ci că trebuie a lucra cu cumpătare şi înţelepciune, îndemnând puţin

câte puțin a se părăsi de această *hulire.* Aşadar cei ce ne învinuiesc că împărtăşim această părere nu spun adevărul. Dar cei ce afirmă că există între noi persoane ce îndrăznesc a citi astfel Crezul nu sunt prea depărtați de adevăr. Se cuvine deci ca Frăția Voastră să nu se prea scandalizeze de noi şi să nu se depărteze de sănătoasa parte a trupului Bisericii noastre, ci să lucreze cu râvnă, prin dulceața şi înțelepciunea sa, la întoarcerea celor ce s-au depărtat de la adevăr, spre a merita cu noi răsplata făgăduită. Închinăciune în Domnul, frate catholic şi după vrednicie cinstit!"

Ioan al VIII-lea vorbea mai ales de *adaos;* însă expresiile de care se slujeşte probează îndeajuns că el osândea doctrina conținută în acest adaos. Cuvântul n-ar fi fost o *hulă,* dacă ar fi exprimat un adevăr. Deci Papalitatea era schimbătoare cu privire la doctrină; ea pregeta sub Leon al III-lea; aproba dogma nouă sub Nicolae I; şi o respingea ca hulire sub Ioan al VIII-lea.[307]

După ce am constatat novismul de căpetenie al Romei, să urmăm istorisirea planurilor sale asupra Răsăritului.

Murind Ioan al VIII-lea, Marin a fost ales episcopul Romei. El fusese unul din legații lui Nicolae în Bulgaria şi la sinodul din 869. Nu se putea deci aştepta ca el să urmeze linia predecesorului său. Se crede că el a fost cel care a dus la Constantinopole scrisorile lui Ioan al VIII-lea ce aprobau sinodul din 879, afară de lucrurile unde legații săi trecuseră peste împuternicirea lor. Reținerea sa era doar o formalitate, fiindcă el primise actele; ştia foarte bine cum se petrecuseră lucrurile; îndemna cu modestie pe Fotie să nu-l țină de rău că a cerut de la el să facă act de supunere; şi ştia că acest patriarh nu voise a o face pentru cuvântul că numai vinovații trebuie să ceară iertare.[308] Marin nu se putea uni cu sinodul din 879 fără a osândi pe cel din 869, în care el fusese unul din preşedinți. Fiind deci la Constantinopole, refuză a se osândi pe sine însuşi lepădând acest din urmă sinod, şi împăratul Vasilie îl reținu pentru aceasta prizonier timp de o lună.

Suindu-se pe scaunul Romei (882), Marin avea de satisfăcut o ranchiună. El se grăbi a osândi pe Fotie. Însă pontificatul său dură puțin. El a fost înlocuit (884) prin Adrian al III-lea care, ca şi el, osândi pe patriarhul Constantinopolei. Împăratul Vasilie scrise acestui papă scrisori foarte energice, care n-ajunseră la Roma decât după moartea sa; ele fură date urmaşului său, Ştefan al V-lea (885), care fusese prietenul de aproape şi credincios al lui Marin. Scrisorile împăratului erau mai ales îndreptate contra acestui din urmă papă. Ştefan îi luă apărarea. Vom cita din scrisoarea sa câteva pasaje foarte vrednice a fi luate în seamă[309]: „După cum Dumnezeu", zice el, „v-a dat suveranitatea lucrurilor vremelnice, noi de asemenea am primit de la *el,* prin Sf. Petru, verhovnicul apostolilor, *suveranitatea lucrurilor duhovniceşti...* Nouă ni s-a încredințat purtarea de grijă a turmei; această purtare de grijă este cu atât mai înaltă, cu cât cerul este deasupra pământului. Ascultați ce a zis Domnul lui Petru: Tu eşti Petru, etc. (...) Rog dar Evsevia Voastră de a cinsti numele şi vrednicia verhovnicului apostolilor, supunându-se hotărârilor sale; căci *episcopatul în toate Bisericile pământului îşi trage obârşia de la Sf. Petru,* prin care noi învățăm pe toți credincioşii şi le arătăm sănătoasa şi nestricăcioasa doctrină."

Iată *suveranitatea* papală şi *infailibilitatea sa de drept dumnezeiesc,* neted promulgate. Ştefan pretinde că legații papei Silvestru la întâiul sinod de la Nicea statorniciră principiul „că întâiul scaun nu poate fi judecat de nimeni." Această învățătură era într-adevăr vrednică de erudiția veacului! Ca urmare a doctrinei sale asupra caracterului episcopal, Ştefan pretinde că Fotie n-a fost niciodată decât *laic,* fiindcă el nu avea episcopatul său de la Roma.

„Biserica Romană", adaugă el, „nu v-a scris oare *vouă* să țineți un sinod la Constantinopole? Vă întreb: cui putea ea să scrie? *Laicului Fotie?* Dacă voi ați avea un patriarh, Biserica noastră l-ar cerceta adeseori prin scrisori. Însă, vai! slăvitul oraş al Constantinopolei *este fără păstor,* şi dacă iubirea ce vă purtăm nu ne-ar face a suferi cu răbdare nedreptatea făcută Bisericii noastre, am fi fost siliți a rosti contra *prevaricatorului[310]* Fotie, care a vorbit atât de nevrednic contra noastră, pedepse mult mai aspre decât cele ce au fost date de către predecesorii noştri. Vorbind astfel, noi nu pretindem a lipsi de la respectul ce vi se cuvine; noi vorbim pentru apărarea noastră şi pentru cea a papei Marin, care a avut aceleaşi simțăminte ca şi papa Nicolae." Astfel, Nicolae lăsase moştenire lui Marin simțămintele pe care acesta din urmă le lăsase moştenire lui Ştefan. Cât despre Ioan al VIII-lea, actele sale erau cu totul neluate în seamă. Fotie nu se schimba aşa de lesne ca papii, şi urma regulile vechiului drept cu tot atâta cumpăt pe cât şi înțelepciune.

Se vede din scrisoarea lui Ştefan al V-lea că Papalitatea nu mai era atât de sfidătoare faţă de împăratul din Răsărit. Imperiul Roman de Apus se dărâmase o dată cu Carol cel Mare. Din ruinele sale se formaseră o mie de state mici neatârnate, de-a pururea în luptă unele în contra altora. Feudalitatea se organiza. Papalitatea nu mai vedea acum pe lângă ea vreun principe puternic spre a o proteja. Roma însăşi era pradă certurilor mai multor partide vrăjmaşe. În cursul acestui timp, musulmanii urmau înainte cotropirile lor. Opriţi dinspre partea Răsăritului de către împăratul Vasilie, ei se aruncau asupra Apusului, Roma însăşi fiind ameninţată. Ioan al VIII-lea înțelesese că Roma ar putea dobândi de la împăratul Răsăritului mai mult ajutor decât de la nişte principi dezbinaţi ai Apusului. Urmaşii săi, mai puţin dibaci decât el, cereau aceleaşi ajutoare fără a jertfi nimic din meschinele lor uri personale. Se înțelege deci că n-au putut reuşi.

Dacă Papalitatea ar fi fost atunci cu vederi limpezi, s-ar fi folosit de puterea sa în Apus pentru a răscula pe principi contra musulmanilor şi a-i uni cu împăratul din Răsărit în această mare luptă. Însă ea alese mai bine a asculta de antipatiile sale contra unei Biserici ce opunea uzurpărilor sale învăţătura şi rânduielile Bisericii primare. Ea răsculă Apusul atât contra creştinilor din Răsărit, cât şi contra musulmanilor, introducând astfel un viciu radical în acele mari mişcări de popoare cunoscute sub numele de *cruciade.* Ideea acestor expediţii era mare; ea avu pentru Apus oarecari rezultate folositoare, nu tăgăduim; însă nepărţialitatea istorică cere ca să se mărturisească în acelaşi timp că Papalitatea, care a provocat aceste expediţii, n-a ştiut să le întipărească caracterul măreției pe care l-ar fi avut dacă, în loc de a le mărgini la Apus, ea ar fi unit într-o îmbrățişare frățească pe creştinii din Răsărit cu cruciații. Ea jertfi totul antipatiilor sale contra Bisericii de Răsărit.

Împăratul Vasilie muri puţin timp după ce a primit scrisoarea lui Ştefan al V-lea. Leon Filozoful, fiul lui Vasilie, îi urmă pe tronul Răsăritului. El alungă pe Fotie de pe scaunul Constantinopolei pentru a-l înlocui cu propriul său frate, Ştefan. Spre a acoperi cu un pretext oarecare această uzurpare el trimise la biserica Sfintei Sofii doi din demnitarii săi, care se suiră pe amvon şi făcură în public citirea crimelor ce-i plăcea a imputa lui Fotie; apoi învinuiră pe acest patriarh că a participat la un complot al cărui scop era de a pune pe unul din rudele sale pe tron. Nu se putu găsi o singură probă în sprijinul acestei învinuiri. Atunci Leon chemă la Curte pe episcopul Stilian, duşman personal al lui Fotie, şi în înțelegere cu el compuse pentru papa o scrisoare infamă (886), în care se cuprindeau toate învinuirile duşmanilor lui Fotie — învinuiri declarate drept *calomnii* de către Ioan al VIII-lea şi de un sinod de patru sute de episcopi. Această scrisoare a lui Stilian este unul din principalele documente ce au servit scriitorilor Apusului în istorisirile lor asupra celei ce ei numesc *schisma răsăriteană.*[311] La întâia vedere i se înțelege valoarea. Scrisoarea lui Stilian n-a ajuns la Roma decât după moartea lui Ştefan (891). Formosus, urmaşul său, răspunse că Fotie nu fusese niciodată decât *laic;* că episcopii hirotoniţi de dânsul nu erau decât *laici;* că, prin urmare, el era osândit fără a mai fi fost nevoie de a-l judeca; că episcopii părtaşi lui trebuiau a fi trataţi cu blândețe, dar numai ca *laici.*[312] Papa care răspundea astfel a fost dezgropat de papa Ştefan al VI-lea; cadavrul său în putrefacție a fost *citat, judecat* şi *condamnat.* Ioan al IX-lea casă judecată lui Ştefan al VI-lea. Aceste fapte şi grozavele imoralităţi ale papilor din acea epocă sunt acoperite de romani cu un văl complezent. Ei n-au anateme decât pentru un mare patriarh, care prin virtuțile sale şi prin ştiința sa teologică merită a fi pus între cei mai iluştri episcopi ai Bisericii. Nu e nici o îndoială că Fotie a murit chiar în anul când Formosus adresă lui Stilian vestita sa scrisoare contra lui, adică 891.[313]

Biserica Răsăritului îi cinsteşte în egală măsură pe Ignatie şi pe Fotie. Ea a anatematizat tot ce s-a scris contra unuia sau contra altuia, fiind foarte înțeleaptă în această hotărâre. Ea a voit ca cei doi patriarhi să fie judecaţi prin ei înşişi şi prin scrierile lor personale, fără a se raporta la alte scrieri dictate de patimă. Însă Ignatie n-a scris nimic personal contra lui Fotie, şi acesta din urmă în numeroasele sale scrieri n-a atacat nicidecum pe Ignatie. După readucerea lui Ignatie şi împăcarea lui Fotie cu împăratul Vasilie, ei s-au văzut, s-au iertat unul pe altul, şi se poate zice că Ignatie a murit în brațele lui Fotie, după cuvintele rostite de acest din urmă patriarh înaintea a patru sute de episcopi la sinodul din 879.

Este deci o dovadă de rea-credință să se invoce mărturia câtorva vrăjmaşi ai lui Fotie, greci de neam, sub pretext că ei au aparţinut Bisericii Răsăritene. Această Biserică i-a dezaprobat; ea a avut înțelepciunea de a vesti pe credincioşii săi că toate calomniile insuflate de ura cea mai oarbă, fie ele venite de la greci sau de la latini, nu sunt mai puţin vrednice de osândă.[314]

Stilian, episcop de Neochesaria şi duşman lui Fotie, rămase corespondentul Papalităţii după moartea acestui patriarh. Ioan al IX-lea îi scrise în anul 900[315], zicându-i: *„Noi voim* ca hotărârile predecesorilor noştri să rămână neschimbate" cu privire la patriarhii Constantinopolei; numai că acest papă nu a căutat a împăca hotărârile lui Ioan al VIII-lea cu cele ale lui Nicolae, deşi amândoi erau predecesorii lui. Cinci ani după aceea curtea Romei avu oarecari raporturi cu Răsăritul pentru a osândi o nedreptate. Împăratul Leon al V-lea, însurându-se pentru a patra oară, călcă regula Bisericii Răsăritene, consfinţită chiar prin legile civile. Patriarhul Nicolae îl rugă a face să se cerceteze cauza sa de către cele cinci Biserici Patriarhale. Leon păru că consimte la aceasta şi scrise lui Serghie al III-lea, papă al Romei, lui Mihail, papă al Alexandriei[316], lui Simeon, patriarhul Antiohiei, şi lui Ilie, patriarhul Ierusalimului. Patriarhii trimiseră legaţi. Împăratul îi cumpără. Episcopii credincioşi fuseseră exilaţi; pe Nicolae îl depuseră şi îl înlocuiră prin Efthimie; în fine, se dădu dispensă împăratului pentru a patra sa nuntă. Astfel Roma aprobă depunerea nedreaptă a unui patriarh care nu avea altă greşală decât de a susţine regulile disciplinei Bisericii. Aceasta pentru că Roma se cârmuia în toate mai puţin după dreptate, cât după interesul său. Dacă odinioară ea luase partea lui Ignatie, o făcuse fiindcă se temea de opoziţia lui Fotie asupra suveranităţii sale; dacă ea sacrifica atât de lesne pe Nicolae, era pentru a face act de autoritate în Răsărit. *Puterea* era unica sa preocupare. Şi apoi papa Serghie nu putea fi greu de convins în privinţa căsătoriei nelegiuite a lui Leon, căci el însuşi era amantul infamei Marosia, având din această relaţie adulteră un fiu care a fost papă ca şi el[317]. Un astfel de papă nu putea negreşit înţelege delicateţa de conştiinţă a patriarhului Nicolae. După moartea împăratului Leon, Efthimie a fost alungat şi Nicolae readus. Acest patriarh a fost pus chiar în capul consiliului de tutelă a junelui împărat Constantin, supranumit Porfiroghenitul. Readus pe scaunul său, el scrise (912) papei Anastasie al III-lea, urmaşul lui Serghie, pentru a se plânge de purtarea ce avuseseră la Constantinopole legaţii acestuia din urmă. „Ei păreau", zice el[318], „a fi venit de la Roma numai pentru a ne declara război, însă *întrucât îşi atribuiau întâietatea în Biserică,* s-ar fi cuvenit să se informeze cu îngrijire de toată afacerea şi să-şi scrie raportul, în loc de a consimţi la osânda celor ce nu-şi atrăseseră ura principelui decât pentru că au dispreţuit neînfrânarea. Dar nu e de mirare că doi sau trei oameni s-au lăsat a fi luaţi prin surprindere; însă cine putea presupune că episcopii din Apus ar fi întărit acea nedreaptă osândă prin votul lor, fără cunoştinţă de cauză? Aflu că se pune înainte pretextul *dispensei,* ca şi cum prin *dispensă* s-ar putea călca canoanele şi autoriza desfrânarea. Dispensa, dacă nu mă înşel, are de scop a imita milostivirea lui Dumnezeu; ea întinde mâna păcătosului pentru a-l ridica, dar nu-i îngăduie a rămâne în păcatul în care a căzut." Această doctrină cu totul dreaptă nu era doctrina Romei. Câteodată, sub pretextul păzirii canoanelor, putea răsturna un regat întreg, precum sub Nicolae I, cu privire la căsătoria lui Hloter; după care putea *da dispensă* fără greutate în cazuri la fel de grave. Aceasta pentru că ea tindea totdeauna să aşeze principiul puterii sale absolute deasupra legilor şi a oamenilor. Voinţa sa era legea sa, şi interesul suveranităţii sale unica sa regulă.

Patriarhul Nicolae suferi consecinţa intrigilor palatului; el fu alungat şi readus a doua oară; pacea a fost în fine restabilită în 920, printr-un decret imperial ce aducea din nou laude rânduielii pentru care Nicolae suferise prigonire. Acest patriarh scrise papei Ioan al X-lea, spre a reînnoi bunele relaţii între Bisericile Romei şi Constantinopolei. Însă Ioan al X-lea se ocupa mai mult de amorurile sale adultere cu Theodora, sora Marosei, decât de afacerile Bisericii.

Vreme de un veac, nu a existat aproape nici o relaţie între Bisericile Romei şi Constantinopolei, care nu erau mai puţin dezbinate în privinţa doctrinei.[319] În 1024, patriarhul Evstatie încercă a se face recunoscut la Roma ca şef bisericesc al Răsăritului, cu acelaşi titlu cu care papa era capul Bisericii Apusene. Trimişii săi erau aproape de a reuşi, mulţumită banilor de care curtea Romei era foarte lacomă; însă intriga fu dată pe faţă şi iscă o răscoală, mai ales în Italia. Curtea Romei nu cuteză a merge mai departe. Acest fapt probează cel puţin că episcopii Romei şi Constantinopolei nu erau în luptă. Cei ai Romei erau în cea mai mare parte foarte puţin vrednici de scaunul lor; îndeletnicirile politice şi luptele ce domneau în cea mai mare parte din Bisericile Apusului erau de ajuns pentru a-i absorbi, şi ei nu se ocupau nicidecum de Bisericile Răsăritului, unde suveranitatea lor întâlnea totdeauna piedici. Luptele reîncepură în 1053. Leon al IX-lea era atunci episcopul Romei.

Primind scrisoarea de comuniune a lui Petru, noul patriarh al Antiohiei, Leon se preface în răspunsul său a-l măguli că ocupă al treilea rang în patriarhat, nesocotind pe patriarhul Constantinopolei, cu toate hotărârile sinoadelor ecumenice care îi dăduseră al doilea rang, al treilea patriarhului Alexandriei şi al patrulea celui al Antiohiei. În aceeaşi epocă Mihail Cerularie era patriarhul Constantinopolei; el scrisese lui

Ioan, episcop de Trani, o scrisoare contra mai multor practici disciplinare sau liturgice din Biseriea Latină.[320] Cardinalul Humbert, citind scrisoarea aceasta în casa episcopului, o traduse în latineşte şi o dete papei Leon al IX-lea. Acesta adresă patriarhului Constantinopolei o scrisoare foarte puţin măsurată. Patriarhul scrise o a doua scrisoare contra latinilor şi completă în ea învinuirile sale. Cea mai gravă era aceea a lui *Filioque* adăugat la Crez. Leon al IX-lea ar fi trebuit să răspundă liniştit la aceste învinovăţiri; să dovedească că mai multe nu erau întemeiate; să îndreptăţească mai multe obiceiuri latine potrivit principiului că rânduiala se poate deosebi după ţări, cu condiţia ca regulile apostolilor şi ale sinoadelor ecumenice să fie respectate; în fine, trebuia să mărturisească că multe din învinuirile patriarhilor erau cu temei, şi că el plănuieşte reforma Bisericii Apusene. Însă Leon al IX-lea nu cugetă decât la atingerea ce el credea că s-a dat pretenţiilor sale de şef suveran al Bisericii; el scrise lui Mihail Cerularie sub impresia acestui simţământ.[321] După o lungă introducere asupra unităţii Bisericii, el pretinde că unitatea este în Biserica Romană, care a primit de la Dumnezeu, prin Sf. Petru, această înaltă prerogativă. Această Biserică, primind ca temelie pe Iisus Hristos prin Sf. Petru, este stânca nestrămutată pe care porţile iadului nu o vor birui. Nu poate fi deci nici o greşală în Biserica Romană, şi numai ca urmare a îngâmfării Biserica Răsăritului a ridicat contra ei învinuiri. El atacă această Biserică pentru ereziile ce s-au născut în sânul său, însă nu bagă de seamă că o Biserică nu poate purta responsabilitatea ereziilor pe care le-a osândit; pe câtă vreme Biserica Romană era acuzată ea însăşi de a fi propovăduit rătăcirea în locul învăţăturii sănătoase. Cuteză a aminti împrotivirea vechilor episcopi ai Romei titlului de ecumenic, nebăgând de seama că papii uzurpaseră acest lucru şi chiar titlul, deşi nu era înscris oficial în toate actele lor; pretinde pe nedrept că întâiul sinod de la Nicea declarase că scaunul roman nu trebuie a fi judecat de nimeni şi că el era şeful tuturor Bisericilor. Citează donaţia apocrifă a lui Constantin, pentru a dovedi puterea suverană a papei atât din punctul de vedere vremelnic cât şi din punctul de vedere duhovnicesc. Crede a fi învins astfel *neruşinata deşertăciune* a celor ce contestau drepturile Papalităţii. Recurge la acele texte din Scriptură ce au alcătuit întotdeauna sărăcăciosul arsenal al Papalităţii. Afirmă că Constantinopole nu datorează decât Sfântului Scaun al doilea rang ce ocupă între Bisericile Patriarhale. Cât despre Biserica Romană, ea are un rang excepţional, şi a ataca drepturile sale înseamnă a ataca Biserica întreagă, al cărei centru dumnezeiesc este ea. Numai din trufie şi din gelozie poate avea cineva nişte planuri atât de sacrilegii.

Acesta e rezumatul întâii scrisori al lui Leon al IX-lea către patriarhul Mihail Cerularie.

Politica învenină aceste prime discuţii. Normanzii atacau Imperiul. Împăratul Constantin Monomahul, prea slab pentru a ţine piept tuturor duşmanilor săi, căută să ceară ajutorul germanilor şi al italienilor, şi se adresă pentru aceasta papei, care avea asupra acestor popoare multă trecere. Pentru a atrage pe papa de partea lui, el îi scrise că dorea cu înfocare să restabilească legăturile de prietenie, întrerupte atâta vreme, între bisericile Romei şi Constantinopolei. Îl convinse şi pe Patriarhul Mihail să scrie în acelaşi sens lui Leon al IX-lea. Leon trimise îndată trei legaţi la Constantinopole cu două scrisori, una pentru împăratul şi alta pentru patriarh (1054).

El începe prin a felicita pe împăratul pentru evlavioasa dorinţă ce i-a împărtăşit, dar curând ajunge la drepturile scaunului Romei. „Biserica Catolică”, zice el, „mamă şi fecioară neprihănită, deşi aleasă a umple cu mădularele sale pământul întreg, n-are totuşi decât un cap, care trebuie să fie cinstit de toţi. Oricine îl nesocoteşte, în zadar se pretinde a fi unul din mădularele ei.” Acest cap al Bisericii este Roma, a cărei putere a recunoscut-o marele Constantin prin donaţia sa. Şi, ca episcop al Romei, el este vicarul lui Dumnezeu, însărcinat cu purtarea de grijă a tuturor Bisericilor. El caută deci a reda strălucirea scaunului Romei, care de mult timp, zice el, era cârmuit mai mult de năimiţi decât de păstori. Împăratul Constantinopolei poate să-l ajute în această lucrare, înnapoindu-i bunurile ce le are Biserica Romană în Răsărit şi împiedicând planurile patriarhului Mihail, căruia îi impută scopuri ambiţioase asupra Bisericilor Alexandriei şi Antiohiei.

În scrisoarea sa către Mihail Cerularie, Leon al IX-lea arată mai întâi că a primit scrisorile ce îi scrisese acest patriarh în favoarea restabilirii păcii. „Pacea va fi”, îi zice el, „dacă nu veţi căuta a trece marginile puse de Părinţi.” Tot aceasta zicea şi Biserica Răsăriteană papalităţii. Leon impută apoi lui Mihail ambiţia sa, luxul său, bogăţiile sale. Această imputare era ea potrivită în gura unui papă? El adaugă: „Ce hrăpire necuviincioasă, jalnică şi fără de lege este a voastră când, din gură şi prin scris, vă pretindeţi patriarh *universal* (ecumenic).” Apoi aminteşte împrotivirea făcută de Sf. Grigorie acestui titlu; în fine, ajunge la pretinsele drepturi ale Bisericii Romei: „Biserica Romană nu este, după cum ziceţi, o Biserică *particulară;*

oare nu este ea cap şi mamă? Cum ar putea fi ea astfel, dacă n-ar avea nici mădulare, nici copii? Noi credem cu tărie aceasta, şi de aceea o mărturisim sus şi tare; Biserica Romană este atât de puţin particulară încât, în tot universul, orice naţiune care are îngâmfarea de a nu fi de părerea ei, nu poate fi mai mult privită ca făcând parte din Biserică. Ea nu mai este o Biserică, ci o adunare de eretici, o sinagogă a lui Satan... Deci cel ce voieşte a se slăvi cu numele de creştin, să înceteze de a huli şi de a ataca Biserica Romană; căci în zadar pretinde a cinsti pe Tatăl familiei, dacă necinsteşte pe soţia sa!"

Este oare de mirare că Biserica Răsăritului a protestat cu energie contra acestei doctrine sacrilege? Legaţii lui Leon al IX, purtătorii acestor scrisori, aveau în capul lor pe cardinalul Humbert. Împăratul îi primi în chip ales, şi Humbert intră îndată în discuţie, căutând a face apărarea Bisericii Latine, adresând Bisericii Greceşti mai multe imputări şi arătand că şi ea avea rânduielile ei deosebite şi abuzurile sale, ca şi Biserica Latină. Scrisorile sale fură traduse în greceşte din porunca împăratului.

Patriarhul Mihail refuză de a sta de vorbă cu legaţii. El ştia fără îndoială că împăratul voia cu orice preţ să jertfească Biserica Greacă papalităţii, pentru a dobândi oarecare ajutoare pentru tronul său; scrisoarea primită de la papa îi spunea îndeajuns ce se înţelegea la Roma prin cuvântul *unire*. Legaţii se duseră la Sfânta Sofia în ceasul când clerul se pregătea pentru Sfânta Liturghie. Ei se plânseră cu glas mare de îndărătnicia patriarhului şi puseră pe altar *o sentinţă de excomunicare* aruncată contra lui. Apoi ieşiră din Biserică scuturând praful de pe picioarele lor şi rostind anatema contra celor ce nu ar fi în comuniune cu latinii. Toate acestea se făcură cu ştirea împăratului, ceea ce explică pentru ce patriarhul nu voise a avea nici o relaţie cu legaţii. Poporul convins de tovărăşia împăratului cu aceşti trimişi, se revoltase. În momentul primejdiei, Constantin făcu oarecari concesii. Legaţii protestară că hotărârea lor de excomunicare nu fusese citită aşa cum era; că patriarhul avusese în privinţa lor scopurile cele mai crude şi cele mai perfide. Oricum ar fi, şi chiar când Mihail ar fi fost vinovat de acele rele scopuri, maniera lor de a lucra n-ar fi fost nici mai demnă nici mai canonică. S-a făcut o altă imputare patriarhului Mihail: aceea că a adus contra Bisericii Latine învinuiri fără temei. Vor fi fost şi exagerări; însă nu s-a voit a se lua seama că în scrisoarea sa patriarhul nu a fost decât ecoul Bisericilor din Răsărit. De când Papalitatea voise a impune autocraţia sa, avusese loc o puternică reacţie în toate aceste Biserici. Sub impulsiunea acestui simţământ, se căutase tot ce se putea imputa acestei Biserici Romane care, în persoana episcopilor săi, se dădea drept păzitoarea infailibilă a învăţăturii sănătoase. Mihail Cerularie nu a fost decât interpretul acestor imputări; el n-ar fi avut niciodată destulă influenţă, pentru a impune plângerile sale, adevărate sau pretinse, Răsăritului creştin, şi cei ce au voit a-l da drept împlinitorul schismei începute sub Fotie n-au apreciat faptele decât într-un mod superficial. Ceea ce făcu forţa lui Fotie contra Papalităţii a fost faptul că toate Bisericile din Răsărit se găsiră cu dânsul, cu toate intrigile politice, influenţa împăraţilor, violenţele papilor şi ura înverşunaţilor săi duşmani. Aceasta făcu şi forţa lui Mihail Cerularie. Acest patriarh n-avea nici ştiinţa, nici geniul, nici virtuţile lui Fotie; însă el vorbi în numele Răsăritului, şi Răsăritul se recunoscu în protestările sale contra novismelor Romei. Împăratul, gelos pe influenţa ce căpătase, îl exilă şi căuta a-l depune într-un sinod, când află că a murit (1058).

După moartea patriarhului Mihail, relaţiile între Roma şi Constantinopole deveniră mai rare încă decât înainte, cel puţin pentru o vreme. Se pomeneşte de un legat trimis în 1071 de papa Alexandru al II-lea, însă mai mult într-un scop politic, decât pentru motive religioase. El cugeta că împăraţii din Răsărit ar putea fi de mare ajutor pentru cruciade.

Grigorie al VII-lea, care se urcă curând pe scaunul Romei (1073), ridică Papalitatea la cea mai înaltă culme, profitând cu dibăcie de dezbinările provocate de feudalitate pentru a face să domine influenţa Bisericii personificate în episcopul Romei. Însă el nu se servi nicidecum de influenţa sa pentru a apropia Răsăritul de Apus; şi apoi duşmănia era prea adâncă între Bisericile acestor părţi, pentru ca uneltirile diplomatice ale Papalităţii să poată avea pe lângă împăraţii din Răsărit un rezultat folositor. Papalitatea răspândise în Apus ideea că grecii erau schismatici şi duşmani primejdioşi pentru Biserică. Răsăritenii priveau pe apuseni ca barbari, ce aveau numai numele de creştin, şi cari schimbaseră credinţa şi cele mai sfinte aşezăminte ale Bisericii. De aici neîncrederea grecilor faţă de cruciade şi violenţele cruciaţilor în privinţa grecilor. Nu ne-am propus să ne întindem în această lucrare asupra acestor expediţii. Trebuie numai să arătăm faptul incontestabil că cruciadele adăugară încă la ura ce exista de atâta vreme între Răsărit şi

Apus; şi că dacă s-au făcut încercări de unire, inițiativa acestor planuri aparținu totdeauna împăraților, cari nu lucrară la aceasta decât din motive politice şi din interes.

Aceşti împărați cugetau neîncetat la posesiunile lor din Apus. Ei aveau ochii ațintiți asupra luptelor ce existară între mai mulți papi şi împărații din Apus. Aceste lupte, pe cât de vii, pe atât de îndelungate, aveau drept cauză Papalitatea care, în virtutea suveranității sale duhovniceşti, pretindea a domina asupra puterii lumeşti. Alexie Comnen cugetă a profita din acestea. El trimise (1112) o ambasadă la Roma, vestind că ar fi gata a se duce în cel oraş spre a primi din mânile papei coroana imperială. Această cerere nu avu urmări, însă ea dovedeşte la împărații epocii o tendință pronunțată întru a se apropia de Roma, în scopuri curat politice. Manuil Comnen (1155) căută a se înțelege cu papa şi cu împăratul Apusului, Frederic, contra normanzilor cari răpiseră Sicilia de la Imperiul Constantinopolei; Adrian al IV-lea trimise cu această ocazie legați la Manuil şi-i însărcină cu o scrisoare pentru Vasilie, arhiepiscopul Thessalonicului, în care îndemna pe acest episcop a înlesni unirea Bisericilor.[322] Vasilie îi răspunse că nu era dezbinare între greci şi latini, fiindcă aveau aceeaşi credință şi aduceau aceeaşi jertfă. „Cât pentru pricinile de scandal, slabe în sine, ce ne-au depărtat pe unii de alții", adaugă el, „Sanctitatea Voastră le va putea face să înceteze prin autoritatea sa atât de întinsă şi cu ajutorul împăratului din Apus."

Acest răspuns era pe atât de dibaci, pe cât şi înțelept. Papalitatea făcuse inovații; ea se bucura în Apus de o autoritate foarte întinsă. Cine o împiedica de a se folosi de acea autoritate pentru a respinge propriile sale novisme sau pe cele pe care le îngăduise? Numai de ea atârna să înlesnească o unire deplină între ambele Biserici. Însă Papalitatea nu avea această idee de unire. Pentru ea unirea nu putea exista decât prin supunerea Bisericii Răsăritene suveranității sale. Dar Biserica Răsăritului, păstrând vechea învățătură, era în împrotivire nesfârşită față de această suveranitate uzurpată şi nu era nicidecum gata a-i suferi jugul nelegiuit.

Pe când Biserica se găsea în aceste cugetări, împărații urmau politica lor. Ei păstrau bune relații cu împăratul din Apus câtă vreme acesta era în prietenie cu Papalitatea; însă de îndată ce se iscau lupte noi, ei se foloseau de ele pentru a repeta demersurile lor pe lângă papi în privința coroanei imperiale. Alexandru al III-lea fiind în război cu Frederic, Manuil Comnen îi trimise (1166) o ambasadă, însărcinată a-i face cunoscut acestui papă bunele sale intenții pentru a reuni ambele Biserici, greacă şi latină, pentru ca latinii şi grecii să nu formeze mai mult decât un singur popor sub un singur şef. El cerea deci pentru dânsul coroana întregului Imperiu Roman, făgăduind Bisericii Romane Italia şi alte foloase materiale. Papa trimise legați la Constantinopole. Doi ani după aceea (1169) Manuil trimise din nou o ambasadă lui Alexandru, încredințându-l că va reuni Biserica greacă şi cea latină dacă îi va da coroana cerută. Papa refuză, sub cuvântul turburărilor ce ar atrage această concesie. Cu tot refuzul său, se păstrară cele mai bune relații între papa şi Manuil, după rugămintea căruia un cardinal ipodiacon, numit Ioan, se duse la Constantinopole pentru a lucra la unirea Bisericilor. Însă planurile lui Manuil nu erau primite de greci, cari dispreţuiau pe latini nu numai pentru motive religioase, ci şi din resentiment contra violențelor ce suferiseră din partea cruciaților. Astfel că, după moartea lui Manuil, latinii fură fără milă masacrați la Constantinopole (1182). Cardinalul Ioan a fost una din victime. Andronic, care provocase masacrul, a fost ales împărat. El muri curând după aceea şi a fost înlocuit prin Isac Anghel, care a fost detronat de fratele său Alexie Anghel. Innochentie al III-lea era episcopul Romei (1198). De la Grigorie al VII-lea nici un papă nu avusese atâta influență în Apus. Alexie Anghel se grăbi a urma politica Comnenilor: el trimise papei ambasadori cari îi înmânară o scrisoare din partea sa şi o alta din partea patriarhului Ioan Camaterie, mărturisindu-i că doreau să facă unirea Bisericilor. Innochentie trimise la Constantinopole legați însărcinați cu scrisori, în care el înălța peste măsură Biserica Romană. Patriarhul însărcină pe legați cu răspunsul său, care începea astfel: „Lui Innochentie, presfântului Papă Roman şi al nostru preaiubit frate în Domnul Hristos, Ioan din mila lui Dumnezeu, Arhiepiscop al Constantinopolei, patriarh al Romei noi, dragoste şi pace din partea Domnului şi Mântuitorului Nostru Iisus Hristos." Iată rezumatul scrisorii:

„Citind scrisoarea ce ați trimis Smereniei Noastre, am aprobat râvna Sanctității Voastre pentru unirea noastră unul cu altul în credință. Însă nu vă voi ascunde ceea ce m-a întristat mult în scrisoarea Voastră. Mă mir, într-adevăr, că numiți Biserica Romanilor *una* şi *universală,* fiindcă este dovedit că Biserica este împărțită în Biserici particulare, cârmuite de păstori sub un singur şi unic păstor suprem, Iisus Hristos. Ceea ce nu înțeleg încă este faptul că numiți Biserica Romanilor *mama* celorlalte Biserici. Mama Bisericilor este cea a Ierusalimului, care le întrece pe toate în vechime şi în vrednicie. Nu pot deci primi învinuirea ce-mi

face Sanctitatea Voastră că eu spintec haina una şi fără cusătură a lui Hristos. Când se vede, pe de o parte, Biserica noastră păstrând cu sfinţenie vechea doctrină asupra purcederii Sfântului Duh, şi pe a voastră căzută în rătăcire asupra acestui punct, voi putea preabine a vă întreba: Care din amândouă a spintecat haina lui Hristos?

„Cu toate acestea, sunt gata a sprijini cu adevărat bunele intenţii ale împăratului ."

Împăratul răspunse tot astfel papei, care replică prin două scrisori din care vom da câteva extrase; el scrie patriarhului: „Întâietatea scaunului roman a fost aşezată nu de om, ci de Dumnezeu sau, ca să zic mai bine, de Dumnezeu Omul; aceasta se poate proba prin numeroase mărturii evanghelice şi apostolice, întărite prin hotărârile canonice şi cari dovedesc că preasfânta Biserică Romană a fost consfinţită prin Sf. Petru, verhovnicul apostolilor, pentru a fi stăpâna şi mama tuturor celoralte." Innochentie aduce o mulţime de texte din Scripturi şi le tâlcuieşte după maniera sa.[323] El se miră că patriarhul nu cunoaşte aceste tâlcuiri; apoi încearcă a răspunde la două întrebări puse de el: „Mă întrebaţi", zice el „cum Biserica Romană este *una şi universală.* Biserică universală este aceea care e întocmită din toate Bisericile, după textul literal al cuvântului grec *catholic.* În acest înţeles, Biserica Romană nu este universală, ea este numai o parte din Biserica universală, însă cea dintâi şi principală, asemenea capului într-un trup; ea este astfel pentru că plinirea puterii se află acolo, şi numai o parte din plinire decurge asupra celorlalte. Această Biserică *una* este deci *universală,* în înţelesul că ea are pe toate celelalte sub dânsa. După adevăratul înţeles al cuvântului, numai Biserica Romană este universală, pentru că ea este singura care a fost înălţată mai presus de celelalte... Mă întrebaţi cum Biserica Romană este mama Bisericilor? Ea este aşa nu prin timp, ci prin vrednicie. Biserica Ierusalimului poate fi privită ca mama credinţei, pentru că această credinţă a ieşit din sânul său; Biserica Romei este mama credincioşilor, pentru că ea a fost pusă mai presus de ei toţi, prin privilegiul vredniciei sale." Innochentie felicită apoi pe patriarhul pentru dorinţa sa de unire; pe urmă adaugă că el doreşte *respect şi ascultare* faţă de Biserica Romană şi faţă de episcopul ei ca şef al său; că îl va primi cu condiţia de a fi supus, *după cum un mădular trebuie a fi supus capului;* dar, dacă va refuza *respectul şi ascultarea,* el va lucra contra lui şi contra Bisericii Greceşti.

Innochentie al III-lea iubea să vorbească ca un stăpân. El se rosteşte în acelaşi chip în replica sa către împăratul: declară că vrea bucuros a întruni un sinod, deşi constituţia Bisericii nu e sinodală; că la acel sinod va chema pe patriarhul; că *dacă va voi a se supune Bisericii Romane şi a da ascultarea ce îi datorează, se va face pace cu el*. Roagă pe împăratul să aibă grijă ca patriarhul să vină la sinod cu aceste gânduri; şi termină scrisoarea prin ameninţări.

Totuşi nu le pune în aplicare, căci înţelege că pentru succesul cruciadei ce se organiza atunci trebuia să menajeze pe împăratul grec. El scrise deci cruciaţilor cari părăsiseră Veneţia şi se îndreptau spre Constantinopole: „Nimeni dintre voi să nu se laude că i-ar fi fost învoit a cotropi sau a jefui pământul grecilor, *sub pretext că nu e îndestul de supus Sfântului Scaun* şi că împăratul a uzurpat imperiul de la fratele său. *Orice crimă ar fi comis el sau supuşii lui,* nu este al vostru a judeca, şi voi n-aţi luat crucea pentru a răzbuna această nedreptate."

Cruciaţii ştiau foarte bine că succesul le-ar garanta iertarea de greşale. Ei făcuseră la Veneţia un tratat cu junele Alexie, fiul lui Isac şi nepot al împăratului. Acest principe făgăduia, dacă cruciaţii i-ar da tronul răpit de unchiul său, că va supune Biserica Greacă suveranităţii papale şi se va uni cu cruciaţii contra musulmanilor. Ajunşi înaintea Constantinopolei, cruciaţii arătară poporului pe tânărul Alexie, dar înţeleseră îndată că prin acest mijloc nu stârneau nici o simpatie. Atunci se hotărâră a-l impune oraşului, pe care îl luară cu asalt. Ei înştiinţară despre aceasta pe papa printr-o scrisoare, în care căutau a se apăra pentru că au atacat pe greci[324]: „Crudul uzurpator al imperiului (Alexie Anghel) vorbise poporului şi îl făcuse să creadă că latinii veneau spre a răpi vechea lor libertate şi a-l supune puterii legilor lor şi *stăpânirii papei.* Aceasta îi însufleţise aşa în contra noastră şi în contra tânărului principe, încât nu voiau de loc a ne asculta." Pretind apoi că ei au fost mai întâi atacaţi de greci; istorisesc ceea ce a făcut pentru ei bătrânul împărat Isac, în înţelegere cu fiul său Alexie, şi nu uită a adăuga: „El făgăduieşte încă a vă *da ascultarea* ce au dat papilor împăraţii catholici predecesorii săi, şi de a întrebuinţa toată puterea sa *pentru a readuce la ascultarea Voastră Biserica Răsăriteană."*

Unul din şefii cruciaţilor, Contele de Saint Paul, scria din parte-i Ducelui de Louvain: „Noi am dus atât de departe cauza Mântuitorului, încât Biserica Răsăriteană, a cărei mitropolie era odinioară Constantinopole, *fiind reunită cu papa, şeful său,* dimpreună cu împăratul şi tot imperiul său, *după cum ea era din vechime, se recunoaşte fiica Bisericii Romane şi voieşte a-i da ascultare cu umilinţă pe viitor.* Patriarhul însuşi are să meargă la Roma spre a primi pallium (mantia), şi a făgăduit aceasta cu jurământ, dimpreună cu împăratul."

Tânărul Alexie scrise papei în acelaşi fel: „Mărturisim", zice el, „că principala cauză care a făcut pe pelerini să ne ajute este faptul că noi am făgăduit de bună voie şi cu jurământ că *vom recunoaşte cu umilinţă pe pontiful roman de şef bisericesc a toată creştinătatea şi de urmaş al Sfântului Petru, şi că vom întrebuinţa toată puterea noastră pentru a aduce Biserica Răsăriteană la această recunoaştere,* înţelegându-se bine că această reunire va *fi foarte folositoare imperiului* şi foarte măreaţă pentru noi. Vă repetăm aceeaşi făgăduinţă prin aceştia ce vi se înfăţişează şi cerem sfaturile voastre pentru *reunirea* Bisericii Răsăritului.. *"*

Se înţelege deci că unirea nu era decât supunerea faţă de scaunul Romei. Cruciaţii şi protejatul lor înţelegeau că numai astfel de făgăduieli puteau face pe Innochentie al III-lea să aprobe ceea ce la început interzisese. Innochentie răspunde lui Alexie că aprobă simţămintele sale în privinţa reunirii Bisericii Răsăritene. De va fi credincios acestor făgăduinţe, el îi va da tot soiul de foloase; de nu va fi credincios, el îi prezice că va cădea înaintea vrăjmaşilor săi.

Innochentie răspunse apoi Cruciaţilor. El se temea ca nu cumva ei să fi cerut de la Alexie făgăduinţa de a supune Biserica Răsăritului numai pentru ca să-şi spele greşala lor. „Vom judeca", zice el, „dacă aţi lucrat cu curăţie, prin următoarele fapte: dacă împăratul ne va trimite scrisori anume, ca să le putem păstra ca probă autentică a jurământului său; dacă patriarhul ne va trimite o delegaţie solemnă pentru a recunoaşte întâietatea Bisericii Romane şi a ne *făgădui supunere;* dacă ne va cere palliumul (mantia), *fără de care el nu poate îndeplini după lege îndatoririle patriarhale."*

Oare putea Biserica Răsăriteană să recunoască într-o astfel de doctrină învăţătura celor dintâi opt veacuri?

Curând dezbinarea se ivi între cruciaţi şi Alexie care, odată împărat, uită făgăduinţele sale. Însă tânărul principe îşi înstrăinase pe greci, suindu-se pe tron cu sprijinul latinilor. El a fost deci detronat. Constantinopolul căzu în puterea unui aventurier. Cruciaţii hotărâră că acest om n-avea nici un drept la coroană, şi că grecii trebuiau a fi cu atât mai puţin menajaţi, fiindcă ei *se sustraseră de la ascultarea papei.* Ei luară atunci oraşul şi puseră pe tronul imperial pe unul din ai lor, pe Baudouin, Conte de Flandra. Constantinopolul a fost prădat şi toate bisericile sale fură *profanate, jefuite şi pustiite.*

Imperiul Latin din Constantinopole începu în 1204 şi se sfârşi în 1261. În timpul acestei perioade de aproape o jumătate de veac, ura între greci şi latini luă proporţii înspăimântătoare. Marchizul de Monferrat, şeful cruciadei, scrise papei că dacă a luat Constantinopolul, era mai ales pentru *a aduce un serviciu Sfântului Scaun şi pentru a readuce pe greci la ascultarea ce i se cuvenea.* „După minunata noastră biruinţă", adaugă el, „n-am făcut nimic decât în vederea reunirii Bisericii Răsăritului cu sfântul Scaun; şi aşteptăm pentru acest sfârşit sfatul Vostru."

Innochentie, în răspunsul său, veştejí excesele şi sacrilegiile de care se făcuseră vinovaţi cruciaţii. „Grecii", adaugă el, „cu toate relele tratamente ce suferiră de la cei ce vor a-i sili să revină la ascultarea Bisericii Romane, nu se pot hotărî la aceasta pentru că ei nu văd la latini decât crime şi lucrări ale întunericului, şi pentru că îi urăsc ca pe nişte câini... Cu toate acestea", zice apoi papa, „judecăţile lui Dumnezeu sunt nepătrunse, pentru aceasta noi nu voim a judeca cu uşurinţă această afacere; se poate ca grecii să fi fost pedepsiţi *cu dreptate* pentru păcatele lor, deşi voi aţi lucrat *cu nedreptate* vărsând ura voastră asupra lor; se poate ca Dumnezeu să vă răsplătească *cu dreptate* pentru că aţi fost uneltele propriei sale răzbunări." Se vede din acestea că Innochentie al III-lea era destul de cumpănit pentru a face deosebiri subtile faţă de un oraş acoperit de sânge şi de ruine. Urmarea scrisorii sale este vrednica încununare a celor precedente: „Să lăsăm", zice el, „chestiunile îndoioase. Este sigur că voi puteţi ţine şi apăra pământul ce l-aţi câştigat prin hotărârea lui Dumnezeu; însă cu condiţia că veţi restitui bunurile Bisericilor şi *veţi fi totdeauna credincioşi Sfântului Scaun şi Nouă."*

Suveranitatea papală era marele şi unicul ţel. Crimele deveneau virtuţi, de îndată ce autoritatea Sfântului Scaun era propovăduită şi sprijinită.

Nemulţumit de a aproba luarea Constantinopolului, Innochentie întreprinse a stabili într-un chip solid noul imperiu. Pentru aceasta el scrise episcopilor din Franţa o circulară al cărei cuprins este următorul: „Dumnezeu, vrând a consfinţi Biserica sa prin reunirea schismaticilor, a făcut să treacă imperiul grecilor *trufaşi, superstiţioşi şi neascultători* la latinii cei *smeriţi, evlavioşi, catolici şi supuşi.* Noul împărat, Baudouin, invită tot soiul de oameni, clerici şi laici, nobili şi proşti, de ambele sexe şi de toată starea, a se duce în imperiul său *pentru a primi acolo bogăţii* după meritul şi destoinicia lor. Pentru aceasta papa a poruncit episcopilor să îndemne ori pe cine a se duce, şi el făgăduieşte *indulgenţa* cruciadei celor ce vor merge spre a întări noul imperiu."

Baudouin rugând pe papa să-i trimită clerici latini pentru a întări Biserica papală în Răsărit, Innochentie scrise o nouă circulară episcopilor din Franţa: „Trimiteţi", zice el, „în acea ţară cărţile ce aveţi de prisos, cel puţin spre a le copia, pentru ca Biserica din Răsărit să se asemene cu cea din Apus în laudele lui Dumnezeu.“ Astfel, venerabilele liturghii ale Răsăritului nu aflau har înaintea Papalităţii. Ea voia o Biserică nouă în noul imperiu greco-latin.

Baudouin aşeză la Constantinopole un cler latin şi numi canonici cari stăteau la Sfânta Sofia. Aceştia aleseră de patriarh pe veneţianul Thomas Morosini. Innochentie nu găsi altă neregularitate decât faptul că a fost *ales;* de-aceea, în loc de a-i confirma alegerea, numi de-a dreptul pe acelaşi Thomas la patriarhat. Scrisoarea sa merită a fi citată: „Cât pentru persoana alesului", scrise el, „ne este de ajuns de cunoscut atât nouă cât şi fraţilor noştri cardinali, din cauza îndelungatei petreceri ce a făcut pe lângă noi; ştim că este de neam nobil şi cu bune moravuri, înţelept, prevăzător şi destul de învăţat. Însă cercetând alegerea, n-am găsit-o *canonică,* pentru că laicii neavând nici o putere de a dispune de afacerile bisericeşti, patriarhul Constantinopolei nu trebuia să fie ales prin autoritatea vreunui principe secular. Afară de aceasta, clericii veneţieni ce se zic canonici ai Sfântei Sofii, n-ar fi avut dreptul de a alege, nefiind aşezaţi în această Biserică nici de noi, nici de legaţii sau delegaţii noştri. Pentru aceasta noi am casat această alegere în plin consistoriu.“

Apoi papa declară că, voind a da acelei Biserici ajutorul cu care este îndatorat, numeşte patriarh pe acelaşi Tomas, *în virtutea deplinătăţii puterii sale.“*

Nimic nu poate fi legitim în Biserică, decât prin această putere deplină: aceasta era pretenţia Papalităţii. Innochentie ia apoi apărarea bunurilor bisericeşti, din care cruciaţii îşi însuşiseră o parte. „Nu se cuvine nicidecum", zice el, „ca sfântul Scaun să le dea putere asupra acestui punct. Pe lângă aceasta, fiindcă ei au făcut tratatul lor cu veneţienii *pentru cinstea Bisericii Romane, după cum o zic ei mai la fiecare articol,* noi nu putea întări ceea ce se abate de la această cinste.“

Innochentie conferă lui Tomas Morosini, care nu era decât ipodiacon, diaconatul, preoţia şi episcopatul; apoi publică o *bulă,* în care se exprima astfel: „Prerogativa de har ce a dat Sfântul Scaun Bisericii Bizantine arată lămurit *plinirea puterii ce acest Scaun a primit de la Dumnezeu,* fiindcă Sfântul Scaun a pus această Biserică în rangul Bisericilor Patriarhale. El a scos-o ca din pulbere, a ridicat-o până la punctul de a o prefera celor ale Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului; a pus-o alături cu Biserica Romană, mai presus de celelalte.“ Innochentie accepta *faptul* că Biserica Constantinopolei avea al doilea rang în Biserică. Însă el îl atribuia scaunului Romei, deşi acest scaun protestase contra canoanelor sinoadelor ecumenice de la Constantinopole şi de la Chalcedon, care îi dăduseră fără voia sa al doilea rang. Iată cum Papalitatea, în Evul de Mijloc, preschimbă istoria spre a da probe în sprijinul pretenţiilor sale.

Patriarhul grec al Constantinopolei, Ioan Camaterie se retrase în Tracia şi îşi dădu demisia. El a fost înlocuit prin Mihail Avtorian, care încoronă pe Theodor Lascaris ca împărat al grecilor. Şi unul şi altul fixară reşedinţa lor la Nicea în Vithinia.

Francezii şi veneţienii intrară în luptă în privinţa noului patriarh latin şi a împărţirii bunurilor bisericeşti. Thomas se adresă papei, care îi răspunse printr-o lungă scrisoare, din care vom cita acest extras: „Dintre cele

patru animale ce sunt împrejurul scaunului dumnezeiesc, Ezechiel pune vulturul mai sus de celelalte, *pentru că* dintre cele patru Biserici Patriarhale, figurate prin aceste animale şi care sunt împrejurul sfântului Scaun *ca servitoarele sale,* cea din Constantinopole are întâietatea.”

Aşadar, Roma era scaunul. Vulturul imperial însemna Constantinopole, şi trebuia a fi cel întâi dintre animalele simbolice cari adorau Roma. Iată modesta idee a lui Innochentie al III-lea despre autoritatea sa. El dă astfel o origine divină întâietății Constantinopolei, pentru că ea îi venise de la sfântul Scaun, organul lui Dumnezeu. După acest început al scrisoarii, papa dă lui Thomas instrucțiuni, între care vedem acestea: „Mă întrebați cum trebuie să rânduiți episcopiile în țările unde nu sunt decât greci şi în cele unde sunt amestecați cu latini. În cele dintâi veți hirotoni episcopi greci, dacă veți găsi pe unii cari să vă fie credincioşi şi cari să voiască a primi de la voi hirotonia. În episcopiile amestecate veți hirotoni latini şi-i veți prefera grecilor... De nu veți putea readuce pe greci la ritul latin, trebuie să-i suferiți întru ale lor, până ce Sfântul Scaun va porunci altminteri.“ *Aceasta a fost regula statornic urmată de Papalitate în privința* ***grecilor uniți:*** *a-i îngădui până va putea să-i supună.*

De la acea epocă se văzură în Răsărit, prin autoritatea papală, două Biserici catholice opuse una alteia. Schisma a fost de atunci un *fapt împlinit* (1206). După cum scria foarte bine episcopul din Thessalonic papei Adrian al IV-lea, *schisma* nu exista în realitate înainte de acea epocă. Era numai *o protestare a* Bisericii Răsăritene contra novismelor romane. Acel protest exista încă înainte de Mihail Cerularie şi chiar înainte de Fotie. Ea luase sub aceşti patriarhi un caracter mai accentuat, pentru că Roma *inova* din ce în ce mai mult şi voia a impune absolutismul său în toată Biserica; însă, în fond, schisma nu era săvârşită, după cum remarcă cu dreaptă judecată Fleury față de relațiile lui Manuel Comnen cu Alexandru al III-lea: „Nu se poate zice că în timpul său schisma grecilor a fost încă formată“[325]. Această observație făcută în trecere de învățatului istoric, ce nu poate fi bănuit de parțialitate în favoarea Bisericii Răsăritene, are o însemnătate ce nu va scăpa nimănui. Din aceasta se poate conchide că nici Fotie, nici Mihail Cerularie nu făcură schisma. Cine deci a fost autorul ei?

Ar fi imposibil a arăta măcar pe unul dintre greci. Pentru noi este Papalitatea care, după ce a provocat protestele Bisericii Răsăritene şi le-a întărit prin pretențiile sale autocratice, a întemeiat într-adevăr schisma. Autorul adevărat al acestei schisme *este papa Innochentie al III-lea.* Ea a fost începută prin Biserica Latină a Ierusalimului. Şi a fost desăvârşită prin cea de la Constantinopole.

Iată ce mărturiseşte istoria adevărată şi nepărtinitoare. Papalitatea, după ce a stabilit schisma, a mai întărit-o aşezând episcopii latine în oraşele unde erau deja aşezate episcopii greceşti din vremea apostolică. Când episcopii latini nu putură să-şi stabilească reşedința acolo, Roma le-a dat titlurile în *partibus infidelium* (în părțile necredincioşilor), ca şi cum Biserica Apostolică de Răsărit n-ar avea între membrii săi decât *necredincioşi*.

Innochentie al III-lea muri în 1216. Urmaşii săi îi continuară opera. Cu toate acestea împărații greci de la Nicea, văzându-se pe punctul de a cădea înaintea atacurilor împăraților latini din Constantinopole, cugetară a relua politica predecesorilor lor în privința Papalității. După rugămintea împăratului Ioan Vatachie, patriarhul Gherman scrise papei Grigorie al IX-lea (1232) o scrisoare plină de cele mai bune simțăminte.[326] El începe prin a se adresa lui Iisus Hristos *piatra din capul unghiului* care a strâns toate neamurile într-o singură Biserică; recunoaşte *întâietatea de onoare a* episcopului Romei şi declară că nu voieşte a o contesta; apoi adaugă: „Să căutăm cu toată îngrijirea posibilă cine au fost autorii dezbinării. De suntem noi, arătați-ne răul ce am săvârşit şi aplicați doctoria; de sunt latinii, noi nu putem crede că intenția voastră ar fi aceea de a rămâne în afară de moştenirea Domnului prin *ignoranță* sau printr-o criminală îndărătnicie. Toată lumea convine că dezbinarea a venit din credințe deosebite, din desființarea canoanelor, din schimbări în riturile ce ne-au venit de la Părinții noştri prin predanie. Şi iarăşi, toată lumea e martoră că noi cerem într-un mod rugător a ne reuni într-adevăr, după o cercetare aprofundată ce se va face, pentru ca şi dintr-o parte şi din alta să nu se mai arunce vinovăția de schismă.“ După ce zugrăveşte tabloul nenorocirilor pe cari învinuirea de schismă le-au atras din partea cruciaților, Gherman strigă: „Au doară aceasta învață Sf. Petru când recomandă păstorilor de a păstori turma lor fără silnicie, nici tiranie? Ştiu că atât dintr-o parte cât şi din alta noi credem că fiecare avem dreptate şi că nu ne înşelăm. Ei bine! să ne raportăm la Scriptură şi la Părinți.“

Gherman se adresă de asemenea şi cardinalilor ce formau consiliul papei. „Îngăduiţi-ne”, le scrie el, „să spunem adevărul: dezbinarea a venit de la apăsarea cea tiranică pe care voi o exercitaţi şi de la abuzurile Bisericii Romane care, în loc de a fi mamă, este maşteră, şi care calcă în picioare pe celelalte Biserici cu atât mai vârtos, cu cât ele se umilesc mai mult înaintea ei... Noi suntem scandalizaţi de a vă vedea dedaţi numai şi numai la bunurile pământeşti, adunând din toate părţile aur şi argint şi făcând regatele să vă plătească tribut.“ Gherman reclamă deci o cercetare aprofundată a chestiunilor care dezbină Biserica şi, pentru a face să se înţeleagă însemnătatea acestei cercetări, el arată că o mulţime de popoare sunt de acord cu dânsul.

Grigorie al IX-lea[327] nu urmă pe Gherman pe tărâmul în care voia a se aşeza acest patriarh. El impută Bisericii Greceşti că prea s-a supus puterii laice, ceea ce a făcut-o să-şi piardă libertatea; însă nu spune în ce constă libertatea Bisericii. Pentru tot creştinul această libertate consta în dreptul de a păstra doctrina dumnezeieşte descoperită şi legile apostolice în întregimea lor.

Din acest punct de vedere, oare nu a fost Biserica Răsăritului totdeauna mai liberă decât cea din Apus? Când o Biserică jertfeşte adevărul pentru a asculta ori de un împărat, ori de un papă-rege, ea nu e mai puţin servilă. Nu este oare de mirare ca Papalitatea, după ce a subjugat Biserica Latină şi căuta acum a subjuga şi pe cea din Răsărit, să mai vorbească de libertatea acesteia de pe urmă? Grigorie al IX-lea, în loc de a primi dezbaterea ce îi propunea Gherman, îi făgăduieşte că va trimite doi dominicani şi doi franciscani pentru a-i explica intenţiile sale şi pe cele ale cardinalilor. Aceşti călugări plecară într-adevăr anul următor (1233) spre Nicea şi aduseră patriarhului Gherman o scrisoare în care papa compara schisma grecilor cu aceea a Samariei. Mărturisim că comparaţia nu prea era la locul ei.

Într-adevăr, Roma nu era nici Ierusalimul, nici Templul universal, nici păstrătoarea legii. Aceste titluri aparţineau mai curând Bisericii Răsăritene decât celei a Romei; aceasta schimbase dogmele şi legiuirile apostolice, pe câtă vreme cealaltă le păstra cu evlavie. În aceeaşi scrisoare, Grigorie al IX-lea îşi atribuie, ca şef al Bisericii, îndoita putere duhovnicească şi vremelnică; el pretinde chiar că Iisus Hristos a dat această de pe urmă putere Sfântului Petru când i-a zis: *„pune-ţi înapoi sabia ta în teacă.”* Tâlcuirea textului este vrednică de părerea ce voia el a susţine! Grigorie al IX-lea termină atacând pâinea dospită ca materie a Euharistiei. „Această pâine”, zice el, „înseamnă trupul stricăcios al lui Iisus Hristos, pe câtă vreme azima înseamnă trupul său înviat şi proslăvit.“

Cei patru călugări apuseni fură primiţi la Nicea cu mari onoruri. Ei avură conferinţe cu clerul grec asupra purcederii Sfântului Duh şi a Euharistiei. Există darea de seamă despre aceste conferinţe, scrisă în Apus.[328] În ea călugării îşi atribuie biruinţa, după cum se înţelege de la sine; chiar şi din relatarea lor se vede că ei amestecau în Sfînta Treime fiinţa şi personalitatea, purcederea *esenţială* şi trimiterea în timp a Sfântului Duh asupra Bisericii; că citară în fals Scriptura şi Părinţii; că nu putură da seamă de adaosul făcut la Crez; că comparară acest adaos, ce se făcuse în mod neregulamentar, şi care se raporta la o nouă dogmă, cu dezvoltarea ce sinodul *ecumenic* din Constantinopole dăduse Crezului de la întâiul sinod *ecumenic* de la Nicea.

Cât pentru Euharistie, discuţia a fost mai neînsemnată. Înainte de a se retrage, călugării declarară împăratului că dacă grecii voiau a se uni cu Biserica Romană, ei trebuiau a primi credinţa ei şi a se supune autorităţii papei. Deci nu veniseră spre a cerceta care era adevărata credinţă şi dacă autoritatea papală era legitimă: *unire,* în cugetarea lor, ca şi în cea a papei, n-avea alt înţeles decât *supunere.* Patriarhul Gherman n-o înţelegea în acest fel; pentru aceasta el adună un sinod, spre a cerceta punctele de discordie ce existau între greci şi latini.[329] Această adunare avu loc la Nimfea. După cum relatează chiar nunţii, singurul lor triumf a fost acela de a întreba pe greci pentru ce nu mai erau supuşi papei, după ce au recunoscut odinioară autoritatea sa. Dacă ar fi să-i credem pe ei, grecii se zice că au fost foarte încurcaţi întru a răspunde la această întrebare şi păziră tăcerea. Este de ajuns o asemenea povestire pentru a putea aprecia buna credinţă cu care a fost întocmită istorisirea lor. Desigur, cel mai ignorant dintre greci ştia că autoritatea papală nu fusese niciodată recunoscută în Răsărit. După lungi discuţii asupra purcederii Sfântului Duh şi asupra azimilor, împăratul chemă pe *nunţii* şi le zise: „Ca să ajungem la pace, trebuie a face din amândouă părţile concesii. Lepădaţi deci adaosul vostru din Crez, şi noi vom primi azimile voastre.“ Nunţii refuzară. „Cum dar să se încheie pacea?“ zise împăratul. „Iată cum”, răspunseră nunţii: „Să credeţi şi să învăţaţi că nu se poate săvârşi Euharistia decât cu azime, şi să ardeţi toate cărţile unde s-a învăţat contrariul; să credeţi şi să

învățați că Sfântul Duh purcede de la Fiul ca şi de la Tatăl, şi să ardeți toate cărțile unde s-a învățat contrariul. Papa şi Biserica Romană nu vor tăia o iotă din credința lor; singura concesie ce vi se poate face este de a nu vă sili să cântați Crezul cu adaosul latin.“ Acesta e rezumatul răspunsului nunțiilor. Împăratul se supără. La ultima şedință a sinodului, ambele părți se despărțiră zicându-şi una alteia anatemă. Nu se putea aştepta decât la acest rezultat.

Aproape treizeci de ani (1269) după acest sinod, Mihail Paleologul reintra în Constantinopole şi distrugea imperiul latin, care nu durase decât cincizeci şi şapte de ani.

Papalitatea vedea apunând astfel cele mai scumpe speranțe ale sale. Urban al IV-lea, care ocupa scaunul din Roma, scrise lui Ludovic al IX-lea, regele Franței, îndemnându-l a lua apărarea împăratului latin „alungat de grecii schismatici, spre ruşinea Apusului.” El căută a răscula Europa întreagă şi făcu a se predica o cruciadă contra lui Paleologu. Acest împărat încercă să îmblânzească pe papa, trimițându-i ambasadori şi daruri, şi făgăduindu-i că va lucra cu stăruință la unirea Bisericilor. Această politică, inaugurată de Comneni, şi reluată de Paleologi, ajunse la două adunări solemne, al doilea sinod de la Lion şi cel de Florența, în care s-a încercat a se stabili bazele unirii. Toate încercările fură fără folos, pentru că Papalitatea nu înțelegea să se discute autoritatea sa supremă şi universală, nici doctrinele pe care le susținea. Climent al IV-lea o declară formal într-un proiect de unire, trimis lui Mihail Paleologul prin patru franciscani.[330] După acelaşi papă, Mihail era vinovat de dezbinarea ce exista între Biserici, pentru că el ar putea obliga pe tot clerul grec a subscrie la pretențiile Papalității dacă ar voi să întrebuințeze puterea sa. Întrebuințarea acelei puteri, spunea el, pentru a sili clerul grec, ar fi singurul mijloc de a-şi asigura imperiul contra incursiunilor latinilor. Aşadar, după Climent al IV-lea, interesul, forța şi amenințarea erau adevăratele mijloace de a ajunge la unire. Mihail Paleologul se temea mai cu seamă de o năvălire din partea lui Carol, regele Siciliei. Aducându-şi aminte că Climent al IV-lea îi scrisese că mijlocul de a se apăra contra latinilor era de a uni Bisericile, scrise lui Grigorie al X-lea spre a-i mărturisi bunele sale dispoziții în această privință.

Nu ne-am propus a istorisi pe larg istoria relațiilor ce avură loc atunci între Grigorie şi Mihail. Vom spune numai că acesta din urmă nu lucră decât într-un scop politic; că el abuză de autoritarea sa imperială pentru a decide pe câțiva episcopi să sprijine planurile sale; că prigoni pe cei ce se împrotiviră; că nişte episcopi trădători, din motive interesate, făcură toate concesiile pretinse de papa; că ei fură dezaprobați de către ceilalți, cu toate grozavele prigoniri ce le atrase acea dezaprobare; în fine, că unirea, în loc de a fi stabilită prin aceste intrigi şi silnicii, ajunse a fi încă mai grea.

Iată, în rezumat, istoria celor ce au avut loc la sinodul al doilea de la Lion (1274) cu privire la unirea Bisericilor, şi a celor ce avură loc după sinod în sânul Bisericii Greceşti. Totul este politică şi n-are nici un caracter religios. Grigorie al X-lea promulgă la Lion pacea pe bazele puse de Climent al IV-lea. Numai că această unire nu a fost încheiată decât cu Mihail Paleologul şi câțiva oameni fără principii. Biserica Răsăriteană nu luă nicidecum parte la aceasta. Roma însăşi a fost atât de încredințată de acest lucru, încât Martin al IV-lea excomunică pe Mihail Paleologul pentru că şi-a bătut joc de Papalitate sub pretextul unirii (1281). Andronic, care a fost împărat după Mihail (1283), renunță la o politică atât de puțin sinceră, însă ea a fost reîncepută de Ioan Paleologul pentru sinodul din Florența.

Între aceste două adunări de la Lion şi de la Florența avură încă loc oarecari conferințe între papi şi împărați, dar nu duseră la nimic, pentru că Biserica Răsăritului, în loc de a se apropia de Biserica Romană, se găsea cu atât mai depărtată, cu cât Papalitatea devenea mai îngâmfată şi mai pretențioasă.

Ioan Paleologul reuşi cu toate acestea, întrebuințându-şi toată autoritatea, să atragă un oarecare număr de episcopi la sinodul de la Florența.

În această adunare trebuie să deosebim două perioade anumite, aceea a expunerii doctrinale şi aceea a concesiilor.

Prin expunerea doctrinală s-a demonstrat că Biserica Răsăriteană era în dezacord cu Biserica Romană asupra mai multor puncte fundamentale şi că ea menținea doctrina sa împrotiva novismelor papale, pentru că acea doctrină îi fusese predată de către Apostoli şi de Părinții din vechime.

Concesiile se găsiră în dezacord cu expunerea doctrinală. Pentru ce? Pentru că papa şi împăratul din Răsărit alergaseră la toate resursele despotismului lor spre a înfrâna rezistenţa grecilor; pentru că papa, cu toate angajamentele sale formale, lăsa să moară de foame pe grecii cari nu ascultau de pretenţiile sale, şi pentru că Împăratul în acelaşi timp le făcea imposibilă reîntoarcerea în patria lor; pentru că Papalitatea ştiu a câştiga pentru cauza sa pe câţiva oameni ambiţioşi, a căror trădare o răsplăti prin pălăria de cardinal şi alte onoruri. Dar cu toate mijloacele acestea, Papalitatea nu putu reuşi a face să se recunoască într-un mod limpede pretinsa sa suveranitate de către sinodul de la Florenţa. Căci această adunare, pe când proclama suveranitatea *de drept divin,* în acelaşi timp insera în decretul său o clauză care o anula şi o declara ca o uzurpare sacrilegă.

Într-adevăr, această suveranitate nu poate fi decât o uzurpare, de îndată ce se încearcă a-i determina caracterul prin raportare la sinoadele ecumenice.

Minţitu-şi-a nedreptatea eişi în acea vestită adunare, care nu a fost decât o conjuraţie contra învăţăturii sănătoase; care nu promulgă, sub numele de unire, decât o tranzacţie mincinoasă, ruptă mai înainte de a fi încheiată; pe ai cărei partizani Biserica de Răsărit îi anatematiza, iar Biserica de Apus, reprezentată în cea mai mare parte de către sinodul de la Bâle, condamnă pe principalul autor, papa Evghenie, ca *eretic, schismatic şi vrăjmaş Bisericii.*

De la trista dramă de Florenţa, Papalitatea n-a mai încercat a supune Biserica Răsăritului. Ea a ales mai bine a lucra ca să o dezorganizeze puţin câte puţin, spre a ajunge progresiv a o subjuga. Politica sa a fost aceasta: a respecta în aparenţă doctrina şi riturile orientale; a profita de toate împrejurările, şi mai ales de conflictele între naţionalităţi, pentru a se insinua şi a da autoritatea sa ca sprijin şi ca protecţie a drepturilor naţionale; a se mulţumi deocamdată cu o recunoaştere vagă şi nedeterminată a acestei autorităţi iar apoi, prin tot soiul de mijloace ipocrite şi înşelătoare, a întări acea autoritate, pentru a abuza de ea mai pe urmă contra doctrinei şi a riturilor pe care mai întâi se prefăcuse că le respectă.

Iată explicaţia bulelor contrazicătoare promulgate de papi în privinţa *uniţilor* tuturor Bisericilor, a greco-catolicilor din Răsărit şi din Rusia, a armenilor *uniţi,* a bulgarilor uniţi, a maroniţilor uniţi, etc. etc.

Dacă, după cum nădăjduim, vom publica o lucrare aparte asupra punctelor de discordie ce există între Bisericile Răsăritene şi Biserica Romană, vom avea a arăta în amănuntele sale, şi sprijinit pe documente, politica Papalităţii. Vom surprinde această politică în lucrare, în adunările de la Lion şi Florenţa, în toate relaţiile ce existară între papi şi împăraţii Constantinopolei de la stabilirea regatelor latine din Răsărit, în bulele contrazicătoare pornite de la Roma din acea epocă până în zilele noastre.

În lucrarea de faţă n-am avut alt scop decât a proba: 1. că Papalitatea, începând din veacul al nouălea, a voit a impune Bisericii Universale, şi în numele lui Dumnezeu, un jug necunoscut celor dintâi opt veacuri; 2. că această ambiţie a provocat din partea Bisericii Răsăritului o opoziţie legitimă; 3. că Papalitatea a fost prima cauză a dezbinării; 4. că ea a întărit-o şi a menţinut-o prin novismele sale, şi mai vârtos menţinând ca dogmă suveranitatea nelegitimă ce-şi atribuise; 5. că ea a făcut prin această dezbinare o adevărată *schismă,* stabilind *o Biserică papală* chiar în sânul Bisericii Ortodoxe de Răsărit, ridicând altar peste altar şi un episcopat nelegitim peste un episcopat *apostolic.*

Am probat toate aceste puncte prin fapte necontestabile. Deci cu drept cuvânt am aruncat asupra Papalităţii însăşi acuzaţia de *schismă,* pe care ea o aruncă atât de liber în faţa celor cari refuză a recunoaşte autocraţia sa şi cari se ridică, în numele cuvântului lui Dumnezeu şi al predaniei soborniceşti, contra uzurpărilor sale şi a sacrilegilor sale îndeletniciri.

Acum vom zice tot omului de bună credinţă: pe de o parte ai auzit Scriptura, tâlcuită după predania sobornicească; ai auzit Sinoadele Ecumenice şi Părinţii Bisericii; ai auzit pe episcopii Romei ai celor dintâi opt veacuri. Pe de altă parte, ai auzit pe papii următori veacului al optulea. Poţi zice că învăţătura unora şi a altora este aceeaşi? Nu eşti dator a recunoaşte că în privinţa Papalităţii sunt două învăţături contradictorii: învăţătura dumnezeiască, păstrată vreme de opt veacuri chiar în sânul Bisericii Romane, şi care condamnă orice idee de autocraţie, de suveranitate în Biserica lui Iisus Hristos; şi învăţătura *papală,* care face din

această autocraţie o dogmă esenţială şi fundamentală a Bisericii, o dogmă fără de care Biserica nu poate exista, după părerea Papalităţii?

Care este învăţătura pe care trebuie să o urmeze tot creştinul: cea a lui Dumnezeu sau cea a papei? Cea a Bisericii sau cea a curţii Romei?

Trebuie să alegi între cele două. Eşti pentru învăţătura dumnezeiască, păstrată de Biserică? Eşti creştin ortodox. Eşti pentru cea a Papalităţii? Eşti *papistaş,* dar nu ortodox. Numai acela merită această denumire, care urmează în credinţa sa regula predaniei soborniceşti. Această predanie este opusă sistemului papal; deci nu poţi fi ortodox şi să primeşti acest sistem. Este vremea să nu ne mai jucăm cu cuvintele, ci a vorbi neted: fii *papistaş,* dacă voieşti, dar atunci nu te mai numi ortodox. Voieşti a fi ortodox? Atunci nu mai fii *papistaş.* Compromisul nu este posibil; ortodox şi *papistaş* sunt două cuvinte ce se exclud unul pe altul.

---

[1] Autorul foloseşte cuvântul *catholic* în înţelesul său etimologic, aşa cum apare în Crez, deci cu sensul de *universal* sau *sobornicesc* (cum este redat şi de traducător). (n. ed.)

[2] Reprezentanţii unui curent din Biserica Romano-catolică Fraceză ce grupeză pe partizanii supremaţiei absolute a Papei. (n. ed.)

[3] Launoy, doctor la Sorbona, cunoscut printr-un mare număr de lucrări de teologie şi a căruia vastă erudiţie nimeni nu o poate contesta, a făcut analiza tradiţiei catolice asupra acestei chestiuni. El a demonstrat, prin texte clare şi autentice, că un foarte mic număr de Părinţi sau dascăli ai Bisericii au aplicat Sfântului Petru titlul de *piatră,* pe care Biserica trebuie a fi zidită; în timp ce partea cea mai mare nu i-l aplică nicidecum şi înţeleg cuvintele lui Hristos cu totul în alt mod. Se poate consulta colecţia *Scrisorilor* sale, care sunt tot atâtea tratate demne de un savant de prim ordin.

[4] Dintre Părinţii cari au dat această interpretare faimosului pasaj *Tu eşti Petru,* vom numi pe St. Ilarie de Poitiers, *Despre Treime,* cartea a 6-a; pe Sf. Grigorie de Nissa, *Despre venirea Domnului;* pe Sf.Amvrozie, cartea a 6-a la cap. 9 din Sf.Luca şi la cap. 2 al Epist. către Efeseni; pe Sf.Ieronim asupra vers. 18 din cap. 16 de la Sf. Matei; pe Sf. Ioan Gură de Aur, Omiliile 55 şi 83, la Matei şi la cap. 1 al Epist. către Galateni; pe Fer.Augustin, Tratatele 7 şi 123 asupra Sf. loan, Cuvântarea a XIII-a asupra cuvintelor Domnului luate de la Sf. Matei, Cartea 1 a Retractărilor; pe Acachie, *Omilie* rostită la Sinodul din Efes; pe Sf. Chiril al Alexandriei, cartea a IV-a asupra Isaiei, cartea a IV-a despre *Treime;* pe Sf.Leon I, *Cuvântul al 2-lea şi al 3-lea la ridicarea sa la Episcopat, Cuvânt la* S*chimbarea la Faţă a Domnului nostru, Cuvântul al 2-lea la praznicul Apostolilor Petru şi Pavel;* pe Sf. Grigorie cel Mare, Cartea a 3-a *Epist. 33*; pe Sf. Ioan Damaschin, *Cuvânt la Schimbarea la Faţă a Domnului.* Această interpretare a Părinţilor s-a păstrat în Apus până în epoca când ultramontanismul a fost înălţat ca sistem de către iezuiţi, în secolul al XVI-lea. Pentru a o dovedi, va fi de ajuns a cita: pe Iona d'Orleans, *Despre închinarea icoanelor,* cartea a 3-a*;* pe Hincmar de Reims, Opuscul 33; pe papa Nicolae I, Scrisoarea a 6-a către Fotie; pe Odon de Cluny, *Cuvâtare despre scaunul Sf. Petru;* pe Rupert, cartea a 3-a *Despre Sf. Matei* şi cartea a 12-a despre Apocalipsă; pe Thoma din Aquino, *supliment* Q. 25, art. 1; pe Anselm, *asupra Cap. 16 din Sf. Matei;* pe Eckius, cartea a 2-a despre *Întâietatea Sf. Petru;* pe Cardinalul de Cusa, *Concordance catholique,* cart.a 2-a, cap. 13 şi 18.

[5] Astfel a interpretat acest text: Origen, *tâlcuirea la Sf. Matei;* Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii;* Fer. Augustin, *Tratatele* 50 *şi* 118 *despre Sf. loan; Cuvântul 205 la praznicul apostolilor Petru şi Pavel*; Sf. Amvrosie, *Asupra psalmului* 38; Sf Pachian, *Scrisoarea a III-a către Sempronius*.

[6] Nu se găseşte, până în secolul al nouălea, nici un Părinte, nici un scriitor bisericesc, care să fi admis tâlcuirea ultramontană.

[7] Evsevie, *Hist. Eccles*., cartea a III-a, cap. II; XIV; XXXIV.

[8] Evsevie, *Hist. Eccl*.., cartea a III-a, cap. XVI.

[9] *Ibid*., cap. XXXVIII.

[10] Evsevie. *Hist. Eccl*., Cartea a V-a, cap. XXIII.

[11] Dintre teologii romani cari emit această falsă aserțiune vom numi anume pe Darruel, în lucrarea sa intitulată: *Despre Papă şi drepturile sale,* carte ce este rezumatul tuturor erorilor şi tuturor exagerărilor teologilor romani.

[12] Evsevie, *op*. cit., cartea a V-a, cap. XXIV.

[13] Πειραται; Evsevie, *op. cit*.

[14] Evsevie. *op. cit*., cartea a V-a, cap. XXIV.

[15] Evsevie, *op. cit*., cartea a V-a, cap. XXV.

[16] Sf. Irineu, *Împotriva ereziilor*, cartea a III-a, cap. III. Dăm textul Sfântului Irineu, ca să se poată confrunta cu traducerea noastră: Quoniam valde longum est, în hoc tali volumine omnium ecclesarium enumerare succesiones; *maximae* et *antiquisimae* et *omnibus cognitae,* a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo, Romae fundatae et constitutae Ecclesiae, eam quam habet ab apostolis traditionem et anunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos, indicantes, confudimus omnes eos, qui quoquomodo, vel per caecitatem et malam sententiam, praeterquam oportet colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, *propter potentiorem principalitatem,* necesse est omnem *convenire* ecclesiam, hoc est eos, qui sunt undique fideles; *in qua semper ab his, qui sunt undique conservata est ea, quae est* ab Apostolis, Traditio.

[17] Vom da mai jos în întregime textele sfântului Ciprian şi ale lui Tertullian.

[18] Sf. Ciprian, *Scrisoarea 59 către Cornelie*.

[19] Evsevie, *Hist. Eccles*., Cart. a VII-a, cap. II şi III.

[20] Sf. Ciprian, *Scrisorile 72 şi 73 către Ştefan*..

[21] *Ibid.*

[22] Scrisoarea Sf. Dionisie al Alexandriei, în Evsevie, *Hist. Eccles*., Cart. a VII-a, cap. V.

[23] Scrisoarea Sf. Dionisie către Xist, în *Hist. Eccles.* a lui Evsevie, Cartea a VII-a, cap. V.

[24] Scrisoarea lui Firmilian către Sf. Ciprian, între scrisorile acestuia din urmă. Scrisoarea a şaptezeci şi cincea. Edit. Baluze, revăzută de Benedictini.

[25] Câțiva ultramontani au contestat autenticitatea scrisorii lui Firmilian, însă cei mai erudiți dintre ei se unesc cu ceilalți savanți ai tuturor şcolilor, privind-o ca autentică. Rațiunea cea mai puternică ce aduce Barruel pentru a contesta autenticitatea este faptul că Firmilian nu putea scrie o asemenea scrisoare fiindcă, după Sf. Dionisie al Alexandriei, el se reconciliase cu papa înainte de epoca când ar fi scris-o. Dacă Barruel ar fi fost ceva mai erudit, ar fi ştiut că în scrisoarea Sfântului Dionisie al Alexandriei către Ştefan, scrisoare la care el face aluzie, Dionisie nu zice că toată Biserica era în pace în privința botezului ereticilor, fiindcă discuția de abia începuse, ci zice numai lui Ştefan că ar greşi de ar turbura prin această discuție Biserica, care se găsea atât de fericită de a se bucura de pace după turburările provocate de Novat. Celelalte pretinse probe ale lui Barruel sunt încă mai slabe şi nu merită a fi discutate. Zicem numai că i-a trebuit o cutezare puțin ordinară pentru a se ridica în contra erudiților celor mai iluştri din toate şcolile, cari admit fără contestare scrisoarea lui Firmilian ca autentică.

[26] Scrisoarea Sfântului Dionisie, în *Hist. Eccles.* de Evsevie, Cartea a VII-a, cap. IX.

[27] Sinodul Carthag., Oper. Sfântului Ciprian, pp. 329-330, edit. Benedict.

[28] Tertull., *De Puducitia,* § 1.

[29] Asupra scandalului acestor doi nedemni episcopi ai Romei vezi lucrarea intitulată *Φιλοσοφουμενα,* care se atribuie cu dreptate Sfântului Hippolit, episcop de Ostia, sau învățatului preot Caius. E sigur, cel puțin, că această carte este opera unui scriitor contimporan evenimentelor ce a istorisit, şi care se bucura de o mare autoritate în Biserica Romană. Tertullian impută unui episcop al Romei că a adoptat, în urmarea înşelăciunilor lui Praxeas, erezia *patripassienilor* (*Lib. adv. Prax*., § 1). Autorul cărții *Φιλοσοφουμενα* atribuie această erezie lui Zefirin şi lui Callist, episcopi ai Roma în acea vreme. După cum vedem, ei nu credeau în infailibilitatea acestora.

[30] Iată explicația pasajului, de care am vorbit mai sus, unde Sf. Ciprian numeşte Biserica Romei „Izvorul unității sacerdotale."

[31] În unele manuscriste s-a adăugat aici: „Însă întâietatea a fost dată lui Petru, pentru a fi numai o singură Biserică şi un singur scaun (*Sed primatus Petro datur ut una Ecclesia et cathedra una monstretur).* “ S-ar putea explica aceste cuvinte într-un sens neultramontan, prin ceea ce precede la Sf. Ciprian asupra lui Petru, *chip* al unităţii; însă e de prisos a pierde timpul ca să explicăm un text interpolat. EI era privit astfel de savantul Baluze, care pregătise ediţia operelor Sfântului Ciprian, publicată pe urmă de benedictinul Dom Maran. Când această ediţie a fost publicată, un oarecare Masbaret, profesor la Seminarul din Angers, obţinu de la guvern ca pasajul să fie reintrodus. Pe atunci se ţinea a nu contraria Roma, şi pasajul a fost restabilit prin mijlocirea unui cartonaş. Vezi în *L'Histoire des Capitulaires* observaţiile lui Chiniac asupra *Catalogului lucrărilor lui Stephan Baluze.*

[32] Sf. Ciprian, *Scrisoarea 45 către Cornelie*.

[33] Tertullian, *Praescript.* , c. XXI.

[34] Tertull., *Adv. Marcionem,* Cartea a IV-a, cap. XXXV.

[35] Labbe, *Collect. des Conciles.*

[36] Cf. *Conciles d'Afrique,* ibid.

[37] *Operele Sfântului Avit,* editate de Sirmond (tom. II al operelor alese ale lui Sirmond).

[38] Tertull., *Adv. Marc*., Cartea a IV-a, § 5.

[39] Tertull., *De Praescrip.,* § XXI.

[40] *Matricibus et originalibus fidei.*

[41] *Tertull., De prescrip.,* §. XXXVI.

[42] Evsevie, *Hist. Eccles*., Cartea a VI-a, cap. XXXVI.

[43] *Apud* Ruff., cart. II.

[44] *Cf*. Scrisorile Sf. Ciprian.

[45] *Ibid.*

[46] Evsevie, *Hist. Eccles*., Cartea a VII-a, cap. XXVIII şi XXX, *Biblioteca Părinţilor,* t. XI.

[47] Evsevie, *Hist. Eccles*., Cartea a XII-a, cap. XXX.

[48] Vezi mai cu seamă colecţia *Scrisorilor Sfântului Ciprian.*

[49] Noi îl dăm ca model de acest tip: *Cum igitur sedis apostolicae primatum, sancti Petri meritum qui princips est episcopalis coronae, et Romanae dignitas civitatis, sacrae etiam synodi firmavit auctoritas.* E destul să citească cineva două pagini din izvoarele bisericeşti ale secolului al patrulea, pentru a descoperi frauda la prima vedere, şi pentru a fi convins că acest limbaj bizar şi ambiţios datează din epocă posterioară.

[50] Pe atunci se numea *dioceză* reunirea mai multor provincii, iar *provincie* o secţiune din *dioceză.* Cuvintele şi-au schimbat sensul, şi astăzi o provincie eclesiastică e compusă din mai multe dioceze.

[51] Sf. Athan., *Ep. ad Solit.*

[52] Se înţelegea prin acest cuvânt Asia Mică, a căreia veche mitropolie era Efesul. Partea Asiei supusă jurisdicţiei episcopului Antiohiei se numea Orient.

[53] Papa Leon, Epist. LIII, vet. edit.; LXXXIV edit. Quesn.

[54] *Ibid.*

[55] Leon, Epist. LIV, vet. edit.; LXXXVIII edit. Quesn.

[56] Leon, Epist. LV, vet. edit.; LXXXIX edit. Quesn.

[57] Leon, Epist. LXI vet. edit.; LXXX edit. Quens.

[58] Leon, Epist. LXII, vet. edit.; XCII edit. Quens.

[59] Operele Sf. Avit, în Operele diverse ale lui P. Sirmond.

[60] Leon, Epist. XCII; Labbe, *Collect. concil.;* Cabassut. Not. Eccl. p. 209.

[61] Evsevie, *Viața lui Constantin, C*artea a III-a, cap. V. şi urm.

[62] Theodorit, *Hist Eccles.*, Cartea I, cap. VII.

[63] Nichita, *Thesaur. fid. orthodox*., Cartea a V-a, cap. VII.

[64] Evsevie, *Viața lui Constantin*, Cartea a III-a, cap. XIII..

[65] *Ibid.*

[66] *Ibid*., Cartea a III-a, cap. XVI şi XVII .

[67] *Ibid*., Cartea a III-a, cap. XXI.

[68] *Ibid*., Cartea a III-a, cap. XXIII.

[69] Iată judecata dată de iezuitul Feller asupra acestui scriitor: „Autor grec din secolul al cincilea, care a scris *Istoria Sinodului de la Nicea*, ținut la 320. Această Istorie *nu e decât un roman,* **după judecata celor mai buni critici;** în cel puțin câteva puncte nu se acordă cu documentele şi relatările celor mai demni de credință." Ca bun ultramontan, Feller afirmă că Ghelasie a avut motive excelente, *şi aceasta l-a făcut să înfrumusețeze puțin Istoria sa.* Astfel, după Feller, Ghelasie din Chizic *a mințit;* însă minciunile sale sunt scuzabile, datorită *intenției sale,* şi pentru că motivele sale erau bune. Feller era fidel spiritului Companiei sale.

[70] Vezi Documentele Sinodului în colecția d-lui Labbe; *Istoriile bisericeşti* ale lui Socrate, ale lui Sozomen şi Theodorit; operele Sfântului Grigorie al Nissei şi ale Sfântului Grigorie al Nazianzului ş.a.

[71] *Cf. Istor. Bis*. a lui Sozomen şi a lui Theodorit; scrisorile Sfântului Ieronim şi ale Sfântului Amvrosie; *Colecția Sinoadelor* a lui Labbe.

[72] Operele Sfântului Chiril al Alexandriei; Labbe, *Collect. concil*; *Istor. Bis*. a lui Socrate.

[73] Fleury. *Istor. Bis*., Cart. a XXV-a, cap. XXXVII.

[74] Toate actele la care facem aluzie în această istorisire se găsesc în *Colecția Sinoadelor* a lui Labbe. Vezi şi Operele Papei Leon.

[75]Leon, Epist. XLIX_şi L vet. edit.; LXIX şi LXXIV edit. Quens.

[76] Int. act. Conc. Chalced.

[77] Ced., *Compend. Hist*.; Zonar., *Annal*., Nil. Rhod., *De Synod*.

[78] Socrate, *Hist. Eccl*., Cartea a II-a, cap. XVII.

[79] Sozom., *Hist. Eccl*., Cartea a III-a, cap. VI.

[80] *Ibid*., Cartea a III-a, cap. VII.

[81] Socrate, *Hist. Eccl*., Cartea a II-a, cap. XV.

[82] Sozom., *op. cit.*, Cartea a III-a, cap. VIII.

[83] *Ibid.*

[84] Scrisoarea lui Iulie către Răsăriteni, în *Apologia* Sfântului Athanasie, § 26.

[85] Socrate, op. cit., Cartea I, cap. XX.

[86] Athan., *Apolog*., § 36.

[87] *Ibid*., § 35.

[88] Cf. scrisoarea lui Iulie către Răsăriteni, în *Apologia* Sfântului Athanasie.

[89] Athan., *Apol. contra arienilor*; Ilarie din Poitiers, *Fragmente;* Theodorit., *Hist. Eccles*.

[90] E de ajuns, pentru a stabili acest fapt, să cităm prima linie din semnăturile sinodului: „Ossie al Spaniei; Iulie al Romei, prin preoții Arhidamus şi Filoxenus etc." *(Sf. Athanasie, Apologie contra arienilor*, §. 50).

[91] Athan. *Apologie contra arienilor* şi *Istoria arienilor pentru călugări; Istoriile bisericeşti* ale lui Socrate, Sozomen şi Theodorit. Actele sinodului, în colecția lui Labbe.

[92] Erudiții convin mai îndeobşte că acest Marcu era un preot influent, care a fost episcopul Romei după Silvestru.

[93] Sf. Optat, Cart. I contra lui Parmen.

[94] Donatiştii vorbesc aici de crima de a fi părăsit Sfintele Scripturi în timpul persecuțiilor.

[95] Evsevie, *Hist. Eccles*., Cartea a X-a, cap. V.

[96] Acest Marcu a încurcat mult pe teologii romani. Dacă el n-ar fi fost numit împreună cu episcopul Romei, ar fi fost mai lesne a-l face pe acesta din urmă un judecător *suveran*, căruia s-ar fi dat de ajutor trei episcopi galicani doar de formă şi pentru a ridica donatiştilor tot pretextul de a se opune sentinței. Însă singur numele acestui Marcu e de ajuns spre a face combinația imposibilă. Baronius era atât de convins de aceasta, încât încercă a proba că avem aici o greşală de copist; el propune deci a se înlocui cuvintele: kai Markw prin ierarch. La aceasta sunt mai multe inconveniente, afară de denaturarea textul lui Evsevie; întâi, cuvântul *ierarh* înseamnă *episcop*, şi deja Miltiade este numit de Constantin *episcopul Romei;* pentru ce i-ar fi dat el *de două ori* acelaşi calificativ în accepțiunea scrisorii sale? Al doilea, este că cuvântul ierarch, cu înțelesul de *episcop*, nu era încă în uz în secolul al patrulea. Savanții opun în general aceste motive lui Baronius, observând între altele că toate manuscrisele poartă într-adevăr cuvintele kai Markw. Trebuie oare a denatura un text şi a introduce un rău cuvânt, pentru a face plăcere teologilor romani? Scopul nu ar scuza mijloacele.

[97] Evsevie, *op. cit*.; Sf. Optat, Cartea I; Scrisorile Fericitului Augustin, *passim; Colecț. Sinoad*. a lui Labbe; *Colecț. Sinoad. din Gallia* a lui Sirmond.

[98] Faptele ce avem a analiza sunt toate sprijinite pe autoritatea lui Palladie, istoric şi ucenic al Sfântului Ioan Gură de Aur; pe *Istoriile bisericeşti* ale lui Socrate, Sozomen şi Theodorit; pe *Operele Sfântului Ioan Gură de Aur* şi pe documentele oficiale inserate ori la Baronius, ori în *Colecția sinoadelor* a lui Labbe.

[99] Sf. Irineu, *Contra eretic*., Cart. a III-a, cap. 3.

[100] Tertull., *Contr. lui Marcion*, Cart. a IV-a.

[101] Tertull., *De Prescript., cap.* XXXII.

[102] Sf. Cipr., *Despre unitatea bisericii*, scrisorile 27, 55, 59, 75.

[103] Sf. Cipr., Scrisoarea 27.

[104] *Ibid*., Scrisoarea 40.

[105] *Ibid*., Scrisoarea 67.

[106] *Ibid*., Scrisoarea 55. Am explicat aceste cuvinte mai sus.

[107] Tertull., *De Prescript*., cap. XXII.

[108] Tertull., Contr. lui Marcion, Cart. a IV-a.

[109] Rom. 9, 33.

[110]Sf. Ilarie din Poit., *Tâlcuire la Mat. cap. XVI şi la Psalmul* 131, 4.

[111]Sf. Ilarie din Poit., *Despre Treime,* Cart. a VI-a, cap. XXXVI.

[112]Sf. Ilarie din Poit., *Despre Treime,* Cart. a II-a, cap. XXIII.

[113] Sf. Ilarie din Poit., *Fragm.*

[114] Sf. Epif., *Haeres.* 59.

[115] *Ibid*., *Haeres.* 51.

[116] *Ibid*., *Haeres.* 27.

[117] *Ibid*., *Haeres.* 78.

[118] Sf. Leon, *Cuvânt.* II (III în Migne) *la aniversarea ridicării sale la Pontificat.*

[119] *Ibid*., *Cuv*. III (IV în Migne).

[120] *Ibid.*

[121] *Cuv. 32 la Sf. Matei.*

[122] *Cuv. la întâiul cap. din Epist. către Galat.*

[123] *Împrotiva Iudeilor*, cuv. 8.

[124] *Cuv. 88 la Sf. Ioan*.

[125] *Panegir. Sf. Pavel*, cuv. al doilea..

[126] *Cuv. 65 la Sf. Matei.*

[127] *Cuvântare asupra celor doisprezece Apostoli.*

[128] *Omilie la cuvintele*: *Facă Dumnezeu ca să răbdaţi puţin.*

[129] *Cuv. 32 la Epistol. către Rom.*

[130] *Despre rugăciune*, cuv. 2.

[131] *Omil. asupra cuvintelor*: *De faţă i-am stătut împrotivă.*

[132] *Ibid.*

[133] *Ibid.*

[134] *Ibid.*

[135] *Cuv. despre folosul cetirii Scripturilor.*

[136] *Cuv. al treilea la Faptele Apostolilor.*

[137] *Cuv. 77 la Sf. Matei.*

[138] *Cuv. 88 la Sf. Ioan.*

[139] *Cuv. al treilea la Fap. Ap.*

[140] *Cuv. 33 la Fap. Ap.*

[141] *Cuv. la întâiul cap. din Epist. către Galat.*

[142] *Cuv. 82 la Sf. Matei.*

[143] *Cuv. 3 despre milostenie.*

[144] *Cuv. al 2-lea la titlul Faptelor Apostolilor.*

[145] *Elogiul Sf. Ignatie.*

[146] *Ibid.*

[147] *Cuv. 22 la Epist. către Rom.*

[148] Sf. Grig. din Nazianz, *Cuv*. 26.

[149] Sf. Grig. al Nissei, *Panegir. Sf. Ştefan*.

[150]

Μνημονευεται Πετρος κεφαλη των Αποστολων και συνδοξαζεται μεν αυτω τα λοιπα μελη της εκκλησιας, επιστηριζε ται δε η εκκλησια του Θεου. Ουτος γαρ εστι κατα την δοθεισαν αυτω παρα του Κυριου δωρεαν η αρραγης και ισχυρ ωτατη πετρα εφ' ην την εκκλησιαν ο Σωτηρ ωκοδομησε. (Sf. Grig. al Nissei)

[151] Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Treime*, Cart. a IV-a.

[152] *Ibid*., *Tâlcuire la Sf. Ioan*, Cart. a II-a. cap. XII.

[153] *Ibid., Scrisoarea către Nestorie.*

[154] *Ibid., Cuv. al II-lea la Isaia.*

[155] Sf. Climent. Alexandr., *Stromat.*, Cartea a V-a, § 5.

[156] Orig., *Tâlcuire la Sf. Matei*.

[157]Sf. Vasilie, asupra cap. 2 din Isaia.

[158]Sf. Amvros., *Despre Întrupare.*

[159]Sf. Amvros., *Asupra Sf. Luc. şi passim.*

[160] Sf. Amvros., *Despre Întrupare.*

[161] Fer. August., *Despre Psalm. 69. Epist ad generos.*

[162] *Ibid., Cuvântul XIII, De Verb. Dom.*

[163] *Ibid., Tratat. 124 la Ioan.*

[164] *Ibid., De Retract*., Cart. I, cap. XXI.

[165] *Ibid., Cuv. CXVIII şi CCCXVI, Divers.; Cuv. X despre Petr. şi Pav.; Trat. 124 la Ioan et alibi.*

[166] *Ibid*., *Cuv. X despre Petr. şi Pav.*

[167] *Ibid*., *Epist. către episcopii donatişti.*

[168] *Epist. episcop. afric. către Celestin şi Conc. Carth. III.*

[169] *Ibid*., *Cuv. X despre Petr. şi Pav.*

[170] *Ibid., Cuv. 131*, *De Verb. Evang.*

[171] *Ibid., Contr. Iulian*. Cart. a III-a.

[172]*Ibid., De Baptismat. adv. Donat.*, cart. II*; De Baptismat. adv. Petil.*

[173]*Ibid., Epist. 4.*

[174]*Ibid. Cart. I. contr. Iulian.*

[175]*Ibid., cart. a II-a.*

[176]*Ibid.*

[177]*Epist. concil. Eph. ad. Caelest*. V. et. St. Prosp. Op., Phot. Bibliothec.; Cardinal Noris., *Hist. Pelag*. cart. II. cap. IX rom. ed.

[178] *Epist. Sinod. Carth. ad. Innocent*. int. St. Aug. Op.; Aug. *Epist. 191 şi 194*; Possid., int. Op. Aug. St. Prosp. Chron. ad. ann. 418.

[179] *Epist. quinque Episcop*, int. Aug. Op.

[180] Sf. Optat. *Cart. a II-a contr. Parm.*

[181] *Ibid., Cart. I-a contr. Parm.*

[182] El face aluzie la *îngerii* Bisericilor care, în Apocalipsă, desemnau pe episcopi.

[183] Acesta era episcopul stabilit la Roma de către donatişti.

[184] Fer.Ieron. *Epist. 57 ad. Damas.*

[185]Aluzie la discordiile Bisericii Antiohiei.

[186] Fer. Ieron., A*dv. Iovin.*

[187] *Ibid*.

[188] *Ibid., Advers. Pelag.*, cart. I, cap. IV.

[189] *Ibid*. *Comment. in Epistol. ad Galat.*

[190] Pentru ca să nu fim acuzaţi de a atribui fals această doctrină partidului roman, noi informăm că ea se va găsi la un teolog ce se bucură de o mare autoritate în partid, P. Perrone; *Tract. de Loc. Theolog.*, part. I sect. II, cap. I. Difficult. respons. ad. 6.

[191] Fer. Ieron., *Epist.* 146 *ad. Ev.*

[192] *Ibid., Cart. 1 contr. Iovin.*

[193] Orsi, *De Infaillibilitas Rom. Pontif.*

[194] *Cf. Simplic. Epist.* în Colecţia lui Labbe, tom IV. Evag. *Hist.*

[195] Curtea Romei cunoaşte atât de puţin aceste fapte astăzi, încât în lucrarea publicată de ea contra Bisericii Răsăritene, sub numele D-lui. Pitzipios, ea face din Petru Moggos patriarhul Antiohiei. Vezi partea I, cap. II.

[196] În scrierea, citată mai sus, se confundă *scrisorile de comuniune* cu *cereri de confirmare;* ceea ce probează că curtea Romei nu cunoaşte mai bine dreptul canonic decât faptele istorice. Vezi partea I, cap. III.

[197] *Felix . Epist*., în Colecţia lui Labbe, tom IV. Evag. *Hist. Eccl.*

[198] Deci Roma depusese pe Acachie sub pretextul opunerii sale faţă de sinodul de la Chalcedon, ceea ce dezminte aserţiunea, cuprinsă în lucrarea sus-citată, că nu era vorba de nici o chestiune dogmatică între Roma şi Constantinopole în ce priveşte pe Acachie. *Vezi partea I, cap. III.*

[199] Ghelas., *Epist. ad Episcop. Dard.*

[200] *Ibid., De Anath.*

[201] Vezi scrisorile lor în *Colecţia sinoadelor* a lui Labbe, tom IV.

[202] Labbe, *Colect. Sinoad.*, tom V.

[203] *Cf.* Facundi Op., ediţ. lui Sirmond; iar docum. în *Colecţia Sinoadelor* a lui Labbe, tom V; *Hist. Eccl*. a lui Evag. şi a lui Theof.

[204] Sinod. din Const., Sesiunea 8, în *Colect. Sin*. a lui Labbe.

[205] *Colecţia Sinoadelor* a lui Labbe, tom V.

[206] Sf. Grig. Pap., Epist. 25, Cart. I.

[207] După Papa Grigorie, tot episcopul ia parte la guvernarea Bisericii, autoritatea rezidând în episcopat.

[208] Episcopul Romei avea trimişi la Constantinopole de când acest oraş era reşedinţa împăraţilor.

[209] *Scrisorile Sf. Grigorie,* Cart. a V-a, Scrisoarea a 20-a (ediţia bened.).

[210] *Scrisorile Sf. Grigorie,* Cart. a VI-a, Scrisoarea 60 (ediţ. benedict.).

[211] *Ibid*., Cartea a VII-a, Scrisoarea 4.

[212] *Ibid*., Cart. a VI-a, Scrisoarea 5.

[213] *Ibid.*, Cart. a VII-a, Scrisoarea 27.

[214] *Ibid*., Cartea a VII-a, Scrisoarea 31.

[215] *Ibid*., Cartea a VII-a, Scrisoarea 33.

[216] *Ibid.*, Cart. a VII-a, Scrisoarea 39.

[217] *Ibid.*, Cart. a VIII-a, Scrisoarea 2.

[218] *Ibid.*, Cart. a V-a, Scrisoarea 39.

[219] *Ibid.*, Cart. a VIII-a, Scrisoarea 39.

[220] *Ibid.*, Cart. a X-a, Scrisoarea 35.

[221] *Ibid.*, Cart. a XII-a, Scrisoarea 50.

[222] *Ibid.*, Cart. a XIII-a, Scrisorile 41-42.

[223] *Ibid.*, Cart. a II-a, Scrisoarea 53.

[224] *Ibid.*, Cart. a V-a, Scrisoarea 20.

[225] *Ibid.*

[226] *Ibid.*, Cartea a VII-a, Scrisoarea 40.

[227] Sf. Grigorie, *Rînduiala pastorală*, partea a II-a, cap. VI.

[228] *Ibid.*

[229] Sf. Grigorie, *Dialoguri*, Cart. I, cap. XII.

[230] *Ibid.*, Cart. a IV-a, cap. XI.

[231] *Scrisorile Sf. Grigorie,* Cart. a IV-a, Scrisoarea 30.

[232] *Ibid*., Cart. I, Scrisoarea 27.

[233] *Ibid*., Cart. a II-a, Scrisoarea 47.

[234] Noel Alexandre, *Hist. Eccles*.

[235] Anast., *De Vit. Rom. Pontif.,* § 67. Bonif. III.

[236] Pavel Diacon., *De gestis Longobard.,* Cart. a IV-a, § 37.

[237] Cf. Theof., *Hist. Eccles.* Docum. relative la aceste discuții se găsesc în *Colecția Sinoadelor* a lui Labbe, tom VI. *Cf.* şi *Istoria Monotelismului,* publicată de Combefis.

[238] Mart. *Epist. ad. Theod.*

[239] Mart., *Epist.* XVIII, în Colecția lui Labbe.

[240] *Cf.* Theof., *Hist. Eccles.* şi tom. VI al colecției lui Labbe.

[241] Sinod. Constant., sesiun. XIII, în *Colecția Sinoadelor* a lui Labbe, tom VI.

[242] Actele acestui sinod în Colecția lui Labbe, tom VI.

[243] *Cf. Istoria biser.* a lui Theof. şi a lui Nichif., şi *Colecția Sinoadelor* a lui Labbe, tom VII.

[244] Scrisorile lui Grigorie al III-lea se găsesc în *Colecț. Sinod.* a lui Labbe, tom VII.

[245] Stef. II, *Epist.* în *Cod. Carol.*

[246] Pavel şi Stef. III, *Epist.,* în *Cod. Carol.*

[247] Theof. Annal., Colecț. Sinod. a lui Labbe, tom VII; Vit. Taras. ap. Bolland, 15 Februar.

[248] Vezi toate documentele în tomul VII din *Colecț. Sinoadelor* de Labbe.

[249] Iată câteva amănunte asupra *Falselor Decretale:* Din actele Sinodului de la Chalcedon, din 451, se vede că Biserica avea deja un *Codex canonum,* o colecție de legi ale Bisericii universale. Mai multe din aceste legi sunt privite ca emanând de la înşişi apostolii. Sinoadele continuară opera apostolilor, iar când Biserica s-a bucurat de oarecare linişte, s-au adunat aceste legi respectabile, care formară baza disciplinei bisericeşti; şi fiindcă ele erau în greceşte în cea mai mare parte, se traduseră în latineşte, pentru uzul Bisericilor Apusene.

La începutul secolului al şaselea, Dionisie, supranumit cel Mic, călugăr la Roma, găsind această veche traducere defectuoasă, făcu o alta, după rugămințile lui Iulian, administator la Sf. Anastasia din Roma şi ucenic al papei Ghelasie. Dionisie

colecționă scrisorile papilor pe care le-a putut găsi în arhive și publică în colecția sa pe cele ale papilor Siricie, Innochentie, Zosima, Bonifatie, Celestin, Leon, Ghelasie și Anastasie, sub care trăia. Arhivele Romei nu posedau atunci nimic care să fi fost anterior lui Siricie, adică finele secolului al patrulea.

Isidor din Sevilla, la începutul secolului al șaptelea, porni a completa colecția lui Dionisie cel Mic. El adăugă în ea canoanele câtorva sinoade naționale sau provinciale, din Africa, Spania și Francia, ca și scrisorile câtorva papi, fără a se urca mai sus de Damasie, care a murit în 384 și care a fost predecesorul lui Siricie. Colecția lui Isidor din Sevilla începe prin canoanele sinodului de la Nicea. El se servi de vechea traducere, iar nu de acea a lui Dionisie cel Mic, pentru canoanele grecești. Colecția sa a fost puțin cunoscută, și nu se întâlnește în istorie decât în 785, însă desfigurată și adăugată cu fraze intercalate de către un falsificator necunoscut, dându-și titlul de *Isidor Mercator. A*ceastă colecție conținea, pe lângă piesele colecției lui Isidor din Sevilla, niște *Decretale* pe care le atribuia papilor celor dintâi trei secole. Mai mulți erudiți au vrut a face din Isidor Mercator un scriitor deosebit de Isidor din Sevilla. Alții pretind că acesta din urmă adăugase la numele său, din smerenie, pe acela de *Peccator,* de unde s-ar fi făcut *Mercator.*

Oricum ar fi, cei mai buni critici ultramontani, precum și galicani, convin că *Decretalele,* atribuite papilor celor dintâi secole în colecția lui Isidor Mercator, sunt *false.* Marchetti el însuși convine asupra falsității lor. „Savanți de cea mai înaltă pietate", adaugă el, „s-au declarat contra acestei false colecții, pe care cardinalul Bona o numește cu sinceritate *fraudă pioasă."* „Baronius nu le privește cu aceeași franchețe ca *o fraudă,* cu toate acestea el n-a voit a se servi de ele în *Annalele* sale *eclesiastice,* ca nu cumva să se creadă că Biserica Romană avea nevoie de piese suspecte pentru a-și stabili drepturile.

Ultramontanii nu pot susține fățiș aceste *Decretale* ca adevărate, căci s-a demonstrat până la evidență că ele au fost fabricate *în parte* din vechi canoane, amestecate cu câteva extrase din scrisorile papilor din secolele al patrulea și al cincilea. În ele s-au regăsit pasaje întregi, mai ales din Sf. Leon și din Sf. Grigorie cel Mare. Totul este inserat într-o limbă latină proastă, care chiar pentru cel mai slab erudit are toate caracterele stilului secolelor al optulea și al noulea.

Colecția lui Isidor Mercator a fost mai cu seamă răspândită de Riculf, arhiepiscop de Maiența, care s-a suit pe acest scaun în 787; din cauza aceasta mai mulți critici au pretins că colecția apăruse mai întâi la Maiența, și chiar că Riculf i-ar fi autorul.

Fost-au *Falsele Decretale* fabricate în Spania, în Germania, sau la Roma? Nu sunt decât probabilități în privința aceasta. Cele mai vechi copii ne spun că Ingelramn din Metz a fost acela care a adus colecția la Roma cu ocazia unui proces susținut acolo în 785; însă alte copii ne spun că papa Adrian a fost cel care, cu această ocazie, remise lui Ingelramn colecția, la 19 septemvrie 785. Sigur este că *la Roma* se găsește cea dintâi mențiune despre dânsa. Cu toate acestea, Adrian știa că ele erau false, fiindcă cu zece ani mai înainte el dăduse lui Carol cel Mare o colecție de canoane, care nu era alta decât cea a lui Dionisie cel Mic.

Falsele Decretale fură atât de bine răspândite în Apus, încât ele fură primite pretutindeni, și cu deosebire la Roma, ca autentice.

Ultramontanii, deși nu cutează a susținea autenticitatea scrierilor atribuite papilor celor dintâi trei secole, totuși indirect îi iau apărarea. Mai multe lucrări au fost scrise în acest scop contra lui Fleury, care a pretins cu dreptate și a probat într-un chip neînvins că ele alteraseră vechea disciplină. Vom cita dintre aceste lucrări ultramontane pe cele ale lui Marchetti, a lui de Housta și a lui Honoré de Sainte-Marie.

„Se poate presupune", zice Marchetti, „că Isidor a cules Decretale ale vechilor papi, pe care persecuțiile primelor secole nu le-au permis a fi adunate, și că *grăbit de dorința* de a transmite colecția posterității, a scăpat oarecari greșeli și erori cronologice, ce fură apoi rectificate printr-o critică mai exactă."

Așadar *Decretalele* celor dintâi trei secole sunt false; cu toate acestea, ele sunt adevărate ca fond. Este tocmai sistemul ultramontanilor. Nu ne mai rămâne decât a afirma, pentru ca opera să fie desăvârșită, că textele Sfântului Leon și ale Sfântului Grigorie cel Mare, ce se găsesc în *Decretale*, nu aparțin acestor doctori, caz în care ei trebuie să le fi copiat din *Decretalele* predecesorilor lor. Ar fi tot atât de rezonabil a susține această opinie, ca și a zice că în *Falsele Decretale* se întâlnesc numai niște greșeli sau erori de cronologie.

La acest întâi sistem de apărare, ultramontanii adaugă un al doilea. Ei întrebuințează multă elocvență pentru a proba că un necunoscut fără autoritate n-ar fi putut niciodată stabili un drept nou în Biserică. O credem și noi. Însă un fapt imens și de o importanță foarte mare, la care ultramontanii noștri n-au cugetat, este acela că în epoca când apărură *Falsele Decretale* scaunul Romei, de aproape două secole, profita de toate împrejurările pentru a crește influența sa și *a practica* ceea ce *Falsele Decretale* instituiră *de drept.* Toți știu că de la căderea Imperiului Roman cea mai mare parte din popoarele occidentale fură esențial modificate prin invazia unor noi popoare; că Biserica se resimți profund de această schimbare; că studiile fură părăsite și că din secolul al șaptelea cea mai de plâns ignoranță domni în Bisericile apusene. Episcopii Romei începură de pe atunci a se amesteca direct în guvernământul Bisericilor particulare, ce se găseau adeseori în mânile unor cuceritori de abia creștini. Ei trimiseră misionari pentru a lucra la convertirea popoarelor cotropitoare; și acești misionari, ca sfântul Bonifatie din Maiența, păstrau papilor cari îi trimiseseră simțămintele unor discipoli către învățătorii lor. Bisericile nou întemeiate de ei rămâneau credincioase acestor simțăminte. N-ar fi deci nicidecum de mirare ca fabricatorul *Falselor Decretale* să se fi găsit la Maiența sau în

împrejurimi: el compuse această operă cu nişte fragmente din sinoade şi din Părinţi, şi a adăugat dispoziţii care se găsesc în perfectă armonie cu uzul scaunului Romei la finele secolului al optulea şi pe care i le inspiră Roma.

Această coincidenţă, unită cu ignoranţa ce domnea atunci, explică deja îndeajuns felul cum *Falsele Decretale* putură fi admise fără reclamaţie — scaunul Romei uzând de toată influenţa sa pentru a le răspândi. Fiindcă cea mai mare parte din Biserici erau obişnuite de două secole a simţi autoritatea episcopilor Romei, ele primiră fără a le controla nişte documente ce păreau a nu fi decât consacrarea acestei autorităţi. *Falsele Decretale* nu creară deci nicidecum un drept nou pentru Bisericile occidentale; ele veniră numai a sprijini regimul care, graţie dezordinilor sociale, fu creat de papii înşişi.

Astfel romanii rămân cu logica şi elocvenţa lor când caută a apăra *Decretalele,* zicând că un autor necunoscut şi fără autoritate n-ar fi putut stabili un drept nou.

Iată imputările făcute de Fleury *Falselor Decretale*: „Cuprinsul acestor scrisori”, zice el (*Istor. Biser.,* Cart. XLIV, § 22), „dezvăluie caracterul lor apocrif. Ele vorbesc de arhiepiscopi, de primaţi, de patriarhi, ca şi cum aceste titluri fuseseră primite de la naşterea Bisericii. Ele opresc de a se ţine vreun sinod, chiar provincial, fără permisiunea papii, şi prezintă apelurile la Roma ca pe ceva obişnuit. Se fac dese plângeri despre uzurparea bunurilor temporale ale Bisericii. Găsim şi maxima că episcopii căzuţi în păcat, după ce au făcut penitenţă, îşi pot exercita funcţiile lor ca şi mai înainte. În fine, principala temă a acestor *Decretale* sunt acuzările aduse episcopilor; nu e aproape nici una care să nu vorbească despre aceasta şi care să nu dea reguli pentru a le face mai grave. Iar Isidor arată îndestul, în prefaţa sa, că el avea această temă foarte aproape de inimă.“

Scopul falsificatorului asupra acestui de pe urmă punct era evident. El voia a înjosi autoritatea mitropoliţilor, care întotdeauna se bucuraseră de dreptul de a convoca sinodul provinciei pentru a asculta plângerile împrotiva unui episcop al acelei provincii în particular, şi pentru a-l judeca. Falsificatorul, al cărui scop era să concentreze la Roma toată autoritatea, trebuia mai întâi să caute a împiedica autoritatea mitropolitană, spre a face ca apelurile la Roma să pară a oferi mai multe garanţii şi a fi mai convenabile demnităţii episcopale.

Trebuie a fi cu deplinătate ignorant în privinţa istoriei primelor trei secole, pentru a nu şti că în acea epocă Biserica n-avea organizare determinată; că ea nu a fost împărţită în mitropolii şi în dioceze decât sub domnirea lui Constantin şi de către Sinodul de la Nicea; că acest sinod a fost cel care a recunoscut o autoritate superioară şi de aceeaşi natură scaunelor Romei, Alexandriei şi Antiohiei asupra unui oarecare număr de Biserici ce le datorau naşterea lor, şi asupra cărora, *după obicei,* ele exercitau o supraveghere specială.

Cu toate acestea falsificatorul nu şovăie a pune în acţiune arhiepiscopi, primaţi şi patriarhi în timpul celor dintâi trei secole, şi atribuie primilor episcopi ai Romei, cu titlu de *drepturi,* prerogative pe care sinoadele nu le recunoscuseră nicidecum şi pe care aceşti episcopi le uzurpaseră, în Occident, de când invaziile barbarilor răsturnaseră vechea societate romană.

După studierea aprofundată a istoriei Bisericii, noi putem afirma că este imposibil a îngrămădi mai multe erori de cum au făcut ultramontanii, pentru a apăra pretinsul *drept* al *Falselor Decretale*; că *Falsele Decretale* au stabilit, în secolul al nouălea, un drept nou, cu deplinătate opus dreptului celor dintâi opt secole creştine, şi că falsificatorul n-a avut alt scop în lucrarea sa, decât de a consacra nelegiuirile curţii de la Roma în timpul celor două secole ce au precedat compoziţia operei sale. Noi am studiat scrupulos cele ce s-au zis *pro* sau *contra* acestei opinii. Lucrările romanilor ne-au demonstrat că falsificatorul din secolul al nouălea nu a fost susţinut niciodată decât prin argumente demne de el, adică prin falsificaţiile cele mai neruşinate. Lucrările galicanilor sunt făcute cu mai multă bună credinţă şi atestă studii mai bune; cu toate acestea am văzut în ele omisiuni ce dăunează cauzei lor, şi oarecari aprecieri false, de îndată ce e vorba de prerogative papale pe care ei nu cutezau a le contesta. (Vezi operele lui Hincmar de Rheims şi *Annalele* P-lui Lecointe).

[250] Actele acestui sinod în *Colecţia* lui Labbe, tom VIII.

[251] Resp. ad. Lib. Carolin., în *Colecţia Sinoadelor* a lui Labbe, tom VIII.

[252] Alcuin, *Epist. 84*.

[253] Theod. Stud., *Epist. 15*.

[254] *Ibid., Epist. 28*.

[255] Fleury, *op. cit.,* Cart. I, § 3. an. 858.

[256] *Biserica Răsăriteană,* lucrare publicată sub numele de M. Pitzipios, partea I, cap. IV, ediţ. *Propagandei romane.*

[257] Eleftherie, fiul episcopului Arsenie, seducând pe fiica papii Adrian al II-lea, o răpi şi se însoţi cu ea, deşi era logodită cu un altul. Acest papă obţinu de la împăratul Ludovic comisari pentru a judeca pe Eleftherie după legile romane. Atunci Eleftherie se înfurie, ucise pe Ştefania, soţia papii, şi pe fica lui, devenită propria sa femeie. Zvonul era că Anastasie făcuse pe fratele său Eleftherie să comită aceste omoruri. La începutul pontificatului său, adică în 868, Adrian făcuse pe Anastasie bibliotecar al Bisericii Romane. (Cf. Analele Bertin).

[258] Feller, *Dict. biog.*, voc. Anastasius.

[259] Photii epist. ad. Bard.

[260] Istoricii inamici lui Fotie sunt unanimi asupra aceastui fapt.

[261] Maimb., *Istoria schismei Grecilor*.

[262] Nicol. Epist. 2 şi 3, în *Colecția Sinoadelor* de Labbe, tom VIII; Nat. Alexand. *Hist. Eccles*. Dissert. IV. in Saecul IX.

[263] Fotie face aluzie aici la rezistența opusă de el împăraților iconoclaşti şi partizanilor lor.

[264] Abatele Jager, în pretinsa sa *Istorie a lui Fotie* (Cart. a III-a, pag. 64, ediția 1854) a luat această analiză a scrisorii lui Nicolae ca o aserțiune a lui Fotie. El pune deci în notă: *Nouă minciună!* El pusese mai înainte, şi în aceeaşi pagină, aceste două cuvinte: *Neruşinată minciună! Înseamnă a minți din nou!,* pentru a caracteriza afirmațiile lui Fotie, zicând că sta fără voia lui pe scaunul din Constantinopole şi că nu aspira decât la a-l părăsi. Aceste note ale abatelui Jager sunt nedemne de un scriitor ce se respectă. Apoi, mai înainte de a imputa o a treia minciună lui Fotie, acest scriitor ar fi trebuit să-şi dea osteneala de a înțelege cuvintele sale; el n-ar fi luat astfel drept o aserțiune personală a lui Fotie analiza scrisorii papei, care într-adevăr zisese că va amâna consimțământul său până la reîntoarcerea trimişilor săi.

[265] Nicol. Epist. 5 şi 6.

[266] Nicol. Epist. 1 şi 4.

[267] *Cf. Libel. Ignat.,* în *Colecția Sinoadelor* a lui Labbe, tom VIII. Mai mulți erudiți se îndoiesc de autenticitatea acestei piese. Nouă ne vine greu a crede că Ignatie, cu toate bunele sale raporturi cu Roma, să fi putut a se adresa papei în forma ce s-a citat.

[268] *Colecția Sinoadelor,* de Labbe tom VIII.

[269] N-am ținut seamă de tot ce s-a istorisit de inamicii lui Fotie în ce priveşte suferințele lui Ignatie, întâi pentru că aceste amănunte nu privesc chestiunea principală; în al doila rând, pentru că aceste istorisiri sunt evident exagerate; iar în al treilea rând, pentru că istoria nu-l face răspunzător pe Fotie pentru acestea. Oare nu Ignatie şi-a atras ura împăratului şi a lui Vardas prin zelul său prea puțin prudent, prin procedeurile sale în privința lui Grigorie al Siracuzei, prin simțămintele sale ostile către guvern? Acestea sunt tot atâtea chestiuni asupra cărora nu s-ar putea a-l dezvinovăți cu totul, chiar cu ajutorul istorisirilor partizanilor săi. Se poate chiar zice că aceste istorisiri pătimaşe îl compromit prin exagerările lor. Refuzul său de a demisiona a provocat contra lui violențele curții, nu o negăm, deşi amănuntele acestor violențe prezintă un caracter puțin propriu a le face să le admitem cu deplinătate. Însă Fotie fost-a el complice al acestor violențe? Noi răspundem negativ. Mai întâi, pentru că scriitorii nepărțiali nu i le atribuie nici într-un chip, şi pentru că el însuşi a protestat, în scrisorile sale către Vardas, contra violențelor exercitate contra adversarilor săi. Se pot citi în corespondența sa aceste scrisori demne de un mare şi sfânt episcop. Au doară numai pentru Fotie o corespondență intimă nu va fi un document demn de credință? Istoricii romani pretind că el a scris scrisorile sale lui Vardas din ipocrizie. Însă scriitorii nepărțiali şi independenți, ce le confirmă, erau ei de asemenea ipocriți? Crede-se-va că numai inamicii lui Fotie ar fi avut privilegiul de a spune adevărul vorbind despre el? Dacă trebuie a judeca pe om după mărturia inimicilor săi, cine vreodată va fi fost nevinovat? Prin acest sistem s-ar proba că Hristos însuşi a fost vrednic de moarte.

[270] *Quae in Petro noverat eam totius jura potestatis pleniter meruisse et cunctarum Christi ovium regimen accepisse.*

[271] Jager, *Istoria lui Fotie,* Cart. a IV-a, p. 114, edit. 1854.

[272] În acea epocă (866) împăratul Mihail a pus să fie ucis Vardas, şi aşeză pe Vasilie, ce-l servise în această împrejurare, în capul afacerilor. Din corespondența lui Fotie se vede că patriarhul imputase cu tărie lui Vardas violențele pe care le săvârşea contra lui Ignatie şi a partizanilor săi. Când Vardas muri, Fotie scrise împăratului, pentru a-l felicita că a scăpat de intrigile lui Vardas. Din aceste scrisori, apropiate unele de altele, rezultă că Fotie şi Vardas nu erau în raporturi atât de intime încât să se poată atribui patriarhului violențele Cezarului. Însă această concluzie nu convine inimicilor lui Fotie, cari vor a face să cadă asupra acestuia din urmă toate violențele. Ei afirmă deci că Fotie a fost destul de laş pentru a incrimina pe Vardas după moartea sa, când îl linguşise în chip josnic în timpul vieții şi-l folosise ca unealta răzbunărilor sale. Numai nişte inamici şi fanatici pot scrie astfel istoria; asemenea metode nu pot provoca decât dezgust în conştiințele oneste.

[273] *Cf.* Fotie. *Epist.*, Cart. I, Epist. VIII.

[274] Vezi aceste răspunsuri în *Colecția Sinoadelor* de Labbe, tom VIII.

[275] Răspunsul LXXIII.

[276] Resp. CVI.

[277] Epist. Nicol. IX şi urm. *Colecția Sinoadelor* de Labbe, tom VIII.

[278] Vom reveni mai jos asupra circularei sale.

[279] Nicolae avea obiceiul de a depune episcopi, chiar ai celor mai mari scaune, prin propria sa autoritate, şi în contra canoanelor, după care aceştia nu puteau fi judecați decât de episcopii din aceaşi provincie. Cei mai mulți nici nu luau în seamă condamnările sale. Arhiepiscopii din Treva şi Colonia răspunseră la sentința lui Nicolae printr-un protest, în care îi ziceau între altele: „Fără sinod, fără cercetare canonică, fără acuzatori, fără martori, fără a ne convinge prin probe sau autorități, fără a avea mărturisirea noastră, în absența mitropoliților şi episcopilor sufraganții noştri, voi ați pretins a ne condamna după fantezia voastră şi cu o furie tiranică; însă noi nu primim blestemata voastră sentință, depărtată de dragostea unui părinte şi unui frate, ci o disprețuim ca pe o vorbă de ocară; *vă respingem pe voi înşivă de la comuniunea cu noi,* fiindcă voi comunicați cu excomunicații; *noi ne mulțumim cu comunicarea a toată Biserica* şi a obştii fraților noştri, pe cari voi îi disprețuiți şi de cari vă faceți nedemn prin îngâmfarea şi aroganța voastră. Vă condamnați înşivă condamnând pe cel ce nu ține preceptele apostolice pe care voi întâi le violați, *anulând pe cât ține de voi legile divine şi sfintele canoane,* şi **necălcând pe urmele Papilor predecesorii voştri.**“ Fotie nu scrisese niciodată lui Nicolae cu aspra energie a acestor episcopi occidentali.

[280] Actele acestui sinod fură casate de un altul, ce s-a ținut la puțin timp după aceea, cu scopul reaşezării lui Ignatie. Acest fapt, admis de scriitorii apuseni, n-a împiedicat pe mai mulți dintre ei de a emite ideea ridicolă că acest sinod n-ar fi avut loc şi că Fotie inventase şi sinodul şi actele. D-l Abate Jager a adoptat această bizară idee în grosierul său pamflet contra lui Fotie, Cart.a IV-a, p. 146.

[281] Vrăjmaşii acestui patriarh, ce se contrazic adeseori în istorisirile lor, nu se unesc asupra timpului şi împrejurărilor exilului său. Anastasie pretinde că Vasilie nu ştia nimic de disputele ce existaseră între Ignatie şi Fotie înainte de moartea lui Mihail, că le aflase când a fost singurul împărat şi că trimise la Roma doi deputați, unul ales de Ignatie şi altul de Fotie, pentru a pleda cauza fiecăruia înaintea papei. Că unul din deputați, acela al lui Fotie, se înecă pe cale; că celălalt, sosind la Roma, găsi pe papa Nicolae mort. Nichita istoriseşte din contră, că a doua zi chiar de moartea împăratului Mihail, Vasilie făcu a închide pe Fotie într-o mânăstire, spre a restabili pe patriarhul legitim. Câțiva scriitori occidentali s-au grăbit a primi istorisirea lui Nichita, spre a-şi da ocazia de a nega autenticitatea istorisirii după care Fotie şi-ar fi atras ura lui Vasilie refuzându-i împărtăşania din cauza uciderii ce comisese. Se înțelege de la sine că aceşti scriitori pretind că un asemenea act de curaj pastoral nu era în caracterul lui Fotie. Aceasta ar fi adevărat dacă marele şi savantul episcop ar fi fost aşa cum îl descriu ei; dar întrucât caracterul ce îi atribuie este diametral opus caracterului său real, aşa cum se arată în faptele sale autentice şi în scrierile sale, ei nu fac decât a da o dovadă în plus a parțialității lor.

[282] Admițând această aserțiune ca adevărată, ar urma că celelalte semnături ar fi fost culese din afară de sinod şi sub formă de adeziune. Ele n-ar avea decât mai multă valoare, fiindcă subscriitorii ar fi făcut aceasta cu o mai mare libertate.

[283] *Colecț. Sinoadelor* de Labbe, tom VIII.

[284] Scriitori inamici lui Fotie istorisesc cu toate acestea că nu exista decât *un exemplar* al acelui sinod, ascuns cu îngrijire de Fotie, care i-ar fi *inventat* Actele, exemplar ce ar fi fost luat, adus la Roma şi ars în sinodul din acest oraş.

[285] Patriarhii Antiohiei şi Ierusalimului nu aveau decât *falşi* reprezentanți. Patriarhul Alexandriei nu a fost reprezentat decât la a noua sesiune. În scrisoarea sa către Împăratul el declara că nu ştie nimic din discuții şi se raporta la ceea ce ar face Împăratul cu episcopii şi clerul său. Trimisul său a fost mai pe urmă dezavuat.

[286] Trebuie observat că actele acestui sinod din Constantinopole, clasat de Roma în numărul sinoadelor ecumenice, nu sunt cunoscute decât de Anastasie Bibliotecarul. Actele autentice fură răpite legaților de către slavi, când se întorceau din Constantinopole şi când fură prădați de către aceste hoarde. Anastasie pretinse a avea o copie exactă de pe acte, pe care le traduse în latineşte la Roma. Aşadar tot ce priveşte acest sinod se raportează la mărturia acestui om. Dacă actele, astfel cum le-a dat el, sunt atât de favorabile *în fond* lui Fotie, nu se poate crede oare că ele ar fi încă mai favorabile dacă ar fi absolutamente demne de credință?

[287] *Cf. Vit. Pap. Hadr. et Epist. Hadr.* în *Colecția* lui Labbe, tom VIII.

[288] Ioann. Pap. VIII. Epist., în *Colecția* lui Labbe, tom IX.

[289] Nu ne-am propus a istorisi faptele lui Fotie în timpul exilului său. Trimitem deci numai la scrisorile sale pe cei ce vor voi a avea probe mai multe despre blândeța sa, despre caritatea sa şi despre dibăcia cu care recăpătă bunele grații ale împăratului Vasilie. Aceste documente răspund mai mult decât suficient istorisirilor pline de ură ale inamicilor săi, istorisiri pe atât de ridicole pe cât de atroce, şi care nu demonstrează, pentru omul imparțial, decât un singur lucru: ura oarbă a celor ce le-au compus. Între scrisori se află şi una de la Ignatie care, înainte de a muri, ruga pe papa să-l recunoscă pe Fotie patriarh legitim. Se înțelege că inamicii lui Fotie ne asigură că scrisoarea este falsă, însă fără a o putea proba.

[290] Scrisorile papei Ioan al VIII-lea în *Colecția* lui Labbe, tom IX.

[291] *Colecț. Sinoadelor* a lui Hardouin, tom VI.

[292] Fleury, *op. cit.,* Cart. LIII, § XIII.

[293] Abatele Jager, în indigestul său pamflet contra lui Fotie, pretinde că scrisorile papei au fost modificate de Fotie singur. Oare legații n-ar fi protestat contra fraudei, când le-au ascultat în sinod după redacțiunea modificată? În loc de a se plânge de aceste scrisori, ei caută să se asigure în public că fiecare era satisfăcut de ele. Pe lângă acestea, ei înşişi duseră la Roma, o dată cu actele sinodului, scrisorile modificate. Papa nu protestă deloc, şi ele au fost descoperite mai apoi chiar la Roma.

[294] Inimicii săi au scris că recursese la magie pentru a-l întoarce pe Vasilie în favoarea sa, iar câțiva scriitori, pretinşi serioşi, au primit această acuzare ridicolă.

[295] Romanii fac totuşi din sinodul din 869 *al optulea ecumenic.*

[296] Actele sinodului din 879 s-au găsit în original chiar la Roma, cu toate semnăturile autentice, cuprinzându-se şi cele ale legaților Romei; şi cu toate acestea, istoricii eclesiastici din Apus caută a da să se creadă că ele au putut fi modificate. Pe de altă parte, actele sinodului din 869 fură pierdute de către legații romani, şi nu sunt cunoscute decât prin Anastasie Bibliotecarul, care pretinse a fi avut o copie de pe ele; iar istoricii eclesiastici din Apus nu vor ca cineva să se îndoiască de autenticitatea lor? Este aceasta neparțialitate? Dacă actele sinodului din 879 ar fi venit din Răsărit în Apus, ar putea exista un pretext de a le contesta autenticitatea; însă ele s-au găsit la Roma, şi din arhivele Romei s-au scos pentru a fi date publicului.

[297] Pare sigur că adăugirea la Crez a fost făcută de către un sinod din Toledo, în 633, şi a fost confirmată de către un altul, ce se ținu în acelaşi oraş în 653. N. Alexander (*Hist. Eccl., Dissert. XXVII. in Saecul.* IV) pretinde că ea a fost admisă în sinodul de la Toledo din 589; însă s-a probat că actele acestui sinod au fost preschimbate asupra acestui punct.

[298] Recomandăm celor ce ar avea nevoie de lămuriri asupra acestei importante chestiuni tratatul publicat de P. S. Macarie, arhiepiscop de Harkov, în a sa *Théologie Dogmatique Orthodoxe.* Acest învățat teolog a expus chestiunea şi a rezumat lucrările mai multor teologi ai Bisericii Răsăritene asupra acestui subiect, într-un mod ce nu lasă nici o îndoială. Tratatul P. S. Macarie este una din cele mai savante lucrări de teologie ce am citit. (*Cf. Théologie Dogmatique Orthodoxe*, tom I, Paris, librăria Cherbuliez, 10, Rue de la Monnaie).

[299] *Colecț. Sinoadelor* a lui Labbe, tom VII.

[300] Alcuin. Epist. 69.

[301] Sirmond. *Concil. Antiq.* Gall., tom II.

[302] Această confuzie serveşte drept bază tuturor argumentelor teologilor occidentali până în ziua de astăzi. Ei sprijină eroarea lor pe mărturii unde Părinții nu vorbesc decât de *substanța* divină, comună celor trei persoane, şi nu fac nici o mențiune despre caracterul esențial al *personalității* la fiecare din ele. Caracterul Tatălui este acela de a fi *principiu unic* al Fiului prin naştere şi al Duhului prin *purcedere.* Astfel e învățătura Bisericii, chiar şi a Bisericii Romane. Ea admite că Tatăl este *principiul unic* în Treime şi că acesta e caracterul personalității sale, fără a vedea că se contrazice, făcând din Fiul *un alt principiu* în Treime prin adăugarea lui *Filioque,* fiindcă ea identifică acțiunea personală a Fiului cu acea a Tatălui în ce priveşte *purcederea* Sfântului Duh.

[303] Oricine va fi îndată de socotința noastră dacă va voi a citi fără precugetare şi cu un spirit liber de orice părtinire tratatul P. S. Macarie, de care am vorbit deja, şi savanta lucrare a lui Zoernicave, care şi-a consacrat toată viața studierii chestiunii ce ne preocupă în toate documentele tradiției. Lucrările unor autori precum Perrone şi Jager, fără a vorbi de ale celorlalți, sunt foarte sărace când se compară cu cele ce le-am indicat. Acest din urmă scriitor pretinde a se sprijinii pe *ontologie,* pentru a proba că Tatăl este principiu *unic* în Treime, măcar că şi Fiul este cu el. Mai întâi, este destul de original a apela la ştiința *ființei umane,* pentru *a explica Ființa Infinită.* Pe lângă aceasta, considerațiile d-lui Abate Jager şi cele ale scriitorilor pe cari el se reazămă au un uşor defect, acela de a fi neinteligibile nu numai pentru cei ce le citesc, dar probabil şi pentru cei ce le-au făcut. O frazeologie întunecoasă nu va fi niciodată un argument prea puternic în favoarea unei inovații.

[304] Între scrisorile lui Fotie (Cart. a II-a, Epist. 24) se găşeşte una către mitropolitul Acvileii. El răspunde în acea scrisoare la textele latinilor, zicând că dacă se pot cita zece sau douăzeci de texte în favoarea inovației, se pot cita şase sute contra ei; de unde urmează că tradiția va fi totdeauna limpede asupra acestei chestiuni. El dezvoltă aşijdirea aceleaşi argumente ca şi în circulara sau enciclica sa.

[305] Nicol. Epist., în *Colecția* lui Labbe, tom VIII.

[306] Ioann. VIII, Epist.

[307] Mai mulți scriitori occidentali au căutat a contesta autenticitatea scrisorilor lui loan al VIII-lea. Raționamentele lor nu pot contrabalansa faptul că scrisoarea a fost publicată după manuscripte occidentale. Dacă Răsăritenii ar fi inventat-o, după cum o pretind romanii, fără a da probe despre aceasta, ea ar fi venit din Răsărit în Apus, în timp ce ea a mers din Apus în Răsărit. Acest fapt necontestat spune mai mult decât toate dizertațiile şi răspunde la toate obiecțiile.

[308] Ioan VIII. Epist.

[309] Steph. V. Epist. în *Colecția Sinoadelor* a lui Labbe, tom. IX.

[310] Om de rea credință. (*n. trad*.)

[311] Abatele Jager zice *cu nevinovăție:* „Scrisoarea lui Stilian este un document istoric, din care am luat adeseori.” *Istor. lui Fotie.,* Cart. IX, p. 387, ediț. 1854.

[312] *Colec. Sinoadelor* a lui Labbe, tomurile VIII şi IX.

[313] Jager, care se crede un istoric serios, spune că Fotie a murit în 891, adăugând că aceasta se întâmpla *la mai mulți ani* după scrisoarea lui Formosus. Însă acea scrisoare, ca şi pontificatul lui Formosus, nu datează decât din anul 891, fiindcă Stefan V, predecesorul său, a murit abia în acel an.

[314] Abatele Jager a văzut o *contradicție uimitoare* în conduita Bisericii Greceşti *(Istor. lui Fotie,* Cart. a IX-a, p. 392). E vina ochilor săi cari, prin efectul unui singular miraj, l-a făcut a vedea lucrurile cu totul altminteri de cum ar fi trebuit a le considera. Un istoric ce pune ca principiu că nu va asculta decât pe inamicii celui a cărui istorie voieşte a scrie trebuie negreşit a găsi contradicții la cei ce au urmat o linie cu totul contrară. Rămâne întrebarea dacă este îngăduit, pentru a judeca un om, să ne raportăm exclusiv la inimicii săi. În lucrarea D-lui abate Jager este *o contradicție* mult mai *uimitoare* decât ceea ce el impută Bisericii Greceşti: *caracterul diavolic* pe care el îl atribuie lui Fotie, alături de cel ce reiese din scrisorile acestui mare om, pe care le-a citat. D. Jager n-a băgat de seamă că Fotie, prin scrisorile sale, dezmințea toate acuzațiile infame pe care el le-a reînnoit contra sa.

[315] *Colect. Sinoadelor* a lui Labbe, tom IX.

[316] Patriarhul Alexandriei a luat titlul de *papă,* ca şi cel al Romei, păstrându-şi-l încă.

[317] Roma era atunci guvernată de trei femei prostituate, Theodora şi cele două fice ale sale, Marosia şi Theodora, ce dispuneau de papalitate în favoarea amanților lor sau a copiilor lor adulterini.

[318] Nicol. *Epistol., în Colecția Sinoadelor,* tom IX. *Append.*

[319] Nat. Alex., *în Istor. Biser.,* Dissert. IV. Saecul IX şi X.

[320] Scrisoarea se găseşte în *Annalele* lui Baronius. V. Scrisorile lui Leon IX în *Colecț. Sinoad.* Nat. Alexand. *Istor.Biser., Synop.,* Saecul XI, c. IV.

[321] Leon IX, *Epist.* în *Colecția Sinoadelor* a lui Labbe, tom IX.

[322] Adrian. IV, Epist. 7.

[323] Noi le-am fixat mai înainte adevăratul înțeles în Cap. I al acestei lucrări.

[324] Cf. Villehardouin; Cf. It. Godef., ad ann. 1203; Raynald. Annal.; Innochent. al III-lea, Epist.

[325] Fleury, *op.cit., C*art. LXXIII., §. 32.

[326] Vezi această scrisoare în *Colecția Sinoadelor* a lui Labbe, tom XI. Cf. şi istoricul Matthieu. Paris.

[327] Grig. IX, Epist., în *Colecț. Sinoad.*, tom XI.

[328] Ap. Rainald, ad. Ann. 1233.

[329] Rainald, ad. Ann. 1233; Wading, *Annal Min.*, ad. Ann. 1233.

[330] Rainald., *Annal. Eccles.* ; Wading., *Annal. Min.;* Pachymeros, *Hist. Orient*, *C*art. V; *Colecția Sinoadelor*, tom IX.